

Војно

ДЕЛО

YU ISSN 0042-8426 □ UDK 355/359

1

2001

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 1/2001.

ГОДИНА LIII

јануар – фебруар

Излази двомесечно

ДИРЕКТОР

Славко БРСТИНА, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др Славолуб ШУШИЋ, генерал-пуковник (председник);
Златоје ТЕРЗИЋ, генерал-потпуковник (заменик председника);
Момчило МОМЧИЛОВИЋ, генерал-потпуковник;
Никола ГРУЈИН, генерал-потпуковник;
мр Радомир ГОЈОВИЋ, генерал-мајор у пензији;
Михајло ЖАРКОВИЋ, контраадмирал;
проф. др Милинко СТИШОВИЋ, генерал-мајор;
проф. др Сава ЖИВАНОВ;
проф. др Мирољуб ЈЕВТИЋ;
др Радоје ЗЕЧЕВИЋ;
проф. др Радомир ЈАНКОВИЋ, пуковник;
проф. др Светозар РАДИШИЋ, пуковник;
проф. др Душан СТАЈИЋ, капетан бојног брода;
доц. др Никола ПЕТРОВИЋ, пуковник;
доц. др Милан МИЈАЛКОВСКИ, пуковник;
проф. др Момчило САКАН, пуковник;
проф. др Јан МАРЧЕК, пуковник;
проф. др Драгомир ЂОРЂЕВИЋ, пуковник;
мр Здравко ВИЋЕНТИЋ, пуковник (секретар);
мр Драгољуб ЈЕВЂОВИЋ, пуковник;
мр Драган НИЧИЋ, пуковник.

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник

мр Здравко ВИЋЕНТИЋ, пуковник

Уредници

мр Милан ШУМОЊА, потпуковник

Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд,
Балканска бр. 53 * Главни и одговорни уредник: 681-565, војни
23-504; технички секретар 642-653 * Претплата: 3612-506 * Пошт.
фах 692 * Жиро-рачун РЦ ГШ ВЈ „Топчидер“ 40818-637-9-6319
за ВИЗ шифра 963 * Цена броја 100,00 динара, за иностранство
8 USD, 16 DM.

САДРЖАЈ

Међународни односи

Проф. др Милинко Стишовић, генерал-мајор	Савезништво у функцији заштите националних интереса Савезне Републике Југославије	9
Проф. др Николај Александрович Ковалски	Балкан у оквиру великог Средоземља	20
Проф. др Павел Јефтимовић Кандељ	Русија и безбедност на Балкану	28

Теорија ратне вештине

Проф. др Митар Ковач, пуковник	Теоријске основе израде доктринарних докумената	33
-----------------------------------	---	----

Одбрамбени систем

Александар Савић, пуковник	Одбрана од неоружане агресије	56
Мр Драган Марковић, потпуковник	Полазне основе при избору кандидата за постављење официра на дужност .	90
Доц. др Јован Омаљев, пуковник	Медијски рат	106

Погледи

Др Слободан Микић, генерал-мајор у пензији	Политичка агресија	115
Др Бошко Надовеца, пуковник	Оцењивање и рангирање старешина .	129
Жељко Н. Митровић	Односи са јавношћу и свет симбола .	141

Прикази

Др Милан Милошевић	Организација и функционисање америчког обавештајног система	158
--------------------	---	-----

CONTENTS

	<i>International relations</i>	
Prof. D Sc Milinko Stišović, Major General	Alliance and protection of national interests of FR Yugoslavia	9
Prof. D Sc Nicolai Alexandrovich Kowalsky	Balkans within the frames of a greater Mediterranean	20
Prof. D Sc Pavel Evtimovich Kandel	Russia and security on Balkans	28
	<i>Theory of the art of war</i>	
Prof. D Sc Mitar Kovač, Colonel	Theoretical foundation in working out of doctrinal documents	33
	<i>Defence system</i>	
Aleksandar Savić, Colonel	Defence from unarmed aggression . . .	56
M Sc Dragan Marković, Lt. Colonel	Foundations for selection of candidates for posting on officers' duties	90
D Sc lecturer, Jovan Omaljev, Colonel	Media war	106
	<i>Views</i>	
D Sc Slobodan Mikić, Major General, retd	Political aggression	115
D Sc Boško Nadoveza, Colonel	Evaluation and ranking of military leaders	129
Željko M. Mitrović	Public relation and the world of symbols	141
	<i>Presentations</i>	
D Sc Milan Milošević	Organization and functioning of the American intelligence system	158

SOMMAIRE

Rapports internationaux

Prof. dr Milinko Stisovic, Général de brigade	Alliance comme fonction de protection des intérêts nationaux de la RFY	9
Prof. dr Nikolay Aleksandrovitch Kovalsky	Balkans dans le cadre de Grande Médi- terrannée	20
Prof. dr Pavel Yeftomovitch Kandel	Russie et sécurité des Balkans	28

Théorie de l'art de guerre

Prof. dr Mitar Kovac, Colonel	Bases théoriques de l'élaboration des do- cuments de doctrine	33
----------------------------------	--	----

Systèmes de défense

Aleksandar Savic, Colonel	Défense contre agression non-armée . .	56
Mr Dragan Markovic, Lieutenant-Colonel	Points de départ concernant le choix des candidats pour nomination des officiers au poste	90
Doc. dr Jovan Omaljev, Colonel	Guerre des médias	106

Points de vue

Dr Slobodan Mikic, Général de brigade en retraite	Aggression politique	115
Dr Bosko Nadoveza, Colonel	Notation et rang des autorités	129
Zeljko N. Mitrovic	Rapports avec le publique et le monde des symboles	141

Comptes rendu

Dr Milan Milosevic	Organisation et fonctionnement du sy- stème de renseignement américain . . .	158
--------------------	---	-----

INHALT

Die internationalen Verhältnisse	
Generalmajor Prof. Dr. Milinko Stišović	Die Bündnisse und der Schutz der Staatsinteressen von BR Jugoslawien 9
Prof. Dr. Nikola Alexandrowitsch Kowalski	Der Balkan im Rahmen des weiteren Mittelmeerraums 20
Prof. Dr. Pawel Jeftimowitsch Kandelj	Rußland und die Sicherheit auf dem Balkan 28
Kriegskunsttheorie	
Oberst Prof. Dr. Mitar Kovač	Die theoretischen Grundlagen der Ausarbeitung der Doktrinärdokumente 33
Verteidigungssystem	
Oberst Aleksandar Savić	Die Verteidigung gegen die unbewaffnete Aggression 56
Oberstleutnant M. Sc. Dragan Marković	Die Ausgangsgrundlagen in der Auswahl der Kandidaten für die Einsetzung der Offiziere in Dienst 90
Oberst Doz. Dr. Jovan Omaljev	Der Medienkrieg 106
Ansichten	
Generalmajor i. R. M. Sc. Slobodan Mikić	Die politische Aggression 115
Oberst Dr. Boško Nadoveza	Die Beurteilung und das Rangieren der Offiziere 129
Željko N. Mitrović	Public Relations und die Welt der Symbole 141
Besprechungen	
Dr. Milan Milošević	Die Organisation und Funktionierung des Nachrichtendienstsystems von den Vereinigten Staaten 158

СОДЕРЖАНИЕ

Международные отношения

Проф. д-р М. Стишович, генерал-майор	Объединение и защита национальных интересов	9
Проф. д-р Н. А. Ковалский,	Балканы в рамках Большого Среди- земноморья	20
Проф. д-р Т. Ефтимович Кандель	Россия и безопасность на Балканах .	28

Теория военного искусства

Проф. д-р М. Ковач, полковник	Теоретические основы выработки док- ументов военной доктрины	33
----------------------------------	---	----

Оборонная система

А. Савич, полковник	Оборона от невооружённой агрессии	56
М-р Д. Маркович, полковник	Исходные основы при выборе кандида- тов для назначения офицеров на слу- жбу	90
Доц. д-р Й. Омалёв, полковник	Информационная война	106

Взгляды

М-р С. Микич, генерал-майор на пенсии	Политическая агрессия	115
Д-р Б. Надовеца	Ценит и распределят в ранги офицеры	129
Ж. Н. Митрович	Отношения с публичностью и мир сим- волов	141

Обзоры

Д-р М. Милошевич	Организация и функционирование американской разведывательной си- стемы	158
------------------	--	-----

Савезништво у функцији заштите националних интереса Савезне Републике Југославије

УДК: 327.51:355.02(497.1)

Проф. др Милинко Стишовић, генерал-мајор

Савезна Република Југославија, према прихваћеној геофизичкој класификацији, припада групи малих земаља. Као државна заједница, у односу на претходну Југославију, редукована је на нешто мање од половине становништва и половине простора, чиме је изгубила примат највеће државе на Балкану.

Анализом војно-политичких и геостратегијских претпоставки, односно проценом ближег и ширег окружења СР Југославије, може се закључити да је њена безбедност вишеструко угрожена. То је потврда неких законитих појава савременог света, који се неравномерно развија, уз бројне противуречности.

Његови генератори су, пре свега, велики центри моћи, који у борби за екстрапрофит не бирају средства и методе деловања у обликовању тзв. новог светског поретка.

У тешкој ситуацији у којој се наша СР Југославија и њен народ поставља се питање начина изласка из кризе и основних националних интереса. Део одговора треба тражити у међународној заједници, а део у унутрашњим друштвеним процесима. Наиме, поставља се питање да ли ће се ићи потпуно самосталним путем, што је мање реално у садашњем односу снага, или ће се кроз интеграциони процес вратити у међународне институције и актуелизовати питање односа према колективним системима безбедности.

Интеграционим процеси у међународној заједници одвијају се и даље узлазном путањом, а манифестују се готово у свим сферама људске делатности (политичко-дипломатска, економска, информативна, спортска, војна итд.). И наша земља тежи да у међународној заједници заузме одговарајуће место. Првенствено жели да се врати у међународне политичке организације, економске и финансијске институције, а затим и колективне системе безбедности, па и питање савезништва добија на значају.

Увод

Динамичан развој савременог света условљава одговарајуће промене у међународним односима. Савремени односи међу државама и народима углавном се успостављају на законима интереса, зависно од

расположивих капацитета моћи. У остваривању дефинисаних интереса и циљева увек ће бити препрека које ће се превазилазити споразумевањем и сарадњом, или силом. Та законитост ће и даље наводити мале државе да буду прагматичне – да траже сарадњу и помоћ великих држава, док ће се велике земље интегрисати ради „владања“ светом, односно ради остварења сопствених интереса, и то углавном на штету малих земаља. Значајно обележје свих појава и процеса у међународној заједници јесте глобална повезаност и међузависност. С друге стране, у прекомпоновању реалне структуре међународне заједнице постоје процеси дезинтеграције које режирају велики центри моћи према властитим интересима. Све је реалнија тврдња да се до глобализације у свету долази „милом или силом“,¹ односно интеграцијом или дезинтеграцијом појединих међународних субјеката.

Интеграција је вишеструко повезивање или уједињавање људи, народа, држава или организација ради задовољења сопствених интереса и побољшања квалитета живота оних који се повезују. Интереси субјеката који желе да се интегришу су слични, па се у том процесу наглашавају равноправност, уважавање, добра намера и друге друштвене вредности. По правилу, интеграција је спонтан процес, а иницијатори су народи и државе које у њој виде могућност за задовољење својих интереса кроз опште интересе организације у коју су повезани. Процес интеграције је, дакле, аутентичан и одвија се одоздо нагоре, увек са жељом да се изрази општи интерес оних који се интегришу.

Дезинтеграција је процес супротан од интеграције и значи раздруживање дотадашњих чланова и распад организације која је претходно била интегрисана, а испољава се кроз повећање броја држава, што свет чини још сложенијим. Распад (раздруживање) може да се одвија на основу договора или самоиницијативе неког члана. Дезинтеграцију често прати насиље (уз помоћ светских хегемона), углавном када је то у интересу светских моћника.

Глобализација је процес повезивања или уједињавања људи, народа, држава или организација ради задовољења и интереса неког центра светске моћи који, на различите начине, присиљава субјекте на повезивање у нову структуру. Очигледно, за развијени и моћни свет глобализација је прилика да прошири своје стандарде и уздигне их на ниво међународног права, социјалног развоја и људских права, па је представља као социјалне промене којима ће се смањити разлике између богатих и сиромашних, индустријског Севера и неразвијеног Југа. Међутим, за земље у развоју глобализација је забрињавајући процес којим се УН повезују с центрима светске моћи – великим силама.

¹ У интервјуу дописнику Танјуга из САД, 31. маја 2000, амерички писац Мајкл Паренти је изјавио: „... америчка стратегија према Балкану то је политика коју амерички врх води према целом свету. То је политика 'глобалне доминације', или 'корпорацијске доминације', чији циљ је пенетрација капитала са Запада, без икакве бриге о људима ...“

Глобализација се доживљава као деструктиван процес јер је предводе бивше колонијалне силе, које се залажу за глобалну контролу људи, природног богатства и капитала у тзв. трећем свету.

Ако се интеграција сматра процесом који се умногоме одвија „одозго“, глобализација је процес размене између елемената и функција који се пројектује и управља „одозго“. Повезивање се углавном обавља под одређеним притиском, а циљ није кохезија интереса, него наметање свог интереса свима који су интегрисани. Тај процес изводе најмоћнији, а објекти су државе у транзицији, пре свега мале и неразвијене земље.

Савезништво се различито дефинише у политичким, правним, војним и другим теоријама, зависно од почетних критеријума. Термин *савезништво* је изведен од речи *савез*, која значи повезаност уговором, односно споразумом о заједничкој сарадњи, на одређеном простору на одређено време, ради пружања политичке и војне помоћи и предузимања заједничких акција везаних за остваривање заједничког интереса. Према томе, *савезништво се може одредити као узајамни однос између држава чланица којима је политички и економски интерес основни мотив за постојање, а примарна функција му је јачање безбедности држава чланица савеза.* У вези са савезништвом намећу се два питања која су тесно повезана: прво се тиче односа једне државе према постојећим економским, политичким и војним асоцијацијама и интеграцијама, а друго се односи на ратно савезништво у ужем смислу те речи.

Савезништво и Савезна Република Југославија

Када је реч о односу наше земље према постојећим светским, европским и регионалним асоцијацијама и интеграцијама, опредељење је било јасно: повратак СР Југославије у Уједињене нације, ОЕБС, Међународни монетарни фонд и остале светске финансијске, трговинске и друге организације. Приступање тим интеграцијама био је најзначајнији политичко-стратегијски интерес за СРЈ, јер од тога зависе њен даљи укупни цивилизацијски развој и безбедност.

Уколико се кроз савезништво оствари његова примарна функција – развој и јачање безбедности државе, остварен је један од виталних *националних интереса* државе чланице. То значи да институција савезништва у укупном збиру националних и државних вредности има велики значај и очигледно се манифестује у спољној политици. Будући да у развоју међународних односа стално долази до „прегруписавања“ снага и смењивања периода сарадње (мир) периодима сукоба (рат), савезништво ће као вредност и функција заштите дуго бити актуелно у пракси уређења односа између субјеката међународне заједнице. Јер, бринући о својој одбрани и безбедности у целини, све земље, па и СР Југославија, разматрају питање савезништва (у савременим условима све се чешће начело ослонца на сопствене снаге замењује неким обликом колективне безбедности).

Без обзира на величину и укупну друштвену моћ, свака земља тежи да има што више поузданих савезника и пријатеља, посебно ако јој је угрожена безбедност. То је готово животно питање сваке државе у заштити националних интереса, без обзира на то да ли у међународним односима наступа с позиције мирољубиве политике (сарадња), или политике силе (конфронтација). Међутим, нема вечног савезништва – оно се правовремено ствара, непрекидно гради и одржава и никада није мотивисано сентименталношћу и емоцијама, већ интересом, што доказују бројна историјска искуства.

На основу анализе актуелних међународних односа и процеса, све више се долази до неких спознаја које се не могу лако објаснити, посебно кад је у питању СР Југославија и њена спољнополитичка одређења. Наиме, било би логично да је дефинисана спољнополитичка оријентација СР Југославије² највећи гарант њене безбедности и да питање савезништва није у првом плану. Међутим, због агресије НАТО-а на Југославију, реалног односа снага у окружењу и неких деструктивних процеса то питање мора бити у средишту пажње.

Савезна Република Југославија је трајно одређена за мир и решавање свих међународних спорова и проблема мирним путем, и осуђује све облике угрожавања безбедности и рат као средство решавања противуречности. Наша земља поштује и подржава право свих суверених држава у међународној заједници на избор и уређење унутрашњих политичких, економских и општих друштвених односа, као и све аспекте повезивања и сарадње који нису на штету других држава и међународних субјеката. Југославија нема територијалних претензија ни према једној држави, не одређује унапред агресора и нема непријатељски став ни према једној држави. Не дозвољава стационирање страних ОС на сопственој територији, изузев у оквиру мировних операција снага Уједињених нација. Савезна Република Југославија је заинтересована за укључивање у савремене интеграционе процесе у међународној заједници и за све облике међудржавне сарадње којим се не доводе у питање њен суверенитет и територијални интегритет. На томе је заснован и њен однос према савезништву.

Реалност војно-политичких збивања у ближем и ширем окружењу наше земље, и поред њених конструктивних спољнополитичких ставова, указује на потребу да се институцији савезништва приступи крајње озбиљно и студиозно. Савезној Републици Југославији је потребно савезништво које ће јачати њене основне националне интересе и повећати њену друштвену и одбрамбену моћ, тј. савезништво које ће имати превентивну функцију. Савезништво треба да је: *државно (ванстраначко), целовито, функционално, реалистично, поуздано, флексибилно (отворено) и дугорочно савезништво.*

² Према повељи ОУН, чл. 2, ОУН и њене чланице у међународном деловању треба да се придржавају седам принципа: суверене једнакости, савесног испуњавања обавеза, решавања међународних спорова мирним средствима, уздржавања од употребе силе или претње силом, обавезе примања помоћи ОУН, универзалности и немешања у унутрашње послове државе.

У оквиру институције савезништва посебан значај има *војно савезништво*, које је специфичан политички израз односа између држава. Закључује се поводом рата (постојећег и могућег), а основна функција му је јачање безбедности држава чланица. Државе чланице савеза на усклађеним политичким и економским интересима граде нову безбедносну архитектуру. Уговором или споразумом (анекс)³ најчешће се регулишу обавезе у области: школовања кадра, испоруке наоружања, заједничке производње НВО (војнотехничка сарадња), система командовања снагама у миру и рату, војних база, начина и обима заједничког ангажовања снага итд.

Питање *избора савезништва*, посебно војног, основна је дилема сваке државе, па и СР Југославије. Постојећи однос снага у међународној заједници све више намеће потребу да се мале земље већ у миру одреде за могућу варијанту савезништва према прокламованим националним интересима. Осим тога, у садашње време изражена је примена разних облика силе у разрешавању спорова између држава, па су мале земље присиљене да, ради очувања својих националних интереса, заштиту траже у оквиру постојећих интеграција великих сила, односно коалиција, а не у ОУН, чију улогу, на неки начин, маргинализују и игноришу велики центри моћи. Сигурно је да такво понашање малих и средње развијених земаља није израз њихове слободне воље, већ резултат притиска великих сила. Ступање у савезништво у таквим околностима сматра се нужним и *наметнутим*, и првенствено је у функцији остварења пројектованих глобалних циљева светских моћника. Према суштини, методама и циљевима, тај процес стварања интеграција, односно савезништва, може да се препозна као глобализација. С друге стране, ако поједине земље (и СРЈ) избор савезника дефинишу по слободној вољи, у складу са заштитом властитих националних интереса, то савезништво је жељено, *природно* и равноправно, односно, реч је о правој интеграцији.

Избор савезника је за СР Југославију веома сложен проблем, посебно питање под којим условима и због којих циљева треба приступити савезништву. Историјска искуства указују на то да свако савезништво обавезује на одређене уступке, односно да значи, више – мање, губљење дела суверенитета (у класичном значењу) ради очувања виталних националних интереса.⁴ Отуда је основни проблем малих и средњих земаља очување суверенитета и, истовремено, остварење потребног нивоа безбедности.

Малобројне су државе у савременом свету које настоје да самостално очувају властиту безбедност, па већина улази у различите облике интеграције и савезништва. За СР Југославију је веома значајно да се

³ Савезништво се, по правилу, формално-правно дефинише међународним уговором, мада уговор није неопходан да би функционисао савез.

⁴ То је мишљење познатих теоретичара и политичара Запада засновано на теоријама о међународним односима које су раније настале на Истоку.

у актуелној војно-политичкој ситуацији стратешки одреди према могућим савезницима и земљама које имају, у вези с тим, најсличније циљеве. У ствари, основно питање за наш народ јесте какав приступ треба имати према системима колективне безбедности и какву безбедност треба пројектовати за СР Југославију. Наиме, требало би да се размотре с практичног и методолошког аспекта могуће варијанте односа према системима колективне безбедности и изградњи властите безбедности.

Варијанте савезништва

Прва варијанта је национална стратегија ослонца на властите снаге, што је у савременим условима изузетно сложено опредељење. То значи да би СР Југославија спроводила политику еквидистанце и неприкљанства било којем центру моћи. Била би то политика уравнотеженог односа и потребне дистанце у односу на велике силе, посебно у погледу војних и стратешких питања. У том случају била би највероватнија оружана агресија великих сила. Без обзира на степен модернизације ВЈ, однос снага би увек био неповољан по нас, због чега би државно руководство требало да настоји да сва спорна питања решава политичким средствима и да спречава оружане сукобе, а националне интересе требало би бранити свим другим расположивим средствима.

У другој варијанти доминантна је заштита националних интереса помоћу институција савезништва с пријатељским државама, а основно питање је са којим државама треба ући у савезништво с обзиром на прокламоване критеријуме. Наиме, круг земаља потенцијалних савезника је шири од круга вероватних савезника а после агресије НАТО-а на СРЈ умногоме је објективизован проблем савезништва и наметнули су се неки нови погледи и поуке.

Није спорно да су *Русија, Кина и Индија*, као велике силе, имале позитивну улогу у заустављању агресије на нашу земљу и да су утицале да се проблем врати и решава у Уједињеним нацијама. Међутим, треба узимати у обзир све ваљане параметре значајне за успостављање савезништва са тим земљама. Тако се за Русију не сме занемарити: 1) да је то и даље прворазредна светска сила коју респектује Запад; 2) да има шире геостратешке интересе на Балкану, посебно на просторима које насељава српски народ; 3) да се интереси српског народа умногоме поклапају с интересима Русије, и 4) да постоји историјска, културна, верска и цивилизацијска повезаност између руског и српског народа. Ти и други чиниоци указују на реалне основе и мотиве за успостављање жељеног савезништва између једне моћне државе – Русије, и СР Југославије. Међутим, због унутрашњих прилика у Русији тај став треба критичније и реалније посматрати, поготову после агресије НАТО-а на нашу земљу. Русија јесте велика земља, која има интересе на Балкану, али се у постојећем односу снага у свету (НАТО и САД) нашла у

инфериорном положају, пре свега због економске исцрпљености,⁵ технолошки застарелог наоружања (сем нуклеарног), унутрашње политичке кризе (рат против сецесионистичких и терористичких снага) итд.

Русија се, осим тога, све више повлачи у границе континенталне силе, а САД, пре свега НАТО, потишују је све даље на исток и у Азију, где она тежишно усмерава своје геополитичке интересе, тако да Балкан остаје на периферији њеног интересовања.⁶ Такође, после инсталирања НАТО-а на Балкану, као и због тежње већине балканских земаља да уђу у Пакт, значајно је смањен простор за руску геополитику. Све то, уз физичку удаљеност, отежава стварање поузданијег савезништва између наше две земље. Међутим, све су реалнији наговештаји да се стање унутар Русије, а и у међународној заједници, поправља у њену корист. Очигледно, постоји могућност стварања савезништва са Русијом, али је оно отежано у садашњој војно-политичкој ситуацији.

Слични процеси се одвијају и у *Кини* и *Индији*. Пошто им виталне националне интересе угрожава иста страна, те три многољудне земље се све више зближавају, с намером да се као јединствен блок супротставе експанзији империјалистичких сила,⁷ што може да буде охрабрење за СР Југославију и свет.⁸

Савезништво са суседима је пожељно, уобичајено и често – нужно. Међутим, у садашње време оно за СР Југославију није реално. Наиме, све државе које се граниче са СРЈ у различитим су фазама интеграција и савезничког повезивања с Атлантским пактом и Европском унијом. Мађарска је већ и формално чланица НАТО-а, Румунија, Бугарска, Македонија и Албанија су чланице „Партнерства за мир“, Хрватска, и без формалног статуса савезника, пружа НАТО-у све врсте војних и других услуга на својој територији, на територији Македоније, Албаније, и БиХ стационаране су трупе НАТО-а итд. Све то указује на чињеницу да безбедност СР Југославије може да буде угрожена са простора суседа. Свакако, њихово будуће понашање према СР Југославији зависиће од политике великих сила и пројектованих територијалних претензија.

Сви досадашњи покушаји балканског савезништва пропали су након одређеног (углавном кратког) времена. Историчари и геополитичари

⁵ У савременим геополитичким кретањима надметање међу државама замењено је надметањем између економских блокова, који све више прерастају у геополитичке ентитете.

⁶ О интересима Русије на Балкану видети опширније у: Славољуб Шушић, *Балкански геополитички кошмар*, ВИЗ, 1995, стр. 158–177.

⁷ Однос Русије и Кине има стратешки значај: то није војни блок, нити савез, већ специјалан однос, изузетно значајан за 21. век, посебно за развој мултиполарног света. Зато су те две велике земље своје међусобне односе дефинисале споразумом, у којем се, поред осталог, наводи да су Русија и Кина велике земље и сталне чланице СБ УН, и да, када је о битним питањима реч, имају право вета; обе земље желе мултиполарни свет, који је равноправнији од униполарног света; залажу се за мирно решавање проблема политичким средствима; противе се употреби силе и санкција мимо СБ УН, и теже ка већој улози на међународној сцени.

⁸ Потенцијалним савезницима (ратно савезништво) треба сматрати и пријатељске земље чија је безбедност такође угрожена, а које су нам наклоњене због истоветних интереса.

сматрају да су разлог за то недовољно избалансирани заједнички интереси.⁹ Када се говори о заједничким интересима, односно о мотиву за окупљање балканских земаља, могу се чути различита мишљења. Према једнима, то је заједнички геостратешки идентитет, према другима – словенство, трећи сматрају да балканске земље (или барем њихов највећи део) треба да се окупе око свог православног идентитета итд. Свакако, прихватљив је било који облик интеграције на Балкану уколико је у интересу српског народа. Но, чини се да би у актуелним геополитичким условима најјачи интеграциони мотив балканских земаља могла да буде *економија*. Према мишљењу многих геополитичара, оптимални облик економског обједињавања балканских земаља била би царинска унија с монетарном унијом.¹⁰ У сваком случају, тесно економско повезивање могло би (и требало) да буде само први корак ка успостављању неког облика регионалног система колективне безбедности на Балканском полуострву, а постоје и бројни облици унутар балканских интеграција.

Идеја о стварању свебалканског савеза, односно балканске (кон)федерације, обновљена је средином деведесетих година, а на њој се заснивају и неки страни пројекти о уређивању унутарбалканских односа.¹¹ Наравно, тешко је поверовати да се идеја о свебалканском савезу, односно балканској (кон)федерацији, може брзо остварити. За њено остварење потребни су како воља и интерес балканских држава, тако и наклоност главних центара моћи. Основни разлози за могуће остварење концепта свебалканског савеза су следећи: 1) становништво Балкана је углавном православне вероисповести, што их у духовном (па и културном) смислу значајно повезује, те је могућност верског сукоба готово искључена; 2) у територијалном смислу, таква асоцијација имала би површину од око 630.000 км², са око 55 милиона становника, што би је сврстало међу највеће и најмногољудније земље Европе; 3) у економском смислу, уз повезивање и прилагођавање националних еко-

⁹ Тзв. Први балкански савез склопљен је у периоду од 1866. до 1868. године на иницијативу кнеза Михаила. У њега су ушли Србија, Црна Гора, Грчка, Румунија и Бугарски национални покрет. На иницијативу Русије, склопљен је, током 1912. године, Други балкански савез у који су, системом билатералних уговора, ушле Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка. Под називом „Балканска Антанта“ познат је савез који је 1934. године закључен између Југославије, Грчке, Румуније и Турске. Трећи балкански савез потписан је између Југославије, Грчке и Турске 1953. године у Анкари. Наведени савези имали су, првенствено, одбрамбено-безбедносни карактер, а распали су се како због стављања појединачних интереса изнад интереса савеза, тако и због утицаја ванбалканских сила.

¹⁰ Благоје Бабић, *Српски народ и балканске интеграције и Геополитичка стварност Срба* (зборник радова), Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 527.

¹¹ На пример, у италијанском часопису „Limes“, почетком 1996. године, изложен је концепт „еврославије“ као заједнице, прво, земаља које су биле у саставу СФР Југославије, а потом и других балканских држава. Готово је идентичан и концепт ЕУ и њене иницијативе за економско и друго повезивање земаља насталих разбијањем СФРЈ и других балканских земаља које су, сада, изван процеса европских интеграција. После ЕУ и САД покренуле су сличну иницијативу за регионално повезивање земаља југоисточне Европе (*SECI*).

номија, нови савез би био значајни чинилац и у ваневропским оквирима, и 4) у војном (одбрамбеном) смислу, асоцијација би имала потенцијале на основу којих би спадала међу значајније регионалне силе.¹² Коначно, тиме би се остварио и концепт регионалног система колективне безбедности, као интегрални део европског идентитета безбедности, на којем чланице Европске уније упорно инсистирају.

Под *трећом варијантом се подразумева проналажење заједничног интереса СРЈ са водећим земљама Запада ради очувања виталних националних интереса*. Наиме, у вези с тим треба узимати у обзир чињеницу да је у основи односа СР Југославије и НАТО-а однос наше земље са Сједињеним Америчким Државама. Дакле, постоји могућност да се настави са конфронтацијом, да се остане неутралан или да се тражи савезништво са великим центрима моћи. Одлуку није лако донети, а она претпоставља реалну процену стања и развоја односа у међународној заједници, као и напуштање традиционалног схватања о самосталном развоју и апсолутном суверенитету.

Та варијанта је све више условљена конкретном војно-политичком ситуацијом у земљи (присуство КФОР-а на Косову и Метохији) и ближем окружењу (размештај снага НАТО-а), као и све толерантнијим понашањем Русије према Западу и Сједињеним Државама. Такође, најновија догађања у СР Југославији и њена спољнополитичка оријентација повећавају вероватноћу те варијанте.

Четврта варијанта – комбиновани приступ савезништву, значи, пре свега, уважавање реалности и интереса, и ослобађање од неких идеолошких, историјских и других оптерећења, као и субјективности (сентименталност, емоције, традиција итд.). Комбиновани приступ савезништву значио би истовремено повезивање и тражење заједничких интереса СР Југославије са развијеним земљама Запада и пријатељским земљама Истока, уз стварање балканског система колективне безбедности, што би могло да буде модел заштите појединачних и заједничких интереса држава Балкана.

Сви наведени интересни облици регионалне безбедности су за СР Југославију мање или више прихватљиви. У измењеним геополитичким условима, а посебно након агресије НАТО-а на СР Југославију и уласка КФОР-а (Алијансе) на Космет, намеће се као неопходна потреба за савезништвом као формом колективне безбедности, како између земља са претежно српским становништвом (СРЈ и РС), тако и у форми билатералних или мултилатералних савеза. Тешко је, наравно, одредити се за конкретан облик или земљу (групацију) савезника. Могућност за то је свебалкански савез, али и „Партнерство за мир“, савез са Русијом и Белорусијом итд. Свака од тих варијаната има погодности, али и ограничења, па је потребна свеобухватна анализа предности које би СР Југославија имала (у погледу своје безбедности) од тих савеза, али и последица тих савезништава, посебно по суверенитет наше земље.

¹² Видети: Радован Радиновић и Триво Инђић, *Балкан*, стр. 76.

Коначну реч о томе требало би препустити вољи народа СР Југославије који би се путем референдума изјаснили о евентуалном уласку наше земље у неки од постојећих савеза или о стварању новог савеза.

*
* *

Будући да нема трајно подударних интереса, па према томе ни савеза, без обзира на избор варијанте савезништва у заштити националних интереса, СР Југославија мора стално да развија и осавременује властити модел одбране, заснован на мудрој ангажовању свих расположивих људских и материјалних ресурса на интегралном југословенском простору и свугде где се могу очекивати ефекти. Наше трајно доктринарно опредељење јесте да никада не дођемо у ситуацију да држави прети рат а да иза себе нема савезнике. Јер, без савезника међу великим силама СР Југославија не би могла да оствари два основна стратешка циља: одвраћање непријатеља и победу.

С обзиром на однос снага у геостратешком окружењу, СР Југославија очување сопствене државности мора заснивати, пре свега, у оквиру све ширих интеграција бројних међународних субјеката. Уз то, неке тенденције и процеси у Западној Алијанси указују на различите интересе чланица и међусобну борбу за престиж, што може допринети побољшању међународног положаја СР Југославије. Реално је да, узимајући све то у обзир, СР Југославија у наредном периоду тражи варијанту за укључивање у светске интеграционе процесе који би били гарант њене националне безбедности.

Литература

1. *Устав Савезне Републике Југославије*, НИУ Војска, Београд, 1994.
2. Драган Симеуновић, *Нови светски поредак и национална држава*, „Симтраде“, Београд, 1993.
3. Jeffrey T. Bergner, *Нови светски поредак – нове суперсиле*, „Белетра“, Београд, 1994.
4. Милосав Симић, *Савремени међународни односи и рат*, – ВИНЦ, Београд, 1988.
5. *Нови светски поредак и политика одбране СРЈ*, СМО, Београд, 1993.
6. *Локални ратови осамдесетих година*, Институт за стратегију, Београд, 1988.
7. Светозар Радишић, *Ратна вештина*, (часопис) ЦВШ, Београд, 1995.
8. М. Стишовић, *Савремени стратегијски системи и проблеми одбране малих земаља*, ЦВШ, Београд, 1996.
9. Лазовић, Стишовић, *Теорија ратне вештине*, Полицијска академија, Београд, 1998.
10. Н. Чомски, *Светски поредак (стари и нови)*, СКЦ, Београд, 1998.
11. Ј. Бодански, *Неки то зову мир*, „Југоисток“, Београд, 1998.
12. А. Тофлер, *Рат и антират*, „Паидеа“, Београд, 1998.

13. П. Кенеди, *Припреме за 21. век*, „Службени лист“, Београд, 1997.
14. М. Клер, *Рат коме нема краја*, ВИЗ, Београд, 1975.
15. Осмо Тоуми, *Нова геополитика* (извод из докторске дисертације – превод), ШНО, Београд, 1998.
16. М. Стишовић, *Војни чинилац и безбедност СР Југославије на почетку 21. века*, „Војно дело“, бр. 3/98.
17. *NATO 2010: A STRATEGIC VISION* National Defense University European Symposium to be held at Fort Mc Nair/As Baruch Auditorium on February 10 and 11, 1998.
18. Michael N. Schmitt, *Identifung National Objectives and Developing Strategy: A process oriented Approach*, „Strategic Review“ 25, pp 24–37, Vinter 1997.
19. *To Defend the Existence, Territorial Integrity and so Sovereignty of the State of ISRAEL*, Israel Defense Forces, Spokespersons Office, Information Branch, 1996.
20. Projecting Decisive Power; Association of the United States Army, 2425 Wilson Boulevard, Arlington, VA 22201.
21. Брошура 525–44 Команде за обуку и доктрину КоВ САД, ТРАДОК (TRADOC), Министарство копнених снага, Форт Монро, 18. октобар 1985.
22. Sam C. Sarkesian; *The Myth of US Capabilities in Unconventional Conflicts*; „Military Review“, Septembar 1988.
23. Зоран Вучинић, *Војни савези од Свете Алијансе до НАТО*, НИУ Војска, Београд, 1996.
24. Бранислав Ђорђевић, *Геостратегијске последице присуства НАТО на КиМ по безбедност СР Југославије*, ШНО, Београд, 2000.

Проф. др Николај Александрович Ковалски

Аутор анализира безбедносу ситуацију у ширем појасу Средиземља, од Гибралтара до Каспијског мора, са тежиштем на геополитичком значају Балкана и процени узрока и могућих последица нестабилних односа у региону.

У чланку је посебно указано на вишеструко преплитање различитих, међусобно супротстављених, али и комплементарних интереса и утицаја на Балкан, што га, уз наслеђена локална спорења чини подручјем високог ризика.

Нестабилност Балкана директно утиче на безбедност читавог Средоземља, али је и условљена осталим кризним жариштима у региону. Геополитичка слика региона употпуњена је презентирањем најзначајнијих последица ширења НАТО-а на исток и његовог војног ангажовања на простору СФР Југославије.

Аутор разматра и могућност превазилажења кризних ситуација у региону Балкана и Средоземља, са акцентом на ситуацију створену током решавања косметске кризе.

Актуелни процеси глобализације и регионализације изазивају суштинске геополитичке промене на Балкану, што је посебно изражено после одлуке НАТО-а, у априлу 1999, да прошири своју зону одговорности.¹ Резултат спровођења такве одлуке биле су експлозије америчких бомби на територији СР Југославије. С обзиром на то, за постизање мира на Балкану веома је важно да се пронађу начини за остваривање безбедности у Европи и шире. Може се сматрати да је балканска ситуација једна од најважнијих компонената подела у оквирима „великог Средоземља“ – од Гибралтара до обала Каспијског мора.

О геополитичком значају Балкана

Територија Средоземље – Црно море – Каспијско море чини јединствени геополитички регион чији народи имају много заједничког – како позитивног, тако и негативног, како у прошлости, тако и у будућности. У том региону Балкан је својеврстан сплет јединственог геополитичког организма (на њему се сусрећу интереси европских земаља и САД), али и средиште проблема европске безбедности и стабилности.

Геополитички значај Балкана различито утиче на процесе не само у Европи (и у Русији) већ и у Северној Африци и на Блиском истоку

¹ Професор Николај Александрович Ковалски, доктор историјских наука, председник је Савета средоземних и црноморских истраживања на Институту за европске студије Руске академије наука. Чланак превела др Јелица Курјак.

(у области Црног мора и на Кавказу таква веза постоји још из времена древне Еладе и античког Рима). Геостратешка (војно-политичка) улога Балкана значајно је повећана због развоја ракетно-нуклеарног оружја. Наиме, размештање таквог оружја на Балкану омогућило би контролисање великог простора како на северу и југу, тако и на западу и истоку. За геополитички положај Балкана веома је значајан и економски чинилац, не само због тржишта и извоза сировина већ и због транзитних коридора. У тој области су и разни морски путеви, који повезују различите делове света – Европу, Азију, Африку и Америку, а ту се обављају и светски трансфери нафте.

Русија је традиционално имала дугорочне интересе на Балкану. Они су се посебно испољили у последњих неколико стотина година. Зависно од услова, интереси Русије се испољавају у различитом обиму и сферама, а могу да буду у функцији објективних потреба националног развоја или у функцији краткорочних, тактичких интереса, повезани с одлукама о решавању временски ограничених задатака.

Стиче се утисак да је Русија у садашње време заинтересована да на Балкану постоје државе са којима би имала стабилне, пријатељске односе. У области економије, балканске земље су традиционални трговински партнер Русије, а повећање робне размене, која је драматично смањена у последњих десет година, један је од основних задатака решавања односа између Русије и балканских држава.

Током деведесетих година на простору „великог Средоземља“ (што значи и на Балкану) у току је реструктуризација геополитичког пространства. То је делом последица распада Совјетског Савеза и СФР Југославије. Тим процесом су посебно захваћени регион Црног мора и Кавказ, где су се појавиле бројне нове независне државе. Тиме су значајно умањене могућности изласка Русије на Црно море, а смањен је и број морских лука којима је располагала. Међутим, процес реструктуризације још није довршен због конфликта у том региону и због тога што још нису коначно утврђене границе новонасталих држава. Истовремено, појава нових држава на Балкану утицала је на прекрајање геополитичког простора Балканског полуострва.

У таквој ситуацији западне земље су појачале притисак на „велико Средоземље“, укључујући и регион Балкана. Међу њима предњаче САД, које настоје да попуне настале вакууме сматрајући да на тај начин обезбеђују своје опште и националне интересе. У томе је активно учествовао и Северноатлантски пакт.

Почетком и средином деведесетих година у активностима НАТО-а на Балкану све више је долазио до изражаја чинилац силе (претње и примена). То је било у супротности с изјавама највиших руководилаца НАТО-а који су на Самиту у Лондону, 1990. године, а затим и у Риму, констатовали да НАТО преиспитује своју стратегију и да намерава да своје активности усмери првенствено на политички притисак.

Одлука за насилне методе донета је током 1995. године, када је НАТО, супротно захтевима Русије, широко применио акцију против

Срба. У суштини, то је била генерална проба за предстојеће војне акције НАТО-а на Косову и Метохији 1999. године. Може се сматрати да је бомбардовањем суверене Југославије (24. марта 1999) означен почетак новог периода у историји међународних односа јер је доведен у питање целокупни систем очувања међународног мира који су разрадиле силе победнице чланице антихитлеровске коалиције у Другом светском рату.

Нова политика НАТО-а формулисана је у декларацији усвојеној на априлском самиту 1999. године у Вашингтону и у изјавама везаним за рат у Југославији, и реализована је током тог рата. Теорија и пракса НАТО-а у вези с ратом на Балкану бременита је опасним последицама. Неке су већ препознатљиве, друге су у почетној фази, а постоје и оне које се могу појавити у будућности.

Неке последице војне операције Северноатлантског пакта

Геополитичка структура међународних односа, не само у јужном региону већ и на глобалном плану, веома је дестабилизована. Група водећих држава савременог света озаконила је култ силе, па су нарушене норме међународног понашања. Иако су донедавно оштро осуђиване акције примене или претње применом силе од стране међународне заједнице, после агресије на Југославију то је почело да се приказује јавном мњењу као нешто што је дозвољено, чак иманентно. Примена силе постала је инструмент за решавање компликованих међународних проблема. За разлику од претходног периода, када је инсистирано на процесу преговарања, у савременим условима пажња се посвећује решењима везаним за насилне методе ради потпуне капитулације противничке стране. То значи да се поново могу активирати регионални конфликти, којих има много на простору од Гибралтара до Централне Азије.

Непријатељски расположене земље као да се припремају за расплете криза насилним путем, а не за стрпљиве, мирне преговоре који би били у општем интересу. Због тога није случајно што су се учесници блискоисточног конфликта поново огласили у октобру 2000. године насилним средствима, одричући се преговора за столом.

Јачање позиције албанских сепаратиста на Косову и Метохији после агресије НАТО-а на СР Југославију охрабрило је сепаратисте у другим деловима Средоземно-црноморског региона да примене силу и, у оквиру тога, терористичке методе. Терористичке активности чеченских сепаратиста биле су изведене на територији Русије 4. септембра 1999, када је срушена стамбена зграда у граду Бујанакску (Дагестан), 9. и 11. септембра срушене су две зграде у Москви, а 16. септембра у граду Волгодонску. После тога су се чеченске банде пребациле у Дагестан.

У Шпанији је радикална сепаратистичка организација „Земља Баска“ објавила да је 3. децембра 1999. завршено примирје током којег та организација није водила „оружану борбу за стварање независне државе Баска“ на територији три шпанске и две француске провинције.

У штампи су се појавиле вести о припреми или извођењу терористичких акција и антитерористичких дејстава шпанских и француских власти. Није случајно што је шеф кабинета Хосе Аснара у програмском говору после победе на парламентарним изборима у марту 2000. рекао да је један од приоритетних задатака борба с тероризмом.²

Односи између француске владе и корзиканских заговорника „независности“ и „аутономије“ такође су се заострили током натовских бомбардовања Србије. Француски премијер је посетио Корзику и осудио тероризам и сепаратизам. Али, само што је напустио острво, тамо је загрмела серија експлозија за које је одговорност преузео Национални фронт за ослобођење Корзике (*Front de liberation nationale de la Corse – FLNC*). У француској постоје убеђени противници давања аутономије Корзици који сматрају да то може да подстакне националисте на следећи корак – самоопредељење и отцепљење од Француске, и проглашење независне државе, што би угрозило стабилност и теротиријални интегритет Републике с обзиром на део националистички расположених Британаца, који имају жељу за самоопредељењем.³

У региону се ствара опасност од ширења оружја за масовно уништавање, па свака земља постаје све свеснија да је принуђена да се штити најразличитијим средствима. У вези с тим, када је реч о нуклеарном оружју, тзв. граничне земље ће настојати да у најкраћем року прекораче тај праг. На тај начин се подривају основе међународних споразума који се односе на забрану ширења нуклеарног оружја. Такође, у низу земаља јавља се потреба за овладавањем тзв. јефтиним оружјем за масовно уништавање (хемијско и бактериолошко оружје).

Појављују се и проблеми везани за споразуме који се односе на контролу *обичног наоружања*. Уласком у НАТО нових држава и плановима за укључење у Пакт Румуније, Бугарске, Албаније, као и неких других земаља Балканског полуострва које су некада биле у саставу Југославије, потпуно се нарушава баланс снага на Балкану, као и *Уговор о конвенционалном наоружању*, који је закључен у Бечу 1990. године, односно чл. 5, у којем се говори о Балкану, Кавказу и Црном мору.

Међу реалним последицама војних активности на Балкану значајна је појава тзв. информациони рат, тј. манипулација јавним мњењем и стварање система дезинформисања, односно општег зомбирања. Такав рат је први пут вођен у вези са ратом на Балкану, у којем су западне земље покушале да се представе као „међународна заједница“. Ствара се утисак да информациони рат у одређеним околностима може да прерасте у модерну варијанту „хладног рата“.

Косовски догађаји су изазвали *етничку дестабилизацију* на Балкану. Као резултат принудне миграције и етничког чишћења, створене су етнички чисте целине. На тај начин се појавила основа за остварење

² Путеводитель по материалам саммита НАТО в Вашингтоне, 23–25 апреля 1999 г. ИСБН 92–845–0132–6, стр. 112.

³ „Независная газета“, 6. мај 2000.

плана типа „велика Албанија“ итд. Принцип *етничког самоопредељења* препознатљив је и у Румунији, у којој постоји мађарска мањина, и у Бугарској, у којој Турци чине 10 одсто становништва.

Још увек није сасвим јасно да ли ће стварање етнички чистих заједница стабилизovati или, обрнуто, додатно дестабилизovati регион. Али, једно је сигурно: миграција до које је дошло током рата на Балкану изазвала је нове социјално-етничке процесе, који су били завршетак већ успостављених форми међуетничких односа.

Етничком дестабилизацијом изазвана је тенденција нарушавања принципа стабилности граница на Балкану, а заоштрени су и *међурелигиозни односи*: између хришћана и муслимана, између католика и православца. Тако је потврђена теза С. Хантингтона да кроз Балкан пролази линија поделе између двеју цивилизација: хришћанске и муслиманске, и линија раздела у будућем глобалном сусретању у 21. веку.

Рат је нанео веома велику еколошку штету Балкану и ширем региону.

Уважавањем култа силе искомпликована је ситуација у различитим деловима послесовјетског простора, дестабилизована је политика регулације односа у Грузији (Абхазија, Аџарија, Осетија), изазвани су конфликти у Нагорно Карабаху, усложен је проблем кримских Татара и погоршана је ситуација у Придњестровљу.

Начини превазилажења кризних ситуација

Постоји много варијаната у сфери међународних односа и спољне политике за превазилажење кризних ситуација, али је веома важно да у потпуности проради постојећи механизам међународне сарадње. Са-ставни делови тог механизма су обавезе које су државе преузеле у оквиру двостраних и мултилатералних споразума. И поред преузетих обавеза, механизам међународне сарадње функционише уз велике тешкоће. У таквој ситуацији потребни су напори за активирање *билатералног* механизма односа. На пример, Русија има одговарајуће споразуме о улагању заједничких напора у области очувања безбедности и стабилности скоро са свим земљама региона, па и са државама чланицама НАТО-а и Европске уније. Са Француском је исти споразум потписан 1992. године, као и уговор о основама односа са Турском; са Грчком је такав уговор склопљен 1993, а 1994. године са Шпанијом, Португалијом и Италијом. У сваком од тих уговора постоје обавезе које се директно односе на безбедност и стабилност „великог Средоземља“.

Могућност за регулацију кризне ситуације на Балкану, као и у Средоземном, Црноморском и Каспијском региону, јесте *вишестрана* сарадња. Несумњиво, највећу улогу у решавању балканских проблема треба да има ОУН, коју је руководство НАТО-а током косовске кризе настојало да игнорише, као и спровођење Резолуције 1244 и скидање свих санкција Југославији.

Русија придаје велики значај ОЕБС-у, организацији која има велике традиције у успостављању мира и напретка које су записане још у *Хелсиншком завршном акту*. Ипак, последњих година ОЕБС изгубио је утицај због настојања многих учесника, пре свега САД, да пребаце све европске проблеме, па и проблем безбедности, на Северноатлантски пакт. Такође, *Повеља европске безбедности*, донета на састанку на врху у Истанбулу 1999. године, може да постане основа за даљу сарадњу чланица ОЕБС-а, па чак и на субрегионалном нивоу. Наравно, за то су потребни конструктиван приступ и добра воља, одустајање од намера да се ОЕБС користи за мешање у унутрашње ствари држава чланица, као и одустајање од егоистичких интереса и претензија приликом постизања циљева из Повеље.⁴

Важно је да се од НАТО-а добију гаранције да ће поштовати преузете обавезе. То се односи и на обавезе из *Основног акта* с Русијом, потписаног 1997. године, што подразумева: *узајамне консултације, заједничко доношење одлука, прихватање ОЕБС-а као једине европске организације која се бави питањима безбедности, заједничку борбу против тероризма, основну одговорност Савета безбедности ОУН за одржавање међународног мира и, на крају, одустајање од примене силе или претње силом било којој држави, поштовање суверенитета, независности и територијалног интегритета свих држава и њихових права да изаберу начин очувања сопствене безбедности и неповредивости граница. Дух тих одредница противуречи циљевима „интеграције свих земаља Југоисточне Европе у евроатлантску заједницу“⁵ који су формулисани у Иницијативи НАТО-а за Југоистичну Европу.*

Конструктивна заједничка иницијатива Русије и Европског савеза у оквирима Споразума о партнерству и сарадњи, који је потписан на Крфу 1994. године, може да допринесе решавању тешких балканских проблема. У том документу се налази и одредница о регуларном политичком дијалогу чији би циљ било превладавање неспоразума о међународним питањима која су предмет опште бриге међународне заједнице (чл. 6), а такав је несумњиво Балкан. Конкретно, остваривање сарадње у тој области одговарало би „Колективној стратегији Европског савеза о односима са Русијом“ у облику у којем је потврдио Европски савет, јуна 1999. године, а најважније је да иницијативе ЕС у области опште спољне политике и безбедности не буду искоришћене против стабилности на Балкану.

Пакту стабилности за Југоисточну Европу, који је потписала и Русија 10. јуна 1999. у Келну, пише да је пакт *приоритет* у политичком дијалогу између Европске уније и Руске Федерације (поглавље 3) и да може постати добар инструмент дијалога и доследне узајамне комуникације. У том пакту није све подједнако важно (на пример, одредбе о могућности интеграције балканских земаља у евроатлантске структуре,

⁴ *Хартија европейской безопасности*, „Независимая газета“, 23. ноября 1999.

⁵ *Сессия Североатлантического совета на уровне министров иностранных дел*, Брюссел, 15. декабря 1999. г., „Вестник НАТО“, лето 2000 г., стр. Д-2.

под којима се, пре свега, подразумева НАТО), али то не умањује његов значај као основе за даљи развој и сарадњу ради успостављања мира на Балкану: „међуетничке хармоније, без опасности за појаву новог рата“. Такође, у пакту пише да ће „Руска Федерација наставити да игра руководећу и конструктивну улогу у развоју и реализацији Пакта“ (пасус 29). Ипак, у пракси је све много сложеније. На пример, Русија нема приступа тендерима за економску обнову Косова и Метохије за коју се, према проценама, даје око 4,5 милијарди долара. У реализацији Пакта јављају се бројне објективне и субјективне тешкоће, које отежавају нормализацију ситуације на Балкану.⁶

Једна од могућности да се колективно разматрају проблеми региона и доносе одговарајуће одлуке могло би да буде и саветовање о безбедности и сарадњи у Средоземљу на начин на који је то урађено у вези са Европом. Ту идеју су током 1990. и 1991. године предочиле Италија и Шпанија, а подржале су их Португалија, Француска и више других земаља. Било је планирано да на саветовању учествује и Совјетски Савез, али будући да се СССР распао, ти планови су пропали, а западне земље су се окренуле ка јачању утицаја НАТО-а у региону. И поред тога, искуство ОЕБС-а и његов разрађени модел рада могли би да буду основа за спровођење одговарајућих саветовања, а потом и стварања организације за безбедности и сарадњу у Средоземљу. Важно је да се у решавање балканских проблема укључи и Организација црноморске економске сарадње, која окупља 11 држава и која је већ показала своју ефикасност.

Криза на Балкану се не може политички решити без учешћа широких друштвених кругова. Током протеклих десет година та активност је остваривана у оквирима Покрета за заштиту мира, Покрета за европску безбедност, Конференције социјалистичких партија земаља Средоземља итд. У савременом тренутку јавно мњење већине земаља региона сматра да балкански проблеми треба да се решавају политичким средствима, мирним путем, без примене силе, и у том контексту осуђено је бомбардовање Југославије од стране Северноатлантског пакта.

Најважнији услов за решавање кризе на Балкану јесте активно и равноправно учешће Југославије у том процесу, стварање услова за њену реинтеграцију у међународну заједницу, међународне организације и финансијске институције и, коначно, ослобађање од окова санкција.

*
* *

Протекли догађаји у Југославији и спољна политика новог режима сведоче о реafirмацији СР Југославије и упућују на следеће закључке:

– Југославија ће имати све већи значај у политици ЕУ, САД и Русије, а и у сфери европске безбедности;

⁶ Rafael Biermann, *The Stability Pact for South eastern Europe – potential, problems and perspectives*, ZEI – Center for European Integration Studies. C-56, 1999.

– спољнополитичка оријентација Југославије један је од најважнијих чинилаца даљег развоја проблема европске безбедности;

– будућност Балкана ће и даље бити тесно повезана с будућношћу Југославије, па је веома значајно питање да ли ће бити смањена концентрација наоружања на полуострву и да ли ће процес демилитаризације бити коначни циљ;

– када Балкан, а у оквиру њега и Југославија, буду укључени у неке нерезионалне групације важно је водити рачуна о томе какви ће бити циљеви и смисао тих укључивања;

– оптимална варијанта развоја била би она која подразумева стварање регионалног система балканских држава који би сарађивао са другим земљама и регионима Европе, као и у оквиру „великог Средоземља“.

Проф. др Павел Јефимович Кандељ

Аутор разматра безбедносну ситуацију на Балкану у оквиру натоцентричног система европске безбедности и промена у Европи насталих ширењем Северноатлантског пакта на исток. Такође, указује на проблеме безбедности СР Југославије и улогу и интересе Русије у актуелним и наговештеним процесима у региону релевантном за њихово решавање.

У последњих десет година мало је међународних проблема о којима је толико говорено колико у вези с европском безбедношћу.¹ То је посебно парадоксално када се узме у обзир чињеница да после окончања „хладног рата“ такав проблем није ни постојао. Наиме, над Европом није било чак ни сенке опасности, нити се иједна од претњи остварила. Изузетак је југословенска криза, али се и та опасност, чак и на узнемиренем Балкану, могла локализовати у границама СФР Југославије. И, управо у време када је било тешко препознати какву-такву опасност по безбедност континента, уследила је одлука о ширењу НАТО-а на исток. То није само унело нову живост у већ устаљене дискусије о европској безбедности, већ се догодило нешто много суштинскије – питање безбедности је поново почело да се претвара у проблем у чијем средишту се нашао однос између Русије и Северноатлантског пакта. Будући да се безбедност Европе гради као безбедност од Русије (изван тога ширење Алијансе је бесмислено), одговор Русије је без алтернативе: она своју безбедност третира као неутрализацију опасности са запада. „Извоз безбедности“ на исток, који су декларисали лидери НАТО-а, у том контексту се претвара у „увоз опасности“, а однос према европској и однос према руској безбедности противурече један другом.

Натоцентрични систем европске безбедности

У Русији се много говори о неодвојивости европске и руске безбедности као што се у земљама југоисточне Европе говори о неодвојивости европске од балканске безбедности. Али то има оправдања само на нивоу жељених циљева или идеалног стања. У стварности је све супротно. Изјаве о ширењу Пакта и на територију бившег СССР-а, његова нова стратешка концепција, према којој се сфера делатности и задатака шири и на неомеђени „евроатлантски простор“ и покушаји да

¹ Професор др Павел Јефимович Кандељ, Институт за европске студије Руске академије наука. Чланак превела др Јелица Курјак.

се његове активности извуку из оквира међународних институција и правних норми наставак су кретања према натоцентричном систему европске безбедности. Међутим, покушаји да се Европа одвоји руском границом учиниће, неминовно, да Русија постане опозиција тој целини и поред тога што то не одговара ни њеним интересима, ни одабраној стратегији. „Брисање“ Русије из европске „уравниловке“ довешће до тога да она стварно постане главна непознаница.

Слична ситуација се ствара и у Југоисточној Европи. Главна одлука везана за безбедност на континенту – о проширењу НАТО-а, донета је независно од југословенске кризе, која је основно жариште ратног сукоба у Европи, и несигурне ситуације на Балкану, као потенцијално најнестабилнијем делу континента. Иако су САД и европске земље почетком деведесетих година испољавале узнемиреност због балканских догађаја, безбедност Кувајта им се тада учинила значајнијом него ситуација у пределу „меког трбуха Европе“. Али, и у периоду када се НАТО активно и непосредно мешао у регулисање југословенске кризе основни разлог за његове активности били су, пре свега, ванрегионални мотиви – јачање америчког лидерства у Европи и у свету, поновно доказивање да је НАТО незаменљив и, на крају, практична потврда ефикасности нове стратешке концепције Пакта и демонстрација слабости Русије.

Ширење Северноатлантског пакта на исток

Широка активност НАТО-а не би могла да буде остварена да није било и конкретних регионалних задатака: дестабилизација непријатељског режима у Србији и претварање СРЈ у трулу државу, у псеудо-државну творевину којом се управља споља (налик на Босну и Херцеговину). Међутим, ти циљеви су објективно стимулисали стихијну тенденцију фрагментације Балкана по етничкој основи и тако су били у директној супротности с декларисаном „европеизацијом“ региона. Тачно тако изабран начин активности од стране САД и НАТО-а – спољашња ескалација застарелог и за Балкан типичног етнополитичког конфликта и директно мешање, и то отвореним стављањем на једну страну – повећава могућност конфликта у целој југоисточној Европи. Потпуна равнодушност иницијатора антијугословенске акције према њеним последицама по одређене земље и стабилност региона у целини потврђује да у натоцентричном систему безбедности на Балкану безбедност самих балканских држава није основни елемент. То је променљива величина која зависи од интереса појединих лидера блока и која се у сваком тренутку може мењати и добијати различите форме. Подршка од стране НАТО-а етничком национализму с великоалбанским претензијама довела је у питање интегритет Македоније, а посредно и Босне и Херцеговине. На тај начин је био створен и пример без преседана за турско (муслиманско) становништво у Бугарској и мађарско у Румунији. Отуда, на почетку, југословенски суседи, с изузетком Албаније и Хрватске, нису случајно узели исти курс. Наиме, те земље су сматрале

да на тај начин повећавају могућност за улазак у европске и евроатлантске структуре.

Такво понашање је било награђено. Бугарска и Румунија су постале кандидати за пријем у ЕУ, на шта нису могле рачунати на основу економских критеријума. Македонији, Босни и Херцеговини и Хрватској ЕУ предложила је споразуме о стабилизацији и асоцијацији. Све те земље, иако не у подједнакој мери, имају приступ европском тржишту и добијају финансијску и економску помоћ од Европске уније. Али, цена привилегија била је, у ствари, губљење суверенитета. Питања сопствене унутрашње стабилности и спољашње безбедности те земље су сасвим подредиле Северноатлантском пакту.

Карактер односа између НАТО-а и југословенских суседа, успостављен током конфликта на Косову и Метохији, може се сматрати моделом натоцентричног система балканске безбедности. На том примеру је очигледно показано које место припада државама у региону, шта им тај систем може дати, а на шта није спреман. Поверавањем своје судбине НАТО-у земље југоисточне Европе штите се од непостојеће опасности од Русије и, истовремено, изазивају руски гнев. Уколико натоцентрични систем односа буде изграђен без Југославије и против ње, по угледу на „нову балканску антанту“, оне ће добити гаранције од „југословенске опасности“ какву нису осетиле ни у најкритичнијим тренуцима југословенске кризе. Међутим, судбина Кипра, Босне и Херцеговине и Косова показује да такав модел не гарантује већу унутрашњу стабилност и интегритет, већ, напротив, веће мешање и притисак суседа или њихових партнера. Натоцентрични систем балканске безбедности не спасава регион од снажно израженог дисбаланса снага: штити се асиметрија изазова и претњи за балканске земље, с једне стране, али и за САД и НАТО, с друге стране. Остаје асиметрија заинтересованости и одговорности Северноатлантске алијансе за судбину сопствених поданика. У оквиру тога, Турска је приоритетни партнер Пакта у региону и држава која претендује на улогу суперсиле, која ће и у будућности користити наклоност западних партнера. Очигледно је да чак ни формално исти геополитички статус чланица Пакта не повећава утицај „нових“ чланица на процес доношења одлука. И у том случају је очигледан пример операције НАТО-а на Косову и Метохији.

Ако су се Мађарска и Пољска, настојећи на разне начине и не без ентузијазма, коначно прикључиле НАТО-у, позиције Грчке и Чешке биле су апелационо диктиране, тако да нико није имао алтернативних предлога. На тај начин се, искључиво формално, хипотетички пријем земаља југоисточне Европе у НАТО може третирати као укључивање региона у општи систем европске безбедности. У стварности је, међутим, реч о претварању региона у подмандатну територију Северноатлантског пакта. При томе балканске земље остају пасторчад натоцентричног система безбедности. Реч је о парадоксалној ситуацији: успостављањем таквог система безбедности на Балкану не само да не

престаје да буде нужна додатна ванблоковска подршка, већ се питање поставља у још оштријој форми. У таквој констелацији Русија се појављује као једини претендент на то „упражњено место“ пошто излази из оквира „балканске равнотеже“ с обзиром на то да је лишена могућности доношења одлука. Међутим, балканске земље, у својим односима са Русијом, заточеници су односа између НАТО-а и Русије.

Безбедност Савезне Републике Југославије

Све то има двоструки значај и посебно је актуелно за СР Југославију, која се налази пред избором: или да нађе своје место у Европи, уз очување самосталности и вођење рачуна о сопственим националним интересима, или да следи пример суседа и да у потпуности повери своју судбину НАТО-у у нади да лидери Алијансе, после промене режима у СРЈ, неће одустати од своје десетогодишње пристрасне антијугословенске политике. Они су заиста добили прилику да покажу да је њихова политика била усмерена против постојећег ауторитарног режима, а не против Југославије. Али, да би се то доказало није довољно да се само признају учињене грешке (мада ни у то не треба сасвим веровати). Потребно је озбиљно суочавање са косовским штићеницима, који не намеравају да се одрекну сопствених антијугословенских идеја. Спремност и одлучност НАТО-а за такве активности изазива велике сумње. Уз то, како на обичном, тако и на политичком тржишту, делују исти закони: уколико продавац сам снижава своју цену, нико неће предложити већу. Отуда се, због слабости Београда, траже максимални уступци. И, ако Југославија не жели сама себи да одузме маневарски простор и води дијалог са западним земљама с позиције слабије стране, „руска карта“ – политичка подршка Русије, неће за њу бити излишна.

Демократска Југославија ипак има потенцијално много снажније спољнополитичке позиције него што их је имао претходни режим. Активна сарадња с ЕУ смањује њену зависност од САД у балканским оквирима. Умањују се разлози и основаност експанзије НАТО-а у југоисточној Европи. „Свим балканским народима једнака права и једнака безбедност“ – законска је и недељива потреба ако се посматра с међународноправног гледишта, на основу које се, истовремено, омогућавају и ефективно задржавају интереси Југославије и на Косову и Метохији, и у Босни и Херцеговини, и у региону у целини.

Интереси Русије на Балкану

Русија и Југославија имају подударне интересе у сфери безбедности. Тај закључак се односи и на друге земље у региону уколико не желе да остану пасивни објекти натовског кишобрана. Све те земље, иако у различитом обиму и на различитим основама, треба да настоје да не остану изван или на рубовима европског система безбедности. Интересима Русије и земаља југоисточне Европе одговара стварање структуре којом се неће довести у питање њихов суверенитет, територијални

интегритет и унутрашња стабилност, која их, истовремено, укључује у процес европске интеграције као пуноправне учеснике или партнере.

У својој регионалној политици Русија је у стању да много више активира своје ресурсе када је реч о заједничким акцијама, али и у случајевима када су на делу различити приступи. И САД и НАТО, иако су игнорисали позицију Русије, били су принуђени да је узимају у обзир. Руска дипломатија, колико год је била у могућности, настојала је да у равнотежи пристрасно антијугословенски приступ других чланова „контакт-групе“ и да подржи Југославију у остваривању њених захтева. Свакако, нису све руске акције биле успешне. У такве треба уврстити мисију В. Черномирдина, који је кренуо на неизбалансиране уступке чак и тамо где се могло добити више. Али, тешко је проценити каква би била судбина Југославије да Вашингтон и Брисел нису морали да узимају у обзир Русију.

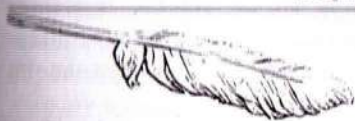
Наведено не треба схватити као настојање Русије да супротстави Југославију и Европу. За саму Русију, и сада и у догледној будућности, ЕУ остаће најважнији економски партнер, на чију сарадњу одлази трећина руске спољне трговине. Због тога је Русија заинтересована да односи између Југославије и ЕУ (као и других земаља региона) и Русије буду односи узајамног допуњавања. То није у супротности ни са заједничком стратегијом ЕУ и Русије, ни са Пактом стабилности за Југоисточну Европу. Велики пројекти извоза и транзита руских енергената у региону добар су пример тространих економских веза. Стога би ограничавање економске сарадње имало значајне негативне последице по трговински салдо и платни биланс земаља региона.

У Русији су свесни чињенице да ни сарадња с ЕУ није лишена елемената супарништва. Чини се да и у Југославији морају водити рачуна да „ЕУ не представља санаториј за лечење историјских траума“, како је јетко приметио један фински политичар. Југославија ће се, вероватно, у потпуности суочити са тим чињеницама када истекне садашњи импулс солидарности с младом југословенском демократијом.

*

* *

Европске државе су најзначајнији саговорници у политичком дијалогу, па Русија неће постављати нереалне и контрапродуктивне циљеве – неће уносити раскол у НАТО-у између европских и прекоокеанских савезника. Али, ако је за Русију ширење Алијансе неприхватљиво, јачање европског спољнополитичког и одбрамбеног идентитета не треба сматрати опасношћу. Ширењем партнерства и сарадње између Русије и ЕУ у сфери безбедности могу се отворити нове перспективе за формирање целовитог европског система колективне безбедности. У оквиру тога, чини се сасвим вероватном неопходна трансформација Северноатлантског пакта. Уколико буду у европским интеграционим процесима, балканске земље ће добити веће могућности за свођење на најмању меру изазова и опасности по своју безбедност.

Теоријске основе израде доктринарних докумената

УДК: 355.45.001

Проф. др Митар Ковач, пуковник

У друштвеним наукама, полемологији, војним наукама, теорији и пракси ратне вештине постоје различити приступи у дефинисању категоријалних појмова из области одбране и безбедности државе, као и у идентификовању њихових исходишта и тумачењу њиховог утицаја на обим, садржај и поступак реорганизације система одбране и војске.

Резултати научних истраживања у свету све више утичу на садржај, методе формулисања и методе примене доктрине одбране и војних доктрина. На основу теоријских сазнања о садржају и обиму категоријалних појмова у чланку су наведени општи ставови о њиховој међузависности, првенствено реализацији, у домену одбране државних и националних вредности и достизању, дефинисаних циљева.

Собзиром на то да ће се одбрана националних и државних вредности, више него раније, темељити на знању, и војна делатност, у миру и рату, првенствено ће се заснивати на научним основама које треба, према сазнајној вредности, да буду у врху достигнућа војне мисли у свету.

У чланку је разматрана међузависност поступка формулисања основних доктринарних докумената државе у сфери одбране и безбедности, и исходишта на којима се заснивају. Кроз дефинисање те међузависности изграђују се сазнајне претпоставке за целовитији методски присуп изради тих и изводних доктринарних докумената и реализовање процеса реорганизације целокупног система одбране.

Увод

Усклађивање садржаја и обима категоријалних појмова стратегија државе, доктрина одбране и војна доктрина с операционализацијом доктринарних докумената неопходно је због њиховог честог поистовећивања у теорији и пракси. Такође, у свету, па и у нашој земљи, постоје бројне контроверзе у вези са садржајем тих докумената и поступком њихове израде. На изради стратегије државе, доктрине одбране, војне доктрине, програма реорганизације система одбране и реорганизације

војске, као државних програма најопштијег карактера, ангажују се скоро сви људски и материјални потенцијали земље. Наиме, складним односом и међузависношћу структуре и елемената тих државних докумената омогућава се усмеравање појединаца и установа државе на испуњавање уставом и законима дефинисане обавезе.

Стратегија државе је релативно нов појам, чији су садржај и обим проширени у односу на „општу (националну, генералну, велику) стратегију“. Не односи се само на рат и сферу одбране него и на обављање свих државних функција у миру и рату. Да би се ваљано формулисала доктрина одбране и друге државне доктрине потребно је да се стратегија државе теоријски изграђује и научно заснује, како би била што поузданија за предвиђања у свим областима функционисања државе.

У доктрини одбране и војној доктрини није примарно утврђивање објективне истине која има општедруштвени значај, него повезано излагање програмског становишта које је теоријски засновано и има непосредан практични значај. Војна доктрина није научна теорија – не спада у научни фонд система војних наука, него у ширем контексту припада теорији ратне вештине. Да би се формулисале доктрина одбране и војна доктрина неопходна је анализа њихове мултидимензионалне условљености деловањем различитих чинилаца.

Теоријске основе стратегије државе као исходишта доктрине одбране и војне доктрине

Елементи садржаја појма *стратегија државе* стално су теоријски уобличавани кроз истраживања и различита ауторска и национална гледишта, али су означавани различитим синтагмама („национална“, „тотална“, „висока“, „генерална“, „општа“ стратегија, *полемологија*¹). Те разлике се првенствено могу посматрати кроз генезу сазнања о тим појмовима на Истоку и Западу после Другог светског рата, уз неопходно уважавање најновијих репрезентативних исказа сазнања из области стратегије у малим и средње развијеним земљама, која нису условљена идеолошким антагонизмима. Иако је промишљање војне стратегије на Западу еволуирало после Другог светског рата, првенствено у нормама практичне делатности, у сфери теоријског одређења „стратегије“, као и њеног садржаја, није било значајнијих промена у односу на поставке Харта, Ерла, Бофра, Фоша, Фулера, Ружерона, и других.

У дефинисању стратегије теоретичари на Западу полазили су најчешће од сазнајних домета Клаузевица и Харта, наглашавајући да је „стратегија вештина употребе оружаних снага за постизање циљева које је поставила политика“.² У својим радовима Л. Харт је правило јасну

¹ Француски научник Гостон Бутул је први покушао да конституише полемологију као мултидисциплинарну науку о рату и миру са тежњом да се ваннаучна разматрања тих појава замене строго научним истраживањем (Живорад Спасојевић, *Судбина полемологије – наука о миру и рату*, „Војно дело“, бр. 4–5/1995, стр. 159).

² Андре Бофр, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 20.

разлику између појмова „војна стратегија“ и „велика стратегија“, за коју је специфично да „усклађује и усмерава све ресурсе нације или нација ради постизања политичког, самим тим и војног циља рата“.³ Према Харту, „велика стратегија“ не одређује циљ рата у ужем, војном смислу и подразумева ток и исход рата и мир након његовог завршетка. Полазна и исходишна тачка велике стратегије, за Харта, јесте „фундаментална политика нације“. „Када рат почне, војна стратегија је примена гранд стратегије на нижој, рецимо војној разини, а тактика – примена војне стратегије на најнижој, рецимо, војничкој разини“.

Полазећи од ставова да „рат није божије дело“, да „он израста из једног датог стања ствари које појединци, државници и народи учине или пропусте да учине“ и да је „рат последица политике народа или недостатка политике“, Е. М. Ерл наглашава: „Стратегија се бави ратом, припремом за рат и вођењем рата. Према томе, стратегија у данашњем свету вештина владања и искоришћавања свих средстава којима један народ или коалиција народа располаже у датом тренутку, подразумевајући ту и оружану силу, са циљем да се његови битни интереси одрже и заштите од непријатеља, могућег или вероватног. Највиши тип стратегије – назван понекад високом стратегијом – назива се онај тип који удружује политику и оружану силу једног народа тако да прибегавање рату постане излишна ствар или му се приступа са највећим изгледима на успех...“⁴

Критикујући Хартово одређење стратегије, француски генерал Бофр, у делу *Увод у стратегију*, стратегију дефинише као: „... вештину дијалектике снага, или, тачније, вештину дијалектике воља уз употребу силе ради решења њиховог сукоба“.⁵ Он је стратегију сврстао, заједно са филозофијом, у дисциплине које треба да осмисле развој осталих друштвених наука у функцији развоја државе и нације. За Бофра стратегија не треба да буде целовито учење (доктрина), већ начин (метод) мишљења који омогућава да се разврстају и распореде догађаји с обзиром на њихову важност или „хијерархију“, а затим одабере најделотворнији поступак. „Сваком стању ствари одговара једна одређена стратегија која је добра у једним, а лоша у другим условима“.⁶ „Стратегија је вештина дијалектике двају или више супротстављених воља да, користећи силу, реше свој сукоб“.⁷

Џон Вили, вицеадмирал РМ САД, сматра да је стратегија, уопште узев, „план акције“ смишљен ради постизања неког циља. Њу чини сврха скупа са склопом мера за њено постизање.⁸ У делу *Војна стратегија* адмирал Вили наводи да: „Општа теорија стратегије мора да

³ Лидел Харт, *Стратегија* (превод), 1967, стр. 334.

⁴ Едвард Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, „Војно дело“, Београд, 1952, страна 2.

⁵ Андре Бофр, *Увод у стратегију*, исто, стр. 21.

⁶ Исто, стр. 13–14.

⁷ Исто, стр. 25.

⁸ John C. Wylie, *Military Strategy: A General Theory of Power Control*, New Brunswick, USA, 1967, стр. 91.

се тиче силе у свим њеним видовима, а не само војне. Првенствени циљ војсковођа у рату је 'селективан' степен надзора над непријатељем, а не његово уништење по сваку цену. То се постиже вођењем рачуна о облику или обрасцу рата, а да би се могло тако поступити треба 'манипулисати центрима гравитације' рата ради сопствене предности".⁹

Рејмонд Арон сматра да је целокупни развој стратегије ишао од ужег схватања – пуке примене силе, ка ширем појму – употреби силе ради циљева политике. Под стратегијом он подразумева „акцију у случајевима где уистину поштована правила не искључују прибегивање оружаном сили“.¹⁰ Циљеви, средства, садржај, методе, снаге и остали елементи стратегије зависе од класификације, односно од тога о којој је стратегији реч.

У практичном смислу, „тотална стратегија“ је непосредно потчињена влади, и њен је задатак да „смишља вођење тоталног рата“. При томе, Бофр термин „тотална стратегија“ доводи у везу са термином „тотални рат“, а не са терминима „велика стратегија“ (у Великој Британији – Л. Харт) или „национална стратегија“ (у САД), док тај појам никако не доводи у везу са термином „народна одбрана“, јер термин „народна одбрана“, према Бофру, не одговара ничему и има нарочито за последицу да брка појмове. Улога тоталне стратегије, сматра он, јесте да одређује појединачне задатке и комбинације различитих „генералних стратегија“ у политичком, економском, дипломатском и војном погледу. У сваком од подређених домена (политички, дипломатски, економски и војни) постоји *генерална стратегија*, чија је функција да додељује и комбинује задатке акција које се изводе у разним грамама делатности одређеног домена.

Термин „*оперативна стратегија*“ Бофр је преузео из немачког поимања стратегије, тврдећи да она не постоји у свакој грани и наглашавајући да на оперативни ниво стратегије треба издићи тзв. стратегију мирног времена,¹¹ под којом подразумева стварање новог оружја које ће надмашити оружја евентуалног непријатеља. Ту, тзв. стратегију мирног времена Бофр још означава и „логистичком“ и „генетичком стратегијом“, сматрајући да управо та стратегија, ако се постави на право место, одражава „заstraшење уз најмању цену“.¹²

У САД, уместо термина „тотална стратегија“, користи се термин „национална стратегија“, а у последње време неки теоретичари уводе и термин „велика стратегија“ (*Grande Strategy*). Као основни елементи „националне стратегије“ издвајају се интереси, циљеви, политика и обавезе државе.

Наши аутори такође прихватају сазнања, из страних извора, која указују на потребу за стратегијом државе. Та стратегија, без обзира на

⁹ Исто, стр. 92.

¹⁰ Rejmond Aron, *Evolution of Modern Strategic Thought*, „Problems of Modern Strategy“, Part One, No. 54, Adelphi Papers, 1969, p. 2.

¹¹ И синтагма „стратегија мирног времена“ није изворно Бофрова, него је преузета од Кастекса (опширније: Кастекс, *Стратегијске теорије I*, ВИЗ, Београд, 1960).

¹² Исто, стр. 33.

то како се терминолошки одреди, била би у функцији очувања и достизања највиших националних и државних вредности. Национална стратегија „спаја све чиниоце националне моћи у време мира, као и у време рата, како би се остварили национални интереси и циљеви“.¹³ У оквиру те (националне) стратегије, као делови, постоје политичка, економска, војна, и друге стратегије. „Све се оне збирно сврставају у националну или велику стратегију (*Grande Strategy*) – у вештину и науку употребе извора националне моћи како би се постигли жељени ниво и типови контроле у односу на опасности које се јављају кроз претње силом или употребом силе, посредне притиске, дипломатска, саботажна и друга могућа средства, задовољавајући на тај начин националне интересе и циљеве САД“. Наведена дефиниција одговара садржају и обиму дефиниције садржане у војном речнику САД: „Стратегија је вештина и наука употребе политичких, економских, психолошких и војних снага у миру и рату да би се обезбедила максимална подршка политици у циљу повећања вероватноће и добробити резултата победе и умањења шанси за пораз“.¹⁴

Према Ц. Колинсу, који има изразито прагматичан приступ одређењу *војне стратегије*, „војна стратегија се бави питањима физичког насиља или претње насиљем, и њоме се баве генерали...“¹⁵ Дакле, војна стратегија (*Military Strategy*) јесте део „националне (велике) стратегије“, и представља вештину и науку употребе оружаних снага нације (коалиције) да би се осигурали циљеви националне (коалиционе) политике, тј. има за циљ да се војним (оружаним) методима и средствима остваре циљеви које постави политика („национална стратегија“). Национална и војна стратегија различито су хијерархијског нивоа, њихов однос је мање изражен кроз разлику нивоа, а више кроз међузависност, нарочито кад је реч о њиховој примени.

Француски капетан бојног брода Л. Егара, у „*Defense nationale*“, објавио је чланак под називом *Стратегија и њени извори*.¹⁶ У том чланку аутор је покушао да одговори на питања шта је стратегија, који су извори стратегијске теорије, у чему стратегијска теорија може да користи практичару. Покушавајући да дефинише подручје стратегије, анализирао је и ставове Сун Цуа, Макијавелија и Клаузевица, наглашавајући: „... након два светска рата... наметнуо се садашњи концепт 'тоталне стратегије', која се односи на све секторе људске делатности, погођене заиста потпуним сукобљавањем – дипломатским, економским, културним... и војним. Област стратегије нема, дакле, горњу границу, која би била одређена; та граница зависи од обима делатности владе. Док се горња граница све до недавно померала, доња граница, обележена поделом између стратегије и тактике, је, напротив, већ дуго

¹³ Тодор Мирковић, *Војска у спољној политици САД*, „Војно дело“, бр. 4–5/96, стр. 53.

¹⁴ *Dictionary of United States army terms*, Headquarters department of the army, 1969, р. 428.

¹⁵ Тодор Мирковић, *исто*.

¹⁶ „Информативни билтен превода“, ЦВНДИ, Београд, мај 1985.

устаљена...¹⁷ Аутор уважава Бoфрову поделу стратегије, па под тоталном стратегијом подразумева „вештину комбиновања коришћења средстава у различитим областима могућег дејства ради остваривања политичких намера“.¹⁸ Посебно наглашава да се тотална стратегија дели на онолико општих стратегија колико има области у којима делује политичка власт: економија, дипломатија, култура, војска итд. Л. Егара је у том чланку дефинисао и појам „стратегијска доктрина“ полазећи од става да је „доктрина скуп обавезних правила или упутстава које утврђује врховна власт ради примене одређене стратегије или тактике. Доктрина, дакле, може да дотиче све нивое, али се, на Западу, не односи на теорију“.

У теорији стратегије на Западу постоје различити критеријуми класификације: према припадности се разликују национална и пактовска (коалициона) стратегија; према преовлађујућем виду оружаних снага – копнена, поморска, ваздухопловна и космичка стратегија; према средствима која се користе – нуклеарна и конвенционална стратегија; према актерима у сукобу (карактеру рата) – стратегија герилског, локалног, ограниченог, специјалног рата, и друге. Суштински значај за стратегију (општа, генерална, национална, тотална, државна, велика...) има чињеница да физиономија сукобљавања воља постоји и изван појма рата, у традиционалном значењу, те да се нације и државе трпе последице и изван рата, у периоду мира. У садашње време последице сукобљавања у миру су много веће од последица оружаног сукобљавања у рату.

У Русији, као некада у Совјетском Савезу, стратегија се претежно схвата у традиционалном значењу због сужавања обима и садржаја појма на рат и оружану борбу. Такође, однос стратегије и доктрине прихваћен је у сасвим другачијем значењу у односу на сазнања и практична решења на Западу. Све остале програмске, тј. доктринарне основе реализовања функција државе предвиђене су у сфери политике. При томе, политика на стратегију утиче преко ратне доктрине, али и непосредно. Политика стратегији поставља задатке, а стратегија обезбеђује њихово обављање. „Политичко руководство одређује опште политичке и стратегијске циљеве рата, као и задатке за припрему земље, ОС и неопходних средстава за његово вођење. Руководећи се тим ставовима, врши се разрада стратегијске замисли за вођење рата, уз уважавање реалних могућности економике и оружаних снага...“¹⁹

Без обзира на различите синтагме у области теорије стратегије, постоје универзално прихватљива сазнања која одражавају стање и потребе савремене праксе држава и нација као ентитета у међународној заједници и међународним односима. Таква, мање или више научно утемељена сазнања су, непосредно или посредно, исходиште научних проблема стратегије.

Разматрање појма стратегије држава засновано је на универзално прихватљивим сазнањима, која се могу сматрати поставкама научног

¹⁷ Исто, стр. 408.

¹⁸ Исто, стр. 411.

¹⁹ Киријан и др. *История военого искусства*, „Војениздат“, Москва, 1986.

мишљења у тој области. Коришћењем научних знања из других научних области научници и стратегији су уопштавали та сазнања за потребе израде државних програма и доктрина. Тим индуктивним приступом нису увек могла да се обезбеде задовољавајућа решења проблема за које су била неопходна мултидисциплинарна истраживања, анализе и предвиђања.

Стратегијом државе се одређују највише вредности, интереси и циљеви, на чијој се реализацији ангажују целокупни умни, духовни и материјални потенцијали државе, ради њеног што успешнијег развоја. Успешан стратегијски однос државе према гравитационим центрима планетарне моћи обезбеђује развој нације у биолошком, политичком, економском, научном, безбедносном, културном и сваком другом погледу.

Основни појмови на основу којих се у стратегији државе операционализују други елементи и формулишу искази јесу „националне вредности, интереси и циљеви“. Под стратегијом државе не треба подразумевати једном дефинисани документ, односно не треба сматрати коначним продукт одређеног институционалног и умног напора. Стратегија државе треба да се заснива на научним сазнањима о начину решавања свих кључних питања нације и државе у миру и рату. Та сазнања треба да се непосредно и посредно рефлектују на све сегменте друштвеног живота и на моћ државе.

Моћ је, у општем значењу, способност било којег система или бића да опстане у условима неодређености и неизвесности.²⁰ Та неизвесност је утолико већа уколико је у решавању проблема доминантан субјективни приступ. Моћ је категоријални појам друштвених наука јер се у пракси рефлектује судбоносно на појединца, државу и институције система, а тиме и на достизање и заштиту вредности, интереса и циљева државе и народа. Основни критеријум вредновања укупне државне моћи, као и предуслов сваке друге моћи, јесу знање и духовно и материјално богатство. Историјски посматрано, моћ се исказује способношћу стварања и разарања, и способношћу утицаја на креирање односа између субјеката у међународној заједници.

У стратегији се моћ најчешће прихвата као средишњи појам интеракције народа и држава у међународним односима. Моћ одређеног народа и државе и њихов положај у међународној заједници чине реалну основу за дефинисање стратегије државе. Она је израз укупног друштвеног живота и захвата све његове основне садржаје у политичкој, економској, демографској, информативној, културној, војној и религијској сфери.

Стратегија државе, у практичном програмском смислу, јесте општа идеја о виртуелном или реалном усмеравању моћи државе ради заштите и остварења највиших националних и државних вредности и достизања дефинисаних циљева у миру и рату. Научним заснивањем и развојем

²⁰ Опширније: Душан Вишњић, *Како мислити доктрину*, „Војно дело“, бр. 1, 1995.

Међузависност стратегије државе и државних стратегија

стратегије државе треба да се плански и кординирано усмере сви умни, духовни и материјални потенцијали на поуздано предвиђање догађаја и активно учешће у њима, како би се обезбедио прогрес народа и утицало на повољно креирање положаја државе у регионалним и међународним оквирима. Стратегија државе је, дакле, свесно и планско хтење да се, на основу што поузданијих предвиђања, управља будућим догађајима.

Хетерогени односи између народа и држава, као и историјске противуречности, доводе до разнородних континуираних сукоба различитог интензитета (информациони, економски, политички, конфесионални, војни итд.), јер су често ти односи оптерећени различитим интересима, који су понекад и дијаметрално супротстављени.

С обзиром на значење и међузависност основних појмова у стратегији државе (општој, националној, генералној стратегији) неопходно је да се темељито, теоријски и практично, реши проблем њеног теоријског одређења како би се изградиле почетне претпоставке за њено научно заснивање, развој и позитивне рефлексije на праксу. У вези с тим, може се закључити да би *стратегијом државе требало стварати јединствене сазнајне програмске претпоставке да се појединачне моћи друштва синтетизују у јединствену моћ, у моћ државе*. Филозофски, научно и програмски заснована стратегија основна је претпоставка стратешке успешности државе, њених народа и грађана.

Да ли ће се стратегија државе, са бројним посебним и појединачним стратегијама, теоријски засновати, плански научно развијати и ући у

едукативни систем једне државе зависи од разноврсних и бројних чинилаца. Уколико нема теоријског знања из стратегије и државне доктрине и одлуке нису научно засноване долази до субјективизма и доношења одлука према личном виђењу, што често изазива трајне и ненадокнадиве последице по националне вредности и циљеве.

У теоријском смислу, стратегија државе је сазнајно исходиште на основу којег државно руководство дефинише основе доктрине одбране, војне доктрине и других државних доктрина. У основама доктрине одбране и војне доктрине дефинишу се генерализовани искази, у форми циљева, критеријума и ограничења, по основним питањима, које је неопходно прецизирати ради успешног функционисања система одбране: 1) државне и националне вредности, интереси и циљеви; 2) однос према безбедносним интеграцијама у региону и свету; 3) савезништво; 4) безбедносни изазови, претње, могући облици и садржаји; 5) концепцијске поставке система одбране; 6) материјалне и финансијске претпоставке за реорганизацију и функционисање система одбране; 7) управљање системом одбране, и слично. Ти ставови су полазни искази за формулисање доктрине одбране и војне доктрине.

Стратегијом државе и појединачним стратегијама, на основу државних доктрина, као програма, усмерава се деловање свих субјеката друштва у увећавању појединачних моћи државе, у функцији заштите и достизања државних и националних вредности и остварења дефинисаних циљева. Та практична сфера стратегије државе и државних стратегија у свакодневном животу се најчешће означава као политика.

Без теоријске изграђености стратегије државе и појединачних стратегија за реализовање основних државних функција свеколики друштвени развој, па самим тим и сфера одбране и безбедности, недопустиво је програмски (доктринарно) хипотетичан. Последица таквог стања јесу честе промене државних доктрина и праксе, због непоузданих предвиђања о деловању бројних чинилаца на националне вредности, интересе и циљеве. Стога је неопходно да се стратегија државе развија као научна теорија која ће, према потребама и моћи друштва, бити поуздана основа за формулисање и редефинисање државних доктрина, изводних доктринарних докумената и планова.

Зависно од теоријске изграђености стратегије државе, њене моћи, положаја и односа према међународној заједници и међународним организацијама и асоцијацијама, у свету постоје три, релативно целовита, приступа одбрани и безбедности држава, а самим тим и изградњи система одбране.

Први приступ може да се одреди као потпуна увереност руководећих структура у држави и војсци да је појам рата у садашње време знатно шири од његовог традиционалног теоријског одређења, да се безбедност држава може угрозити невојним средствима и да је у научном погледу та област људске делатности мултидисциплинарна. Због таквог схватања проблема одбране и безбедности у тим државама су, за потребе израде анализа, процена, студија и формулисање предлога, основани

институти (управе, сектори, центри). Програмском оријентацијом, кадровским решењима и материјалним претпоставкама обухваћене су све значајне функције државе с аспекта одбране и безбедности, а заступљене су и различите варијанте организације научноистраживачког рада: од организовања јединствених установа до постојања више различитих установа које функционишу релативно аутономно. Те установе су повезане унутрашњом организацијом или координацијом са највишим руководећим органима државе. Осим тога, омогућен је непосредни утицај науке на праксу, с обзиром на научну заснованост програмских докумената, планова и управљачких одлука.

Други приступ је доминантан у државама у којима се одлуке о свим питањима значајним за функционисање државе доносе без консултовања науке, односно у којима не постоји развијена свест о потреби изградње мултидисциплинарног приступа истраживању проблема одбране и безбедности, па се „расипају“ ионако скромни научни потенцијали. Сфера одбране земље се посматра као првенствено војни проблем, јер се појам рата прихвата у традиционалном значењу, с оружаном борбом у његовом средишту. Те земље углавном формулишу само војне доктрине, које су стереотипи, догме, с формалним „козметичким“ променама у односу на претходне доктрине, и не утичу суштински на реорганизацију система одбране и војске. Најчешће, те промене су бојажљиво изведене и ограниченог су обима и садржаја, те не доносе суштински ништа ново у погледу унапређења ефикасности система одбране.

Истраживањем проблема из домена оружане борбе без њиховог сагледавања у оквиру тоталитета одбране и безбедности земље ретко могу да се обезбеде задовољавајући резултати, а ваљаност примене тих резултата истраживања је случајног карактера. Због таквог приступа изради доктрине одбране и војне доктрине реорганизације војски се изводе бојажљиво и не одговарају потребама повећања ефикасности у оружаног борби. Безбедност тих држава угрожава се мноштвом разноврсних невојних средстава и разарањем виталних државних функција кроз изазивање побуна, преврата и терористичких дејстава, све до тренутка интернационализације проблема и остваривања циља, или док се кроз „ерозију државе“ значај и ефикасност војне одбране не сведу на минимум. На тај начин стварају се услови за примену оружане силе, односно за извођење оружане агресије, која је, по правилу, краткотрајна и обезбеђује задовољавајуће резултате уз минималне губитке.

Трећи приступ имају, најчешће, несuverене и неразвијене државе које немају изграђене научне (сазнајне теоријске и методолошке) претпоставке за формулисање доктрине одбране и војне доктрине, као и државе које су под спољним притиском постале чланице одређених војно-политичких савеза, организација и асоцијација. У тој позицији многе државе су принуђене да безусловно прихватају циљеве, критеријуме и ограничења која дефинишу државе или војно-политички савези и друге безбедносне асоцијације, који имају суштинску власт над тим простором и над укупним ресурсима и друштвеним кретањима. Војске

тих земаља се користе као инструмент власти (режима) и као реална претња земљама у непосредном окружењу, зависно од одлука политичких и војних структура, војно-политичких савеза и безбедносних асоцијација. Доктрина одбране и војна доктрина тих земаља мењају се и формулишу сагласно захтевима држава које, кроз различите форме и садржаје, суштински утичу на њихову безбедност.

Зависно од приступа проблемима одбране и безбедности држава, у доктрини одбране полази се од сазнања у теорији стратегије државе и резултата истраживања у научним установама у друштву и војсци.

Појмови доктрина одбране, војна доктрина, реорганизација војске и њихов међусобни однос

Доктрина одбране је систем комплементарних норми државних доктрина, односно специфичних одбрамбених функција у политичкој, економској, правној, технолошкој, едукативној, информационој, војној, верској и другим функцијама друштва. Формулише се као целовит и релативно трајан одбрамбени програм чијом се реализацијом, у миру и рату, остварује спољна и унутрашња безбедност државе, неопходна за несметан друштвени развој и благостање грађана у будућности. Формулисањем доктрине одбране стварају се јединствене програмске претпоставке за ангажовање свих људских и материјалних ресурса државе и народа у заштити и достизању вредности и остварењу циљева у миру и рату.

Свет се већ дуже време налази у стању континуираних превирања, па је значајно промењен и утицај садржаја рата на ток и исход сукоба између народа и држава. Знатно је повећан број метода и средстава за угрожавање виталних националних вредности и интереса народа и држава који се примењују изван оружане борбе у току мира. С обзиром на то, може се основано тврдити да се у садашње време највише вредности и интереси тежишно бране у миру неоружаним средствима и да од ефикасности њихове одбране зависи извесност избијања рата.

Синтагмом *доктрина одбране* не одређује се карактер доктрине него, имплицитно, указује на циљ тог највишег и најопштијег државног и националног програма. Као релативно трајан одбрамбени програм, доктрина одбране се постепено редефинише сходно променама исходишта на којима се заснива. На основу анализе дефиниција доктрине одбране (доктрине националне одбране) могу да се изведу следећи ставови: 1) доктрина одбране треба да буде израз научно заснованих теоријских поставки и практичних решења о битним питањима одбране народа и његове државе у миру и рату (циљеви, основна обележја мира и рата, снаге, начела, као и свеобухватност специфичних одбрамбених функција формулисаних у политичко-дипломатске, економске, правне, психолошко-пропагандне, војне и друге програме, односно доктрине); 2) доктрина одбране треба да представља прихваћене и усвојене ставове руководства државе о свим кључним питањима мира и рата; 3) доктрина одбране је основа за разраду специфичних нижих програма за реализо-

вање државних функција; 4) доктрина одбране треба да је резултат знања (теоријског и искуственог) која су верификована у пракси или која су стечена научним поступком, и 5) доктрина одбране (било које државе), осим исказа који се у званичној форми јавно публикују, засигурно има елементе (ставови, опредељења) који се чувају као државна тајна и користе у конкретној ситуацији приликом реализовања државних функција у миру и рату. Та опредељења треба да се операционализују у поверљивим програмима и плановима, који су, у суштини, део изводних доктринарних докумената.

Као теорија (учење), стратегија државе (полистратегија, општа – генерална стратегија)²¹ и науке у друштву и војсци сазнајна су основа за доктрину одбране и војну доктрину. Ратоводство и ратна (војна) вештина њихов су саставни део и из њих исходе.

Доктрина одбране не би требало да буде обимна и да чини скуп студија и монографија, које треба да претходе њеном коначном формулисању. Укључивањем кадра из министарства и научних установа које су са њима у вези стварају се повољни услови за разумевање и прихватање завршног документа, као и за ефикасно реализовање свих државних функција које различитим интензитетом утичу на успешност система одбране.

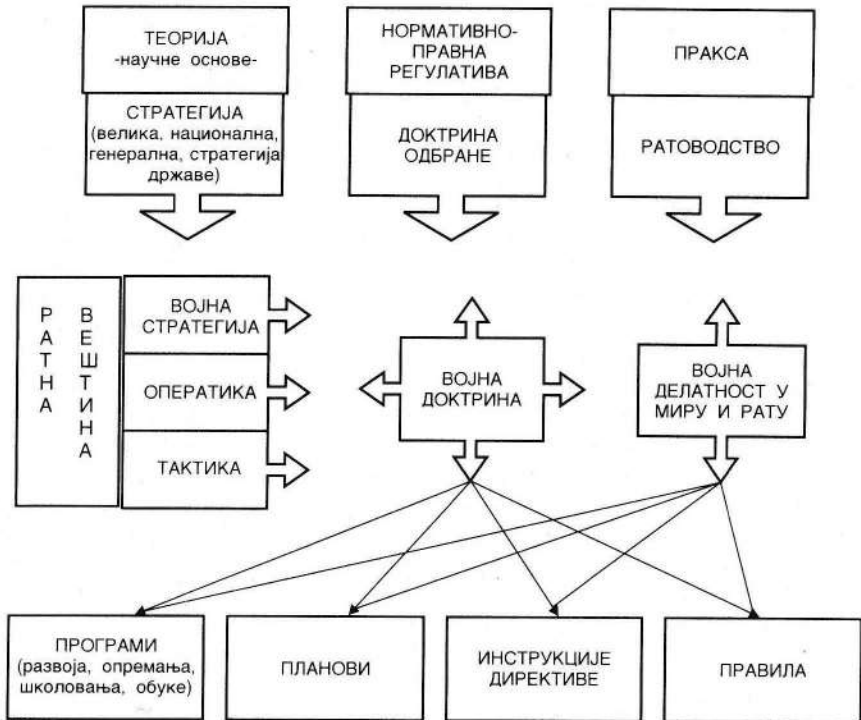
Поступак израде доктрине одбране и војне доктрине и процес реорганизације система одбране и војске међусобно су условљени. У теоријском смислу, реч је о појмовима различитог нивоа општости, а у практичном – о процесима и поступцима који треба да су у потпуности усаглашени по свим елементима садржаја, као и у погледу редоследа и динамике реализације. На јединственој програмској основи (визији, концепту) изграђују се компатибилни системи и подсистеми чије функционисање треба да обезбеди ефикасну одбрану највиших националних вредности.

Војна доктрина је реалистично, на поузданим знањима засновано, повезано изложено програмско становиште о свим основним питањима војне делатности. Као државни програм, треба да буде заснована на опредељењима која су дефинисана у доктрини одбране. Војна доктрина је опште упутство војне струке, односно опште правило војног деловања у миру и рату. Обавезност примене војне доктрине не искључује креативан приступ у практичним делатностима у рату и миру. Напротив, искази²² у војној доктрини треба да буду довољно прецизни и јасни, али и довољно оквирни да подстичу креативност појединаца и јединица на свим нивоима командовања. У научном смислу, војна доктрина је део теоријског фонда ратне вештине, а у практичном погледу је део вештине.²³

²¹ О „полистратегији“ видети опширније: Вукадиновић, *Нуклеарне стратегије суперсила*, АЦ, Загреб, 1985.

²² М. Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 16–17.

²³ Радомир Лукић је на Симпозијуму о војној науци нагласио три значења вештине: способност за радњу, правило како се радња обавља и, најзад, саму радњу (*Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 70).

Однос теоријских доктринарних садржаја и праксе

На основу анализе дефиниције *војне доктрине* може се закључити: 1) војна доктрина је саставни део доктрине одбране; 2) војна доктрина није наука иако се највише односи на исказе који одређују норме практичне делатности у области ратне вештине; 3) војна доктрина треба да чини систем усвојених ставова државе о организовању, припремама, ангажовању и обезбеђењу војске у миру и рату; 4) војна доктрина би требало да буде заснована на поузданим знањима; 5) војна доктрина важи за одређени период и мења се према значају промене деловања чинилаца система одбране; 6) војна доктрина има своја исходишта (основе) и принципе, и 7) војна доктрина је најопштији програм војне делатности у миру и рату.

Војна доктрина не треба да буде мишљење о минулој пракси, већ на основу тих мишљења, исказаних кроз теоријске генерализације, треба да буде сагласна актуелним потребама и окренута будућности. При изради доктрине одбране и војне доктрине увек треба узимати у обзир оружани аспект одбране највиших националних вредности који треба осавременити и учинити ефикаснијим кроз различите садржаје и обим реорганизације војске. Скоро свака нова доктрина одбране и војна доктрина имплицирају потребу реорганизације система одбране и војске.

Реорганизације војски у свету извођене су периодично, а најзначајније су предузимане после ратова, на основу искустава која нису научно верификована, тако да су, у суштини, војске припремане за „минули рат“. При томе је занемаривана чињеница да су рат и оружана борба непоновљиви, да је у будућности њихова физиономија вишеструко условљена и да је искуство само један од чинилаца који утиче на обим и садржај реорганизације војске.

У савременим условима многе земље су принуђене да због интензитета и значаја промена у исходиштима доктрине одбране и војне доктрине поступно реорганизују војску, дефинишући смернице које посредно произилазе из доктрине одбране, а непосредно из војне доктрине или из основа војне доктрине. Народи и државе који су суочени са притисцима и претњама, па и оружаним угрожавањем безбедности, принуђени су да упоредо уносе промене у доктрину одбране, војну доктрину и организацију војске, при чему воде рачуна да се те промене изводе по јединственој стратешкој замисли (концепту) и динамици која је заснована на процени утицаја исходишта на безбедност земље.

Војске које су успевале да предвиде физиономију рата и оружане борбе у будућности могле су, сагласно могућностима, да дефинишу основне доктринарне ставове и приоритете као програм за преображај у нову организациону структуру и начин функционисања војски који ће да омогуће ефикасније оружане супротстављање агресору, достизање државних и националних циљева и очување највиших вредности.

У теорији ратне вештине речи *реорганизација* даје се следеће значење: *поновно уређење, преуређивање, преустројство, реформа*, и сл. Промена организације војске је срачуната на побољшање стања или доградњу постојеће структуре и функционисања ради повећања ефикасности у оружној борби. У пракси, реорганизације војски се квалитативно разликују по *ефектима процеса* и остварењем степена повећања ефикасности војске у реализовању уставне улоге и основних функција у миру и рату.

Реорганизација војске је, у суштини, доградња њене организације (структура и функционисање) ради ефикасније заштите националних и државних вредности и остварења циљева њеног ангажовања у оружној борби. Остварује се кроз: 1) редефинисање веза, како у самој организацији, тако и у окружењу; 2) обезбеђење кадра и различитих профила потребних „новој војсци“; 3) доградњу нормативне регулативе; 4) модернизацију војске и опремање савременим оружјем и опремом ради обезбеђења ефикасних припрема за рат; 5) промене у систему оспособљавања старешина, војника, команди и јединица које су неопходне ради ефикаснијег функционисања у миру и рату; 6) иновирање мобилизацијских припрема и развоја, и 7) различите друге програмске садржаје војне делатности којима се војска, као систем, преводи из постојећег у *квалитативно ново стање*.

Приликом израде смерница, студија, програма и планова реорганизације војске значајно је да се организацијска структура усклади с

основним поставкама доктрине одбране и војне доктрине ради ефикасног функционисања војске на свим нивоима командовања и усаглашавања са другим подсистемима одбране.

Организацијска структура јединица је скуп међусобно повезаних елемената (органа) с тачно одређеним односом у процесу функционисања. Ти односи и везе почивају на законитостима рада и дефинисаним начелима, а њихову основу чине интегрисане функције у одређеном органу. У реализацији функција постоје подручја рада и процеси рада. Процесна функција чини технологију рада, а процеси рада су скуп међусобно повезаних послова у којима доминира природа једне делатности.

Садржај и обим појма реорганизација војске, у сфери реализације, условљени су различитим одредбама доктрине одбране, војне доктрине, конкретним могућностима, потребама одређене државе да реализује тај програм и квантитативним и квалитативним обележјима војске. Будући да не постоје научно верификовани закони²⁴ у оружаном борби, у теорији ратне вештине доминантни су начела, принципи и правила као исходништа одређених садржаја војне доктрине. При томе, поједина начела и принципи, преко ставова војне доктрине, постају обавезујући у пракси.

Да би се остварио општи циљ реорганизације система одбране и војске неопходно је да се ангажују различити тимови научних радника, стручњака, специјалиста и експерата из свих области државних функција јер су проблеми одбране изузетно сложени и мултидисциплинарни у научном и практичном погледу. Један од важних задатака науке јесте да дође до систематичних и поузданих објашњења за разумевање појава које се искуствено опсервирају и које су тежишно у сфери праксе. Наука настоји да открије и формулише услове под којима се дешавају различити догађаји, при чему се открива природа веза између искуствених исказа о стварима и самих ствари. На тај начин се постиже практично задовољавајуће објашњење различитих појава у виду ставова који чине јединствен научни систем. Да би се формулисала доктрина одбране и војна доктрина треба да постоји сазнајни фонд, односно треба владати логичким формама мишљења, детерминантама доктрине и методама њене израде. Та знања, настала као одговор на питања шта је она, шта садржи, шта је одређује и како се до ње долази, условно се могу означити као *теорија доктрине одбране и војне доктрине*. Та теорија треба да се институционално развија и дограђује, и треба да буде поуздан ослонац за будућу праксу.

Едукацијом кадра који временом постаје руководећи у држави и војсци треба утицати на ваљаност формирања ставова о кључним питањима доктрине одбране и војне доктрине. Тај кадар, према законским овлашћењима и одговорности, одлучује о свим значајним питањима државе и војске у миру и рату. Руководећи кадар у свакој држави

²⁴ Закони постоје мимо наших сазнања о њима као одраз објективних процеса. У вези с тим, закон је „израз унутрашње суштинске везе појава, које одређују правац, тенденцију њиховог развика... истинско научно знање састоји се у откривању објективних закона, који одражавају процесе у стварности“ (М. Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1988, стр. 124).

пресудно утиче на дефинисање нових или на редеофинисање постојећих државних (националних) вредности и интереса, формулише основе доктрине одбране и војне доктрине и ствара финансијске и материјалне претпоставке за њихову реализацију. Дакле, од тога како руководећи кадар државе поима државне и националне вредности и интересе, као и одбрамбене функције државе, зависи и формулисање полазних ставова за доктрину одбране и војне доктрине. Да би руководећи кадар у држави и војсци могао да формулише полазне ставове научне установе у друштву и војсци треба да имају сазнајни фонд, као основу за те кључне, почетне и веома значајне исказе.

Исходишта и чиниоци доктрине одбране, војне доктрине, реорганизације система одбране и војске

У теоријском смислу, тешко је наћи ваљану дистинкцију између извора и чиниоца војне доктрине. Сагласно са садржајем и обимом дефиниција основних појмова у теорији о војној доктрини, која је у Војсци Југославије развијана последњих година, може се посебно говорити о исходиштима и о чиниоцима војне доктрине. Та сазнања су резултат метатеоријског приступа теоријском фонду ратне вештине.²⁵

Fundamentum етимолошки значи оно на чему нешто почива, од чега нешто зависи. У онтолошком смислу, то је темељ опстанка, односно извор услова, могућности настанка нечега, неке ствари или неког догађаја. Има и значење узрока неког догађаја, па се назива и „реалним основом“. Према томе, „исходишта војне доктрине“ могу се прелиминарно одредити као полазне тачке, упоришта и основне идеје на којима почивају врховна правила војног деловања државе и њене војске у миру и рату.

Исходишта доктрине одбране и војне доктрине се условно могу поделити на *друштвена и научна исходишта*. Друштвена исходишта доктрине одбране и војне доктрине су: 1) државне (националне) вредности, интереси и циљеви; 2) степен угрожености безбедности државе (националних вредности, интереса и циљева); 3) економска моћ, природни и привредни потенцијали народа и државе; 4) политички систем (уређење) државе; 5) државно-политичко и војно савезништво; 6) технолошки развој; 7) геополитички положај; 8) правни систем; 9) демографске карактеристике; 10) систем школства у земљи; 11) традиције народа и државе; 12) ратне и војне доктрине војно-политичких савеза, могућих противника, савезника и суседних земаља; 13) међуна-

²⁵ При одређивању значења „метанауке“, Мадсен (1985) каже да је то заједнички израз за све студије чији је објекат наука и да су оне организоване на једном или више нивоа: 1) филозофском – општи поглед на свет, онтолошке и епитемолошке претпоставке, аксиолошка и етичка усмерења филозофије науке; 2) метатеоријском – теорије о теоријама и методологијама (методама) и 3) емпиријском нивоу, који садржи историју, социологију и психологију науке. Дакле, реч је о односу теорије о теоријама и теорије о методу (Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995, стр. 246 и 247).

родни договори и споразуми, и 14) стање система одбране и војске, односно њихова квантитативна и квалитативна својства.

Међу *научна исходишта* доктрине одбране и војне доктрине спадају: научна достигнућа у друштвеним културно-историјским, природно-математичким, техничко-технолошким, биотехничким, медицинским и војним наукама. Та научна достигнућа служе као непосредна или посредна основа за изградњу теорије стратегије државе и формулисање норми практичне делатности. Посредни утицај одређених наука и научних области на војну доктрину остварује се преко државних доктрина (политичка, економска, правна, технолошка итд.). Непосредно научно исходиште војне доктрине чини систем војних наука, при чему примарни утицај, на технолошки аспект, остварује ратна вештина као наука.

Упоредо са развојем наука и научних дисциплина и непрекидним диференцирањем њиховог предмета истраживања постоји тенденција повезивања теорија, дисциплина и наука, што доводи до настанка мултидисциплинарних наука и научних система. Тај процес је карактеристичан и за војне науке и војнонаучне дисциплине које имају матичност у наукама у друштву.

Искази наука и научних дисциплина у друштву служе као исходиште за доктрину одбране (државне доктрине), као и за развој других конституенаса наука и научних дисциплина у друштву и систему војних наука. Сви сегменти (делови) доктрине одбране и војне доктрине су на различит начин повезани с војним наукама и војнонаучним дисциплинама, а те везе имају различит значај. Да би се изграђивао ефикасан систем одбране неопходно је да се интензивно развија *научна мисао у друштву и војсци*, како би се могао што поузданије процењивати и предвиђати утицај чинилаца одбране на ниво успешности заштите виталних националних вредности.

Знање све више постаје услов ефикасне праксе, тако да сасвим оправдано оружане сукобе у будућности више аутора у свету означава синтагмом *ратови знања*. *Вештина, у традиционалном и садашњем поимању тог појма, незамислива је без научних знања. Као што је у прошлости, кроз теорију, све више утицало на вештину, у блиској будућности знање ће бити непосредно оперативно применљиво, односно биће саставни део вештине.* Стога, значај система војних наука за доктрину одбране и војну доктрину условљен је развојем и резултатима научне делатности у друштву и војсци, као и спремношћу кадра који учествује у формулисању доктрине одбране и војне доктрине и који одлучују о ваљаности појединих ставова да уважи резултате научних истраживања.

Од нивоа развијености наука и дисциплина, у суштини, зависи способност научног кадра да изнађе ваљана решења за проблеме који се јављају у пракси одбране и безбедности земље. Уколико кадар који одлучује о садржају и ставовима доктрине одбране и војне доктрине у домену „технолошког“ аспекта не уважава резултате научног рада, неминовни су „субјективизам“ и погрешне процене, а самим тим и одлуке.

Доктрине одбране и војне доктрине које су тежишно биле резултат субјективних процена и одлука утицајних личности претежно су се показале као погрешне, јер нису биле прилагођене физиономији рата и оружане борбе у будућности. Због тога сваки вештачки јаз између науке и струке (теорије и праксе) негативно утиче на ефикасност одбране земље и ангажовање војске у оружаној борби.

У војним наукама су сазнања различитог нивоа превреднована у форму исказа, па се намеће потреба за сталном доградњом обима, садржаја и теоријско-методолошких основа њихове применљивости у војнодоктринарној сфери (војна доктрина, борбена правила, планови и програми развоја, опремања, школовања, обуке итд.). Искази у доктринама, као норме практичне делатности, у основи, јесу: 1) концентрисани израз научних сазнања о одређеним проблемима војне делатности у миру и рату; 2) искуствене чињенице које су научно верификоване, и 3) емпиријске генерализације с различитим нивоом научне заснованости.²⁶

Ти искази у војним наукама нису изведени до нивоа форме неопредне применљивости, нити је било која војна наука експлицитно одредила обим и садржај исказа као научну основу формулисања ставова војне доктрине. При томе, није неопходно тражити симетрију између било којег исказа војних наука и ставова у војној доктрини. Поједини ставови у војној доктрини могу се заснивати на више различитих исказа војних наука или се на основу једног исказа може формулисати више доктринарних ставова. Да би се „политички“ и „технолошки“ аспект војне доктрине довели у склад кроз оптимално артикулисање војне моћи државе и народа неопходно је огромно знање и умеће људи који формулишу ставове војне доктрине, као и оних који одлучују о њиховој ваљаности и начину примене у пракси. Међутим, ваљана војна доктрина није гаранција ефикасности одбране од оружане агресије: *она треба да „заживи пуним животом“ у свести и пракси појединаца, команди и јединица.* Војни научници истражују различите аспекте војске, као организације, и различите аспекте оружане борбе, као појаве. Захват тих проблема је знатно шири од питања које треба операционализовати приликом израде војне доктрине.

Потреба непосредне повезаности науке и војне доктрине у литератури се, најчешће, описује на следеће начине: 1) „што год се више војна доктрина ослања на објективне оцене и закључке које је израдила војна наука, то више и сама војна доктрина постаје научно утемељена и објективна, а према томе, ближа животу“;²⁷ 2) „што год се мање војна доктрина ослања у својим поставкама на оцене и закључке војне науке, то је у њој више елемената субјективизма. Таква је доктрина, по правилу, далеко од живота, она не одражава реалну стварност и тенденције у развиту војног дела“.²⁸

²⁶ Д. Вишњић, М. Ковач, Ј. Марчек, *Појам система војних наука у: Војна наука и војна доктрина* (зборник радова са симпозијума о војној науци) Институт за војностратегијска истраживања, Београд, 1998, стр. 63–86).

²⁷ Група аутора, *Гледишта неких совјетских писаца о основним поставкама из ратководства* (превод), ЦВШ, Београд, 1957, стр. 402.

²⁸ Исто, стр. 403.

Исходишта доктрине одбране и војне доктрине

Систем војних наука, као исходиште војне доктрине, може да утиче на њен садржај зависно од циљева, критеријума и ограничења које формулише највише државно руководство, односно може, у конкретним условима, да понуди најповољнија решења за проблеме војне праксе. Због тога се, условно, може рећи да систем војних наука утиче на „технолошки“, а не на „политички“ (циљеви, критеријуми и ограничења) аспект војне доктрине. Тај аспект војне доктрине је у надлежности државе, па се често означава њеним „политичким“, а технолошки део „техничким“ аспектом (страном, делом) војне доктрине.²⁹ Релација између система војних наука и војне доктрине није једнозначна јер војна доктрина утиче на војне науке афирмисањем науке у војсци. С обзиром на уважавање резултата научног рада, садржај војне доктрине и војне науке налази се у положају „међусобне развојности“. Насупрот томе, уколико се не уважавају резултати истраживања, војне науке и војна доктрина постоје независно, „саме себи довољне“, чиме се умањује њихова ефикасност. Такво стање доводи до ретроградног процеса, како у војној мисли, тако и у војној пракси.

Као теорија (учење), војна стратегија претходи војној доктрини, а као вештина њен је саставни део и из ње исходи. Војна стратегија, као једно од научних исходишта, утиче на садржај војне доктрине и на формулисање ставова о свим значајним проблемима војне делатности (основе војне доктрине, војне припреме државе, организација, припреме, ангажовање и обезбеђење војске). У теоријском и практичном погледу, у изради и примени, војна стратегија је непосредно везана за политику у вези с дефинисањем основа војне доктрине, као и решавањем осталих глобалних проблема у домену ангажовања и обезбеђења војске у миру и рату.

Теорије оператике и тактике утичу на војну доктрину преко конституенасе ратне вештине као науке. Као и војна стратегија, оператика и тактика утичу на формулисање ставова војне доктрине у вези са припремама, организацијом, ангажовањем и обезбеђењем војске на тактичком и оперативном нивоу командовања или вештине. Оператика и тактика тежишно утичу на израду изводних доктринарних докумената (програми, планови, борбена правила, упутства, уџбеници итд.). Дакле, оператика и тактика, у теоријском погледу, научно су исходиште војне доктрине, а њен су саставни део у домену вештине.

У ратној вештини, као и у другим војним наукама и војнонаучним дисциплинама, треба континуирано радити на идентификовању исказа и актуелизацији њиховог садржаја, као и на увођењу нових исказа сходно постигнутим резултатима истраживања. Сличан проблем је и с искуственим чињеницама, које, поред идентификације, морају проћи

²⁹ Према совјетским изворима „војна доктрина има две стране: политичку и техничку. Политичка страна се тиче политичке оцене карактера војних задатака државе, техничка даје одговоре на питања, која настају у вези са већ трасираним или претпостављеним особеностима оружане борбе у будућем рату. Она одређују војнотехничке задатке оружаног снага, начина и облика оружане борбе војнотехничких могућности“ (Група аутора, *О совјетској војној науци*, ВИЗ, Београд, 1966, стр. 398).

кроз фазу научне верификације да би постале научне чињенице (у форми исказа), односно научна основа војне доктрине.³⁰

Из домена исходишта војне доктрине и предвиђања њиховог развоја и утицаја на војну делатност у миру и рату, првенствено на оружану борбу, ради ефикасне одбране националних и државних вредности од различитих облика војног угрожавања, према дефинисаним почетним циљевима, критеријумима и интензитету утицаја појединих исходишта могу се дефинисати чиниоци војне доктрине. Приступи дефинисању чинилаца су различити, али би, у суштини, приликом њиховог идентификовања и дефинисања требало уважавати све релевантне услове који непосредно и најинтензивније утичу на успешност функционисања система одбране и војске у миру и рату.³¹ Генерално, чиниоци доктрине одбране и војне доктрине исти су с теоријског становишта општости, али се садржај и интензитет њиховог утицаја на та два програма у одређеним елементима разликују, првенствено у практичној сфери њихове израде. Чиниоци доктрине одбране и војне доктрине су: 1) могући облици угрожавања безбедности државе и доктрине потенцијалних противника; 2) савезништво; 3) физиономија савременог рата и оружане борбе; 4) сопствена и страна искуства; 5) војно-политички и геостратегијски положај земље; 6) материјалне и демографске могућности земље; 7) научна и технолошка достигнућа и њихова примена у ратне сврхе, и 8) достигнути ниво развоја система одбране и војске. Сваки од тих чинилаца треба континуирано анализирати, процењивати њихов утицај на безбедност народа и државе и, сагласно томе, предузимати, кроз доктрине, одговарајуће програмске мере.

Војна доктрина на стратегијском нивоу треба да изражава опште ставове о војсци и оружаном борби, као што су: 1) основе војне доктрине; 2) организација војске, 3) припреме војске, 4) ангажовање војске, и 5) обезбеђење војске. На оперативном нивоу војна доктрина садржи разрађене ставове стратегијског нивоа, с тежиштем на физиономију операција у будућности, и основне ставове за даљу конкретизацију на тактичком нивоу. На тактичком нивоу, у војној доктрини се разрађују ставови стратегијског и оперативног нивоа. Војна доктрина, после усвајања, постаје полазни документ за реорганизацију војске.

У процесу реорганизације, бројчана величина војске условљена је оперативним потребама, могућностима државе и нормама међународне заједнице, што подразумева да се у погледу бројности и броја тешког оружја свака земља прилагоди постојећим стандардима. Оперативни захтеви треба да буду резултат реалног и свестраног сагледавања узајамног односа потреба и могућности, нарочито са следећих станови-

³⁰ Према гледиштима неких совјетских аутора, „искуство прошлих ратова не треба канонизирати, стварати култ од њега и сматрати да се само на бази искуства протеклих ратова може градити савремена теорија оружане борбе“ (Група аутора, *исто*, стр. 121).

³¹ „Све делатне услове тј. све објекте (ствари, процесе, својства) који својим деловањем учествују у произвођењу дате појаве (без обзира да ли су нужни и довољни) назваћемо чиниоцима. Узроци су, дакле, чиниоци, али сви чиниоци нису узроци. Обратно чиниоци су неки услови, али сви услови нису чиниоци. Сви услови који нису чиниоци су околности“ (М. Марковић, *исто*, стр. 639).

шта: величине и распореда оружаних снага у миру и степена њихове мобилизацијске готовости, квалитета и квантитета борбене технике; обучености; морала; борбене готовости; ефикасности командовања, и организације и функционисања позадинског обезбеђења. На сагледавање узајамног односа потреба и могућности, поред наведеног, значајно утиче и унутрашња стабилност земље, достигнути ниво одбрамбених припрема друштва и геостратегијски положај државе.

Закључак

Доктрином одбране, као целовитим и релативно трајним програмом, треба обезбедити јединствене основе ангажовања умних, духовних, људских и материјалних потенцијала државе у функцији њене спољне и унутрашње безбедности, несметаног друштвеног развоја и одбране националних и државних вредности, интереса и циљева.

Да би се формулисале доктрина одбране и војна доктрина неопходан је одређени сазнајни фонд, односно мора се владати логичким формама мишљења, детерминантама доктрине и методама њене израде. Та сазнања (шта је она, шта садржи, шта је одређује и како се до ње долази) могли би да се назову *теоријом доктрине одбране и војне доктрине*. Пожељно је да се теоријски садржаји тог карактера укључе у програмске садржаје матичних предмета у систему војног школства.

Доктрина одбране, војна доктрина и друге државне доктрине (економска, информативна, верска, политичка итд.) чине програме различитог нивоа општости од чије ефикасности реализовања зависи судбина народа и држава. У свету су све израженија настојања да се практична делатност у сфери одбране и безбедности научно заснује. То настојање је условљено потребом да се што поузданије предвиде карактер, садржај, развој и утицај наведених чинилаца на безбедност земље и ефикасност функционисања система одбране у миру и рату.

Кроз едукативни процес и оспособљавање различитих профила кадра у друштву и војсци потребно је усвајати знања неопходна за разумевање и прихватање ставова у доктрини одбране и војној доктрини, као и за њихово спровођење у пракси. Поступак израде стратегије државе, доктрине одбране и војне доктрине и процес реорганизације система одбране и војске међусобно су условљени. У теоријском смислу, реч је о појмовима различитог нивоа општости, а у практичном – о процесима и активностима који треба у потпуности да буду усаглашени, као и редослед и динамика њихове реализације.

На јединственој програмској основи државе изграђују се усклађени системи чијим функционисањем треба да се обезбеди ефикасна одбрана највиших националних вредности. Знање и креативност људског ума све се више афирмишу као услов успешне заштите највиших националних и државних вредности у миру и рату. *Знање, креативност и вештина* старешина у оружаном борби чине „тројство“ војне професије које непосредно и значајно утиче на ефикасност припреме, ангажовања и обезбеђења војске у борбеним дејствима. Уколико струка није елемен-

тарно заснована на резултатима науке, не уважава потребу њеног постојања и потребу примене резултата истраживања у пракси, стагнираће и увек бити струка прошлости. Зато наша држава у наредном веку, у одбрамбеном и у сваком другом погледу, треба да афирмише научну мисао и да је вреднује као највише национално добро, јер за то поседује креативне предиспозиције, научни потенцијал и сазнајне основе.

Литература

1. Б. Бошњак, *Систематска филозофија*, „Напријед“, Загреб, 1977.
2. Д. Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24, 1992.
3. А. Гликсман, *Говор рата*, ВИНЦ, Београд, 1991.
4. Добров, *Наука о науци*, Институт за научно-техничку документацију, Београд, 1969.
5. *Европски дискурс рата* (приредио Обрад Савић), Београдски круг, 1995.
6. В. Жежи, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
7. М. Коен, Е. Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
8. М. Ковач, *Ратна вештина – наука и вештина*, „Војно дело“, бр. 3, 1996.
9. Ј. Марчек, М. Ковач, *Научна утемељеност система војних наука*, „Војно дело“, бр. 1, 1997.
10. Ф. Меринг, *Огледи из историје ратне вештине*, „Војно дело“, Београд, 1955.
11. Е. Нејгел, *Структура науке*, „Нолит“, Београд, 1974.
12. С. Нишић, *Велике силе и Балкан*, ВИЗ, Београд, 1999.
13. С. Новаковић, *Хипотеза и сазнање*, „Нолит“, Београд, 1984.
14. Б. Павловић, *Расправа о филозофским основама наука*, „Нолит“, Београд, 1983.
15. М. Печујлић, В. Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991.
16. Б. Поузн, *Извори војне доктрине*, ВИНЦ, Београд, 1992.
17. П. А. Ротмистров, *Историја ратне вештине*, књига I и II, ВИЗ, Београд, 1966.
18. Р. Стојановић, *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982.
19. Р. Шуљагић, *Научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993.
20. Р. Шуљагић, *О полемистици*, „Војно дело“, бр. 2, 1995.
21. *Филозофија науке* (приредио Н. Сесарсић), „Нолит“, Београд, 1984.
22. Фром, *Анатомија људске деструктивности* (и остала дела), „Напријед“, Загреб, 1986.

Одбрана од неоружане агресије

УДК: 327.8:355.45(497.1)

Александар Савић, пуковник

Под одбраном од неоружане агресије подразумева се темељито преиспитивање постојећих решења у области политике, економије, информисања, културе, образовања, организовања власти, међусобних односа државних органа и институција и њиховог односа према научним и културним институцијама, традицијама и културном наслеђу и другим вредностима и потенцијалима земље. Основни захтев је ангажовање свих потенцијала друштва, јер се само тако може парирати очито надмоћнијем непријатељу. Без обзира на снагу реалних и потенцијалних противника, одбрана од неоружане агресије је могућа и чини део активности друштва усмерених ка његовом укупном просперитету.

У првом делу чланка обрађени су појам, облици и носиоци неоружане агресије у савременим међународним односима. У другом делу су, систематизовањем постојећих сазнања и пројекцијама могућих решења, обрађени неки облици одбране од неоружаног угрожавања: 1) офанзивно спољнополитичко деловање, 2) стратегија економског продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове и 3) превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање.

Увод

Човечанство очекује 21. век с надом да ће бити успостављен лепши и праведнији свет, без глади, сиромаштва и ратних разарања. Извесно је, ипак, да неће бити тако а планетарну опасност од пустошећег судара суперсила бившег биполарног света већ је заменила реалност бројних „малих“ сурових ратова, који се воде због националних и верских мржњи и других рационалних и ирационалних разлога. Све веће сиромаштво у неразвијеном свету и јаз између богатих и сиромашних, као и неспорна доминација једине суперсиле савременог света нису добра основа за изградњу општег просперитета.

У свету испреплетеном различитим интересима, у одсуству стварне воље да се односи уређују на начелима међународног права, логично се увећава хаос, а клице могућих неслагања између држава и унутар њих плански се претварају у кризе. Двојни стандарди су, реално, постали доминантан критеријум у решавању међународних проблема, и то у окриљу Организације уједињених нација (ОУН), чија је улога

практично (иако не и формално) редефинисана тако да су постале сервис за реализацију интереса Сједињених Америчких Држава (САД) и још неколико привилегованих држава Запада, дајући њиховим поступцима још увек неопходну форму легалности и легитимности. Упорно и успешно се уводи у праксу „теорија ограниченог суверенитета“,¹ а Савет безбедности (СБ) УН све више преузима функције пројектоване „светске владе“. Према „закону јачег“ и сопственим интересима, нуде се „добре услуге“ и решења за унутрашња питања суверених земаља, а уколико се та „решења“ не прихвате, посеже се за сваковрсним притисцима, санкцијама и оружаним интервенцијама. Уместо права на самоопредељење народа, легализује се право на територијалну сецесију етничких заједница у сувереним и, пре свега, „неподобним“ државама. Све то се дешава у оквиру пројекта за даљу прекомпозицију света који се заснива на новој расподели улога у светским војно-политичким и другим пословима, односно упоредо са процесима глобалних геополитичких промена отпочетим уједињењем Немачке, распадом Варшавског уговора и дезинтеграцијом Совјетског Савеза.²

Савезна Република Југославија (СРЈ), као држава настала у процесу разарања СФР Југославије, очито, није се уклопила у пројекције и интересе светских центара моћи ни по својој геополитичкој позицији, ни по настојањима да очува свој државни суверенитет. Због тога су последњу деценију 20. века обележила упорна настојања земаља Запада, пре свега САД, да различитим притисцима, у оквиру вишедимензионалне агресије, обликује СРЈ према својим интересима. Тако је она постала полигон за испробавање нових стратегија и доктрина креатора „најновијег новог светског поретка“. Та настојања су кулминирала 1999. године, у периоду оружане агресије НАТО-а на СР Југославију. Оружаној агресији су претходили вишегодишњи неоружани притисци – својеврсна неоружана агресија, која се наставила током оружане агресије, а и после ње. То и јесте једно од основних својстава неоружаних притисака: погодност тле за њихову примену је сваки амбијент – и мирнодопски и ратни.

После промена односа снага на политичкој сцени СРЈ брзо се мења њена међународна позиција. С обзиром на догађаје у протеклој деценији и на нову, објективно повољнију позицију СРЈ, а разумевајући политички аксиом да политику, нарочито великих сила, *диктирају искључиво интереси*, на нови начин се поставља старо питање о томе шта можемо очекивати у будућности. Бурна историја Балкана у последња два века,

¹ Идеја је легализована у Агенди за мир УН из 1992. године: „Поштовање њеног (државног, прим. аут.) суверенитета битно је за било какав заједнички међународни поредак. Ипак, доба апсолутног и искључивог суверенитета је прошло“. Последица је да суверенитет може да остварује само довољно моћна држава, која, истовремено, може да ограничава суверенитет других, мање моћних држава.

² Исход „хладног рата“ одлучила су, пре свега, невојна средства: политичка иницијатива, заснована на динамичном економском и технолошком расту и „трци у наоружању“, идеолошка и културна флексибилност и, истовремено, продорност Сједињених Америчких Држава.

казују да ниједно значајније политичко и територијално питање на том простору није решавано без страних центара моћи, који су у свако од тих решења, зависно од односа снага, настојали да уграде сопствене интересе. Питање је, дакле, да ли се у актуелним променама статуса СРЈ препознају „нови“ интереси великих и регионалних сила на овом простору, или је реч о промени метода њиховог остваривања, односно да ли је, уместо оружаних и грубих неоружаних притисака који су имали карактер агресије, реч о опредељењу за нове, „меканије“ методе, које треба да отупе наша промишљања о одбрани сопствених интереса и да нас, преко ноћи, уљуљају у новостворену представу о безбедности. Чини се реалним да нико из нашег окружења, посебно велике силе, неће одустати од својих циљева, те да ће наставити да комбинованим неоружаним притисцима стварају околности у којима се ти циљеви, односно интереси, могу остваривати.

С обзиром на наведену војно-политичку ситуацију у СРЈ и око ње, поставља се питање да ли је управо сада прави тренутак – да се без идеолошке и било какве друге острашћености, чувајући се „произвођења“ непријатеља по сваку цену, утврди свест о томе да је одбрана земље и њених интереса континуалан процес, неодвојив од настојања за њеним укупним просперитетом, те да о том процесу треба размишљати у релацијама целовитог вишедисциплинарног превентивног и офанзивног деловања, заснованог на сопственим материјалним, духовним и културним вредностима. Циљ треба да буде оптимално промовисање, у свету таквом какав јесте, наше позиције и интереса. Таквим приступом би се на најмању могућу меру свеле последице неоружаног угрожавања земље, онемогућило изненађење и ојачао ауторитет земље и њена позиција (посебно у вези с решавањем статуса Косова и Метохије). На основу спознавања неоружаних притисака као устаљених облика „комуникације“ у савременом свету и претходних сазнања о неким основним облицима неоружаног угрожавања СРЈ,³ потребно је изнаћи и подстаћи даља трагања за одговарајућим решењима у систему одбране земље. Због тога је неопходно да се утврде појам, облици и носиоци неоружане агресије у савременим међународним односима и организују снаге за одбрану од различитих облика неоружаног угрожавања СР Југославије.

Карактеристике појединих облика неоружаног угрожавања су теоријски добро сагледане у релевантним стручним круговима југословенског друштва. Међутим, одбрани од неоружане агресије и притисака⁴, у тоталу и по њеним деловима – облицима неоружаног угрожавања, посвећена је нешто мања пажња. Досадашњи покушаји да се дефинишу одбрамбене мере чињени су, углавном, у Војсци Југославије, а у осталим

³ А. Савић, *Могући облици неоружаног угрожавања СРЈ*, „Војно дело“, бр. 29/99, стр. 121.

⁴ У актуелној публицистици између појмова „неоружана агресија“ и „неоружани притисци“ често стоји знак једнакости. И у једном и у другом случају реч је о неоружаном угрожавању одређене земље, а коришћење једног или другог појма зависи од интензитета појаве.

структурама друштва и другим државним органима и организацијама одговори на та питања претежно су били предмет појединачних и спорадичних настојања. Логична последица тога је да у систему одбране, у односу на тај комплекс проблема, недостаје потребна организованост, нису дефинисани циљеви, носиоци и конкретне превентивне и одбрамбене мере. Зато је неопходно да се доктрином одбране СРЈ, у потребној мери, захвате та питања.

Појам, облици и носиоци неоружаног угрожавања у савременим међународним односима

У последњим деценијама, и поред свих недаћа, драстично је увећан број становника планете⁵ и остварен неслућени техничко-технолошки прогрес. Развијени део света улази у постиндустријску еру, еру информатике, док се, истовремено, на другим тачкама Земљине кугле живи као у аграрном добу.⁶ Те драстичне супротности нису препрека тенденцијама глобализације, нарочито у области информација и економије. Тиме се подстиче међузависност земаља, а хегемонистичке земље све агресивније користе своју политичку, економску, технолошку, културну, информативну и војну доминацију ради наметања и остварења својих циљева. Сопствену вољу намећу свестраним притисцима и вишедимензионалном агесијом, у којој доминирају различити облици неоружаног угрожавања, путем пројектовања сопствене моћи, односно силе⁷ коју избегавају или користе тек као последњу ризичну и мање економичну могућност.

За то су израђене различите доктрине манипулације, које се остварују у оквиру општег стратешког концепта – сукоба ниског интензитета,⁸ при чему је устаљена примена операција управљања кризама⁹ и мировних операција.¹⁰ Циљ који се реализује у оквиру легалних, полулегалних и тајних односа и акција („cover action“) јесте

⁵ Према изворима УН, 1927. године планета Земља је имала око две милијарде становника, а сада више од шест милијарди!

⁶ Једно од виђења поларизације света видети у: Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, „Паидеиа“, Београд, 1998.

⁷ Појам из актуелног војнополитичког „речника“ САД „пројектовање силе“ (*Power Projection*) – способност државе да примени све или неке од инструмената силе (дипломатски, економски, информативни, војни итд.), треба разликовати од појма „пројектовање снага“ (*Force Projection*) – покрет само војних снага са територије САД ради ратног или нератног ангажовања.

⁸ Једна од дефиниција: „Сукоб ниског интензитета представља политичко-војну конфронтацију две државе или групе држава на нивоу испод конвенционалног рата, а изнад њиховог рутинског мирољубивог надметања... Обухвата разне садржаје – од субверзије до употребе оружаних снага, а води се применом разних средстава – политичких, економских, информативних и војних“ (Слободан Јоксимовић, *Војне операције, ОС САД у сукобу ниског интензитета*, ГШ ВЈ, Београд, 1996).

⁹ Реализује се у фазама: 1) глобално изучавање ситуације и стања у регионима и појединим државама и стварање могућности за изазивање кризе; 2) изазивање кризе; 3) усмеравање или вођење кризе, и 4) „завршетак“ кризе.

¹⁰ Операције успостављања мира, операције изградње мира, операције наметања мира и операције одржавања мира.

разарање одбрамбене моћи и способности нападнute земље, „без наде за њен опоравак и успостављање функција“. Циљеви су, дакле, у основи слични или идентични циљевима који се желе постићи агресивним ратовима, који се воде првенствено применом војне силе и у крајњем су срачунати на: угрожавање суверенитета и територијалног интегритета земље жртве, наметање својих политичких и других решења и наметање сопствене воље. Последице неоружаних угрожавања и притисака су такве да их земља жртва и доживљава као својеврсну агресију¹¹: економско и технолошко заостајање земље и њене војске, деструкција виталних функција друштва, смањење броја највиталнијег дела становништва („бела куга“, „одлив мозгова“), криминализација друштва, и друго. Заблуда је, дакле, да постоји само војна, оружана агресија. Тамо где таква заблуда још постоји велика је могућност за примену различитих облика угрожавања без директне примене војне, тј. оружане силе – неоружане агресије.

Појам неоружане агресије,¹² њеним садржајем и могућим импликацијама њене примене баве се војна струка и наука. Ипак, та област није довољно изучена, односно теоријски, и практично артикулисана у целини одбрамбених напора наше земље. Разлози за то су бројни, а неки од њих су:

1) карактер проблема је такав да надилази компетенције и надлежност војне организације, а још увек су у њихово изучавање недовољно укључене остале државне и друштвене струке;

2) појмовно-категоријални апарат и политичка, нормативно-правна и доктринарна надградња не прате на одговарајући начин реалну појаву неоружане агресије у нашој војно-политичкој стварности;

3) теоријски приступ том питању у нама доступној странијој војној публицистици усмерен је на осветљавање те појаве из сасвим одређеног, идеолошки обојеног интересног угла: „извоз демократије“, „заштита људских права“, „превентивна дипломатија“, наметање сопствених вредности, и друго;

4) појава неоружане агресије категоријално и терминолошки није разрешена на јединствен начин у одговарајућим доктринарним докумен-

¹¹ „Агресија представља неизазвани напад једне или више држава на другу, којим се угрожава независност, суверенитет или територијална целина нападнute земље. Изводи се применом војне силе, али обухвата и сваку акцију усмерену против територијалне целине и независности друге државе или против мира у свету. У том смислу говори се о економској, политичкој, субверзивној и другим врстама агресије...“ (*Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 20).

¹² Глобална подела на оружану и неоружану агресију је условна и резултат је настојања да се у оквиру јединственог појмовног корпуса дефинишу и спознају различити облици угрожавања који се у савременим конфликтима примењују без директне примене оружја. Појмови оружана и неоружана агресија чине јединство супротности: заједничко им је својство агресија, њени носиоци и циљеви који желе да се постигну агресијом. Супротности (разлике) очитују се у начину реализовања агресије. Спорна је адекватност синтагме „неоружана агресија“ (у основи има негативно одређење), али за сада не постоји израз којим би се могли прецизније повезати различити облици агресије чије је заједничко својство да се изводе без директне примене оружја.

тима. Различити аутори различито виде односе општег и посебног, што изазива и разлике у утврђивању хијерархијског стабла појмова. Терминолошко несагласје почиње од самог назива „неоружана агресија“, која се помиње и као „неоружани рат“, „неоружани притисци“, „неоружано деловање или дејства“, „специјални рат“, „операције изван ратног стања“, „цивилне операције“, „неокортички (неокортикални) рат“ итд. Различито се дефинишу и садржаји неоружане агресије и однос појмова „неоружана агресија“ и „неоружани облици угрожавања“;

5) појава неоружане агресије још увек је у сенци оружане агресије, јер се последице оружане агресије лакше сагледавају, а оружана борба је према нашим доктринарним документима основни и одлучујући садржај рата.

Дефинисање појма неоружана агресија, због наведеног, скопчано је са тешкоћама, а тиме се директно бави мало аутора. Дефиниција неоружане агресије могла би да гласи: *неоружана агресија је скуп различитих, међусобно више или мање повезаних делатности чија је заједничка карактеристика одсуство директне примене оружја, од стране једне или више држава, ради угрожавања независности, суверенитета и територијалног интегритета и наметања сопствене воље земљи жртви.* Неоружана агресија се спроводи у свим сферама људског деловања: демографској, историјској, информативној, културно-образовној, верској, здравственој, привредној, економској, политичкој и другим сферама. Њене основне карактеристике су сведимензионалност и тоталност, а тежиште је на психолошкој димензији, односно на утицају на неокортекс (лат. кора великог мозга) и „комуницирању са другим умовима“, како то, наизглед невино, каже Р. Шафрански.¹³ Облици неоружане агресије су различити, а њихов број и подела нису коначни. У односу на области људског и друштвеног деловања, неоружана агресија се може испољавати кроз различите облике неоружаног угрожавања. У савременим условима то су: политичко-дипломатски притисци; економски притисци и санкције; психолошко-пропагандна делатност; обавештајно-субверзивна делатност; војни притисци; диверзантско-терористичка и побуњеничка делатност (у делу који се реализује без примене оружја; стручна, организацијска, кадровска и материјална помоћ, обука,¹⁴ и слично). Најчешће се спроводи у оквиру операција управљања кризама, мировним и хуманитарним операцијама и операцијама у којима доминира одређени садржај (обавештајне, психолошке, информатичке и итд.), а ређе самостално.

¹³ Richard Szafranski, *Неокортичко ратовање? Врхунац вештине*, Информативни билтен превода, ЦВНДИ, Београд, 1–2/1996.

¹⁴ Типичан пример је финансирање, опремање, обучавање и медијска промоција тзв. ОВК на Косову и Метохији у периоду пре оружане агресије НАТО-а на СРЈ, а не треба сумњати да је исти „сценарио“ поновљен и са тзв. Ослободилачком војском Прешева, Бујановца и Медвеђе, односно шиптарским терористима чији припадници све интензивније изводе терористичке акције на југу Србије.

Методе се прилагођавају облицима неоружаног угрожавања и могу да буду легалне и илегалне, али код појединих метода нема јасне дистинкције између легалног и илегалног. То се посебно односи на методе деловање у политичко-дипломатској сфери и сфери деловања формално легалних, а у суштини деструктивних политичких организација, покрета, и слично. Методе неоружаног угрожавања¹⁵ могу да буду: забране или ограничења учешћа у међународним организацијама, званични или тајни политичко-дипломатски и други контакти; ограничења економске размене; економска условљавања; економска и технолошка шпијунажа; обавештајно-агентурни рад; извиђачка делатност; пропагандна активност; криминал; саботаже; штрајкови и грађанска непослушност; демонстрације без употребе оружја; оснивање илегалних (паралелних) органа власти, и формирање илегалних паравојних формација и терористичких група, које се, према потреби, могу активирати.

Носиоци неоружаног угрожавања могу да буду спољни и унутрашњи носиоци. У савременим међународним односима спољни носиоци су државе, специјализоване владине и невладине организације, разне политичке, научне, образовне, културне, религијске, спортске и друге организације, тајне и полутајне организације (тзв. Трилатерална комисија и „Opus dei“ имале су значајног удела у креирању и развоју југословенске кризе¹⁶) фондације (на пример „Сорош“, која упућује талентовану омладину на Запад, „ТФФ фондација“ и „Фонд за хуманитарно право“, које су отворено радиле против интереса Србије и СРЈ на Космету итд.¹⁷), разне агенције, верске секте, пацифистички покрети итд. Уочљиво је настојање да се комплекс мера и активности неоружане агресије реализује посредством организација колективне и регионалне безбедности, међународних савеза, унија, покрета и форума (ОУН, ОЕБС, НАТО, ЕУ, ЗЕУ, ОИК, МКЦК, тзв. Лекари без граница, разне хуманитарне организације итд.). Тиме се постиже најшири фронт земаља које изводе или подржавају неоружану агресију, земља жртва се оставља без савезника и одступнице, а свему се даје привид међународне легализације и етичке оправданости („оправдани аргументи“) за било какав облик и методу агресије. У унутрашње носиоце неоружаног угрожавања спадају деструктивне политичке организације (легално¹⁸ или илегално организоване), сецесионистичке снаге, агентурне и субверзивне снаге унутрашњег непријатеља, криминалне организације, поједина средства информисања, и други.

¹⁵ Методе неоружаног угрожавања се мењају и мењаће се према људским интересовањима и достигнућима у појединим областима, зависно од потенцијала државе (група држава, организација) агресора, на једној, и земље жртве, на другој страни.

¹⁶ Детаљније о улози тих организација у: С. Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, „Idij“, „Ветерник“, 1997, и С. Аврамов, *Трилатерална комисија*, „Idij“, „Ветерник“, 1998.

¹⁷ С. Радишић, *О концепту сведимензионалне одбране*, „Савремени проблеми ратне вештине“, Београд, бр. 34–35.

¹⁸ Демократска странка Косова је у СРЈ била уведена у регистар легалних политичких странака, а њен политички програм је био усмерен против територијалног интегритета Србије и СР Југославије.

За обављање комплекса послова неоружаног угрожавања неопходни су значајни кадровски и материјални ресурси, па и носиоци те појаве у међународним односима могу да буду само политички, економски, технолошки, културно и медијски доминантне државе. Родоначелник појаве неоружане агресије и кључни креатор облика неоружаног угрожавања у савременим међународним односима јесу Сједињене Државе. Већ читаву деценију оне су основни носилац различитих облика неоружаног угрожавања СР Југославије. Њима су се, према својим интересима, придруживале друге моћне земље Запада, а пре свих Немачка и Енглеска, затим Турска, Иран и још неке исламске земље, ОИК, Ватикан и неке земље из непосредног окружења, које из различитих разлога имају, у основи, непријатељски однос према СРЈ и територијалне претензије, и настоје да ослабе њену позицију и утицај.

Облици супротстављања неоружаном угрожавању Савезне Републике Југославије

Ефикасност одбране земље зависи од организованости система одбране, односно од укупне организованости свих умних и материјалних ресурса друштва. На вишедимензионалну агресију није могуће одговорити класичним и стереотипним организовањем одбране, њених носилаца и послова, а концепцијско-доктринарна размишљања о одбрани земље не могу да се сведу само на раван војне компоненте, односно оружаног сукоба. Односно, за успешну одбрану земље није довољно да Војска Југославије достигне неопходан степен организационе, техничке и борбене оспособљености за обављање својих задатака у рату, уколико припреме за одбрану земље упоредо не прате одговарајући квалитет и степен оспособљености за одбрану свих осталих структура друштва.

Под успешним супротстављањем подразумева се познавање непријатеља, његових интереса, циљева и концепата за остварење циљева. Међутим, то није довољан услов. Основ за успешну одбрану јесте поседовање моћи.¹⁹ На неке претпоставке за поседовање моћи државе не може се утицати (територија, становништво²⁰), посебно не краткорочним мерама. Међутим, неки други параметри моћи потребни за одбрану од неоружане агресије нису недостижни: побољшање политичке и економске позиције земље, културни и информативни продор на светску медијску сцену, и слично, а за то је неопходно да се дефинишу значај и структура проблема, одговарајуће организовање и рад. За релевантан одговор на све димензије агресије потребна је организованост система одбране – дефинисање циљева и задатака основних носилаца функција у том систему, а посебно конкретне превентивне мере,

¹⁹ Опширније: Р. Стојановић, *Сила и моћ у међународним односима*, „Радничка штампа“, Београд, 1982, и М. Стишовић, *Примена силе у међународним односима (лекција)*, ЦВШ ВЈ, Школа националне одбране, Београд, 1996.

²⁰ Да у СРЈ, посебно на Космету, демографске тенденције и стање нису тако неповољни, не би било ни косметске кризе, посебно не у постојећим размерама.

које би морале да се предузимају у дефинисаним подручјима деловања – облицима супротстављања.

Облици супротстављања неоружаној агресији логично прате агресију и одговор су на облике угрожавања. Због вишезначности и вишеслојности различитих облика неоружаног угрожавања СРЈ неопходно је да се у сфери одбране, теоријски и практично, организују одговарајући облици супротстављања. Међу њима су најзначајнији: 1) офанзивно спољнополитичко деловање; 2) стратегија економског продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове и 3) превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање СР Југославије.²¹

Међусобно прожимање различитих облика супротстављања неоружаној агресији неминовно је због тога што се и угрожавање остварује комбиновањем мера и снага које истовремено дејствују на више „колосека“. И то указује на компликованост појаве, на значај њеног свестранијег изучавања и потребе да се у супротстављању неоружаној агресији у одбрамбеном систему обједине све релевантне снаге друштва и да се оптимално организују. Ти значајни послови треба да буду одређени и вођени сагласно националним циљевима, односно дугорочним интересима СР Југославије. Реализација интереса СРЈ није заснована на агресивним намерама, напротив, њена доктринарна опредељења су одбрамбена и одвраћајућа. То, међутим, не значи да методи деловања морају да буду дефанзивни. Тек офанзивност наступа и превенције потенцијалних сукоба и проблема обезбеђује могућност ефикасне одбране од неоружане агресије.

Офанзивно спољнополитичко деловање

Историја је богата примерима „ратова у којима победа није имала мању цену од пораза“.²² Изгледа да творци „најновијег новог светског поретка“ ту лекцију добро знају, па настоје, и поред респективних војних могућности, да своје циљеве остваре превасходно применом различитих облика неоружаног угрожавања.²³ Посебан значај се, при томе, придаје интензивним и циљно фокусираним политичким активностима, на основу којих се одређују задаци, а плодови се убирају на основу

²¹ Осим наведених, минимум је давање одбрамбених одговора на неоружано угрожавање у сфери обавештајно-субверзивног деловања, које, истовремено, претходи и прати све друге облике неоружаног (и оружаног) угрожавања безбедности земље.

²² Српски (делом и црногорски) народ је то научио „методом сопствене коже“: победе у балканским ратовима и Првом и Другом светском рату, због превасходно политичких заблуда, нису валоризоване, доживљен је историјски пораз у миру (Миланко Зорић, *Међународни војно-политички односи, нови светски поредак и положај СРЈ*, научни скуп Нови светски поредак и политика одбране СРЈ, Београд, 1993, стр. 220).

²³ При томе, војна сила остаје последње средство и стална претња, која треба да „помогне“ политичком врху земље жртве да се одлучи на прихватање услова које диктирају моћници. Типичан пример за то је оружана агресија НАТО-а на СРЈ 1999. године.

деловања и осталих облика у тежњи за остварењем крајњег циља, најкраће дефинисаног као интерес.

Национални интерес као појам и категорија која покреће све политичке активности, у крајњем је усмерена на стицање и одржавање моћи у различитим облицима испољавања. Остварује се непрекидно, обично прикривено и увек упорно. Реализација појединих виталних националних интереса може имати чак и вишевековне оквире, што може да наведе на закључак да је трајност њихова значајна карактеристика,²⁴ и то у погледу јачања сопствене позиције према том интересу, и у поступном еродирању интереса супротстављене стране. За остварење тако суптилних настојања као логична и најпогоднија намеће се спољна политика. Савремена кретања на простору СРЈ, у оквиру таквог приступа, поново покрећу питања операционализације спољнополитичких послова којима се циљеви – интереси, СРЈ бране, односно реализују,²⁵ односно којима се увећава реални политички утицај и, у крајњем, одбрамбена моћ земље. Тежишта спољнополитичког деловања СРЈ одређују се на основу актуелне ситуације, али и околности које дугорочно утичу на државу и њено непосредно окружење. Свакако, међу спољнополитичким приоритетима, осим решавања статуса Косова и Метохије, јесу и регулисање и нормализација односа са суседима, нормализација односа са светским и регионалним силама, посебно са свим сталним чланицама СБ УН, и повратак у пуноправно чланство у међународним организацијама.²⁶

Амбијент у којем СРЈ остварује спољну политику није повољан. На простору СРЈ непосредно се преламају две наизглед супротстављене тенденције, које карактеришу савремени свет: прва је кретање ка глобалном друштву, а друга тенденција је дезинтеграција држава, које, обично, пуцају по националним или етничким шавовима.²⁷ И процеси глобализације²⁸ и конкретна настојања ка даљој дезинтеграцији југосло-

²⁴ Томе у прилог су примери циљева фундаменталистичких религија, немачка настојања за формирање „средњоевропског блока“ њој оданих земаља и продор на Јадран, настојања Русије да продре на „топла мора“, односно у Медитеран, и други.

²⁵ „Основни предуслови за остваривање државних циљева СРЈ налазе се у равни њених односа са спољним окружењем, а главна и приоритетна (свакако не и једина) средства су у домену њеног спољнополитичког деловања“ М. Опачић, *Прилог разматрању основа нове доктрине одбране СРЈ*, „Војно дело“, бр. 4–5/97, Београд, стр. 164).

²⁶ Поновни пријем СРЈ у међународне организације започет је 26. октобра 2000. пријемом у Пакт за стабилност југоисточне Европе, на састанку у Букурешту.

²⁷ Занимљиво је да један од идеолога „новог светског поретка“, Збигњев Бжежински, сматра да се не би смела дозволити могућност неограничене фрагментације држава због тога што би тако створени „оквир геополитичке стабилности“ могао постати неуправљив (З. Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 182).

²⁸ Процес глобализације је, у суштини, супротстављен идеји интеграције, под којом се подразумева интересно повезивање. При томе, неометан (али углавном једносмеран) проток информација, глобализација медија, слободно кретање роба и капитала само су неке од карактеристика које обезбеђују доминацију моћних државама садашњег света.

венске државе, извесно, потичу из истог центра моћи – тим процесима управља једина суперсила савременог света. Истовремено, „тихи рат“ који САД, према циљевима своје геополитике²⁹, води против интереса Европе такође се прелама преко територије и интереса СР Југославије.³⁰ Ти циљеви су били разлог пружања подршке сецесионистичко-терористичким снагама на Косову и Метохији³¹ и сталних економских притисака којима је исцрпљивана СРЈ, а то је и разлог млаке осуде злочиначког деловања терористичке шиптарске паравојске на југу Србије и, на другој страни, прећутне подршке сепаратистичким тежњама које се чују у оквиру Рашке области и на северу Војводине. Коначно, то је разлог оснивања тзв. Хашког суда, без правног упоришта у документима УН, који је, као нелегална и политичка институција³², усмерен пре свега против интереса (и достојанства) СР Југославије. Нема сумње да ће се, без обзира на повољнију међународну позицију СРЈ, наставити притисци и условљавања ради њеног преуређења, номинално према „савременим демократским стандардима“, а стварно према интересима великих сила (пре свега САД). То, истовремено, намеће потребу да спољна политика и дипломатија СРЈ буду први одбрамбени ешелон земље, са задатком да комбинацијом различитих облика деловања, у различитим областима (дипломатско-конзуларни односи, спољна трговина, наука, култура, екологија, спорт итд.), омогући изједначавање интереса СРЈ и земаља које могу одлучујуће да допринесу ауторитативнијем положају СРЈ у међународној заједници. Да би се остварила та опредељења потребно је да спољна политика земље буде ефикасна и јединствена. Ефикасност значајно зависи од усклађености организационе структуре Савезног министарства за иностране послове са кључним пословима – приоритетима спољне политике. С друге стране, уставним решењима³³ је предвиђено да република чланица „може одржавати међународне односе, оснивати сопствена представништва у другим државама и учлањивати се у међународне организације“, и „закључивати међународне споразуме“. То иде у прилог (делимичном) међународноправном субјективитету

²⁹ Gregori A. Koupli, (у предговору књиге Јосефа Боданског *Неки то зову мир*, „Југоисток“, Београд, 1998, стр. 8) каже: „... како су се краткорочни политички циљеви у администрацији САД... тесно приљубили уз дугорочне политичке циљеве иранске владе“. А. Александар дел Вал већ у наслову своје књиге *Исламизам и САД – алијанса против Европе С*, „СЛ СРЈ“, Београд, 1998) иде корак даље у разобличавању тих циљева.

³⁰ Настојања САД да се, преко шиптарског фактора, „инсталирају“ у подручје Прешева део су ширег плана за преузимање контроле над важним комуникацијама, које спајају земље западне и средње Европе са југом Европе и Блиским истоком. Циљ САД није да Европа постане јак „геополитички играч“, који би оспорио амерички примат, већ да се Европа, „асимптотским“ приближавањем свом пројектованом уједињењу, не као разједињена, али не ни као чврсто уједињена, задржи под америчком патронатом.

³¹ Александар дел Вал (*исто*, стр. 13) упозорава да се америчка политика води превентивно, те да САД дају потпору свим покретима и етничким заједницама који су се током историје „хрвали“ са Русима и Србима.

³² И сам Ричард Холбрук каже да је Хашки суд „драгоцен инструмент политике“ Р. Холбрук, *Пут у Дејтон*, „Дан Граф“, Београд, 1998, стр. 199).

република, а у пракси је већ довело до опречних спољнополитичких наступа (нарочито на релацији савезна држава – Република Црна Гора)³⁴. Потребно је, такође, да спољнополитички и дипломатски наступ СРЈ у међународној заједници буде реалан и прагматичан, што не значи да треба поништити своје особености, традицију, културу, достојанство и да треба раскинути са сопственом историјом. Изузетно је значајно да се имају добре процене и визија будућих кретања у свету. Уколико је, уз очување суверенитета и територијалног интегритета СРЈ, један од основних циљева да живот њених грађана буде достојанствен и миран, уз то и просперитетан (према светским мерилима), приоритет спољне политике СРЈ не би смео да буде усмерен на пројекције некаквих будућих сукоба Запада и ислама на нашем простору, већ би морао да буде везан, пре свега, за остваривање несметаног протока људи и добара, уз економско валоризовање позитивних елемената геостратегијске позиције³⁵, а уз очување позитивних и стабилних односа са земљама из ближег и даљег окружења. Спољна политика би требало да пронађе путеве за пласирање реалне тезе да није интерес ни земаља западне Европе, ни исламских земаља сукобљавање са православним Словенима на тлу Балкана, већ да друга „рука“ води те процесе.

Савезној Републици Југославији предстоји да се, без вишка емоција, определи према иницијативи „Партнерство за мир“³⁶. Алтернатива том програму постоји: она је, извесно, у различитим облицима повезивања православних и словенских земаља, али се и тој идеји мора приступити крајње рационално и не треба допустити да дуготрајност и неизвесност евентуалне реализације такве идеје остави на простору СРЈ последице које се касније не би могле исправити. И то указује на неопходност офанзивног дипломатског наступа, јер чекање по систему „шта ће још да нам се деси“ доноси озбиљне последице.

³³ Устав СРЈ, чл. 7.

³⁴ Индикативно је да се, и поред званичне подршке међународноправном статусу СРЈ, на међународне скупове, осим председника СРЈ, позива и председник Републике Црне Горе. Тиме се упућује јасна порука да су све варијанте могуће, чиме се врши даљи притисак на СР Југославију.

³⁵ Преко простора Југославије пролазе проходнице, пловни путеви и већ изграђене саобраћајне комуникације европског значаја: Дунав – пловни пут и природна веза земаља западне и централне Европе са Црноморском регијом, Моравска проходница с изграђеним ауто-путем и железничком пругом (која се мора занављати) и железничка пруга (од Будимпеште) Београд – Бар, као најбржа и најјефтинија веза централне и источне Европе са Медитераном.

³⁶ Југославија се налази у стратегијском окружењу НАТО-а: део земаља у окружењу је већ у НАТО-у (Италија и Мађарска), део у „Партнерству за мир“ (Румунија, Бугарска, Македонија, Албанија и Хрватска), а део има на својој територији инсталиране трупе НАТО-а (МХ Федерација). У вези с тим опредељењем биће потребно да се дефинише и однос СРЈ према SECI – *Southeastern European Cooperative Initiative*, америчкој иницијативи из 1996. године о развоју мреже мултилатералних односа у југоисточној Европи. Иако још увек нису добро сагледане све импликације које произилазе из учешћа у тој иницијативи (један од могућих циљева је стварање ослонца за приближавање НАТО-а територији Русије и Каспијском басену), у политичкој јавности преовладава став да је остајање изван такве мреже, која обухвата све земље из окружења, у ствари, слабија варијанта.

Посебно значајан сегмент спољне политике СРЈ јесте однос према правима српског народа који живи на територији Федерације БиХ и у Хрватској. Дипломатским, али и одлучним речником мора бити саопштен интерес СРЈ и Републике Српске не само за грађење међусобних „специјалних веза“³⁷ већ и за природним постојањем обостране жеље за уједињењем, макар у будућности. Претпоставка за такво дефинисање својих интереса, који нису само одбрамбени, јесте офанзивност и храброст укупног спољнополитичког и дипломатског наступа СР Југославије. Уколико тако испољени спољнополитички наступ изостане и ако СРЈ одустане од тако природног и разумљивог интереса, у окружењу ће се сматрати да није проблем да се натера и одустане и од неких других њених интереса.³⁸

Разумевање геополитичких нужности, не само у релацијама овог простора, већ и у оквиру ширег окружења, односно разумевање геостратегије као „стратешког менаџмента геополитичких интереса“, важна је претпоставка успешности наше спољне политике. Геополитичке тенденције дају одговоре у којем смеру могу и морају да се крећу спољнополитичке и дипломатске акције, оне су срж спољнополитичке доктрине државе. Неразумевање тих тенденција сваку спољну политику доводи на терен испразних стереотипа и заблуда, које накнадно могу да имају тешке последице по безбедност земље. Враћање Косова и Метохије под потпуни суверенитет Србије и СРЈ, у том смислу, јесте приоритет, јер је то територија – национално и духовно исходиште, која за српски народ има огроман војностратегијски, политички, економски и културни значај. Том, извесно дуготрајном процесу спољна политика земље мора да се посвети не само као дневно актуелном, већ као осмишљеном, планском послу, који ће захтевати вишегодишње прецизно деловање у међународном окружењу које нам није наклоњено.³⁹

Спољна политика земље мора да буде „наоружана“ пре свега знањем, јер је то витални ресурс који ће омогућити разумевање околности, тенденција и нових доктрина које садрже теоријско исходиште

³⁷ Дејтонским споразумом из 1995. године предвиђено је остваривање „специјалних веза“, између СРЈ и Републике Српске.

³⁸ То питање је значајно и из моралних и из практичних разлога. Из моралних разлога стога што се уз свест о потреби уједињена лакше могу развијати и у постојећим околностима „дозвољене“ везе: образовне, културне и економске, и стварају се претпоставке за, пре свега, културно обједињавање српског животног простора. Практични разлози су бројни, а издвајамо само један: настајање Запада да се при решавању „проблема југословенског простора“ корпус српског народа дели, односно да, раније, СРЈ што мање помогне борбу Републике Српске, а да затим Република Српска и српски народ у њој буду само неми посматрачи оружане агресије НАТО-а на СР Југославију. То дугорочно може да изазове снажне негативне последице по осећај јединства припадника истог народа. С друге стране, не би се више смела поновити ситуација из 1993. године, када су СРЈ и Република Српска имале, у односу на тзв. Венс-Овенов план, различит став – то је произвело катастрофалне последице и по СРЈ и по Републику Српску.

³⁹ Могући став тзв. међународне заједнице јесте давање Космету статуса федералне јединице у СРЈ, уз претходно настојање да се „анестезира“ јавно мњење Србије (у Црној Гори је тај процес већ увелико одмакао).

потенцијалног и могућег угрожавања безбедности СР Југославије. Познавање креатора „најновијег новог светског поретка“, познавање деловања и механизма одлучивања у наднационалним организацијама, транснационалним компанијама или мултинационалним корпорацијама, познавање планова и механизма деловања фундаменталистичких цркава, изучавање тенденција у државним програмима великих сила и, коначно, познавање светске и сопствене историје – претпоставке су за смислено спољнополитичко деловање. Непознавање тих и других претпоставки доводи до тога да се одлуке доносе „везаних очију“. Од спољне политике се очекује да понуди одговоре (ако их има, или да децидирано утврди да их нема, ако је то уопште могуће) под којим условима су могуће конвергенције интереса СРЈ са, на пример, САД, Немачком или исламским светом, под којим би условима Русија могла чврсто да стане у одбрану интереса СРЈ итд. Ти услови сада можда не би могли да буду прихватљиви, али је спољна политика дужна да их зна и да прати њихову генезу, уз стално настојање да се доведу у облик прихватљив за интересе СР Југославије.

У комплексу спољнополитичких послова најзначајнија је свакако, дипломатија⁴⁰ земље. Она се, као „вештина вођења спољнополитичких послова“, ⁴¹ у ствари, бави обликовањем и спровођењем спољне политике, односно формулише, координира и обезбеђује спровођење државних интереса. У претходном периоду, из различитих разлога, питању припреме и вођења у служби дипломатског кадра није се приступало са довољно пажње и конзистентности,⁴² тако да су у дипломатску службу, осим дипломата од каријере, одлазили и људи без одговарајућег образовања и припреме за тако сложен посао.⁴³ Офанзиван спољнополитички наступ подразумева, поред осталог, одговарајући припремљен и знањем наоружан кадар, одговарајуће вођење дипломата од каријере и апсолутно одсуство било каквих политикантских или социјалних манипулација приликом њиховог постављења и премештаја. То значи да се већ приликом пријема мора обезбедити ригорозна и доследна селекција, те да дипломатска служба не може бити лагодно место за ухлебљење политичких личности „на које се више не рачуна“, а којима би то била „праведна награда за претходни труд и заслуге“. Сложене и озбиљне дипломатске задатке могу ефикасно обављати само интелигентне и широко образоване личности, способне да владају собом, које имају природну предиспозицију да ефикасно своје ставове намећу другима, предане раду и патриоте.

⁴⁰ Дипломатија има свој систем, науку, организацију и структуру. Елементи тог система су министарство иностраних послова, дипломатија на врху, *ad hoc* дипломатија и сталне дипломатске мисије, (Милан Зечевић, *Војна дипломатија*, ВИНЦ, Београд, 1990, стр. 5).

⁴¹ Исто, стр. 13.

⁴² Наравно, мисли се и на период у претходној Југославији. Велики део проблема потиче из тог времена, а нови, квалификованији кадар се не може тако брзо изградити.

⁴³ Опширније: Миодраг Митић, *Проблеми југословенске дипломатије и дипломатске службе: прилог расправи*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1997.

Сарадња Савезног министарства за иностране послове с осталим министарствима је неопходна. Посебно је значајна добра сарадња са Савезним министарством за одбрану у областима размене обострано корисних информација, реализације конкретних задатака значајних за оба министарства и организоване и усклађене припреме дипломатског и војнодипломатског кадра. Такође, у сарадњи с одговарајућим научним, економским, информативним и другим установама брже се може доћи до поузданих података, боље процењивати ситуација и тенденције. Без поседовања информација и одговарајућих анализа свако спољнополитичко деловање је унапред осуђено на неуспех, а значај доброг контакта са средствима јавног информисања је немерљив. Тзв. јавна дипломатија или „очигледна дипломатија“ су појмови и процеси уобијачени у међународним односима, што захтева да и наша дипломатија, упоредо с процесима „иза завесе“, циљно упознаје јавност са својим деловањем и намерама.

Један од најзначајнијих задатака дипломатије јесте спољна трговина, односно промоција сопствених економских интереса. Од дипломатије се очекује да пружи проверене анализе о условима и могућим трговинским и другим привредним споразумима са конкретном земљом. Области људског деловања, као што су наука, култура и спорт, које могу изузетно много да допринесу угледу земље и њеној медијској промоцији у свету, такође су предмет пажње дипломатије. Такође, значајно је да се активирају сви „паралелни“ потенцијали који могу да допринесу спољнополитичком продору, посебно у светске центре одлучивања. Неопходно је да СРЈ постави своје људе у бирократске и друге структуре међународних организација. Успешни људи који живе у иностранству, који могу да имају приступ таквим круговима, имају непроцењив значај. Формирање различитих лобија, група за притисак, и слично, не би био изум дипломатије СРЈ: у вези с тим постоје вишедеценијска позитивна искуства држава као што су Израел, арапске земље итд. Стога треба размотрити, без идеолошких предрасуда, могућност непосредне заступљености представника дијаспоре у Савезној скупштини.

Међу пословима усмереним на јачање угледа и позиције СРЈ спољна политика треба да допринесе разбијању представе да је државни пројекат Југославије израз „великосрпске идеје“ и настојања Срба⁴⁴ да доминирају мањим народима у свом окружењу. Покретање различитих међународних иницијатива, еколошких и сличних, чији би промотер могле да буду владине и невладине организације, такође би могло да допринесе повећању угледа СРЈ у Европи и свету, тим пре што се у пракси показало да већину тих иницијатива прихвата и СРЈ, а позитивне ефекте убира неко други.

Очито, потенцијално поље деловања спољне политике веома је широко и већина тих послова се директно рефлектује на одбрану земље.

⁴⁴ „Двострука лојалност“ Срба – југословенској држави и српској нацији, извесно, отежава њихову националну идентификацију. То, међутим, не значи да они угрожавају било кога у окружењу.

Спољнополитички доктринарни ставови морају да се заснивају на добро сагледаним одредницама геополитичког и геоекономског положаја Југославије, као основе за будућу спољнополитичку стратегију земље.⁴⁵ Наравно, спољна политика мора да има и друге ослонце. Први ослонац је „људски материјал“, чврсто опредељен и оспособљен за одбрану земље. То се мора обезбедити: прво, одговарајућим системом образовања, који би формирао мислеће, непокорне, слободоумне и, истовремено, одговорне личности, и друго, људима мотивисаним да бране своју земљу и њене интересе, што подразумева задовољавање макар минимума њихових егзистенцијалних потреба. Такође, значајан ослонац спољној политици је јака Војска, способна да узврати ударац и непријатељу нанесе неприхватљиве губитке. Веродостојност такве врсте аргумената је од примарног значаја за дипломатију,⁴⁶ као и економски потенцијал, стабилност земље и њена повезаност и испреплетаност њених економских интереса са другим земљама.

Важно питање наше спољне политике је ослобађање од специфичност комплекса инфериорности (уколико га стварно има), који, парадоксално, потиче не из комплекса ниже вредности, већ из осећаја оданости „старим савезницима“, који, очито, већ дуго то нису. Опхрваност наших бивших „западних савезника“ сопственим интересима (и само интересима) захтева од наше дипломатије одлучан одговор и заокрет. У вези с тим, треба потенцирати алтернативе таквој политици, разобличавати је у свим могућим формалним и неформалним контактима с представницима и тог и нама сличног политичког мишљења. Извесно је, треба одустати од искључиве оријентације на „историјске савезнике и пријатеље“ и, по могућству, без емотивних и идеолошких баријера, потражити и друге могућности за сарадњу⁴⁷ чији ће основни покретач и циљ бити здрав, обострани интерес.

Спољнополитичке активности и одређивање приоритета неопходних за одбрану земље од неоружане агресије у ствари су нормалне и редовне спољнополитичке и дипломатске активности због којих и постоји државни орган који се бави спољним пословима. Јер, одбрамбена функција се уклапа у свако деловање државних органа усмерено ка просперитету земље и њених грађана. Значајно је само да одбрамбени аспект буде дефинисан и издвојен као један од приоритетних циљева спољнополитичког деловања. Постојање таквог циља⁴⁸ истовремено је својеврсно „сидро“ које онемогућава да спољна политика, у име дневног прагматизма, „отпливи у несигурне воде“ у којима може бити нарушен државни интерес СР Југославије.

⁴⁵ Предраг Симић, *Међународна политика и политичка доктрина СРЈ*, „Војно дело“, бр. 6/97, Београд, стр. 145.

⁴⁶ У актуелној кризи на југу Србије одлучне и довољно јаке војне снаге ослонац су дипломатским настојањима за уклањање шиптарских терориста из копнене зоне безбедности.

⁴⁷ Што, наравно, не искључује могућности даље сарадње и са тим државама.

⁴⁸ Тачност тезе да успешна политика мора да буде и реална и идеална, прво се очитује у дефинисању њених циљева и избору средстава за њихово реализовање.

Економска моћ⁴⁹ је од највећег значаја за укупну моћ и успешност земље. Економија је област друштвеног живота која утиче на све друге сегменте друштва, односно са свима има функционалне везе. Успешна економија даје ауторитет политици, обезбеђује социјални мир и задовољство грађана сопственом државом, потхрањује развој науке и технологије, обезбеђује социјалну заштиту и збрињавање становништва, ефикасно функционисање правосуђа, здравствене службе и образовања, продукцију културних садржаја и њихово презентовање у земљи и иностранству, развој врхунског спорта, услове за масовне спортске активности, већи број туристичких и других путовања, ефикасније повезивање и боље везе са светом. Моћна економија умањује поткупљивост власти, корупцију, не признаје нерад и нераднике. Она је плодно тле за неговање вредности као што су рад и одговорност, подстиче легалне токове људског рада, трговине и новца, и умањује обим полулегалних послова тзв. сиве економије. Важна је за ефикасно обављање свих послова државне власти и омогућава формирање ефикасног државног апарата за обављање послова одбране земље. Омогућава земљи, у целини, очување суверенитета, односно његов је темељ.

Ситуација у економији СРЈ није повољна са становишта утицаја и спољних и унутрашњих чинилаца. Економска супремација моћних земаља не даје много простора за размах малих економија, а са резервом и опрезом ваља примати најаве да ће СРЈ бити омогућен равноправнији третман у светској трговинској размени.⁵⁰ Велики привредни системи и капацитети, који су запошљавали бројне раднике, сада су углавном неискоришћени. То, логично, изазива неповољну економско-социјалну позицију већине становништва. С друге стране, евидентно је економско раслојавање на велики број сиромашних и мали број богатих. Такво економско-социјално стање, унутрашња ограничења легалног протока роба и новца (односи Србије и Црне Горе) и умањен ауторитет правне државе су плодно тле за пораст криминала у друштву) и олако стицање богатства незаконитим пословима, а о стицању дохотка радом све мање размишља знатан део становништва, посебно млади људи. Економски просперитет и технолошки развој, као жељено стање нашег привредно-економског система, тренутно су тешко достижан циљ. Ситуација се за СРЈ компликује и због светских економских тенденција. Екстензивни начини организације и производње и „спори“ пословни системи, примерени класичним индустријским технологијама, полако се, али сигурно,

⁴⁹ Поједини аутори сматрају да је бруто национални производ најбољи показатељ (укупне) моћи, јер обједињује све основне изворе моћи (опширније: Д. Симић, *Геополитичка стварност Срба*, зборник радова, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 275).

⁵⁰ Актуелно стање је да преовлађујући део наше економије једноставно није конкурентан и довољно способан да производи према све захтевнијим стандардима европских и светских организација за стандардизацију и квалитет роба и услуга.

у развијеним земљама, селе у економску историју. Закључак је јасан: рационално укључивање СРЈ, односно њене економије, у међународну поделу рада (и профита који из тога произилази), као жељено стање система, далеко је од реализације. С друге стране, концепт самодовољности привреде СРЈ, о којем је спорадично расправљано у стручној јавности, практично није ни изграђиван. Извесно је да у међузависном свету, а с обзиром на ресурсе којима располажемо и преовлађујућа опредељења економске струке у СРЈ, то и није реална опција. Реалније је говорити о самодовољности као концепту само у делу у којем би се обезбеђивали производи који су основа за живот и функционисање друштва у екстремно кризним ситуацијама.⁵¹ За такво опредељење постоји и основа у ресурсима за производњу хране⁵² и, одређеној мери, изворима енергије.

На основу анализе стања и околности у којима функционише привредно-економски систем СРЈ логично се намеће питање шта се, у вези с применом економских мера, може учинити за ефикасно супротстављање економском и свим другим облицима неоружаног угрожавања СРЈ⁵³, односно којим се методама, у области економије, може ојачати позиција и наступ СРЈ у међународним односима. Одговор на овакво питање свакако не подразумева списак рецепата датих једном за свагда. Промене у свету се одвијају таквим темпом да се ефекти поступака који почивају на крутим доктринама и концептима брзо поништавају и знају да пређу у сопствену супротност – почињу да буду „камен о врату“ сваке такве акције. Одлуке које се донесу треба да буду резултат колективне намети релевантне политичке и економске стручне и научне јавности и треба да постоји друштвени консензус у њиховом прихватању и спровођењу. Изузетно је, због тога, значајна политичка, медијска и свака друга подршка – интеракција са другим областима рада и живота друштва, на које се, приликом спровођења тих решења економска политика и ослања. Решавању проблема може се приступити тек по стварању одређених предуслова, а основни су: стабилност институција, тржишна економија, регулисани власнички односи и „владавина права“ – правна регулатива.⁵⁴ У области економије, која не трпи несигурност, непоузданост и недефинисана „правила игре“, то има највећи значај.

⁵¹ На пример, санкције, односно блокада земље, ванредно или ратно стање.

⁵² Реално, могућности наше пољопривреде и потенцијали омогућавају производњу много већих количина хране него што су то потребе СР Југославије.

⁵³ Наиме, економске мере, иако неопходне, не могу, саме по себи, бити довољне за супротстављање угрожавању СРЈ у економској сфери. Такође, економске мере не дају одговоре само на угрожавања у економској сфери већ и у свим другим сферама.

⁵⁴ Зависно од става земље, савеза, уније земаља и слично из које је потенцијални улагач списак услова може бити допуњен и чисто политичким условима: поштовање људских права, права мањина итд. Не би се смело сметнути с ума да су путеви одузимања моћи националним владама да имају власт и контролу на својој територији, између осталог, приватизација, дерегулација и децентрализација – то је пут којим су већ увелико, под стварним патронатом транснационалних компанија, кренуле земље у транзицији у нашем окружењу.

Наша земља је опредељена за развој концепта тржишне економије, која, као изум и делотворна пракса западних економија, има поједина својства којима се наглашава доминантна позиција развијенијих партнера и земаља и подстиче преливање капитала од економски слабијег ка јачем.⁵⁵ Међутим, с обзиром на то да тај концепт садржи више подстицајних елемената него претходни, на нашем тлу испробани економски концепти и решења, те с обзиром да је такав концепт, истовремено, и неопходна платформа за успостављање економских односа с окружењем, опредељење за његову примену је, практично, изнуђено. Тржишна економија, међутим, „не трпи“ социјализацију губитака и њена правила су јасна: успешни иду напред, а неуспешни у стечај или ликвидацију.

За функционисање економског система изузетно је значајно питање власничких односа. Рашчишћавањем власничких односа одговориће се на питање који се део капитала приватизује, а који остаје држави.⁵⁶ Регулисани односи и закони који обезбеђују сигурност улагању услов су уласка страног капитала у токове наше привреде. За регулисање тих односа важно је да имамо „чист“ економски систем,⁵⁷ у којем се зна ко управља предузећем и коме управа предузећа „подноси рачун“ за своје послове – све је то чврста подлога за стицање поверења грађана у сопствену државу, што је за одбрану изузетно значајно.

Ако опредељење за концепт сарадње СРЈ са светом нема реалну алтернативу, онда треба сагледати и варијанте решења која би омогућила укључење у светске токове новца, роба и услуга под условима који не би значили (значајније) нарушавање сопственог суверенитета. Примена тих решења подразумевала би, ако не потпуно равноправну, а оно барем позицију која би гарантовала да основна супстанца економских и других интереса СРЈ краткорочно и дугорочно неће бити угрожена.

Концепти, који би се примењивали, морају се заснивати на премиси да је међузависност једна од основних карактеристика савременог света. Кључно је, у вези с тим, формулисање такве стратегије развоја и односа с окружењем која би омогућила интересно укључење СРЈ у светске економске токове. Подразумева се да ће и окружење у које се укључујемо такође у томе тражити свој интерес (профит), а ако га не нађе, сигурно неће бити подршке ни за наша настојања. У стратегији економ-

⁵⁵ Природно је да постоји већа потражња за робама бољег квалитета, лепшег дизајна и боље маркетиншки подржаним. У потпуно отвореном тржишно оријентисаном систему то би веома брзо, у односима са напреднијим економијама, изазвало раст негативног увозно-извозног салда СР Југославије. И поред одговарајуће царинске политике и других економских мера, привреда СРЈ, из тих и других економских разлога, у пословању с иностранством остварује негативне билансе.

⁵⁶ Одређене националне вредности, системи од којих директно зависи одбрана земље, не би смели да се приватизују. Неконтролисана приватизација умањује могућности владе да стварно влада у сопственој држави, тј. чини је подложнијом другим центрима (економске) моћи.

⁵⁷ Сматра се да су западни системи релативно стабилни и у условима честе измене влада због тога што су рашчистили власничке односе, зато што се приватни капитал „осећа заштићеним“ и зато што имају дефинисану скалу вредности коју мора поштовати свака власт.

еког продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове полази се од тих ставова, уз поштовање „правила“ савременог маркетиншког и другог наступа као форме у оквиру које ће се ти послови одвијати. Наравно, циљ је продор у динамично, технолошки развијено и просперитетно окружење, које у међународним релацијама има значајну „специфичну тежину“ и реални је извор економске (и других облика) моћи.

Повећаним значајем и утицајем транснационалних компанија⁵⁸ који омогућавају доминацију моћних економија наметнут је, истовремено, нови функционални систем односа и интеграција светске привреде на релацији предузеће – предузеће, „у којем пословно-уговорно право под окриљем транснационалне компаније истискује националну регулативу“.⁵⁹ У таквом развоју економских односа наглашен је „значај предузећа као носиоца развојних и интегративних функција“ и у односима са светом и у оквиру унутрашњег политичког и економског простора. У условима чистих економских односа, регулисаног власништва, јасно регулисане одговорности за пословање предузећа и његове мотивационе и функционалне способности предузеће постаје незаменљив носилац активних и пасивних интегративних и развојних функција. Такво предузеће, интересно повезано с релевантним предузећима и компанијама у свету, лакше обилази баријере и омогућава „интересно прожимање и стабилност односа са другим земљама“. Капацитети привреде СРЈ, иако углавном застарели, још увек могу да учествују у тако конципираној „међународној подели рада“. При томе, у нашим условима, држава, у делу у којем је власник, треба да нађе начина да подстакне интеграције и тамо где, макар у прво време, нема директног економског интереса, рачунајући на пратеће позитивне ефекте које конкретно повезивање може да донесе. Таква оријентација, на дужи рок, омогућава ширење тржишног простора за производе настале из интеграције и повећава простор за пласман других производа из, евентуално, самосталног програма предузећа. Посебно значајна компонента је могућност приступа новим технологијама и јачање основе за сопствена примењена и развојна истраживања. Напајање здравим финансијама, у таквим околностима, законито повећава одговорност и радну дисциплину, што се повратно позитивно одражава на ефекте пословања и мотивацију за рад: ствара се клима „добрих пословних обичаја, пословног поверења и правне сигурности“.

⁵⁸ У неким круговима на Западу, истина за сада још не нарочито гласно, чују се гласови о потреби директнијег утицаја транснационалних компанија на одлучивање у УН. О наговештају покретања тих питања видети у: Алвин и Хајди Тофлер, *исто*, стр. 247, 248, 287.

⁵⁹ Нова правила међународног пословања, формирана под окриљем Светске трговинске организације (некадашњег ГАТТ), покривају међународни промет индустријских и пољопривредних производа, услуга, директних инвестиција и нових технологија, чиме се, практично, држава истискује из значајних међународних трансакција. Пројекат јединственог тржишта ЕУ, у суштини, садржи исту основну идеју (Опширније: Томислав Поповић, излагање на научном скупу *Нови светски поредак и политика одбране СРЈ*, Управа за стратегијске студије СМО, Београд, 1993, стр. 135–136).

Економским продором се на општем плану стварају услови за проширење зоне утицаја националних вредности, промоцију туристичких, културних, спортских и других садржаја и манифестација који могу значити даљу надградњу у развоју добрих односа међу народима и државама. У атмосфери толеранције лакше је превазилажење наслеђених анимозитета, старих територијалних спорова, ратних и других међуетничких сукоба и других хипотека прошлости. Сарадња се позитивно одражава на политичке односе зависно од економске снаге и утицаја страних партнера у сопственој јавности. Хипотетички посматрано, уколико би збир таквих утицаја у економској и политичкој јавности одређене земље прешао одређену, критичну „количину“, државни апарат те земље не би гласао за економске санкције према СРЈ, јер би тиме гласао за санкције против значајног дела своје привреде и, у крајњем, против свог интереса.⁶⁰ На основу таквог приступа и савремених (туђих) искустава, лакше је разумети тезу о предузећу као једном од значајних носилаца војнобезбедносне стратегије земље. Изузетно је значајна чињеница да се на тај начин обезбеђују неопходна материјална (новчана) средства и јачање економске позиције целине друштва, што је неопходан услов за финансирање послова одбране. Коначно, боља материјална позиција увећава ауторитет државе, а за одбрану је изузетно значајно да људи имају поверења у свој друштвени систем. Евентуално учешће у освајању, коришћењу и комерцијализацији нових технологија (које могу имати не само цивилни већ и војни карактер или аспект примене), значајно доприноси стварању научних, технолошких и производних ресурса за самосталну производњу појединих средстава борбене технике⁶¹ и будућем учешћу у програмима војнотехничке сарадње.⁶²

У садашњој политичкој позицији СРЈ има одређене погодности за реализацију те и сличних замисли. Међутим то не значи да треба чекати на добру вољу моћних, који „производе“ и намећу околности у којима можемо, али и не морамо, да остваримо жељени резултат. Потребно је да СРЈ самостално, с ослонцем на различита искуства из целог света, дефинише своје циљеве, да их операционализује и са великом вољом, ангажовањем целине друштва, отпочне њихово остваривање. Неке од претпоставки за подршку успешним предузећима и реализацију економског препорода су јасна замисао, одлучност и дисциплина који морају да потичу од ауторитативне владе. Економско планирање, лишено емотивног „подгревања“ неуспешних пројеката, почивало би на претпоставкама флексибилности и прилагодљивости, али са сталном свешћу о „одржању циља“,⁶³ што је, такође, блиско тржишном амбијенту, на

⁶⁰ У агресији НАТО-а на СРЈ нису бомбардовани неки значајнији инфраструктурни објекти у гранама с већим уделом страног капитала (телекомуникације).

⁶¹ Тиме се обезбеђује мања зависност земље од страног испоручиоца, јача одговарајућа компонента наше одбране и, у крајњем, повећава се њена живавост.

⁶² У тим оквирима могу се наћи даљи подстицаји за оживљавање програма производних капацитета тзв. посебне, војне намене.

⁶³ Ако је та теза прихватљива, примена тог „војног“ термина је још једна потврда тезе Тофлерових да је „начин на који стичемо богатство (или производимо, стварамо нови доходак, прим. аутора), начин на који водимо рат“ (у конкретном случају, без оружја).

којем тежи наша економија. Образовање, односно одговарајуће образована радна снага је кључ за прихват и реализацију, у савременим условима, честих и брзих структурних промена у производњи. Образовање, и оспособљеност су услов за сва друга настојања, јер се на светској сцени привреда трансформише у „економију знања“.

Извозна оријентација, као основа стратегије развоја СРЈ, диктирана је и високом увозном зависношћу наше привреде.⁶⁴ У ситуацији када се природним ресурсима и производњом у земљи не могу обезбедити ни просечне потребе становништва,⁶⁵ ти производи се морају набавити из иностранства, а средства за обезбеђење увоза обезбеђују се само извозом. Наравно, сва таква настојања, пре свега, треба усмерити не само ка појединачним преудзећима – носиоцима интеграције, него и ка подручјима привреде у којима би се могле и на пробирљивијим тржиштима остварити наше компаративне предности. Једно од таквих подручја је сигурно пољопривреда, која већ обавља један (и са становишта одбране) стратегијски значајан посао: обезбеђује прехранбену сигурност становништва СР Југославије.⁶⁶ Извоз значајно помаже развој и осамостаљивање привреде и земље у целини. Важно подручје у опредељењу привреде која настоји да се integriше у светске токове јесте и привлачење улагања страног капитала.⁶⁷ Међутим, ако без регулисања односа са Међународним монетарним фондом и Светском банком значајнијих помака у тој области на општем, државном плану не може бити, мора се имати на уму да је прибављање капитала само путем зајмова најкраћи пут у „дужничку клопку“. И тиме се, посредно, потврђује значај предузећа као носиоца прибављања здравих финансијских средстава привлачењем страног капитала, пре свега у облику власничког удела, којим се обезбеђује да одређен део профита остане у земљи, те да страни улагач такође сноси ризике пословања.

Наведена опредељења треба усмерити на одређене приоритете. Као што би и свака друга земља која у реалном окружењу води рачуна о својим интересима, и СРЈ мора инсистирати на валоризацији постојећих погодности.

⁶⁴ У репродукционој потрошњи увоз учествује са више од 30 одсто. Детаљније: СРЈ – *Монографија* Центар за развој и економску политику, Београд (по годинама, 1997. и даље).

⁶⁵ При томе се не мисли само на потребе које обезбеђују елементарно преживљавање, већ на задовољење потреба које омогућавају нормалан развој друштва, у складу с окружењем. О друштвеној моћи детаљније: Милинко Стишовић, *Примена силе у међународним односима*, Школа националне одбране, Београд, 1996.

⁶⁶ У стручним круговима се сматра да је, уз услов оживљавања села и одговарајуће структурне промене у производњи, могућ снажан заокрет ка извозној оријентацији. Сматра се да основне предуслове СРЈ већ има: незатровану обрадиву земљу (6,1 милиона ха – изнад европског просека), воду, довољно сунца и, што је веома битно, стручне људе. Вода, као стратешка сировина, паменито искоришћена, такође може да буде значајан извор извозног прихода.

⁶⁷ Савезна влада је већ донела бројне уредбе којима су у регулисање привреде уведени тржишни принципи и критеријуми, а створени су и почетни услови за сигурност страног капитала. Наравно, за оживљавање привреде веома су значајни и домаћа улагања и штедња грађана.

Првенствено, то је саобраћај и позитивна економска и свака друга валоризација геостратегијске позиције простора Југославије. Због посебног значаја Моравско-вардарске проходнице и Дунава⁶⁸ неопходан је осмишљен напор да се, коришћењем комплементарности интереса са другим земљама, оствари значајан степен повезаности СРЈ, посебно са земљама западне Европе. У том смислу потребно је практичним мерама подстицати значај Дунава као најважнијег воденог пута између средње и југоистичне Европе⁶⁹ који, истовремено, омогућава производњу електричне енергије, снабдевање водом, наводњавање, риболов и туризам. Започети програми изградње савремене путне мреже потврђују комуникацијски значај простора СРЈ за Европу, посебно за земље западне и средње Европе, што ваља валоризовати као трајну референтну предност у односу на непосредно окружење.⁷⁰ Нова, значајна компонента валоризације положаја СРЈ јесте реализација идеје да нафтовод, који би спајао Русију са Јадранским морем, прође преко територије СР Југославије.

Приоритети у развоју економске сарадње засновани су на чињеници да је Европска унија један од најважнијих економских партнера СР Југославије, што није доведено у питање ни након укидања санкција.⁷¹ Оријентација ка привредно-економским интеграцијама и свим другим облицима повезивања са Европском унијом заснива се на развоју досадашњих односа. Посебно је значајна сарадња у области електропривреде, ПТТ, транспорта, саобраћаја и екологије. При томе, не би требало занемарити чињеницу да готово све земље средње Европе и Медитерана имају споразум о асоцијацији с Европском унијом, а то значи: прво, да су, или ће ускоро, услови и стандарди производње у тим земљама, и уопште конкуренције, бити уједначени с европским, и друго, да ће у тим условима наша привреда бити још мање конкуретна.⁷² Извесно је да би европска опција била најпогоднија за припрему привреде СРЈ за пооштрене критеријуме пословања у свету.⁷³ То, наравно, не значи запостављање ранијих опредељења за економску сарадњу са Русијом и другим земљама сличног нивоа развијености и

⁶⁸ Некада је канал Рајна – Мајна – Дунав сматран нереалном идејом. То је сада реалност, па се поставља питање да ли на такав начин треба приступити идеји повезивања Дунава и Егејског мора пловним путем дуж садашњих речних токова Мораве и Вардара.

⁶⁹ Земљама централне Европе, а посебно Немачкој, била би то значајна комуникацијска алтернатива за објективно смањен утицај и могућност продора на Блиски исток после инсталирања САД на подручју Космета, Македоније, (па и Албаније и Бугарске).

⁷⁰ У том смислу тешко је разумети да Европа и даље има интерес да „подгрева“ нестабилност у СРЈ, посебно на простору Србије.

⁷¹ Средином деведесетих година, после Дејтонског споразума наш извоз на тржиште ЕУ износио је више од 30 одсто укупног извоза, а увоз више од 40 одсто укупног увоза (опширније: Радослав Булајић, *СР Југославија и Европска унија*, „Међународна политика“, бр. 1052, Београд, стр. 12).

⁷² С обзиром на високу увозну зависност од Европе, та чињеница увећава наше проблеме.

⁷³ Томислав Поповић, *Разлози за европску опцију*, „Међународна политика“, бр. 1053, Београд, стр. 3–4.

значајне апсорпционе снаге (Кина, Индија, Украјина и Белорусија). Значај сарадње са тим земљама наглашен је већ утврђеном комплементарношћу значајних сегмената производне структуре и уходаним механизмима компензаторног пословања. Економске везе са тим земљама, са којима традиционално имамо добре односе, могу значајно да допринесу јачању политичке и одбрабмене позиције СР Југославије. Колико је то могуће, треба развијати сарадњу с осталим земљама високе технолошке развијености (Јапан, Република Кореја, Канада, па и САД), нарочито у области високо софистицираних производа, трансфера нових технологија и директних инвестиција.

Изгледа да је у значајном броју земаља света, нарочито Европе, сазрела мисао да се укључивањем у међународне економске интеграције, чак и уз неминовно жртвовање дела суверенитета,⁷⁴ у ствари, избегава губљење трке у овладавању и поседовању нових технологија и инфериорност, која је неминовна у случају технолошког и економског заостајања. Последично, то ствара услове да свака од тих земаља, у ствари, задржава „највећи део“ суверенитета, односно избегава политичке, економске, војне и друге притиске. То повратно позитивно утиче на њихово снажење, напредовање економије, повећање политичког ауторитета и повећану безбедност. Измена „самотничке“ позиције СРЈ, односно њено интегрисање у светске економске токове, неопходан је услов не само унапређења њеног реалног економског стања већ и њене безбедности.

Спољнотрговинска размена је једна од основних брига државног апарата сваке земље. У оквиру стварања повољне климе и општег оквира за међудржавну сарадњу, спољна трговина је, традиционално, један од послова дипломатије, што наглашава значај државе и њеног апарата за остварење програма интеграције привреде СРЈ у светске економске токове. У нашим условима то је још значајније због тога што само равнотежа између функција тржишног система и ауторитативног државног руководства, моћног да интервенише када је неопходно, може да обезбеди жељени резултат. Дакле, иако би предузећа, заснована на рационалном типу власништва, требало да буду носиоци интегративних функција, не значи да треба запоставити функције државе као амбијента у којем могу да остварују своју улогу.

Свако заостајање у интеграцији светске економске токове суочаваће СРЈ с негативном проценом њених грађана, првенствено младих и образованих људи, који ће животну прилику потражити на страни. То би изазвало веома тешке и трајне последице: депопулацију земље и велико смањење интелектуалних капацитета неопходних за решавање

⁷⁴ На пример, иако правила и процедуре Светске трговинске организације подразумевају значајно ограничење суверенитета држава чланица у регулисању трговинског система и трговинске политике, та правила се сматрају добродошлим и корисним (опширније: Драгана М. Ђурић, *Значај светске трговинске организације за Југославију*, „Међународна политика“, бр. 1055, Београд, стр. 25).

све сложенијих проблема развоја. Ти проблеми су, истовремено, и суштински одбрамбени проблеми, па њихово решавање значи одговоран однос према земљи, њеним интересима и њеним одбрамбеним ресурсима.

Превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање Савезне Републике Југославије

Истинитост популарне тезе да је свет постао „глобално село“ потврђује могућности скоро неограниченог и брзог (тренутног) пласирања информација. С обзиром на радозналост људске природе чињеницу да је токовима информација тешко поставити препреку, свет врви од разних информација, које креирају различити извори. Али, сви потенцијални и реални извори информација нису у равноправном положају. Могућност продора одређене идеје и пријема у различитим деловима света не зависи само од њеног квалитета, универзалности, и карактеристика, које одговарају одређеним друштвеним групама на одређеним тачкама планете, већ од сасвим других чинилаца. Наиме, најмоћније земље света, окупљене око САД, давно су училе значај поседовања информација и овладале вештином манипулисања њима. Такође, училе су да демократичност и отвореност сопственог медијског простора није „добитничка комбинација“. Користећи неспорну техничко-технолошку супериорност, економску снагу и, следствено томе, моћне медије масовне комуникације, успеле су да протеклих година изведу снажну идеолошку и културну агресију на преостали део света намећући своје идеје либералног капитализма, хедонистички стил живљења⁷⁵ и своје (суб)културне вредности. Медији се, дакле, користе за идеолошку и културну инвазију и својеврсно духовно насиље, изражено у наметању (свог) система вредности другим народима.⁷⁶ Уместо отвореног медијског неба, које би омогућило здраву конкуренцију и, као последицу тога, процват истинских вредности, прогресивних идеја и хуманизма, доминира једносмерна комуникација, којом се намећу „вредности“ које подилазе ниским људским страстима (сурогати културе).⁷⁷ Идеје које се на тај начин пласирају усмерене су на уништавање осећаја племенитости и солидарности, доприносе егоизму, ситносопственичкој и мало-

⁷⁵ З. Бжежински, у књизи *Велика шаховска табла*, каже да је „културна доминација потцењени аспект америчке глобалне моћи“, да „америчка масовна култура има магнетску привлачност, посебно за светску омладину“. Јасно је да се „културне“ поруке усмеравају младима у адолесцентном добу који су „врло осетљиви на слике друштвених модела које шире медији“.

⁷⁶ Група експерата УНЕСКО, у студији *Више гласова – један свет*, констатује да: „Надмоћни утицај на културни идентитет постаје опасност“ односно да економски јаке и политички доминантне земље „користе своје предности и врше неку врсту културне и идеолошке доминације која угрожава национални идентитет других земаља“.

⁷⁷ Та тамна страна људске надградње, међутим, доноси, и доносиће, све више проблема и друштвима у чијем се крилу производе такве „културне вредности“ (повећана агресивност, криминал и психичка обољења само су неки од тих проблема).

грађанској психологији, култ материјалног благостања уздижу на ниво прворазредне вредности, изазивају националну, верску и расну нетолеранцију, и губитак самопоштовања и самопоуздања. Укратко, помоћу њих се стварају услови за претварање одређеног друштва у хаотичну масу, коју сопствена држава не може да контролише и усмерава ка реализацији националних интереса и циљева. Посебно подручје у којем моћне земље реализују своју медијску надмоћност јесте интересно – циљно представљање одређених процеса и догађања,⁷⁸ својеврсно препарирање јавног мњења и стварање црно-беле слике у којој постоји стриктна подела на добре и лоше,⁷⁹ при чему су увек лоши они који се супротстављају интересу моћних.

С обзиром на још увек нестабилну политичку ситуацију у СРЈ и њену нову позицију у међународним односима, намеће се питање колика је њена реална моћ и шта треба даље чинити да би се одолело новим, модификованим информативно-пропагандним притисцима, односно да би се пласирала своја информација, која би могла да има позитиван одјек и утицај на светско јавно мњење. То истовремено имплицира постојање пасивних (дефанзивних) и активних (офанзивних) мера, а у досадашњој пракси се показала већа оријентисаност ка пасивним мерама – мерама заштите. То је и разумљиво, јер се сукобљавамо са добро организованим, кадровски обезбеђеним и материјално-технички супериорнијим носиоцима психолошко-пропагандних порука ка СРЈ, који снажну подршку имају у добро организованој и моћној медијској мрежи распрострајој широм света. С друге стране, дефанзивна позиција, гледано дугорочно, не може да обезбеди жељени резултат, па треба стварати услове за офанзивнији наступ и предупредивање намера евентуалног противника. Превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање треба усмеравати и ка сопственој и ка страном јавности, а тај посао треба организовати темељито и брзо, јер ће се тешко стећи повољнији тренутак за промовисање наших ставова од садашњег, док је СРЈ још увек интересантна медијима на Западу.

У оквиру савезне и републичких влада постоје одговарајући секретаријат и министарства чији је превасходни задатак да брину о информисању сопствене и светске јавности. Такви органи постоје и у владама многих других држава. Уочено је, међутим, да се у оквиру државног апарата моћних и агресивних држава, поред одговарајућих министарстава, формирају и посебне информативно-пропагандне организације, аген-

⁷⁸ На примеру пада режима Чаушескуа, 1989. године у Румунији, К. Ермелин говори о 12 ударних тачака у стварању медијске представе о чињеницама: ширење информација, њихово убрзавање, инструментализовање деловања, показивање догађаја – чињеница, спектакл, уплитање медија и саучествовање, модификовање представе итд. (према: Ж. Гоне, *Образовање и медији*, „Clio“, стр. 96–98).

⁷⁹ Посебан значај, при томе, имају могућности „телевизије у реалном времену“ или „тренутне телевизије“ и тзв. прва информација (опширније: Милан В. Петковић, *Тајни ратници*, „Тетра ГМ“, Београд, 1996, стр. 64–73).

ције⁸⁰ и слично чији је задатак да обезбеђују потпуну кадровску и логистичку подршку за обављање тих задатака. Наравно, лако је богатијим друштвима да издвајају средства у те сврхе, али је питање да ли и СРЈ, посебно у околностима када од светског јавног мњења зависе важне политичке одлуке, може то питање да маргинализује. Потребно је, наиме, да се формирају својеврсни медијски центри у земљи и, по принципу реципроцитета,⁸¹ у значајним светским престоницама или на другим значајним дестинацијама (то могу да буду информативни центри, затим читаонице, културне трибине несталног типа итд.). Значајан би, при томе, био ослонац на сопствену дијаспору, која би могла својим везама, утицајем и кадровски, а можда и материјално, да подржи такве или сличне пројекте. Информативно и пропагандно деловање тако организованих центара имало би првенствено превентиван карактер с обзиром на то да и сами можемо проценити које ће појаве, процеси и делови територије СРЈ бити објекти интересовања потенцијалних непријатеља, те с обзиром на то да припреме за реализацију њихових деструктивних намера трају релативно дуго (процес: изазивање и управљање кризама), важно је да у том периоду систематски и офанзивно пласирамо своје информације (принцип: „прва вест“), или одговарајуће историјске, географске и сличне публикације с нашим погледом на потенцијални проблем. Тиме би се могло учинити много више у придобијању макар дела јавности, посебно интелектуалне, у земљи домаћину нашег информативног центра.

Осим издавања одговарајућих публикација и других медијских презентација сопствених културних и других вредности у којима би учествовала најзначајнија имена наше културе, посебно задатак би било развијање личних и институционалних веза с утицајним (или потенцијално утицајним) личностима и институцијама (и ту би била драгоцену помоћ дипломатије СРЈ и сопствене дијаспоре⁸²). Наравно, због разуђености медијског простора и због значајних могућности за блокирање јавног деловања чак и утицајних појединаца, за промоцију ставова СРЈ било би потребно више од једног Арчибалда Рајса.⁸³ Амбасаде, конзуларна

⁸⁰ Чинили би их стручњаци различитог профила: психолози, историчари, социолози, свештеници, културолози, добри познаваоци других култура и религија, пропагандисти, новинари, стручњаци за информатику и тзв. хакери, а могуће је ангажовање и људи других, тзв. алтернативних занимања и интересовања чије се активности заснивају на проучавању људског ума и емоција.

⁸¹ Многе државе имају годинама сличне установе у СР Југославији.

⁸² Према доступним подацима, проблеми ангажовања представника црногорске и, посебно, српске дијаспоре били су, пре свега у идеолошкој и, у непосредној вези са тим, помало парадоксално, емоционалној сфери. Поделе у српском народу и ту су се очитовале као препрека остварењу суштинских српских интереса.

⁸³ Арчибалд Рајс, 8. јули 1876. (Лозана) – 8. август 1929 (Београд), швајцарски криминалист, капетан српске војске. На позив српске владе дошао је у Србију после Церске битке да у Мачви и Подрињу утврди ратне злочине које је починила аустроугарска војска над српским становништвом. Као ауторитативна личност много је учинио у промовисању истине и скидању анатеме са српског народа и војске.

и друга представништва СРЈ требало би да буду трајни ослонац за планску и систематску реализацију свих таквих активности. Под офанзивним карактером таквог наступа подразумева се његов начин организовања. Нису оправдана размишљања о томе да смо за спровођење таквих и сличних идеја (које нису нове) већ закаснили, јер смо, у целини, деценију уназад, медијски рат већ изгубили, те да у овом тренутку нисмо непосредно угрожени. И у филозофском и у практичном смислу живот није стао, а посебно се не може сматрати да су наши проблеми нетрагом нестали. Коначно, наши ставови и интереси морају да се промовишу не само у несклоном, већ и у неутралном и пријатељском окружењу.

Промоција сопствених ставова наилази на веће или мање препреке у светским медијима, који раде за интересе својих налогодаваца и, према томе, бирају и „обрађују“ информације, па треба проникнути у начин селекције информација најмоћнијих светских медија. Наиме, уочава се да, и поред „домаћих задатака“ добијених од креатора политике њихових држава, постоје провокативне информације којима медији, нарочито „брзи“ (радио, ТВ), због конкурентских, односно тржишних разлога, не могу да одоле.⁸⁴ Отуда је пласирање својих информација питање вештине, а у будућности ће бити све мање могућности за контролу медија од стране њихових влада. Такође, постојаће могућност да се око неке идеје повежу милиони појединаца путем компјутера у оквиру постојећих, или савршенијих мрежа, а коришћење те могућности зависиће само од знања и воље. Стога такве послове могу обављати само образовани, инвентивни и маштовити људи – људи будућности.

Информације се не морају презентовати само путем електронских медија,⁸⁵ иако они, нарочито телевизија, имају највећи утицај.⁸⁶ Наше поруке⁸⁷ се могу пренети преко свих облика писане информације, штампе, публицистичке, књижевности, уметности, разних културних, забавних и спортских манифестација итд.

Ради продубљење промоције својих ставова и вредности „креатори новог светског поретка“ су креирали „Интернет“. Међутим „Интернет“ и друге сличне мреже пружају значајне могућности свим корисницима. С обзиром на скоро неограничене могућности приступа тој мрежи, у презентовању информација о СРЈ појављиваће се различити учесници

⁸⁴ Упечатљива је, ради пласирања што „брже“ информације, велика грешка водећих америчких и светских медија у вези с објављивањем непотврђене изборне победе Џ. Буша млађег на председничким изборима у САД 2000. године.

⁸⁵ Амерички стручњаци за психолошко ратовање су у „Заливском рату“ бацили 29 милиона летака на Ирачане (Алвин и Хајди Тофлер, *исто*, стр. 279).

⁸⁶ Берџ Конрад то дефинише као „заstraшујући степен медијалне апстракције западних друштава, чији грађани на основу визуелних слика и текстуалних извештаја доносе коначне судове о земљи (и народу) који уопште не познају“ („Политика“, 29. децембар 1999, стр. 2).

⁸⁷ На бајкама и цртаним филмовима типа „Покахонтас“, „Астерикс“ итд. афирмишу се врлине одређених народа и друштвених група, и то постаје пријемчиво свој деци света. Имамо и ми јунаке из историје који могу да буду представљени на сличан начин. На пример, *Књига за Марка*, Светлане Велмар – Јанковић („Стубови културе“, Београд, 1998).

са различитим, сопственим циљевима, разни „сејачи магле“, тзв. добро обавештени извори, и други, што се већ и дешава. Међутим, то не значи да презентацији сопствене земље на „Интернету“ не треба приступити озбиљно и рационално. Потребно је осмислити конзистентан, свеобухватан, али не преобиман концепт представљања СРЈ на „Интернету“. Осим службених (државних), не треба искључити ни тзв. алтернативне изворе информација, тим пре што њихов начин презентовања може да буде медијски интересантнији, атипичан, па и провокативан.

Невладине агенције и медије који формално нису под контролом државе треба користити за објашњавање и презентовање ставова, информација и истина које се, иначе, аутоматски одбацују само зато што је иза њих званична, државна телевизија или радио, новина итд. Извесно је да у информативном и психолошко-пропагандном наступу треба користити такав приступ (и унутар територије СРЈ) где год се званични ставови СРЈ теже прихватају.

Информативно-пропагандно деловање према сопственој јавности, дугорочно гледано, ваља усмеравати ка едукацији сопственог становништва, изградњи одговарајућих ставова и уверења, и мотивисању за друштвено корисни рад. То тим пре што морални ставови и друштвене вредности засноване на религији трпе снажне притиске алтернативних верских организација и секти, уз пропагирање стила живота без обавеза и одговорности. Без обзира на то што су „темељни појмови политике моћ и власт“ (који су изван уобичајених моралних норми), деловање према сопственој јавности мора да буде срачунато на афирмацију вредности као што су правда и истина, јачање институције породице, повећање наталитета, и слично. С друге стране, неспорна потреба да се, због међународне комуникације, овлада страним језицима, посебно енглеским, не значи да треба потискивати сопствени језик, који се мора заштитити као важан елемент националне самобитности.⁸⁸ То би био директан допринос изградњи и очувању сопствених ставова и уверења, а у крајњем и интереса.

Централни ресурс (али и циљ) сваке пропаганде јесте људски ум, па у том погледу, у светским размерама, влада највећи степен равноправности – тај ресурс је свима доступан. Отуда је знање предуслов деловања, било као општа карактеристика, било као конкретно познавање националних, верских, културних и других особености, и психосоцијалног статуса преовлађујуће масе или циљне групе становништва. Одговарајуће образовање, на основу којег се формира аутономна, мислећа особа, омогућиће лакшу одбрану од психолошко-пропагандне агресије непри-

⁸⁸ Наметање енглеског језика је довело дотле да скоро нема маркетиншке поруке која се, у нас, не пласира на енглеском језику. Тиме се и несвесно казује да оно што је речено на српском језику није довољно квалитетно, а посредно се каже: квалитетно је оно што има страни назив, односно што је страно. Код младих је то посебно изражено. А још Стефану Немањи се приписују речи: „Земље и државе се не освајају... само мачевима, него и језиком... После изгубљеног језика нема народа“ (према: А. Милетић, *Геополитичка стварност Срба*, исто, стр. 375).

јатеља (пасивна компонента) и ширу основу за избор адекватног кадра за информативно-пропагандне послове. За те значајне и сложене послове недовољно је образовање које се добија у класичним школама, па за њих мора постојати посебан начин селекције и припреме кандидата. Јер, без знања нема ни превентивног ни офанзивног, али ни сваког другог информативно-пропагандног деловања.

Наша јавност, макар стручна, обавештена је о светским тенденцијама, намерама и методама креатора „новог светског поретка“. У мноштву доступних страних извора назначене су, више или мање, реалне идеје⁸⁹ о томе како да се овлада светом. Њиховом селекцијом и одговарајућим прилагођавањем могли бисмо доћи до подлоге за формулисање сопствених офанзивних информативно-пропагандних мера, поступака и решења. Питање реалних могућности за остварење таквих настојања мора да буде део те селекције и процене, и то ће увек бити ограничавајући чинилац. Међутим, то не сме да буде разлог за одустајање од идеја, а што се пре отпочне рад на том плану, макар и по утаганим стазама, нова, аутентична решења ће се брже и лакше наметати.

Чињеница је да ни психолошки (психологијско ратовање), ни неокортикални рат нису домени у којима било ко, па ни моћни непријатељи, може да остане потпуно имун на евентуалне спољне утицаје и угрожавања. Основни став неокортикалног деловања јесте: „Где год слабији победи јачег користећи снагу ума и воље, постоји доказ о примени неокортичког ратовања“.⁹⁰ Тај став је основа за сопствено неокортикално деловање и, истовремено, за супротстављање том деловању. Ипак, и на овом плану најзначајнија је могућност пласирања вердостојне претње,⁹¹ а посебно примена сопствене војне силе. Због тога се не сме заборавити значај моћне, добро обучене и модерно опремљене војске као важног елемента подршке свим другим одбрамбеним настојањима. Конкретне информативне и психолошко-пропагандне активности на југу Србије морају се, без обзира на то што су усмерене на мирно решење кризе, ослањати на снагу и одлучност наше војске, која је значајан аргумент у настојањима да се шиптарски терористи уклоне из Копнене зоне безбедности.⁹²

⁸⁹ Права је поплава различитих написа о могућностима и начинима дистрибуције сопствене, моћи. Неки од тих написа срачунати су на застрашивање противникове јавности, неки на едукацију, сопствене јавности, а неки на оба та циља, па је неопходна селекција тих порука.

⁹⁰ Richard Szafranski, *Неокортичко ратовање? Врхунац вештине*, „Информативни билтен превода“, ЦВНДИ, Београд, 1–2/1996.

⁹¹ Снажан психолошко-пропагандни ефекат имају и само претње које се упућују непријатељевој јавности. Посебан значај у САД, на пример, придаје се претњама исламских терористичких организација и није искључено да и тај елеменат притиска утиче на поједине потезе америчке администрације. У случају да народ не „гаји та својства“, без обзира на сва недела која му учине, осећају се спокојним.

⁹² Ноам Чомски каже да у својој новој стратегији Американци користе два моћна савремена и масовна оружја: авијацију и информацију. Сједињене Државе нису једине које имају ексклузивно право (и могућност) да примењују, у исте сврхе, претњу силом и информацију. И шиптарски терористи на југу Србије морају бити под сталним пристиком да могу сваког часа бити изложени ватреним дејствима наше војске.

Под ефикасним информативно-пропагандним деловањем подразумева се јасно дефинисање циљева и задатака, упорност у њиховој реализацији и одговарајуће снаге и средства. При томе, неопходна је координација различитих субјеката деловања и координација информативно-пропагандног деловања с одбрамбеним напорима у политици економији, образовању, култури и обавештајној сфери.

Основ за примену наведених и других мера јесте самопоуздање и осећај самопоштовања. Те се особине изграђују од малих ногу, стварањем независних и слободарски усмерених личности. Породица и школа пресудно делују на успешност таквих настојања. При томе, ослонац на традицију и културу српског и црногорског народа треба да буде извориште моралне чврстине и чврсте одбрамбене опредељености. Таква основа омогућује несметану размену идеја и улазак у свет без комплекса, без страха да ће туђа идеја овладати умом и срцем људи. Формирање такве духовне вертикале личности је спор процес, али даје најбоље резултате. То је, истовремено, и основа за бескомпромисно и чврсто наметање и одбрану својих ставова и уверења. Воља такве личности не би се повијала пред притисцима као „сламка на вету“. Разумевање стварности, пројектовање будућности и ход без комплекса ка новим сазнањима претпоставке су и успешнијег концепта превентивног и офанзивног информативно-пропагандног деловања. Од тога колико су те особине у овом тренутку својствене преовлађујућем броју грађана СРЈ, посебно младим људима, зависи и успешност остварења тог концепта.

Закључна разматрања

Савезна Република Југославија се сврстава у подручја Европе и света која карактерише бурна историја, несигурна и брижна садашњост и неизвесна будућност. То је последица, пре свега, чињенице да су велике силе увек имале, као и сада, своје интересе на простору СРЈ, чије постојање и положај имају „каталиктичке последице“ по регион Балкана. Очито, то је константа и једна од најзначајнијих карактеристика геополитичког и војностратегијског положаја СР Југославије.

Југославија годинама трпи сваковрсне притиске. Акутелна ситуација у вези с Косовом и Метохијом, као и други унутрашњи проблеми, последица је не само унутрашњих супротности већ и вишедимензионалне агресије, чији је носилац најмоћнија земља савременог света. У оквиру концепта „изазивања криза“, различитим облицима, пре свега неоружаног угрожавања, дестабилизован је простор СР Југославије. Извесно је да ће се, ради „пожељног обликовања“, у оквиру концепта „управљања кризом“, наставити с различитим облицима њеног неоружаног угрожавања.

Одбрана од неоружане агресије је комплексан задатак. Под њим се подразумева правовремено реаговање на унутрашње кризе и пробле-

ме, темељито преиспитивање досадашњих унутрашњих и спољнополитичких релација, економских односа, актуелних решења у области информисања, културе, образовања, организовања власти, међусобних односа државних органа и институција и њиховог односа према научним и културним институцијама, традицијама и културном наслеђу и другим вредностима и потенцијалима земље. Савезна Република Југославија је мала земља, са невеликим демографским, материјалним и другим ресурсима за значајнији утицај на вођење међународних послова, и утолико је значајније да се у оквиру одбране ангажују сви потенцијали друштва.

Без обзира на то о којем је облику супротстављања реч, изузетно је значајна одлучност за одбрану, која мора имати своја исходишта. Основна категорија сваког одбрамбеног напора је човек и његов патриотизам. Развијање патриотизма подразумева ангажовање и што већи степен јединства целокупног друштва и дубоку увереност у друштвену правду. Знање, као „најдемократскији извор моћи“, један је од основних ресурса одбране СР Југославије. У ситуацији неповољног односа снага, знање може да буде једини ресурс за успостављање равнотеже с непријатељем. Због тога су потребне много конкретније и делотворније акције на стимулисању научноистраживачког рада и, посебно, на спречавању „одлива мозгова“.

Систем образовања и васпитања који омогућава развијање самосвојности и одговорности код младих људи, обезбеђује добре основе за пружање отпора било којој и било чијој агресиви. За такво образовање су неопходни одговарајући друштвени услови, односно одговарајући медијски простор, што подразумева измену провлађујућих порука у средствима јавног информисања и извесну селекцију садржаја који, у облику производа западне културе, просто „затрпавају“ медијски простор СР Југославије.

Офанзивност, без обзира на то да ли је реч о спољнополитичком деловању, економском повезивању са светом, информисању и наметању својих ставова окружењу, или неком другом деловању, основна је претпоставка успеха. Међутим, под офанзивношћу, као и под превентивним деловањем, подразумева се, пре свега, рад. Развијање култа рада (и као последица тога, материјално благостање), а не култа материјалног благостања (по могућству, без рада), допринело би позитивној промени умне парадигме преовлађујућег дела друштва СРЈ, што је услова за унапређење свих друштвених и државних послова, па и послова одбране.

Могућности за успешну одбрану од неоружане агесије садржане су у посвећености раду, разумевању актуелних геополитичких тенденција и познавању циљева и снага наших непријатеља. Услов стабилне одбране СРЈ јесте да се њена геостратегијска позиција „извора невоља“ трансформише у њену компаративну предност и тако валоризује њена позиција дуж важних проходница и комуникација (пре свега моравско-

-вардарске и дунавске). На квалитативно нов начин, офанзивније и брже, треба приступати ангажовању сопствене дијаспоре и њених најуспешнијих, патриотски опредељених представника, који би својом делатношћу и личним везама могли да допринесу већем утицају СРЈ у савременим међународним односима. Све то указује да је, уз ослонац на Војску, решење за успешну одбрану земље од неоружане (па и оружане) агресије, одговарајућа организованост одбрамбених напора целокупног друштва, а све то би требало да се артикулише и заснује као јединствен доктринарни поглед на послове одбране.

За СР Југославију је посебно значајно доношење доктрине одбране, у којој треба да се формулишу облици и носиоци супротстављања било које форме (неоружане или оружане) агресије. Доктрина одбране почива на националним интересима, на основу којих се дефинишу циљеви, опредељења, концепт и организација одбране. Доктрином одбране се дефинитивно мора разбити заблуда (која паралише потенцијална одбрамбено-превентивна настојања целине друштва) да постоји само војна агресија. С обзиром на карактер угрожавања СР Југославије, то мора да буде доктрина вишедимензионалне („сведимензионалне“, „тоталне“, „перманентне“) одбране. Погубно би било да се наша одбрана састоји од међусобно неповезаних политичких, економских, војних и других одбрамбених активности, па би један од задатака везаних за доктрину одбране било и установљивање основе за органску повезаност свих елемената одбране око јединственог центра одлучивања. Све то је у домену ратоводства, и то је првенствени задатак државе.

С обзиром на постојећу формалну организованост државних органа, оптимално решење је формирање организација, које би сачињавали стручњаци различитих профила, које би имале јединствени циљ и конкретно дефинисану област деловања, и биле одговорне за противмере неопходне да се држава одбрани у невојној сфери. Природно, Војсци остаје војна компонента одбране, међутим, њена улога се не односи само на сферу, одбране од оружане агресије, мада је то њен приоритетни задатак. Осим својеврсног ослонца који ауторитативна војска пружа унутрашњој политичкој стабилности и спољној политици земље, не треба занемарити значајну одбрамбено-едукативну улогу Војске у обуци регрута и резервног састава, кроз систем војног школовања, и теоријско и научно расветљавање целине одбрамбених послова. Због тога, и због њене професионалне укључености у комплекс послова одбране целисходно би било да представници Војске буду сарадници у више домена јединствене одбране, од политике и економије до културе и информисања (подразумева се да би у случају такве организације Савезно министарство за одбрану имало улогу координатора).

Конфликти као начин решавања друштвених, међунационалних, међуверских, међудржавних и других проблема нису само специфичност нашег поднебља. Они су, као неминовни пратилац људског друштва и генератори промена у њему, одувек били разлог за стварање амбијента

у којем се промовишу нове и падају старе империје. Због тога се тражење одговора на судбинске изазове пред којима се налази СР Југославија, мора заснивати на разумевању света и светских процеса и на тој промени животне филозофије становништва, промовисањем офанзивности, слободоумности, знања, одговорности и рада. Морални аспект је један од пресудних чинилаца од којих зависи опстанак једне државе. Читаве империје су пропадале не толико због спољњег непријатеља колико услед унутрашњег моралног посртања и губитка властите моралне супстанце. Подизање политичке културе и етичка утемељеност норми нације, друштва и појединца моћан су механизам одбране, а борба за опстанак, односно свеколика и свевремена одбрана, једини је могући пут у будућност.

Полазне основе при избору кандидата за постављење официра на дужност

УДК: 355.255

Мр Драган Марковић, потпуковник

Кадровање, као скуп система активности, чини процес за разматрање и постављење официра на дужности према познатом кадровском принципу: прави човек на правом месту. Као један од најважнијих подсистема у Војсци, кадровање је у директној вези, односно у узрочно-последичној вези са борбеном готовошћу јединице. Командовање, као један од елемената борбене готовости, јесте процесна функција којом се додељују задаци појединцу или јединицама. Задатке додељују лица постављена на дужности, а од правилног избора кандидата и постављења на дужности зависи и степен борбене готовости јединица.

Појам и суштина кадровања

Под *кадровањем* се подразумевају различите системске активности у вези са попуном кадром (пријем, избор, премештај, постављење, унапређење итд.). На основу кадровских одлука решавају се статусна питања постављењем старешина конкретног профила на одговарајуће дужности, односно на формацијска места, сагласно основном опредељењу кадровске политике да се *у право време на правим местима нађу праве стареине.*

Кадровска политика је систематска делатност која се спроводи ради попуњавања формацијских места кадром и стварања одговарајућих услова за њихов рад. Та делатност је срачуната на постизање максималне ефикасности јединице, оптимални развој и лично задовољство официра, и један је од најважнијих подсистема у Војсци. Међутим, код нас она није довољно проучена и теоријски уопштена иако су у средишту њене активности људи од чијег избора, распореда, образовања и решавања целокупне проблематике зависи ефикасност и унапређење борбене готовости јединица.

Кадрологија је наука о законитости развоја кадра и послова везаних за тај развој.¹ У њој се истражује, анализира и интерпретира суштина емпиријски утврђених сталних веза, осмишљавају чињенице и уобличавају у опште концепте будућег развоја кадра. Основни задаци кадрологије су сређивање сазнајног материјала о кадру, утврђивање вредносних норми за оријентацију у пракси, сагледавање међузависности процеса у развоју кадра и критичко кондицирање кадровског система.

¹ Ј. Брекић, *Увод у кадрологију*, Економски институт, Загреб, 1973, стр. 32.

Кадровски систем чини комплекс кадровских регулатива, функција, одлука и испреплетаних утицаја који се одражавају на кадар. Кадровска функција треба да омогући успешно кадровско пословање, да усклађује интеркадровске односе и развој кадра, као и обезбеђивање, прилагођавање, подстицање и развој оптималних профила кадра неопходних за остваривање постављених циљева. Чине је: кадровска политика, кадровска технологија и кадровска оператива.

На основу бављења кадровском функцијом у предузећу, Видоје Стефановић² указује да је „принцип управљања кадровима: сваком раднику дати одговарајући посао, поставити норме учинка, јасно дефинисати одговорности, осигурати комуникацију, обезбедити добар надзор и награђивати људе према учинку“. Знања организатора кадровских послова детерминисана су углавном природом кадровских проблема и појава на које треба утицати кадровским активностима. Уочавање проблема кадровања мора се заснивати на сагледавању основних принципа кадровске функције, а да би организатор кадровских послова био успешан мора да сагледа чиниоце радног учинка, њихову врсту и величину, као и могућност њихове контроле. Свако одлагање решавања кадровских проблема изазива мноштво нежељених последица јер је „кадровска енергија једина која се не да ускладиштити, па се њени неискоришћени стваралачки капацитети у неповрат губе“ (В. Стефановић наводи и предлог систематизације кадровске функције³).

Кадровска политика је скуп начела, принципа и метода на основу којих се планира, размешта, поставља и образује кадар.⁴ То је полазиште и оквир за разраду системских и статистичких питања која се дефинишу законима и подзаконским актима. Од ваљаности утврђених принципа и начела зависи квалитет кадровске политике и могућност њеног спровођења. При утврђивању и формулисању начела и принципа кадровске политике и изради прописа за вођење професионалних официра у служби морају се уважавати резултати и показатељи до којих се долази анализом праксе у јединицама Војске Југославије, јер од њихове примене увелико зависе задовољство и морал старешина, а тиме и борбена готовост јединица.

Кадровање или кадровска политика је *процесна функција командовања* којом се обезбеђују попуна и руковођење кадром и решавање њихових статусних питања. Обухвата следеће послове: планирање и пријем лица у професионалну војну службу, школовање, стручно усавршавање, распоред и премештај, напредовање у служби и престанак службе.

Појмови *кадровско* и *персонално* разликују се по суштини и садржају. Кадровска политика има развојну линију и много је шира и свеобу-

² В. Стефановић, *Менаџмент кадрова*, Ниш, 1994.

³ Предузећа која имају до 70 запослених морају да имају једног кадровика. У предузећима од 71 до 200 запослених, неопходан је реферат за кадрове. У предузећима која имају од 200 до 400 запослених треба формирати одељење, а од 400 до 1.000 запослених – реферат или одељење. У предузећима која у саставу имају више од 1.000 запослених треба формирати кадровски сектор (*исто*).

⁴ Ј. Брекић, *Кадровска политика*, „Глобус“, Загреб, 1968, стр. 93–95.

хватнија од персоналне политике. Персонална политика се односи на административне персоналије, односно на спровођење одлука кадровске политике конкретним решавањем стања у служби појединца (постављење, премештај, престанак службе, унапређење итд.). Основна начела, принципи и законске основе у вођењу кадровске политике морају да буду познати свим официрима, а у разматрању пре доношења одлуке треба да се укључи што више официра. Претпоставка је да јавност у доношењу одлука и систем рангирања чине објективним избор кадра и решавање односа у служби сваког појединца.

Односи у служби обухватају: пријем у професионалну војну службу, постављење, премештање, престанак службе, унапређење, и друго, а решавају се на колегијуму команданата.

Професионална војна служба је законом уређени радно-правни однос професионалног војника, коме се, док се налази у професионалној служби, регулише стање у служби на начин прописан *Законом о Војсци Југославије* и одређују права и обавезе. *Законом о Војсци Југославије* (члан 52) прописано је да професионални официр, односно подофицир, може да буде у служби само у једном од следећих стања: на дужности, на приправничком стажу, на школовању, на лечењу – боловању, на располагању и удаљен од дужности. Циљ кадровске политике јесте да се већина професионалних официра налази у стању у служби *на дужности*, односно постављена на формацијско место наредбом надлежног⁵ команданта.

Под појмом *формацијско место* подразумева се организацијско-формацијском структуром јединице одређено радно место на које се поставља официр или подофицир. Формацијско место чине: назив дужности на коју се официр поставља (командант, начелник, референт итд.), формацијски чин за конкретну дужност, формацијска војноевиденциона специјалност, формацијска положајна група и место службовања (место локације јединице).

Кадровањем или кадровском политиком, тј. њеном основном функцијом: бригом о кадру, планирањем, пријемом, школовањем, распоредом и најважнијим елементом стања у служби „на дужности“, као и правилним избором кадра и оптималним постављењем на дужност, умногоме утиче на борбену готовост јединица.

Основне карактеристике постављења на формацијско место

Под стањем у служби „на дужности“ за професионалне војнике распоређене у Војсци Југославије подразумева се *постављење професионалног војника на одређено формацијско место*. Распоређивање професионалних војника у јединице и установе ВЈ и њихово постављење на формацијско место обављају се по потреби службе, а на основу процене

⁵ Надлежност за постављење на дужност одређена је наредбом о надлежностима, коју прописује начелник Генералштаба Војске Југославије и којом део својих овлашћења преноси на команданте стратегијских, оперативних и тактичких јединица.

старешине надлежног за доношење акта о постављењу. Прво постављење на дужност следи након пријема у службу (по завршетку војне школе, пријемом у службу из грађанства путем огласа и пријемом по уговору). Професионални официр, односно подофицир, поставља се, по правилу, на формацијско место свога рода, односно службе којој припада, према врсти и степену стручне спреме коју има на формацијско место свога чина или на формацијско место непосредно вишег чина, а само изузетно може да се постави на формацијско место непосредно нижег чина. Формацијским местом свога чина сматра се место одређено формацијом (за професионалне војнике распоређене у Војсци) за које је одређен чин једнак чину који има професионални војник. Постављењем на формацијско место непосредно *вишег чина* омогућава се кретање професионалног војника у служби по „*вертикали*“ и унапређивање у чинове. Тиме се стварају услови за функционисање организацијско-формацијских састава. На формацијско место вишег чина може да буде постављен професионални официр, односно подофицир, који има одговарајућу стручну спрему за формацијско место непосредно вишег чина и који се истиче резултатима у раду.

У пракси се дешавају и нелогична постављења на формацијско место вишег чина. На пример, официр чина потпуковника поставља се на формацијско место вишег чина да би у догледно време био унапређен у чин пуковника, а истовремено се официр чина пуковника поставља на формацијско место непосредно нижег чина, најчешће у жељено место службовања, и на тај начин се испуњавају две жеље. Анализом таквих постављења треба доћи до одговора зашто је пуковник унапређен када се поставља на формацијско место непосредно нижег чина. Такво вођење кадровске политике и постављење на формацијско место вишег чина доводи до унапређивања у више чинове свих официра и стварање хиперпродукције официра чина пуковника.

Избор кадра се у армијама западних земаља заснива на детаљним оценама и његовом континуираном праћењу (постоје посебне забелешке које се стално допуњавају). Такав систем оцењивања омогућује да се за сваког официра дефинише могући развојни пут под одређеним условима и да свако, начелно, зна када може да буде узет у обзир при избору за школовање, унапређење и постављење. На тај начин се обезбеђује непрекидна селекција и правовремена идентификација команданата и највиших руководилаца и њихово постављење на одговарајуће дужности.⁶ У основи свега тога је службена оцена, која „омогућује поређење официра истог чина и одабирање, односно која је основа за унапређење и постављење на више дужности“. Како нема података о томе да ли комисије при избору и одлучивању пседују још неке податке сем службених оцена и из њих изведених процена, може се закључити, барем према часопису „All Hands“⁷ да „законом нису прописана никаква

⁶ У информацији о персоналном вођењу официра КоВ САД пише да је „систем оцењивања официра метод којим КоВ открива официре најквалификованије за уздизање и постављење на положаје увећане одговорности“.

⁷ All Hands“, бр. 6/88, стр. 5.

детаљна правила којима се регулишу поступци комисија приликом разматрања кандидата за унапређење и постављење". Због тога се чине напори да се систем оцењивања стално дограђује и побољшава. Настоји се да се за свако формацијско место утврде посебна обележја (карактеристике), тзв. захтевани профил, а да се официри оцењују тако што ће се са тако исказаним захтевима упоредити њихове стварне особине.

Запад настоји да побољша оцењивање новим решењима у поступку оцењивања и избору кадра. То се, пре свега, односи на: јачање улоге претпостављених при избору и вођењу потчињених (командант баталјона правремено директно бира и распоређује своје командире) и формирање комисије за избор (за унапређење, постављење) која се мења сваке године и чији чланови полажу неку врсту заклетве. Постоји обавеза претпостављених да воде редовна запажања о потчињеним (информација се стално допуњава), а предвиђена је и могућност да потчињени дају мишљење о претпостављеном старешини. Очигледно је да су армије западних земаља градиле систем за оцењивање официра тако да се: а) уграде општи захтеви када су у питању тражене особине официра (снага воље – одлучност, осећај одговорности, способност схватања, поузданост, иницијатива итд.), б) уваже релевантне особине које се стварају у систему школовања, и в) укључи све што се поставља као услов при постављењу или упућивању на школовање. Зато код њих нема разлога да се за потребе рангирања траже додатни елементи, јер се све то обезбеђује службеном оценом. На сваком нивоу избора узимају се у обзир оцене и запажања из дотадашње каријере и користе у одређеном тренутку за конкретне потребе.

Оцењивање старешина у Војсци Југославије одувек је закупљало пажњу целокупног састава и свих нивоа командовања. Суштина проблема оцењивања је објективно мерење и процењивање укупне вредности и квалитета професионалних официра,⁸ као и њихово доследно процењивање у пракси. Садашњим системом оцењивања не може се, због необјективности, обезбедити реална представа о вредности официра који се оцењује. Прихватљивије је да се за неколико основних група официра ураде посебни критеријуми, примерени обавезама и одговорности која се захтева од тих лица. *На пример*, не може се примењивати исти критеријуми приликом избора команданта пука – бригаде и референта за опште послове. Поред тога, систем оцењивања треба поделити на: оцењивање командног кадра и оцењивање *административаца*. Објективним системом оцењивања, односно вредновања официра умногоме ће се обезбедити правилније одлуке о избору официра за одређену дужност. Од ваљаности избора кадра зависи колико ће се искористити постојећи кадровски потенцијал и обезбедити потребна мотивисаност кадра у постојећим условима, а тиме и укупна борбена готовост јединица.

Законом о ВЈ предвиђено је да професионални официр, одоносно подофицир, може да буде само изузетно, по потреби службе, постављен

⁸ Под термином *старешина* подразумевамо официре и подофицире (активне и резервне).

на формацијско место непосредно нижег чина, а Уредбом о стањима у служби и унапређивању професионалних официра и подофицира таксативно су прописани разлози за такво постављење. За постављење официра и подофицира старешина јединице ранга самосталног батаљона покреће предлог за постављење у којем утврђује да ли официр, односно подофицир, има одговарајућу стручну спрему и да ли је оспособљен за предвиђену дужност. Такође, у предлогу се одређује да ли кандидата треба поставити на формацијско место свог или вишег чина. О предстојећем постављењу треба обавестити професионалног војника да би се припремио за промену дужности, при чему може да саопшти своје мишљење и разлоге за могуће неслагање. Уколико су разлози за неслагање професионалног војника оправдани о њима се обавештава старешина надлежан за доношење акта о постављењу.

Кадровање је процес разматрања и постављења кадра на дужности, па је несумњиво да је са командовањем у узрочно-последичној вези. Јединицама и установама, од највишег до најнижег нивоа, командују лица – официри који су кадрованем изабрани и постављени на одређену дужност, а који значајно утичу на организацију рада, функционисање и борбену готовост.

Основни појмови о командовању

Нужност командовања јединицама појавила се са појавом армија, јер се њихова дејства нису могла замислити без те функције. Битке вођене у древна времена показале су да се без командовања јединице неизбежно претварају у руљу осуђену на уништење. У робовласничком и феудалном друштву, када су на релативно малом бојишту (од три до десет километара), линијски и у збијеним порецима, дејствовале малобројне и по саставу једнородне армије, команданти нису само командовали јединицама, већ су често и директно учествовали у борби. Њихова вештина је, у основи, долазила до изражаја само до почетка битке, односно у доношењу одлуке. У току битке команданти свих рангова су се обично налазили непосредно у борбеном распореду јединица и лично предводили своје војнике, обављајући функцију команданта и функцију ратника.

Организација командовања постала је сасвим другачија после појаве масовних армија, опремљених новом врстом оружја и оруђа. У том периоду знатно је повећан просторни и временски замах јединица. Вишестепеним системом командовања онемогућено је да посао прикупљања података, осматрања и достављања задатака извршиоцима обавља један човек – командант. Због тога је командовање постало основна функција, и једино право, команданта у ангажовању јединица.

Командовање (енг. *command*, француски *commandement* јесте процесна функција (облик) којом се додељују задаци јединицама и установама у миру и рату. Та, у основи специфична функција, као непрекидан, узајамно повезан процес, остварује се кроз три фазе, које се стално

повнављају: пријем и обрада информација, процена ситуације и издавање команди. У материјално-техничком смислу командовање се остварује кроз планирање, организовање, координацију и контролисање. Командовањем се додељују задаци у одређеној форми (наређење, наредбе, запевести, директива), усмено и писано, посредно и непосредно.⁹

Процес командовања не обухвата само издавање задатака. Јер, пре деловања на објекат, орган командовања је дужан да донесе одлуку, тј. да одреди циљ и начин његовог постизања, иначе би дејства била бесмислена. Пракса да се официру уз задатак дају и подробна упутства – шта и како да уради, какве снаге да ангажује и одакле и шта да предвиди – кочи развијање оштроумности и самосталности, односно иницијативу извршиоца. Зато се добром организацијом претпоставља како се постављају задаци извршиоцима. Наиме, извршиоцима треба одредити шта треба урадити, за које време и у каквом виду треба поднети извештај о свом раду. Командовање није независна функција руковођења, већ произилази из плана акције и њиме се потчињени органи и јединице ангажују да поступе према донетој одлуци. Карактеристике командовања¹⁰ су следеће: 1) командовање као функција руковођења, 2) једностарешинство, 3) субординација, 4) нормативност процеса командовања, и 5) диспозитивност у задацима. *Командовањем као функцијом руковођења* наставља се на планирање и организовање, додељују задаци извршиоцима планираних акција, прати остваривање постављеног циља и правовременим корективним одлукама усмерава остваривање плана. *Једностарешинство* (претпостављени може да буде само једно¹¹ физичко лице) неопходно је због специфичности обављања задатка и војне делатности. *Субординација* је друштвени однос, прихваћен у свим армијама света, изражен обавезом тачног и уредног обављања задатака. Потчињени мора да изврши наређење претпостављеног старешине, изузев оних која се односе на злочин или капитулацију, уколико не жели да сноси казнене санкције. *Нормативност* значи примену стандардних облика командовања којима се бројне активности не објашњавају, већ се једноставним командама или сигнаlima јединици даје задатак да их обави. Та наређења су кратка, јасна и имају утврђен редослед и обим. *Диспозитивност* је одлука претпостављеног старешине у вези с наређењем. Сви задаци који се постављају садрже диспозитив-

⁹ Б. Јовановић, *Увод у теорију војног руковођења*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 265.

¹⁰ Исто, стр. 203.

¹¹ У нашој историји показало се као неприхватљиво двовлашће (командант и политички комесар), јер одговорност за донету одлуку сноси старешина јединице – командант, управник, односно лице које има право да одлучује. Досадашња истраживања су показала да за остваривање плана – циља, у Војсци једино је прихватљив линијски управник, односно лице које има право да одлучује и да је за остваривање плана – циља, једино прихватљив линијски (командни) систем односа (претпостављени – потчињени). Тако сваки нижи ниво командовања постаје извршни орган вишег нивоа. Линија командовања се протеже од највишег нивоа до непосредног извршиоца. Једностарешинство је изузетно значајно за борбену готовост јединица, јер би, у противном, у војсци владао хаос и она не би била ефикасна у обављању сложених борбених задатака.

ност у актима командовања („не дозволите“, „нападните“, „извидите“ итд.), а у документима управних послова – решења („одбија се“, „признаје се“, „укида се“ итд.).

Основни чиниоци командовања¹² су: 1) циљеви, 2) ауторитет, 3) одговорност, 4) поверење, 5) дисциплина и 6) морал.

Циљ је жељено стање, односно вредност коју треба достићи, остварити или сачувати. Суштина функционисања сваког система је у дефинисању циљева. Да би се остварио, циљ мора да буде јасно одређен и реално постављен. Сваки систем и подсистем има своје циљеве, који могу бити трајни, по времену, и општи, према дефинисању. Циљ је замисао која жели да се оствари, а задатак је реална обавеза која се мора обавити ради остваривања циља. Изводљиви су само јасни и недвосмислени циљ и задатак.

Ауторитет је углед заснован на вредности личности. Може да буде формалан (положајни), стручни и лични ауторитет. Формални ауторитет зависи од функције коју официр обавља, а од тога зависи и значај сваког официра. Стварни ауторитет се огледа у неједнаком степену и врсти завршене школе, као и у самообразовању, знању и искуству. Лични ауторитет одређују особине личности, пре свега карактер и темперамент официра. За успешно командовање неопходан је ауторитет по чину и положају, као и лични ауторитет, који заједно чине стварни ауторитет, који се стиче непрекидним стручним радом и односом, и може веома лако да се изгуби. Реалну оцену ауторитета даје колектив. Професионални официр, као руководилац, у основи, поседује стручне¹³, моралне¹⁴ и психофизичке¹⁵ квалитете. Лажни ауторитет се ствара на лажним основама, преварама, уценама, силом чина и положаја, и кратко траје јер се ауторитет не може заснивати на обећањима, подмићивању, терору, сили и механичкој послушности.

Одговорност је осећање за савесно, квалитетно и доследно испуњавање обавеза у својој професији. Војна организација не би могла да

¹² Теорија ратне вештине, Полицијска академија, Београд, 1996, стр. 247.

¹³ Стручни квалитети једне личности изражавају се угледом и поверењем које она ужива у одређеној средини захваљујући свом стручном знању и способностима. Пошто војска, као и свака друга организована друштвена заједница, на челу свог организма има руководиоца – старешину (командант, начелник, командир), стручни квалитети су нарочито важни. Стручни квалитети сваког професионалног официра заснивају се на способностима командовања, која се изражава у 1) постављању задатка јединици, 2) доношењу одлуке о начину употребе снага јединице за обављање тог задатка, и 3) енергијошну у обезбеђивању обављања задатка.

¹⁴ Морални квалитети професионалног официра су првенствено углед и поверење које та личност ужива у својој средини захваљујући својим моралним квалитетима. У нашим условима најважнији су следећи морални квалитети професионалних официра: лична идентификација официра са војском, тј. не чиновничко обављање дужности, већ родољубиво несесибино стваралачко прегалаштво, затим храброст (лична и командантска), хуманост и дружелјубивост, скромност, доследност, истрајност и дисциплинованост.

¹⁵ Психофизички квалитети професионалног официра огледају се у томе колико је професионални официр психофизички спреман за све напоре у савременом рату. То је један од најважнијих предуслова за успешно командовање људима у борби и углавном зависи од сталног припремања организма за физичка и психичка напрезања у савременој борби.

функционише без потпуне одговорности свих чланова, па чак ни да опстане. Човек, као друштвено биће, члан је многих друштвених организација које му аутоматски одређују (задају) бројне обавезе – одговорност према тим организацијама и одговорност организације према њему. Само обострано одговоран однос води ка циљу и успеху јединице. У пракси је потврђено да су у миру, а посебно у рату, због неодговорног односа и понашања људи губили животе и да је прављена велика материјална штета. Постоји више врста одговорности: прописана, морална, дисциплинска, кривична, материјална, одговорност у ратном стању и професионална одговорност (као основни принцип одговорности у Војсци под којим се подразумева одговоран, савестан и дисциплинован однос према обавезама и задацима).

Поверење – официри Војске обављају специфичне одговорне и тешке задатке (обука војника, јединица, мобилизација, употреба сложене и скупе борбене технике), поверавају им се на чување и употребу ратна техника и располажу људским животима. Након завршетка војне школе надлежни старешина поставља на дужност младе официре, што значи огромно поверење, које они треба да оправдају. Правилан однос претпостављеног према потчињенима вишеструко је користан: 1) повећава осећање сопствене вредности, 2) развија моралну одговорност – оправдање поверења, 3) подиже степен мотивисаности за рад и 4) развија полет у раду. Поверење мора да буде узајамно – обострано (не само поверење претпостављеног у потчињене већ и обрнуто). Добри, чврсти и хомогени војни колективи засновани су на поверењу. На основу анализе тих релација може се закључити да су ти односи веома значајни за функционисање јединице, а то значи и за борбену готовост.

Дисциплина је свесно и одговорно обављање задатака и наређења претпостављеног старешине, придржавање прописаног реда и законских прописа. Циљ војне дисциплине је придржавање свих прописа и јачање унутрашње чврстине, реда и борбене готовости. Облици дисциплине су: механичка, витешка и свесна војна дисциплина. У већини армија, па и у нашој војсци, заступљене су механичка (као непожељна) и свесна (као пожељна) дисциплина.

Морал има бројна значења и различито се дефинише. Сложеност морала као специфичне људске (друштвене) творевине учинила је да не постоји сагласност научника о његовом појмовном одређењу.¹⁶ Већина наших аутора морал дефинише као систем норми, односно скуп правила понашања људи у заједници изграђених на схватању заједнице, групе или класе.

Развојем савремених борбених средстава и њиховим масовним увођењем у јединице из основа је измењен обим и садржај руковођења и командовања. У развоју теорије командовања утврђена су следећа начела: јединство, непрекидност, еластичност, оперативност и тајност. Систем командовања у Војсци организован је по следећим нивоима:

¹⁶ В. Вељковић, *Морални интегритет човека у рату*, ВИЗ, Београд, 1999.

стратегијски, оперативни и тактички ниво. Наведене карактеристике, основни чиниоци и начела командовања указују на то да од њиховог уважавања и реалне процене при сваком постављењу официра на формацијско место умногоме зависи и степен остваривања принципа кадрове политике и ефикасност и борбена готовост јединица.

Ради утврђивања улазних личних података и параметара испитане популације као полазних основа при избору кандидата за постављење официра на дужност приступило се иницијалном истраживању. Анкетом су, заокруживањем једног од понуђена три одговора, прикупљени подаци од испитаника о релевантним стручним показатељима за анализу приликом одлучивања за избор кандидата за постављење.

Резултати иницијалног истраживања

Истраживањем су прикупљени општи подаци на основу случајног узорка официра. Лични подаци о анкетиранима (завршене школе у грађанству, успех у школи у грађанству, степен школске спреме, завршене војне школе, успех у војној школи и последња оцена) проверени су у досијеима персоналних података. У истраживању се пошло од претпоставке да завршене школе у грађанству, као скривени фактор у истраживању, различито утичу на укупан професионални квалитет официра. С обзиром на то да се тај фактор испољава са више аспеката, сматрано је да су са становишта проблема истраживања посебно значајни: успех у претходно завршеној школи и степен и карактер претходно завршене школе. Подаци добијени иницијалним испитивањем обрађени су помоћу статистичке методе, првенствено коришћењем статистичких поступака аритметичке средине (\bar{X}), стандардне девијације (S) и коефицијента варијације:

а) за израчунавање аритметичке средине (\bar{X}), стандардне девијације (S) и коефицијента варијације (X) коришћени су следећи обрасци:

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}, \quad S = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{n - 1}}, \quad X = \frac{S \cdot 100}{\bar{X}};$$

б) за тестирање значајне разлике између аритметичких средина резултата коришћен је образац t – теста:

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{S^2 \bar{X}_1 + S^2 \bar{X}_2}};$$

в) стандардна грешка аритметичке средине, потребна за израчунавање t – теста, израчунавана је из стандардне девијације резултата на узорку према обрасцу:

$$S_x = \frac{S}{\sqrt{n - 1}}.$$

Досадашња искуства из праксе и истраживања у Војсци Југославије (ЈНА) показала су да је уједначеност категорија на основу општих способности и претходног знања професионалних официра најчешће довољна гаранција да су оне уједначене и на основу успеха у претходно завршеној школи. Зато се у истраживању пошло од претпоставке да не постоји статистички значајна разлика у постигнутом успеху у претходно завршеној школи између командира чета и команданата батаљона, као ни између командира чета и команданата батаљона и осталих старешина (команданата бригада и начелника) и њиховог избора и постављења на вишу дужност. Подаци о успеху у претходно завршеној школи, прикупљени помоћу упитника, приказани су у табели 1.

Табела 1

Тестирање хипотезе о разлици аритметичких средина (t-тест)

	К6	Кч
n	20	40
x	4.2	4.125
	0.61	0.68
sx	0.139	0.108
dx	0.075	
Sdx	0.17	
t	0.44	

Тестирањем хипотезе о значају разлика између аритметичких средина командира чете и команданата батаљона, према категоријама (табела 1), израчуната је t – вредност: $t = 0,44$. С обзиром на то да је израчуната t – вредност (0,44) нижа од граничне t – вредности неопходне за прихватање нулте хипотезе и на нивоу значајности 0,05 (2,00) и на нивоу 0,01 (2,66), уз 2/100 степена слободе може се прихватити нулта хипотеза, односно тврдити да не постоји значајна разлика између успеха командира чете и команданата батаљона у претходно завршеној школи, која не утиче значајно на коначан избор и постављење на вишу дужност. На тај начин је доказана уједначеност свих категорија на основу завршених школа у грађанству, односно завршених школа пре војне школе.

Израчуната t – вредност износи 0,208. Да би се прихватила претпоставка о непостојању статистички значајне разлике између резултата добијених иницијалним испитивањем по категоријама командира чете и команданта батаљона у вези с оствареним успехом у завршеној школи у грађанству t – вредност би морала да буде мања од 1,98 (гранична вредност за ниво значајности 0,05). Како је у конкретном случају израчуната t – вредност (0,208) мања од граничне t – вредности на нивоу значајности 0,05 (1,98) и 0,01 (2,63), уз 2/100 степена слободе, може се

закључити да не постоји статистички значајна разлика у успеху између командира чете и команданата батаљона у погледу оствареног успеха у школи завршеној у грађанству.

Табела 2

Тестирање хипотезе о разлици аритметичких средина *t*-тест

	Кч и Кб	Остали
n	60	40
x	4.15	4.125
	0.65	0.6
sx	0.085	0.096
dx	0.025	
Sdx	0.12	
t	0.208	

У табели 3 приказан је успех остварен у претходно завршеној школи у грађанству командира чета, команданта батаљона и осталих официра (команданти бригада и начелници родова – служби).

Табела 3

Успех у завршеној школи у грађанству

Дужност	Број	Добар	Врло добар	Одличан
Кч	40	7	21	12
Кб	20	2	12	6
Остали	40	5	25	10
Укупно	100	14	58	28

Резултати добијени иницијалним испитивањем теже лептокуртично-сти, односно изражавају највећи број средњих резултата, на шта указује обухват стандардном девијацијом. Већина официра (58) школу је завршила с врло добрим успехом.

Степен завршене школе у грађанству

Законом о Војсци Југославије регулисано је да се у професионалну војну службу у чину официра примају лица која имају високу стручну спрему. Међутим, на основу Закона омогућено је да се у професионалну војну службу приме и лица која немају високу стручну спрему а која су у Војсци Југославије пре пријема била у својству официра по уговору. Степен претходно завршене школе испитаника и успех у њој урађени су на основу одговора испитаника у уводном делу анкете. У табели 4 приказана је фреквенција резултата према степену завршене школе пре

пријема у професионалну војну службу за сваку дужност посебно и за узорак у целини.

Табела 4

Степен школске спреме стечене у грађанству

Дужност	Број	ОШ	ССС	ВШС	ВСС
Кч	40	20	20	0	0
Кб	20	8	10	1	1
Остали	40	6	34	0	0
Укупно	100	34	64	1	1

Из табеле се види да је уједначеност група задовољавајућа и без посебног статистичког израчунавања. Пре ступања у војну школу од 40 командира чете половина је завршила основну школу, од 20 команданата батаљона осам има најнижи ниво основног образовања, док је од 40 официра осталих дужности само шест завршило основну школу. У ствари, то су официри који су након основне школе завршили средњу војну школу, а потом и војну академију. Разлика између степена претходно завршене школе командира чете и команданата батаљона, односно између команданата батаљона и осталих официра, не утиче значајно на избор кандидата за постављење на одређену (конкретну) формацијску дужност. Тиме се доказала уједначеност категорија на основу степена школске спреме у претходно завршеној школи.

Степен завршене војне школе

Завршене војне школе анкетираних официра разврстане су у четири групе: виша војна стручна спрема (након завршене средње војне школе), војна академија, Генералштабна школа и Школа националне одбране. Поред класификације школа класификоване су и дужности на: командире чета, команданте батаљона и остале старешине (команданти бригада и начелници). Резултати добијени иницијалним испитивањем приказани су у табели 5:

Табела 5

Највише завршене војне школе

Дужност	Број	ССС-ВШС	ВА КоВ	ГШ	ШНО
Кч	40	7	33	0	0
Кб	20	2	13	5	0
Остали	40	0	0	34	6
Укупно	100	9	46	39	6

Добијени резултати указују на то да постоји висок степен уједначености између посматраних дужности, што потврђује податак да су 33

командира чете, или 82,5 одсто, и 13 команданата батаљона, или 65 одсто, завршили војну академију, односно да имају високу стручну спрему. Уз то су 34 команданта бригада и начелника рода – службе завршила Генералштабну школу, а само шест Школу националне одбране. На основу тих показатеља може се закључити да 80 одсто официра постављених на конкретне дужности има одговарајућу школску спрему за обављање формацијских дужности у Војсци Југославије. Показатељи о завршеној војној школи могу послужити као полазна основа за разматрање кандидата за избор на формацијске дужности с обзиром на то да сви официри имају неопходно (исто) образовање.

Постигнути успех у војним школама

Претпоставка од које се у истраживању пошло јесте да постигнути успех у војној школи значајно утиче на професионални квалитет кадра у јединици, као и на борбену готовост јединица у целини. У табели 6 приказана је фреквенција резултата оствареног успеха официра у војним школама за сваку дужност посебно и за узорак у целини, и види се да је уједначеност група очигледна и да изражава највећи број средњих резултата.

Табела 6

Постигнут успех у војној школи

Дужност	Број	Довољан	Добар	Врло добар	Одличан
Кч	40	1	12	23	4
Кб	20	0	8	11	1
Остали	40	0	17	20	3
Укупно	100	1	37	54	8

Службена оцена за последњи период оцењивања командира чета, команданата батаљона и осталих официра приказана је у табели 7:

Табела 7

Последња службена оцена официра

Дужност	Број	Оцена		
		добар	вр. добар	одличан
Кч	40	1	23	16
Кб	20	1	9	10
Остали	40	3	10	27
Укупно	100	5	42	53

Добијени резултати показују да 53 одсто официра (16 командира чета, 10 команданата батаљона и 27 осталих) имају последњу службену оцену „одличан“, што указује на несклад између службених оцена и

претходно завршених војних школа, јер је само осам одсто официра завршило војну школу с одличним успехом. На основу тих показатеља може се закључити да систем вредновања, односно оцењивања официра, није валидан и да не показује праву вредност официра, јер се официри на вишим положајима углавном оцењују високим оценама, а на нижим нивоима нешто реалније.

Закључак

На основу иницијалног истраживања ради сагледавања уједначености или разлика између командира чета, команданата батаљона, команданата бригада и осталих професионалних официра у погледу улазних параметара: завршене школе у грађанству, постигнути успех, степен завршене школе, завршене војне школе, постигнути успех у војним школама и последња оцена, може се извести *неколико закључака*:

1) Успех у претходно завршеној школи показао је да се свака категорија дужности, а и узорак у целини, статистички значајно не разликује, односно да не постоји значајна разлика у постигнутом успеху у претходно завршеној школи у грађанству између командира чета, команданата батаљона и осталих старешина. Ради тражења оптималног решења, односно постављења официра на дужности, почетни елементи показују да су, уз незнатне изузетке, улазни показатељи исти код свих официра.

2) Већина официра има завршену одговарајућу школу, тако да се на основу тога не разликују приликом одлучивања за даље напредовање у служби, јер у војне школе углавном долазе средњошколци из грађанства, мада још увек постоји већи број професионалних официра који су завршили основну школу, а након тога средњу војну школу и војну академију.

3) Већина испитаника има завршену војну школу неопходну за обављање формацијске дужности на којој се налазе. Међутим, добијени резултати показују да за напредовање и постављење на више дужности може да се разматра само пет команданата батаљона који су завршили Генералштабну школу. Тиме је избор сужен и одражава се на квалитет обављања дужности.

4) Остварен успех у војној школи одговара успеху официра у претходно завршеној школи, тако да су кандидати према том елементу равноправни. Већина официра је током школовања постигла врло добар успех.

5) Добијени подаци указују на очигледан раскорак између успеха у војној школи – академији, и службених оцена у јединици, с обзиром на то да је већина официра оцењена одличном службеном оценом, без обзира на то што је постигнути успех на школовању (углавном) био врло добар.

6) Резултати истраживања показују да се предлози команданата бригада, команданата батаљона и командира чета половично прихватају.

Забрињава податак да се често не траже предлози и мишљења начелника рода – службе, односно да се не уважавају у већини случајева.

Може се закључити да не постоје разлике у образовању и службеним оценама између командира чета, команданата батаљона и команданата бригада. Тај податак је веома значајан с обзиром на то да се у нашој пракси у разматрању утицаја кадрована на борбену готовост јединица одувек полазило од критеријума да кандидати поседују исте или сличне карактеристике. Од категорије командира чете и команданата батаљона обавља се избор за све више дужности. Пошто су улазни подаци слични, намеће се као главно питање *на који се начин бирају кандидати за постављење*. Из наведених података произилази важан закључак да је за практичан рад надлежних професионалних официра, предлагање и постављење официра на формацијске дужности, а ради успешног обављања задатака у мирнодопским и ратним условима живота и рада, неопходно да се официри још у миру правилно бирају и постављају на дужности за које су оспособљени и на којима ће дати свој максимум, што је изузетно важно за повећање борбене готовости јединица.

Литература

1. Ј. Брекић, *Директор у удруженом раду*, „Глобус“, Загреб, 1974.
2. Ј. Брекић, *Кадровска функција у удруженом раду*, „Глобус“, Загреб, 1972.
3. Ј. Брекић, *Планирање кадрова и образовање у организацијама удруженог рада*, „Глобус“, Загреб, 1973.
4. Ј. Брекић, *Модели организације кадровске функције*, Карловац, 1974.
5. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.
6. А. Гаве, *Вештина командовања*, ВИЗ, Београд, 1993.
7. А. Жомини, *Преглед ратне вештине*, „Војно дело“, Београд, 1952.
8. Г. Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1977.
9. *Закон о Војсци Југославије*, „Службени лист СРЈ“, Београд, бр. 67/93.
10. Иванов, Савељев, Шумански, *Основе командовања јединицама* (превод са руског), ВИЗ, Београд, 1972.
11. Б. Јовановић, *Руковођење у војном систему*, „Војно дело“, бр. 5/71.
12. С. Кукулеча, *Основи теорије организационих система*, ПЕВ, Београд, 1973.
13. Д. Кавран, *Динамика кадровских структура*, ФОН, Београд, 1973.
14. М. Лазовић, *Детерминанте профила командно-штабног официра ВЈ, ЦВШ*, Универзитет Војске Југославије, 1992–1993.
15. Б. Надовеза, *Претпоставке успешног кадрована*, „Нови гласник“, бр. 6/98.
16. Б. Надовеза, *Садржајно-терминолошко дефинисање кадровске функције у ВЈ*, „Војно дело“, бр. 3–4/94.
17. Б. Петз, *Основне статистичке методе за нематематичаре*, Свеучилишна наклада „Либер“, Загреб, 1981.
18. *Стратегија оружане борбе*, ЦВШ, Београд, 1998.
19. *Уредба о стањима у служби и унапређивању професионалних официра и подофицира*, СВЛ, бр. 4/94, Београд.
20. А. Фулгаси, *Факторска анализа*, „Школска књига“, Загреб, 1979.

Доц. др Јован Омаљеџ, пуковник

Аутор разматра медијски рат, феномен савременог доба, посебно изражен на простору СР Југославије, који је годинама изложен медијским, психолошким и пропагандним притисцима. Брз развој информативно-пропагандних средстава и масмедија омогућио је њихово коришћење и велики утицај, у планетарним оквирима, на свест и понашање људи. У медијском рату се злоупотребљавају информације, а дезинформацијама и лажима манипулише се ради остваривања неоколонијалних циљева и интереса великих моћних земаља.

Као релативно нов феномен, медијски рат, због значаја и размера, треба анализирати и схватити његову суштину и опасност, посебно за слободу и независност малих држава и народа, јер он доприноси ентропији историјских и цивилизацијских тековина и вредности. Аутор указује на чињеницу да су одбрана и заштита од медијског рата могуће и нужне, што потврђује и отпор СР Југославије медијском рату од стране земаља чланица Североатлантског пакта.

Увод

Савезна Република Југославија, а нарочито Војска Југославије, изложена је последњих неколико година интензивним и континуираним психолошким и пропагандним притисцима путем масмедија (телевизија, радио, штампа, филм, Интернет). Ти притисци су били најјачи у периоду агресије НАТО-а у пролеће 1999. године.

У свету су осамдесетих и деведесетих година створени гиганти у домену телевизије, штампе, кинематографије и Интернета. У планетарним оквирима, посебно у развијеном делу света, створено је тржиште информација на којем влада закон тиража, односно читаности, гледаности и слушаности. При томе се користе медијски трикови, а масовним планетарним утицајем креира се начин мишљења и понашања мноштва људи. Савремена наука, техника и технологија, посебно космичка и сателитска, омогућили су брз, готово тренутни проток информација и остваривање тог утицаја.

Рат је, као облик и начин решавања друштвених сукоба и интереса, био редовни чинилац људске историје и цивилизације. То је веома сложен и динамичан процес, у којем су супротстављене воље, циљеви, снаге и укупне способности зараћених страна. Рат је „комплексни и интензивни друштвени сукоб, проузрокован класним, економским и политичким противречностима, којим се, уз примену масовне оружане борбе тежи остварењу економских и политичких циљева одређених

класа, држава и народа. Основни садржај рата чини оружана борба, али се рат не своди само на њу, јер укључује у себе и друге облике борбе (политичке, економске, моралне, психолошке и др.), који се међусобно прожимају и који га чине свеобухватним друштвеним сукобом¹. Рат је историјска појава. Пошто је људско друштво у непрекидном цивилизацијском и историјском кретању и мењању рат је у сталном процесу прилагођавања општим друштвеним кретањима и има карактеристике одређеног историјског времена. Новонастала синтагма *медијски рат* илуструје успон масовних медија на скали моћи утицаја на људе, односно на читаве народе и државе. Вести и информације се пласирају са злим намерама и освајачким циљевима, те тако „информација“ у масмедијима постаје тражена и економски и политички вредна роба. Дакле, синтагму „медијски рат“ треба условно схватити, јер није реч о класичном поимању рата, већ о коришћењу медија за остваривање ширих политичких, економских и војних интереса.

Настанак медијског рата

Рат је редовни пратилац историје и цивилизацијског развоја човечанства. Према истраживању швајцарског научника Ж. Ж. Бебела, за око 5.500 година историје човечанство је водило око 14.500 ратова, у којима је погинуло више од 3,5 милијарди људи, уз непроцењива материјална разарања. У последњих 3.360 година у свету је свега 220 година био мир. Од када је човек почео да производи оружје посвећивана му је већа пажња него оруђу. Достигнућа људског ума не служе само као средство за ослобађање човека него и за његово потчињавање и уништавање.

Медијско ратовање је резултат тзв. трећег доба или треће цивилизације. Прву цивилизацију симболизује аграр, другу индустрија, а трећу компјутер – информативна и информациона технологија. Коришћењем космоса рату (медијском рату) додата је и четврта димензија. Медијски рат се сасвим добро уклапа у давну човекову тежњу да рат води и добије без оружане борбе и великих материјалних разарања. Још пре 2.500 година кинески мислилац Сун Цу Ву је наглашавао да је врхунац ратне вештине надвладати непријатеља без борбе. Та мисао је, у ствари, суштина медијског рата.

Методе и облици медијског рата познати су за сваки историјски период,² а зависили су од техничких и технолошких могућности медија. Неповољан утицај психолошког и пропагандног застрашивања и укупну манипулацију људима потврђују, на пример, публиковане оцене да су

¹ *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1971, том 7, стр. 746.

² Ратоводство, се, кроз историју, увек заснивало на обманам, застрашивању, црној пропаганди, лажима и лукавству. У старој Атини изједначавала се вештина руковања мачем са вештином „руковања“ језиком. Наполеон је први увео институцију акредитованих новинара и ратних репортера. Практично, целокупну историју ратова у рудиментарним, конкретним историјским условима пратио је својеврсни медијски рат као пропагандни пут, начин и средство.

САД, Велика Британија и Канада у Другом светском рату имале 30 одсто губитака у људству због фашистичке пропаганде.

Значај медијског рата повећан је у 20. веку проналаском радија, телевизије, филма и све већим утицајем штампе. Челници фашистичке Немачке сматрали су да је Немачка у Првом светском рату поражена, пре свега, на информативно пропагандном плану. Због тога је у припремама за освајачке походе у Другом светском рату до огромних размера развијена Гебелсова пропагандна машинерија, уз веома значајан удео тадашњих медија, нарочито радија и филма. Фашисти су успешном пропагандом уздрмали или сломили одбрамбену способност неких држава и довели их до брзог пораза без икаквог отпора. Познато је да је Хитлеров начин ратовања (Гебелсова ратна пропаганда) започињао са два „Д“: дезорганизовањем и деморалисањем. То је, наравно, чињено на прикривен, маскиран и перфидан начин. И сада су форме деловања медијског рата суптилне и мање усмерене на постизање тренутних ефеката, а више на остваривање релативно трајних резултата. Посебно је карактеристично да се максимално користе објективне тешкоће противника и његове слабости.

Садржај и суштина медијског рата

Медијски рат је парадигма савременог ратовања, и њиме се, углавном, припрема терен за војну интервенцију (агресију). Током агресије медијски рат се посебно интензивира и помоћу њега моделује јавност (сопствена, противничка и међународна) према интересима и циљевима агресора.

Води се директно или индиректно, уз коришћење свих видова и облика специјалног рата, и у миру и у рату. Наиме, медијски рат је постао облик специјалног рата, па се *под медијским ратом подразумевају све мере и акције које се предузимају путем медија ради изградње нових и измене постојећих ставова, мишљења, осећања опредељења и поступака људи, или ради заштите и одбране постојећих вредности, односа и сопствених поступака и акција*. Као облик специјалног рата, медијски рат има специфичну намену, снаге, средства, методе и облике деловања. Циљ је јединствен – промена схватања и понашања припадника противничке стране у корист организатора и носиоца медијског рата. Постиге се психолошким притисцима и пропагандним утицајима на свест и осећања људи. Медијски рат је савремено, у пракси проверено и доказано средство политике силе. За његово усавршавање и вођење, као и за медијске информативно-пропагандне притиске, развијене земље, на челу са САД, издвајају огромна финансијска средства, спроводе обимна научна истраживања, ангажују бројан висококвалификован и високообразован кадар, формирају специјализоване институције и центре и користе најсавременија техничка средства. У целини, медијским ратом се остварују циљеви хегемонистичке и неоколонијалистичке политике, без примене оружане агресије, и припрема оружана агресија

као крајње средство политике са позиције силе када политика није у стању да самостално оствари своје циљеве. Води се у континуитету и променљивог је интензитета, зависно од тренутних и трајних интереса и глобалног односа снага. У току оружане агресије медијски рат се наставља, и то веома интензивно, бескрупулозно и безобзирно. У ратним околностима посебно су наглашене и изражене потребе агресора за сламањем борбеног морала и укупног ратног потенцијала противника.

Последњих година медијски рат је у свету достигао велике размере, а његов „значај“ се стално повећава. Досадашњи резултати учврстили су уверење носилаца медијског рата да се њиме могу не само остварити бројни циљеви освајачке политике већ и створити повољни услови за брзо укидање слободе и независности појединих земаља. У свету у којем живимо циљ и сан оних који планирају и желе да владају људима, њиховом свешћу и вољом, њиховим животним опредељењима јесте да овладају планетарним медијима.

Медији

Синтагма *медијски рат* наглашава пресудни значај медија у остваривању одређених циљева и њихову злоупотребу до крајњих граница. У медијском рату масовни медији су стратешки ресурси за афирмацију политичких, економских, војних и других интереса, а подразумева се (зло)употреба масовних медија високоразвијених земаља. Медији нису само критичари, нити пасивни посматрачи збивања, већ њихови креатори и тумачи, нарочито ратних догађања. Израсли су у центар моћи и, у спрези с политичким центрима моћи, креирају значајне догађаје, стварају медијске ратне игре и, на тој основи, „мобилицу“ милионску публику, па се у развијеним земљама емитују и телевизијски ратни забавно-рекреативни програми. Тако страхоте рата, пре свега посредством тзв. тренутне телевизије, постају добро режирани програми за забаву милиона људи, а на тај начин је ратна, црна пропаганда еволуирала у медијски рат.

Догађаји се у савременом свету веома брзо дешавају и смењују. Живимо у време убрзане историје. Савремени моћници користе медије за стварање „предвидљивог ума“ и „препарираног мозга“. Медијски рат је срачунат на промену свести и воље људи у одређеним циљним групама. Његови крајњи циљеви су, у ствари, идентични с циљевима класичног рата.

Средствима јавног информисања у планетарним размерама владају велики политички и економски центри моћи, који истину прилагођавају својим интересима и циљевима. Светски капитал се сели у моћне информативне гиганте (Скај Њуз, Си-Ен-Ен, Ројтер...), ствара се „свето тројство“, односно *симбиоза политичке, економске и информативне моћи*. Тако медијски рат постаје „брат близанац“ класичном рату. У савременим светским медијима често се филтрирају, дотерују и обрађују инфор-

мације, вести и чињенице. Такође, користи се висока технологија сателитске телевизије, која и има највећи значај у медијском рату и утицају на људе. Медијска сила се заклања иза политичко-економске моћи новца, а не иза професионалног рада и новинарске етике.

Раније је капитал било најуносније пласирати у тзв. војноиндустријски комплекс, а сада је област интересовања власника крупног капитала проширена и на контролу масмедија. Значај информисања и пропаганде је давно уочен, па је још пре два века знаменити Американац Томас Џеферсон изјавио да би између владе и новина, ако би морао да бира, изабрао новине.

У савременом свету створена је огромна мрежа информативно-пропагандних средстава, што и омогућава да се помоћу метода медијског рата ствара подобна „истина“ и намећу „вредности“. У знатном делу медија и даље постоји шематско понашање по принципу да у ратно доба пропустити да се лаже значи немар, сумња у пласирану лаж је прекршај, а објављивање истине – злочин. Медијске манипулације постале су иманентно својство рата, који се без њих више не може ни водити. Политичка моћ се тежишно ослања на средства масовних комуникација, па је радикално појачан политички утицај медија, а политичка стварност је све више „медијализована“.

Медији су у медијском рату стављени у службу промене човекове свести и његовог духовног покоравања. Фамозна слобода штампе постала је смешна у медијском рату, јер се обилато користе лажи и дезинформације, по принципу да циљ оправдава средство, што је типично новинарско бешчашће. У медијском рату значајна је контрола прве информације о неком догађају, јер је једно од основних правила да се највећи ефекат постиже брзим објављивањем вести. Протагонисти медијског рата веома добро знају да грађани немају могућности да провере истинитост пласираних информација, већ су присиљени да им верују. Тако масмедији постају суперсила, стварајући пожељно јавно мњење.

Господари медијског рата ангажују стручњаке за комуникације и пропаганду. То је довело до појаве новог моћног оружја за манипулацију људима и јавношћу, тзв. агенција за односе са јавношћу или „паблик рилејшен“. У медијском рату медији су постали прави покрет, а у класичном рату су постали зараћена страна. У медијском рату телевизија је најмоћније средство, јер, не само да производи слику, него ту слику и тумачи.³

Информисање и пропаганда

Медијски рат се заснива на обманама и злоупотребама природне потребе људи да буду информисани: „Информација је свако новостечено сазнање засновано на до тада непознатом људском искуству и саопштено

³ Једна италијанска изрека каже: у земљи слепаца једнооки човек је краљ. Управо објектив телевизијске камере алудира на једнооког човека.

у одговарајућој форми, тј. језичким, односно нејезичким системима значења, како би могло да се размењује у процесу комуницирања међу појединцима, групама и људским заједницама. Информација саопштена у процесу информисања повезује човека с објективном стварношћу у односу на коју се људи свакодневно практично и психолошки одређују“.⁴ Дакле, информација треба да буде објективна и, према изворном значењу, не би требало да чини садржај медијског рата, јер се у њему информације деформишу у дезинформације.

На значај информисања и информација у савременом свету указује борба за превласт у етру у планетарним оквирима. У том смислу организују се информативне и пропагандне операције, нарочито уочи и у току ратних сукоба. Говори се и пише у литератури о крају индустријске и почетку информативне ере, чије је наличје медијски рат, којим се ствара информативни империјализам и колонијализам и насилничко понашање. Наиме, злоупотреба чињеница је толико у порасту да својеврсни „баук информација“ кружи светом. У њима се не информише, већ се одлучује, наређује, окривљује, па и пресуђује. Светски утицајни медији су неконзистентни, једностранни и пристрасни, па су због тога често и неистинити. То је посебна карактеристика медија САД и других земаља чланица Северноатлантског пакта. У тим земљама утицајни медији, иако „слободни и независни“, следе званичну државну политику руковођени „националним интересима“ и неоколонијалистичким намерама.

У савременим условима човек је, због брзог темпа живота, суочен с недостатком времена, па је принуђен да верује информацијама које му се нуде. Због тога злоупотреба информација у медијском рату има велики утицај на све сфере друштвеног живота и рада. „Седма сила“, уместо ширења демократских вредности, претвара се у медијску машинерију за интелектуални притисак на људе. У медијском рату људи су слуђени у вртлогу истине и лажи, моралног и неморалног, добра и зла. Медијски рат „информацијама“ је симбол ратовања модерног доба и у рату се ставља „у пуни погон“.

Ратови се у савременим условима воде како на војнотехнолошком, тако и на информативно-пропагандном плану. Информисање и владање информацијама, по значају, равно је располагању сировинама. Информације су и полуге власти, и инструменти принуде. Наравно, медијски рат се највише заснива на пропаганди, црној и бескрупулозној, и пропагандним порукама. Пропаганда се дефинише на различите начине, а једна од дефиниција је следећа: „Пропаганда је облик психолошког деловања који је у тесној вези са информативном активношћу, чак њена нераздвојна компонента, а у неким случајевима њој је подређен и сам процес информисања“.⁵ Под *пропагандом*, као базом медијског рата, подразумева се утицај на опредељења и практичне поступке људи с намером да се ускладе са жељеном идеологијом, политиком и идејним

⁴ *Лексикон новинарства*, ШИРО – Србија, Београд, 1979, стр. 85.

⁵ *Исто*, стр. 230.

опредељењима пласираних посредством медија. Покушава се да се у свести људи обезвреде идеје и мотиви као унутрашњи покретачи њихових активности. Наравно, при томе се прикривају праве намере разним вештинама пропагандног деловања. Да би медијски рат путем пропаганде био „ефикасан“, морају се поштовати неки услови и принципи: 1) *објективност* (да се не изазива сумња код примаоца пропагандне поруке); 2) *организованост* (што је услов за ефикасност); 3) *масовност* (да се обухвати што већи број људи, на што већим просторима); 4) *реалност* (да се поштују стварне могућности и услови циљне групе према којој се делује); 5) *активност* (да се стално изражава сврха деловања); 6) *оперативност* (да има потребну брзину реаговања); 7) *постепеност* (да циљеве остварује“ „корак по корак“); 8) *непрекидност* (да траје у континуитету); 9) *конкретност* (да је садржај пропагандног и психолошког утицаја сагласан циљној групи); 10) *ненаметљивост* (да се садржај пропаганде прихвати спонтано); 11) *једноставност* (да је садржај разумљив већини људи); 12) *привлачност* (да садржај привлачи пажњу циљне групе), и 13) *савременост* (коришћење савремених медијских средстава и научних техничких и технолошких достигнућа).

Медијски рат и јавно мњење

Медијски рат усмерен је на формирање пожељног јавног мњења: „Ставови појединца према некој појави, ако су колективно, масовно усмерени, називамо јавним мњењем“⁶. Јавно мњење је израз свести и због тога се медијским ратом највише удара на свест људи, на њихове ставове и мишљења. Појам „јавно мњење“ први пут је употребио енглески државник и писац Џон Солсбери 1159. године. Јавно мњење је увек актуелно и подложно променама, што се и злоупотребљава у медијском рату. Оно је „облик колективног расуђивања политичке јавности о друштвеним ситуацијама које су од посебног значаја за развој дате социјалне заједнице. Јавља се у функцији експликација или испољавања социјалних ставова политичке јавности о друштвеним институцијама и у вези са тим је и његова основна функција – стимулисање друштвеног понашања припадника политичке јавности, односно носилаца јавних функција у пракси разрешавања најважнијих друштвених проблема.“⁷ У литератури се јавно мњење дефинише и „као преовлађујући став припадника једне глобалне друштвене заједнице према одређеним друштвеним појавама, према поступцима и држању група и појединаца и особито према акцијама политичких и других друштвених фактора који имају велики стваран или имагинаран значај за живот односног друштва“.⁸ Синтагмом *медијски рат* наглашава се значај и оштрина сукоба вођеног у медијима и помоћу медија. Он подразумева

⁶ Група аутора, *Основи војне психологије*, ВИЗ, Београд, стр. 446.

⁷ *Лексикон новинарства*, исто, стр. 105.

⁸ *Мала политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1996, стр. 435.

немилосрдну пропагандну агресију, њима се режирају догађаји и производе информације о њима. Тиме се у континуитету одржава комуникацијска напетост. За формирање пожељног јавног мњења посебну улогу има тренутна „сателитска“ телевизија, која брзином преноса информација (дезинформација) ствара утисак да се гледалац, хиљадама километара удаљен од места догађаја, налази на лицу места и да се догађај дешава пред његовим очима. У медијском рату тиме се постиже велика уверљивост. На тај начин се сервирају вести, сугеришу закључци и нуде решења. Тако обликоване пропагандне поруке, попут магичног метка, намећу жељене ставове и формирају јавно мњење, а један од основних задатака медијског рата и јесте освајање и формирање пожељног јавног мњења. То, наравно, није случајно, јер су улога и значај јавног мњења огромни: формирано јавно мњење постаје ослонац медијског рата и рушилачка снага у тзв. унутрашњој агресији.

Родоначелник медијског рата

Северноатлантски пакт, на челу са САД, родоначелник је медијског рата. Медији су злослутно усмерени ка човеку и читавим народима ради остваривања психолошких притисака и постизања пропагандних ефеката: дефетизма, малодушности, страха, колебања и, коначно, губљења личног идентитета и државног суверенитета, односно губљења слободе, части и достојанства народа. У САД разрађен је систем школовања кадра за вођење медијског рата, односно за „стратешко ангажовање медија“, и он је подигнут до нивоа државне политике. Сваку значајнију и обимнију активност НАТО-а у свим доменима, нарочито војном, обавезно прате и акције психолошког, односно медијског рата. Наравно, сагласно циљевима и интересима, те активности су различитог интензитета. Практично, психолошки и пропагандни притисци су оснажени и ојачани масмедијима.

У оружаним снагама САД, у оквиру јединица за психолошко ратовање (за психолошке операције) налазе се и *јединице за медијско ратовање*. Медијско ратовање се, према званичним документима САД, изводи и на стратегијском и тактичком нивоу, и у цивилном и у војном сектору. Посебна пажња се посвећује стварању и ширењу гласина, јер оне снажно делују на људе у тешким и неизвесним ситуацијама, нарочито у рату. Тада људи имају јаку психолошку потребу да сазнају и објасне све што је значајно за њихову егзистенцију. Северноатлантски пакт, односно САД, не одриче се употребе (злоупотребе) медија у остваривању својих интереса, што јасно поручују и дају до знања у својим плановима. Дакле, медијски рат „има будућност“.

*

* *

Медијски рат, због утицаја и интензитета, загађује планету лажима и дезинформацијама. Али, значајна разлика између истине и лажи у

томе је што је истина дугорочна и вечна. Треба се присетити речи владике Николаја Велимировића да се ништа не може шапнути земљи што неће чути небеса и да је реч силна као гром. У лажи су „кратке ноге“, а у истини правда и вечност.⁹

Искуства из досадашње медијске агресије НАТО-а на СР Југославију су и велика и драгоцена. У медијским притисцима непрекидно је постојао једносмеран проток информација, наметана је једна „истина и систем вредности“ и у континуитету је трајао необјављени рат. Поставља се питање како се може одбрани и заштитити од медијских притисака и манипулација. Посебно забрињава то што се медији бескрупулозно злоупотребљавају у име људских права, слободе и морала. Када је у питању наша земља, истовремено су примењиване блокада информација и информативне манипулације, и то до крајњих граница.

Отпор НАТО-у, па и на медијском плану, показао је да наш народ и његова војска имају идентитет, и да код њих слободољубивост, част и достојанство имају значајно место. Заједнички именитељ свих мера и поступака у одбрани од медијског рата треба да буде продор истине у свет, као и правовремено и потпуно информисање наше јавности, што треба радити смишљено, стрпљиво и упорно.

⁹ Веома је препознатљива Гебелсова рецептура и његово одушевљење када је, опчињен сопственом фашистичком пропагандном машинеријом, узвикнуо: „Шта је гола истина према чарима велике лажи“. Треба се присетити и Бизмаркових речи да се највише лаже пред изборе, у рату и после лова.

Политичка агресија

УДК: 327.8

Др Слободан Б. Микић, генерал-мајор у пензији

Савремене међународне односе карактеришу веома честе кризе, конфликти, агресије и ратови. Другу половину 20. века обележиле су различите деструктивне појаве, пре свега агресије. Поред некада преовлађујућих војних агресија, које су прерасле у ратове, савремено доба се одликује честим неоружаним агресијама (пропагандне, политичке, економске итд.). Најчешће се примењује политичка агресија, помоћу које, уз коришћење сродних облика, садржаја, метода, средстава и поступака, агресори настоје да државе објекте агресије потчине својој вољи и интересима.

Аутор у чланку дефинише агресију уопште, а потом и политичку агресију, наводећи њене основне одреднице, узроке и начин реализације у пракси међународних односа. Феномен политичке агресије поткрепљен је аргументима из праксе тих агресија на крају 20. века, из искуства везаних за СФР Југославију и, поготову, СР Југославију.

Политичка и друге врсте агресије се могу спречити, закључује аутор, само ако се реafirмише улога ОУН на основама Повеље УН и међународни односи доведу у склад уз доследно примењивање норми и обичаја међународног јавног права и права уопште.

Агресија¹ је једна од речи које се најчешће користе у свакодневном животу², психологији, медицини, војним наукама, социологији, политици, праву и међународним односима. У прошлости су агресије, по правилу, биле увод у рат, док се у савременим условима, најчешће, јављају као самостална друштвена појава, зависно од тога да ли агресор³ може да оствари своје интересе и циљеве без ступања у рат. При томе, није реч о хуманом односу агресора према жртви, већ о опасностима и по његово становништво, територију, оружане снаге и економију (људ-

¹ Од латинске речи *aggredior, aggressum*, што значи нападати, наступати.

² Ерих Фром агресију дефинише као „сва дјела која узрокују и која имају намјеру узроковати штету другој особи, животињи или неком предмету...“ (*Анатомија људске деструктивности*, 2. књига, „Напријед“, Загреб, 1975, стр. 13).

³ „Агресор, држава чије оружане снаге нападну другу земљу, односно која на било који начин угрози независност, суверенитет или територијални интегритет друге државе“ (*Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 20).

ске жртве, разарања, материјалне штете и друге последице). Осим тога, агресије су већ толико „усавршене“ да агресору омогућавају разне манипулације и обмањивање сопственог и светског јавног мњења о њиховим правим узроцима и циљевима. Агресори прикривају своје праве намере (уз обимно коришћење и злоупотребу свих медија) лажима, полуистинама, „хуманитарним“ потребама“, „заштитом или подршком демократских снага“, „спречавањем хуманитарних катастрофа“, „заштитом људских права“, „обезбеђењем и заштитом својих националних интереса“, и слично.

„Нови светски поредак“, под америчким вођством и доминацијом, карактеришу честе агресије (различите врсте и модалитета), које се предузимају ради остварења америчке хегемоније у свету у процесу „глобализације“ међународних односа. Сједињене Америчке Државе су извеле највише агресија и учествовале у највише ратова у другој половини 20. века.⁴ За своје интересе су користили услуге других држава (савезници и сателити), НАТО-а или међународних организација. Најчешће су наступале под изговором „заштите и очувања светског мира“, уз злоупотребу или „заобилажење“ и игнорисање Савета безбедности Организације уједињених нација.⁵

Агресија је у почетку била увод у рат, а у војној и правној терминологији (у домену међународног права) термин *агресија* се појавио тек после Првог светског рата. У међувремену, појам агресија се различито дефинише, схвата и тумачи, зависно од позиције и интереса оних који га користе.

Одређење агресије

О агресији је дуго расправљано пре него што је дефинисана. Друштво народа, чак, није успело да дефинише и усвоји одговарајући документ о агресији⁶ јер су опструкцију чиниле државе које су имале хегемонистичке циљеве, тј. потенцијални агресори. Дискусије и расправе о агресији настављене су и после Другог светског рата. Лондонским споразумом о кажњавању ратних злочинаца, од 8. августа 1945, агресија је проглашена за међународни злочин против мира. У ОУН на дефинисању агресије више година је рађено у Комисији за међународно право и Специјалном комитету.⁷ После дуготрајног и мукотрпног рада, Генерална скупштина ОУН успела је да усвоји Резолуцију 3314, у којој је, коначно, дефинисана агресија.

Текст те званичне дефиниције (уз многа скраћења) гласи: „Агресија – употреба оружане силе од стране једне државе против суверенитета,

⁴ Од 1945. до 2000. године у свету је било 269 агресија и ратова. Сједињене Америчке Државе су биле умешане или су учествовале у 226, што чини 84 одсто свих агресија и ратова.

⁵ Тако је било и у случају агресије коју су извеле државе чланице НАТО-а на СР Југославију 24. марта 1999. године.

⁶ На Лондонској конференцији (3–5. јула 1953. године) Совјетски Савез је закључио три конвенције о дефинисању нападача и потписао их са 12 држава, међу којима је била и Краљевина Југославија.

територијалне целине или политичке независности друге државе, односно на ма који други начин који није у складу с Повељом УН. Сваки од ових аката представља акт агресије: а) инвазија или напад ОС једне државе на територију друге државе, или свака војна окупација произашла из тога, или свака анексија територије друге државе употребом силе; б) бомбардовање територије једне државе од стране ОС друге државе или употреба било каквог оружја од стране једне државе против територије друге државе; в) блокада лука или обала једне државе од стране друге државе; г) напад ОС једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе; д) употреба ОС једне државе, које се налазе на територији друге државе с пристанком државе пријема, противно условима предвиђеним у споразуму или продужење њиховог присуства на територији после истека споразума; ђ) акција једне државе која своју територију стави на располагање другој држави ради коришћења за извршење акта агресије против треће државе, и е) упућивање од стране или у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или најамника, који против друге државе врше акте оружане силе тако озбиљно да се изједначавају са горе побројаним активностима или њено значајно учешће о томе⁷. На крају Резолуције се каже и да „Савет безбедности може одлучити да и други акти (С. М.) представљају агресију у смислу одредаба Повеље“⁸.

У наведеној дефиницији наглашена је употреба оружане силе јер је у прошлости то чинило суштину агресије. Међутим, у савременим условима агресија се може извести и на друге начине: пропагандним деловањем, политичким и дипломатским акцијама, економском блокадом и санкцијама, дискриминацијом и санкцијама у домену здравства, науке и културе, блокадом и запленом финансијских средстава итд. Очито, усвојеном дефиницијом нису обухваћене све врсте агресије, поготову оне који се изводе средствима неоружаног насиља, мада се на њих може односити почетни део дефиниције у којем се наглашава и да агресију чини оно што *на ма који други начин није у складу с Повељом УН*. Дакле, суштина Повеље УН, у сваком случају, јесте забрана употребе било какве силе, претње силом или других радњи којима се крши суверенитет и територијални интегритет држава или које значе мешање у њихове унутрашње послове.⁹

⁷ На припремању дефиниције агресије рађено је од 5. редовног заседања Генералне скупштине ОУН, 1950. године, до 29. заседања Генералне Скупштине ОУН, 14. децембра 1974, када је усвојена Резолуција 3314.

⁸ Потпуна дефиниција агресија садржана је у документу ОУН са 29. заседања Генералне скупштине: *General Assembly – Twenty-ninth*, 3314.

⁹ У чл. 2, т. 4 Повеље УН пише: „Чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе које су уперене против територијалне целовитости или политичке независности било које државе...“ У тачки 7 истог члана садржано је следеће: „Ништа у овој Повељи не овлашћује УН да се мешају у послове који по својој бити припадају у унутрашње надлежности држава“ (*Повеља уједињених народа*, „Народне новине“, Загреб, 1976).

Према *Социолошком лексикону* агресија је „планска и организована акција оружаних снага једног глобалног друштва – државе, на друго друштво – државу, са циљем да се она потчини нападачу у мери која му највише одговара, с обзиром на његове интересе, снагу и међународне војно-политичке односе...“¹⁰ У *Политичкој енциклопедији* наведена је следећа дефиниција: „Агресија представља у међународном праву акт употребе силе, односно напад који једна држава изврши против друге државе или других правно заштићених објеката. Агресија је злочин. Повеља ОУН (члан 2, тачка 4) забрањује не само оружани напад, већ и сваку употребу силе која би била усмерена против политичке независности или територијалног интегритета неке државе односно у супротности са циљевима и начелима ОУН“.¹¹ У *Војном лексикону* агресија је дефинисана на следећи начин: „Агресија, неизазвани напад једне или више држава, којим се угрожава независност, суверенитет или територијална целина нападнуте земље. Најчешће је агресија оружана, односно изводи се применом војне силе, али обухвата сваку акцију усмерену против територијалне целине или независности друге државе, или против мира у свету. У том смислу говори се о економској, политичкој, субверзивној и другим врстама агресије“.¹²

У прошлости, поготову у савременим условима, осим војних (оружаних), примењиване су, и то много чешће, друге врсте агресије: пропагандна, политичка и економска, и њихове комбинације.

На основу наведеног, *агресија* може да се дефинише као *акт који је у супротности са одредбама, нормама и духом међународног јавног права и Повеље Уједињених нација. Изводи је једна држава, коалиција држава, група држава, нека међународна организација, регионална интеграција или мултинационалне међународне снаге на другу државу (или њен део), групу држава или на територију (или зону, односно објекат) под међународном заштитом ради потчињавања вољи и интересима државе (држава, организација) нападача – агресора. Тим актом се силом нарушавају индивидуалност, суверенитет, слобода и интегритет нападнуте државе (или дела територије), ремете или преусмеравају токови њеног развоја, живота и рада, нарушава уставни и политички систем и она доводи у степен веће или мање зависности од државе (држава, организација) агресора. Агресори применом различитих метода и поступака изводе пропагандне, политичке, економске, војне и друге снаге.*

Детаљно навођење могућих облика агресије у оквиру дате дефиниције учинило би дефиницију преопширном. Такође, створили би се услови да се не обухвати неки специфичан, конкретан облик агресије, што би омогућило агресору да избегне осуду међународне јавности и институција и одговарајуће санкције за тај криминални акт. Посебно је

¹⁰ *Социолошки лексикон*, „Савремена администрација“, Београд, 1982, стр. 3.

¹¹ *Политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1975, стр. 10.

¹² *Војни лексикон*, исто, стр. 20.

значајан део дефиниције у којем се наглашава да се осим војним, агресија може извести и другим методама, поступцима и средствима (како се најчешће уобичава у пракси и јавности). То се поготову односи на нове облике агресије који су се појавили на крају 20. века и на оне који се могу очекивати у будућности.

Појам политичке агресије

Политика одувек¹³ има веома важну улогу у друштву, без обзира на то да ли је реч о државама или међународној заједници. Према академику Радомиру Лукићу, политика се састоји од „политичке идеологије“, политичке организације и политичке делатности“.¹⁴ У *Социолошком лексикону* је наведено пет елемената: „а) политичка делатност (усмеравање); б) политички субјекти; в) људска делатност која је предмет усмеравања; г) правац (циљ) усмеравања и д) средства усмеравања.“¹⁵ На политику утичу објективне околности, али и субјективне снаге које имају доминантан положај у конкретном друштву (и глобалној заједници) у одређеним условима. Кроз политичку делатност владајуће друштвене скупине (слојеви, класе, утицајни представници и вође нација, етничких група, конфесија и других група и заједница) остварују своје интересе, пре свега економске (материјалне) и политичке (идеолошке).

У сваком случају, политичка агресија има негативно значење, као и све друге врсте агресија. У суштини, она је својеврсна злоупотреба политике ради наметања воље и интереса владајућих структура неке државе (држава) субјектима у међународној заједници (државе, народи). Да би се разјаснио појам и дефинисала политика агресија неопходно је да се, као полазиште, одреде следећи критеријуми: 1) *циљ политичке агресије*; 2) *начини и средства за њено остваривање*; 3) *објекти и 4) носиоци политичке агресије*.

1) Политичка агресија се изводи ради угрожавања основних атрибута државе која је објекат агресије и њеног довођења у мањи или већи степен зависности или потчињавања интересима државе или држава агресора. У суштини, актима који су у супротности с одредбама међународног јавног права, Повељом УН и другим документима којима се регулишу односи у међународној заједници¹⁶ агресор угрожава суверенитет, независност, слободу и територијални интегритет и меша се у унутрашње односе државе жртве агресије. Политичком агресијом се нарушава и угрожава (делимично или потпуно) политички систем, односно уставно уређење државе жртве агресије. Акт агресије је у

¹³ У најопштијем смислу, „политика је усмеравање људске делатности у одређеном правцу, тј. ради остваривања одређених циљева“ (*Социолошки лексикон*, исто, стр. 464).

¹⁴ Р. Лукић, *Основи социологије*, Универзитет у Београду, 1962, стр. 248.

¹⁵ *Социолошки лексикон*, исто, стр. 464.

¹⁶ Декларација о начелима међудржавног права о пријатељским односима и сарадњи између држава у складу са Повељом УН; Повеља о економским правима и дужностима држава; Општа декларација о правима човека; Резолуција Генералне скупштине ОУН 3314 (XXIX), итд.

најдиректнијој супротности с начелом самоопредељења народа и правом да сами одлучују о својој судбини, положају и интересима. Полазећи искључиво од сопствених интереса, агресор намеће своју вољу, политику, норме и власт држави која је жртва агресије.

2) Политичка агресија се претежно остварује политичким средствима. Прибегава се различитим актима политичке агресије у оквиру међународне заједнице, у регионалним политичким организацијама и у међудржавним билатералним и другим односима. Као средства за остваривање политичке агресије примењују се притисци, претње, уцене, изјаве и различита документа (саопштења, изјаве, декларације, одлуке скупштина, одлуке влада и демарши), организују се различите међународне конференције и скупови, прибегава се суспензији и искључивању из међународних политичких организација, дипломатски односи се свODE на нижи ниво или се потпуно прекидају, и друго. На то се надовезују акти и поступци најгрубљег мешања у унутрашња питања и односе државе жртве агресије (на пример, подржава се, усмерава и финансира опозиција која ће радити у интересу агресора а користе се и разне организације и појединци, као што су синдикати, медији, студентске и друге организације итд.). Агресор организује и подстиче конфликте, политичке сукобе и отпор легално изабраним органима и институцијама политичке власти; ствара неповерење у легитимну власт и подрива јединство народа и политичку стабилност државе. Такође, подстиче на непослушност и анархију, и изазива осећај бесперспективности и безнађа на територији државе жртве агресије. Нарочиту пажњу посвећује подстицању и стварању конфликта и сукоба на националној, верској или расној основи. На различите начине подржава сепаратисте, па чак и терористе, како би државу разбио изнутра, што је нарочито погодан метод за агресију на вишенационалне, вишеконфесионалне и вишерасне државе.

3) Објекат политичке агресије је држава у целини (политички систем, политички односи, национално и државно јединство). Агресија је усмерена на све политичке институције и организације које чине основу државне структуре и њеног функционисања, стабилности, суверенитета, независности и територијалног интегритета и највећа су препрека за остварење циљева и интереса агресора, као и на истакнуте личности у држави жртви агресије.

4) Носиоци политичке агресије су званични државни органи, институције и организације државе (држава, организација) агресора. Али, ангажују се и разне друге владине и невладине организације, користе се средства за масовну комуникацију, па чак се организују разни самити и конференције шефова држава или влада, самозване „контакт-групе“ итд. У политичкој агресији се све чешће користе међународне, регионалне и националне хуманитарне организације (које су се, поред хуманитарних, бавиле и обавештајним и субверзивним активностима на просторима претходне Југославије за рачун САД и НАТО-а).

На основу наведеног, *политичка агресија је акт супротан нормама, одредбама и обичајима међународног јавног и општег права, Повеље*

УН и другим званичним међународним правним актима. Њиме се нарушавају суверенитет, територијални интегритет, независност, слобода и уставни поредак и меша у унутрашње односе друге (других) држава(а) применом разних облика и метода политичке силе, хегемонизма и интервенционизма, тј. прибегава се разним видовима противправног понашања, принуде и политичког насиља у међународним односима да би се држава жртва (или њен део) потчинила вољи и интересима агресора.

Чиниоци који погодују примени политичке агресије

Политичка агресија се јавља као практичан израз идеологије, интереса и понашања владајућих кругова (структура) одређене државе у међународним односима. Методи и средства политичке агресије користе се ради наметања своје политичке воље, идеологије, система и понашања другој држави (државама). У суштини, ради се о нарушавању и поништавању идентитета и разарању националног и државног суверенитета, успостављању политичке (и економске, технолошке, културне и друге) доминације владајућих структура агресора. Основни узрок настајања политичке агресије јесте остваривање одређеног степена хегемоније моћније (јаче) државе над слабијом (мањом, неразвијеном) државом, односно, над државом која жели да буде суверена, независна и слободна, тј. да уређује живот према својим специфичним условима и у интересу својих грађана.

Одувек су политичку агресију производиле државе које су и тежиле да владају над другим народима и државама ради стварања услова за остваривање економске користи (разни облици и степени експлоатације). То је, уз неке модификације зависно од услова, суштина свих политичких агресија у свету, а мењали су се само главни протагонисти агресија (водеће силе разних „нових светских поредака“, колонијалне силе, Хитлеров „нови светски поредак“, силе предводнице блокова, а сада „нови светски поредак“ који предводе Сједињене Државе).¹⁷ Ослобођене ривалства са СССР-ом, САД осетиле су се као држава победник, позвана да одређује циљеве, акције, методе и средства за решавање свих значајних проблема у међународној заједници с ослонцем на елементе своје војне, економске, научно-технолошке, информационе и међународне правне моћи. Отуда је у тајном документу Пентагона о стратегијском планирању наглашено следеће: „Наш први циљ јесте да спречимо појаву новог ривала, било на територији бившег Совјетског Савеза или негде другде, који би представљао претњу сличну Совјетском Савезу“.¹⁸

Крајем 20. века (истовремено с појавом „новог светског поретка“) свет се суочио са терминима који се веома често користе у штампи,

¹⁷ Председник САД Џорџ Буш је 29. јануара 1991. изјавио: „Божјом милошћу, Америка је победила у хладном рату... Свет који је некада био подељен на два војна лагера сада признаје једну и надмоћну силу – САД“ (Војни преглед Танјуга, број 4, 1992, стр. 15).

¹⁸ Исто, бр. 10, 1992.

политици, социологији и животу: *глобализација и глобализам*, односно *мондијализација и мондијализам*. „Идеја глобализације у савремености изражава развојни мегатренд и дух времена наступајућег доба, а глобализам представља неоимперијални пројекат уређивања међународних односа у функцији снага новог светског поретка, тј. нових господара светске моћи“.¹⁹ Прави циљ који жели да се оствари глобализмом, у корист једине суперсиле и најкрупнијег капитала, прикрива се наводним стварањем услова за напредак целокупног човечанства, ширење демократије, већу хуманизацију друштвених односа и еманципацију човека. У ствари, глобализација је изговор за нова империјална освајања, односно за ширење простора на којем ће транснационални капитал, предвођен САД, моћи енормно да се увећава, уз екстра профите, на штету сиромашних, неразвијених држава и народа. Злоупотребом глобализације ствара се све већи јаз између најразвијенијих и најбогатијих, на једној, и неразвијених и сиромашних, на другој страни. У Сједињеним Државама је својеврсна концентрација економске, технолошке, политичке, пропагандне, војне и друге моћи у функцији остваривања доминације у свету и одлучивања из једног центра – Вашингтона.

Интерес најкрупнијег капитала може да се оствари само уз политичко потчињавање независних, малих, средњих и других држава (и народа) и довођење на власт људи који ће поступати у интересу и према налозима светских моћника. Ти циљеви се могу остварити политичком агресијом, а у случају да резултати изостану, прибегава се другим врстама агресија или њиховим комбинацијама. Политичком агресијом се подривају државе које се опиру глобализму („нови светски поредак“), који називају неоимперијализмом, транснационалним капитализмом и неолибералистичким капитализмом.

Све чешће прибегавање извођењу политичке агресије, као и других врста агресије, одражава дубоку кризу у којој се налази свет. Наиме, човечанство је затечено злоупотребом процеса глобализације. Многе праве људске вредности (право, правда, морал, хуманизам, истински демократски односи, слобода, солидарност, равноправност итд.) потиснуте су из свакодневног живота и друштвених односа у ужој и широј заједници својеврсним антивредностима (декаденција, назадњаштво, примитивизам, криминогено и нехумано понашање), новац је фетишизиран до невиђених размера, а многе међународне институције које треба да обезбеде примену и поштовање норми и обичаја међународног права, као и мир у свету, изгубиле су ауторитет, пасивне су и под потпуном контролом светског хегемона и најкрупнијег капитала. Због тога се свет налази у најдубљој кризи после Другог светског рата, а највећу одговорност за такво стање у међународној заједници има једина светска суперсила – Сједињене Државе. У вези с тим бивши амерички државни секретар Хенри Кисинџер, у интервјуу за немачки лист „Welt

¹⁹ Др Љубиша Митровић, *Јанусово лице глобализације*, „Политика“, 31. мај 2000. године.

am zontag“ нагласио је да сматра „да хегемонија Америке није добра ни за САД, ни за Европу“...²⁰

Политичка агресија у пракси међународних односа

Политичка агресија је комплексна појава. Обухвата веома различите и бројне облике, садржаје, методе, средства и поступке, тако да свака конкретна агресија има своје карактеристике, на које утичу бројни различити услови. Неке од општих манифестација политичке агресије јесу: 1) злоупотреба међународних организација и институција; 2) суспензија и искључење из међународних организација; 3) примена санкција; 4) игнорисање и нарушавање суверенитета и територијалног интегритета држава; 5) заоштравање и кварење односа између суседних и других држава у корист агресора; 6) злоупотреба међународних судова; 7) снижавање нивоа и прекид дипломатских односа; 8) подривање уставног уређења, политичког система и унутрашње стабилности државе; 9) подршка сепаратизму, тероризму, изазивање криза и грађевинских ратова; 10) ометање и спречавање легално изабраних руководилаца и институција да врше своје функције; 11) кршење и игнорисање међународних норми и уговора (стварање „ad hoc“ судова и других тела која немају основа у међународном праву, хапшења држављана државе жртве агресије на основу лажних и исконструисаних оптужница, злоупотреба хуманитарних и других организација, итд.).

Државе које изводе политичке агресије користећи своју политичку моћ, као и друге врсте моћи, помоћу различитих метода и средстава употребљавају глобалне и регионалне међународне организације и институције. Пре свега, спречавају да се њихова агресивна политика и понашање нађу на дневном реду релевантних међународних тела и организација, првенствено Савета безбедности и других специјализованих организација ОУН, а ако се то и догоди прибегавају коришћењу права вета и тако онемогућавају осуду или доношење било какве неодговарајуће одлуке. Због тога Савет безбедности не успева да спречи или заустави агресије широм света, нити да осуди агресоре. Поред тога, САД и друге велике силе користе методе притисака, уцена и ултиматума према другим државама да би их натерале да се понашају у складу с интересима агресора, односно, да подрже такву политику.

Сједињене Државе су, уз подршку својих савезника из НАТО-а, претвориле Савет безбедности ОУН у инструмент за остварење својих интереса: успеле су да га парализују или пасивизују у свим случајевима када су биле у улози агресора. Тако Савет безбедности често делује као продужена рука америчке администрације, што је нарочито уочљиво последњих година.²¹ Агресори спроводе своје интересе и кроз друге

²⁰ „Политика“, 12. април 2000. године.

²¹ Пример за то је агресија НАТО-а на СР Југославију. И поред тога што је влада СРЈ више пут упозоравала на опасности од агресија НАТО-а, Савет безбедности није спречио агресију и осудио агресоре.

специјализоване организације, агенције, комисије, комитете и друге органе ОУН. Исто је и са већином регионалних организација, јер и у њима главну реч приликом одлучивања има америчка администрација иако САД географски не припадају тим регионима (оне одлучују у ОЕБС-у, организацијама у Азији, Латинској Америци итд.). Такође, Северноатлантски пакт је под доминацијом и командом америчке администрације, а и Европска унија следи интересе и политику Сједињених Држава.²²

Савет безбедности, који је као најзначајнији орган УН одговоран за мир у свету, не реагује на прави начин на захтеве држава жртава агресије, не разматра њихове жалбе и захтеве, не спречава и не зауставља агресије, не доноси потребне правне акте и не предузима друге потребне мере којима би се омогућило кажњавање агресора. Напротив, издаје саопштења и доноси одлуке и резолуције којима се критикује или осуђује понашање држава које су објекти агресије, и то на основу неистинитих и тенденциозних извештаја које подносе радне групе или специјални представници који су под утицајем агресора. Усвојене резолуције су онакве каве желе моћне државе, пре свих САД, што се десило и с Резолуцијом 1244 Савета безбедности која се односи на прекид агресије НАТО-а на СР Југославију (углавном су уважени интереси агресора).²³

У време разбијања СФР Југославије, вољом светских моћника, направљен је опасан преседан у међународним односима. Савезна Република Југославија је суспендована из рада Генералне скупштине ОУН и других специјализованих и регионалних организација, као што су ОЕБС, Савет Европе, Парламентарна скупштина Савета Европе итд. Истовремено, за пуноправне чланове примљене су државе које су настале сецесијом на просторима претходне Југославије супротно свим нормама међународног права и уставној процедури државе у чијем су саставу биле административне јединице. Савезној Републици Југославији је била онемогућена сарадња чак и са Интерполом, као и учешће на конференцијама и скуповима који су се тицали безбедности Балкана, Југоисточне Европе и Средоземља иако је највећа и најзначајнија од свих новостворених држава.

Савет безбедности, чак и када је расправљано о стању на Косову и Метохији, најчешће није дозвољавао да седницама присуствује представник СР Југославије. Тако је стање на том простору, скоро по правилу, једнострано приказивано на званичним извештајима мисије УН (УНМИК) и других представника међународне заједнице.²⁴ У

²² Агресију НАТО-а на СРЈ ОЕБС није осудио, а Европска унија је подржала агресију!

²³ Резолуција 1244 усвојена је тек када је Савет безбедности прихватио већину ставова САД и НАТО-а – све дотле је бомбардована СР Југославија. Дозвољено је да одлучујућу улогу у тзв. мировним снагама УН на Космету (Кфор) има НАТО, који је био агресор: није ограничен мандат тих снага нити су прецизирани надлежност и право званичних југословенских власти у спровођењу те резолуције.

²⁴ Представнику СРЈ није дозвољено да присуствује седницама Савета безбедности на којима је расправљано о стању на Косову и Метохији после доласка

ствари, сви извештаји за седнице Савета безбедности о стању на Косову и Метохији и у СРЈ писани су у Вашингтону. Истовремено, седницама Савета безбедности веома често су присуствовали и „непозвана лица“ (представници америчког конгреса, гости које је позивао амерички амбасадор у УН, и други).

На основу тенденциозних или лажних извештаја, Савет безбедности је доносио саопштења, одлуке или резолуције којима није допринио разрешавању проблема. Напротив, ситуација је понекад још више компликована²⁵ по државе жртве агресије. Наиме, агресори често успевају да избегну осуду или да обезбеде неутрална саопштења и резолуције, па на тај начин замагљују стварно стање чак и у случајевима када је агресија очигледна и када је јасно ко су агресори.²⁶

Санкције увек имају политички карактер. То је начин да се отежају живот и рад становништва, онемогуће или успоре привредни развој и производњу, и створи незадовољство код грађана да би се дестабилизovala земља и променила власт. О намени санкција сведоче и неке изјаве америчког државног секретара Мадлен Олбрајт, која је 12. фебруара 2000. изјавила: „Ја сматрам санкције као веома важно оруђе и полуку веома корисну за постизање онога што желимо“. У другој прилици, поред осталог, рекла је да су „санкције неопходне у обрачуна са непослушним режимом и земљама“.²⁷ Санкције се користе у свим областима живота и рада (чак и култури, науци и спорту), али се најчешће прибегава економским и политичким санкцијама. Све оне су, у крајњем, срачунате на постизање политичких циљева.

Непоштовање суверенитета и територијалног интегритета државе која је жртва агресије један је од облика политичке агресије. Драстичан пример за то јесте период од доласка на Косово и Метохију снага и мисије Уједињених нација. Наиме, резолуцијом Савета безбедности 1244, од 10. јуна 1999, потврђен је суверенитет и територијални интегритет СРЈ (став 10 преамбуле), али је у пракси Унмика и Кфора та одредба игнорисана и свакодневно кршена. Бернар Кушнер, као шеф Унмика, практично је суспендовао Устав Србије и Устав СРЈ јер није поштовао и примењивао ниједан од закона тих држава. Истовремено, увео је и прокламовао „правне акте“ и „прописе“ којима је поништен њихов суверенитет²⁸ и територијални интегритет.

тзв. мировних снага УН (Кфор), Цивилне мисије УН (УНМК), међународне полиције и других органа и организација и када је, у вези с тим, требало донети важније одлуке и ставове (6. и 7. март, 11. мај и 9. јун 2000). То је посебно изражено 9. јуна 2000. када је разматран извештај о једногодишњем боравку тих снага на Космету.

²⁵ Такве су, на пример, резолуције СБ УН 757, 787, 820 и друге.

²⁶ Савет безбедности још ниједном није именовано и осудио агресоре на СРЈ, нити је правим именом назвао шиптарске терористе и њихова злодела.

²⁷ У уводнику часописа „Анали интерне медицине“ из Филадельфије, 18. јануар 2000. године.

²⁸ Суверенитет Србије на СРЈ нису поштовале многе стране владе (првенствено владе земаља чланица НАТО-а и суседних држава). На Косово и Метохију су долазили шефови држава и влада, министри и други званичници без питања и сагласности владе СР Југославије. Неке су земље су у Приштини отвориле

Агресор често плански шаље емисаре и званичнике у посете државама суседима државе која је објекат политичке агресије и од влада тих држава тражи, на основу убеђивања, уцена или ултиматума, да предузму одређене мере и акције ради заоштравања односа са државом жртвом како би јој отежале положај у међународним односима.²⁹ Од тих држава се најчешће захтева да предузимају пропагандне активности, подстичу сепаратисте из редова својих сународника, постављају разне територијалне захтеве, ограничавају контакте, смањују трговинску и другу размену, уводе разна друга ограничења, изазивају инциденте, и слично.

За крај 20. века карактеристична је једна нова појава: све чешћа злоупотреба међународних судова, било да је реч о Међународном суду правде у Хагу (образовале су га УН на основу Повеље) или, чешће, о *ad hoc* образованим судовима (тзв. трибуналима) за поједине случајеве или регионе и државе. За те судове нема основа у Повељи УН, већ се формирају искључиво под притиском великих сила, с унапред одређеним политичким циљем.³⁰

Мешање агресора у унутрашње односе у држави објекту агресије обично отпочиње с оптужбама против легално и легитимно изабраних органа и институција власти и руководиоца због недемократског понашања, угрожавања слободе штампе и информисања, угрожавања права грађана, поготову појединих националних мањина, етничких група или верских конфесија итд. Упоредо с тим, агресор образује, подржава, помаже, подстиче и финансира деловање опозиционих група и партија које су му наклоњене. Такође, подржава стварање и активности појединих синдиката, студентских организација и медија, и образује и финансира илегалне групе и организације које ће се ангажовати на рушењу легалне власти насилним средствима, укључујући и терористичке акције. Дакле, агресор настоји да доведе на власт своје експо-

своја конзуларна представништва или тзв. канцеларије за везу. Мисија УН издаје неке своје документе (личне исправе, саобраћајне дозволе, регистарске таблице за возила) и уведена је страна валута као средство плаћања, са Косова и Метохије су протерани сви легални и легитимни органи власти Србије и СРЈ итд. Речју, на том делу територије не поштују се суверенитет и територијални интегритет Србије и СР Југославије.

²⁹ На пример, америчка администрација и владе земаља чланица НАТО-а пре, у време и после оружане агресије на СРЈ непрекидно су слале своје највише политичке личности и војне руководиоце у престонице држава које се граниче са СРЈ и од њих захтевале услуге везане за извођење агресије (уступање територије, учешће у агресији итд.). Владе суседних држава су то прихватиле и биле у функцији агресије и притисака на СР Југославију.

³⁰ Такви судови су образовани за простор претходне Југославије ради ратних и других злочина учињених у време грађанског рата у Хрватској и Босни и Херцеговини (такав суд је образован, на пример, и за рат у Руанди и Бурундију). Међународни суд правде у Хагу не обавља своју функцију према основним нормама међународног јавног права и Повељи УН јер га злоупотребљавају светски моћници. На пример, није осудио агресију и агресоре на СРЈ (1999) иако је то био еклатантан пример агресије према важећој дефиницији агресије Уједињених нација (Резолуција 3314). Тиме је учињен још један опасан преседан у међународним односима јер су охрабрени будући агресори да могу некажњено чинити нове злочине широм света.

ненте и због тога предузима бројне мере и активности. Између осталог, окупља вође група, партија и организација које су му наклоњене и са њима разматра начине дестабилизације и рушења легално изабраних органа власти у држави објекту политичке агресије. Агресор спроводи интензивну пропаганду у корист својих присталица и учествује у финансирању и лажирању избора. Уколико, и поред тога, не успе да на власт доведе своје експоненте, акције усмерава на осуду легално изабраних органа власти и личности, изборе проглашава нерегуларним, недемократским, противзаконитим, фалсификованим и слично. Такве изборе званично не признаје и одбија да са новоизабраним руководствима одржава званичне контакте, тражећи да се или смене или повуку са власти и уступе места њиховим присталицама.³¹

Да би на унутрашњем плану дестабилизовао независне, слободне и, по његовом мишљењу, непослушне државе, агресор предузима опсежне, комплексне и драстичне мере и акције. У оквиру тога, иницира, организује, подржава, финансира и помаже сепаратистичке покрете и, чак, терористичке групе и организације. Често злоупотребљава и верске разлике ради подстицања конфликта и сукоба. Агресор прво доводи на чело сепаратистичких, верских и терористичких група и организација људе који су му одани, а потом их ангажује на разбијању држава које су објекат политичке (или друге) агресије. По правилу, за такве послове агресор се ослања на људе сумњивих моралних вредности, на криминалце и, чак, на озлоглашене терористе и злочинце. У пракси се показало да је најефикаснији начин разбијања суверених, поготову вишенационалних и вишеконфесионалних држава подршка и помагање сепаратистичких покрета, који се, ради остваривања својих циљева, увек стављају у службу агресора.³²

У последње време агресори сачињавају спискове непожељних личности (државници, политичари, привредни руководиоци, културни и научни радници, новинари и други), којима се ускрађује право на путовање у иностранство (на територије држава које се баве политичком или неком другом агресијом), присуство на међународним конференцијама и другим скуповима, и слично. Протагонисти политичких агресија чак јавно указују на потребу и ефекте тих противправних аката. Из изјава креатора и протагониста „новог светског поретка“ уочава се актуелно стање у међународној заједници и положај малих и средњих независних и других држава и народа, као и опасности којима су изложене у садашње време и ближој будућности.

³¹ Сједињене Америчке Државе и друге западне државе у прошлости су чак организовале пучеве и државне ударе широм света (Чиле, Аргентина, Бразил, Иран, Пакистан, Бангладеш итд.)

³² Приликом разбијања СФР Југославије (1900–1992) западне земље су се ослањале на сепаратисте који су били блиски с остацима фашистичких снага из времена Другог светског рата или су прихватили њихову идеологију и политичку оријентацију (разне профашистичке организације – усташке, белогардејске, муслиманске фундаменталистичке, ВМРО и сличне), као и на шовинисте и ортодоксне националистe. Ради разбијања СР Југославије агресори су се ослањали и на шиптарске сепаратисте и терористе.

Политичка агресија је све чешће својеврсна замена за рат. Агресори настоје да различитим врстама агресија остваре циљеве и интересе које су некада постизали искључиво ратом. Све чешће прибегавају агресији, уместо рату, стога што је она економски оправданија (јевтинија је). Осим тога, јавно мњење лакше прихвата агресију која не прераста у оружану агресију, агресор избегава сопствене људске жртве и материјалне штете (или су те штете веома мале, најчешће само финансијске, и за њега подношљиве). Зависно од услова, агресори се опредељују за различите врсте и модалитете агресија – пропагандну, политичку, економску и војну, или за њихову комбинацију. Једна од најчешће примењиваних агресија у пракси међународних односа јесте политичка агресија. Од ње се чешће примењују само пропагандна агресија, а најчешће се те две врсте агресија комбинују и надопуњују. Политичком агресијом агресор настоји да промени карактер и суштину политичког система и односа у држави која је објекат агресије. То је предуслов за остварење и других циљева, првенствено економских, због којих агресор отпочиње агресију. Политичком агресијом се потчињава држава жртва и доводи у завистан положај, а агресор ствара услове за коришћење њених ресурса (људских и материјалних, као и геостратешког положаја) за своје потребе. Политичкој агресији, по правилу, прибегавају велике силе – моћне и богате државе. Кроз историју су то увек биле колонијалне силе или водеће државе у стварању тзв. нових светских поредака.

Под политичком агресијом подразумевају се разноврсни облици, садржаји, методе, средства и поступци. Зависно од услова, користе се разни притисци, претње, уцене и ултиматуми, све до драстичних облика – државног тероризма и других облика и средстава субверзивног деловања. Агресор се у свакој прилици ослања и користи услуге људи (појединци, групе, организације) који су незадовољни својим положајем у земљи која је објекат агресије или су спремни да због личних интереса буду у служби агресора (вође неких политичких партија, криминалци, терористи и други).

Актери политичке агресије се на најдрскији начин мешају у унутрашње односе у држави жртви агресије. Различитим средствима, уз помоћ њима наклоњених људи, дестабилизују земљу и утичу на њен политички и економски систем, начин живота, културу, обичаје, и друго. Мешају се у политички живот, у организовање и спровођење избора за институције и органе власти, протежирају и доводе на власт личности које ће служити њиховим интересима итд. не бирајући средства за остварење својих намера.

Политичком агресијом (као и другим врстама агресије) дестабилизују се укупни међународни односи и угрожава светски мир, јер је она често увод у рат. Због таквог понашања светских моћника човечанство се налази у дубокој кризи, суочено с бројним опасностима и конфликтима.

Др Бошко Надовеза, пуковник

Увод

Избор, постављање и унапређење кадра је изузетно сложено и значајно питање, које се вишеструко одражава на појединце и све елементе војске као великог система. Од решавања конкретних кадровских питања, односно вођења кадра у служби, зависи стварање претпоставки да се сваки појединац максимално мотивише и ангажује у обављању задатака. Због тога је неопходно да се област вођења кадра (извор, постављење и унапређење) целовито и прецизно регулише и, на основу тога, дефинише одговарајући систем вредновања кадра. Дограђу система вредновања (оцењивање и рангирање) старешина који ће одговорити постављеном захтеву могуће је остварити дефинисањем одговарајућих критеријума. Основни критеријум је развојни пут старешина, односно могуће варијанте кретања по дужностима, при чему се свака дужност вредније одређеним бројем бодова. На основу тих бодова оцењује се развојни пут старешине. Други критеријум је просечна службена оцена у току читаве службе, трећи – захтевани род-служба, четврти – завршена школа, пети – остварени стаж, шести – године старости, седми – време проведено на последњој дужности, осми – познавања страних језика, девети – број објављених радова и десети критеријум је оцена Института за ментално здравље Војномедицинске академије.

Кадровска питања која се односе на избор, постављење и унапређење побуђују изузетно велико интересовање старешина. Наиме, у оквиру кадровских комбинаторика решавају се основна статусна питања, односно ниво до којег у оквиру војне организације може да доспе сваки појединац и, према томе, одговарајуће припадљености.

У расправама вођеним о тим питањима старешине се пореде с крајњим циљем: оценом о томе колико је ко добар или бољи од другог старешине. Проблем у вези с тим настаје када не постоје егзактно мерљиви критеријуми за свеобухватно вредновање и рангирање старешина или ако се објективно мерљиви критеријуми, због субјективизма и непотпуне операционализације, доведу до нивоа смањене употребљивости. Тада се у расправи (званичне и незваничне) уносе личне оцене појединаца које нису засноване на објективно измереним вредностима, што постаје главни разлог за различита, често супротстављена мишљења. Због тога је неопходно да се област вођења кадра целовито и

прецизно регулише, и тако осигура објективност у званичном (службеном) вредновању старешина, тј. да се обезбеди извођење оцена на основу понуђених егзактних показатеља. То је најбољи начин за стварање претпоставки да се кадар током читаве службе води према исказаним квалитетима и способностима и да се донете одлуке што мање оспоравају. У ствари, највећа корист је стварање претпоставки „да се на правом месту, у право време, нађу прави људи“, односно да до највиших чинова и дужности стигну заиста најбоље старешине, што је најбоља гаранција за успешно функционисање сваког система и за квалитетно обављање задатака.

Област оцењивања, односно вредновања старешина треба уредити и поставити тако да се, колико је могуће, смањи субјективност приликом постављења и унапређења на свим нивоима. Међутим, без обзира на изузетан значај, то питање је само начето, јер је оцењивање и вредновање старешина толико сложена област да се до ваљаних решења може доћи само кроз свеобухватна и стална истраживања и поступно грађење система са мерљивим критеријумима за оцењивање. Због сложености и слојевитости тог проблема и захтева да се осигура мерљивост у области у којој је то тешко остварити, до сада се често одустајало од истраживања. Радије су прихватана решења која се заснивају на интуитивном вредновању старешина, јер је сматрано да су примеренија. У последње време преовлађује став да се кадровски процеси и кадровска обележја могу детерминистички одредити и квантификовати, па је логично да се постави питање прецизног и свеобухватног регулисања области вођења кадра у оквиру којег ће постојати мерљиви критеријуми за оцењивање старешина.

Анализа садашњих решења у области оцењивања и рангирања у функцији вођења кадра

Систем оцењивања је редовно, на основу посматрања, мењан и дограђиван. Велика промена је изведена седамдесетих година, при чему су искоришћена и сазнања стечена „снимањем“ система оцењивања неких страних армија, уз уважавање свих специфичности које су, према тадашњем убеђењу, произишле из друштвено-економског система СФРЈ и карактера Југословенске народне армије. На основу тога, предложен је и усвојен садржај службене оцене, коју је чинило 26 елемената, разврстаних у три групе (војностручна оспособљеност, радни квалитети и морално-политички квалитет).¹

Прва група елемената – *општа и војностручна оспособљеност – резултати рада*, односи се на: 1) познавање посла, залагање, квалитет рада, креативност и самосталност у раду; 2) смисао за сарадњу и способност командовања – руковођења; 3) понашање, углед и ауторитет, и 4) физичку способност.

¹ *Правила о оцењивању војних лица*, Службени војни лист, бр. 16/85 и 4/91.

Према другој групи елемената – посебни и радни квалитети, оцењивани су: 1) способност говорног и писаног изражавања, и 2) наставничка способност и способност васпитног деловања.

Трећом групом – морално-политички квалитети, били су обухваћени, поред осталог, следећи елементи: 1) марксистичко и друштвено-политичко знање и политичка активност; 2) међуљудски односи, критичност и самокритичност, и 3) општа и политичка будност.

Очигледно, предлагачи наведеног система оцењивања желели су да обезбеде свеобухватно вредновање сваког појединца. Међутим, веома брзо је уочено да се све старешине не могу оцењивати на основу предложених елемената и да има много проблема с квантификавањем неких елемената. Показало се да нема потребе, а и да је немогуће, да се на основу истих елемената оцењују, на пример, командант јединице и руковалац средстава. Зато је прећутно прихваћено да надлежни старешина цени потчињене само на основу елемената за које процени да су значајни у конкретном случају. Тако се дешавало, на пример, да обични референт добије оцену за командовање или способност васпитног деловања иако није имао ниједног потчињеног. За такво службено оцењивање требало је да се за сваки елемент да бројчана оцена, али се веома брзо показало да је то неизводљиво јер није разрађен систем с модалитетима одређеног елемента и њиховом бројчаном вредности. На пример, за оцену познавања посла требало је да се прво прецизирају могуће варијанте тог елемента (одлично познаје посао и самостално ради, добро познаје посао али му треба помагати итд.) с бројчаним вредностима, а затим да се детаљно опише сваки тај модалитет. Након тога, требало је разрадити систем праћења рада појединаца према постављеним захтевима. Међутим, таква службена оцена је имала елементе које је немогуће операционализовати на наведени начин, на пример: смисао за сарадњу, способност васпитног деловања, општа и политичка безбедност итд., што је усложњавало оцењивање и директно утицало на то да оцена губи значај.

Следећа карактеристика ранијег оцењивања старешина била је изразита идеолошка обојеност (морално-политички квалитет), која је детерминисана друштвено-политичким системом СФР Југославије. Наиме, старешина је цењен на основу тога колико је овладао марксистичким знањима и колико их успешно примењује у стицању нових знања и практичном раду у јединици и друштвено-политичкој заједници. У оквиру тога, постављена је класична идеолошка одредница „самокритичност“, која је морала да краси сваког комунисту, који је требало да буде веран и поуздан да би стигао до највиших дужности.

И поред очигледних недостатака, службена оцена је имала велики значај у систему вођења кадра у Југословенској народној армији. Она је била пресудна при изради листе кандидата, одређивању дужине ношења чинова или избору између једнаких кандидата.

На основу уочених слабости, и уз настојање да се отклоне сви елементи који не одражавају потребну способност и квалитет стареши-

на, дограђен је претходни систем оцењивања. Садашња службена оцена има три целине (*знање, способност и склоност; резултати рада и лични квалитети*), у оквиру којих се дају бројчане оцене према следећим елементима: војностручна и физичка оспособљеност; квалитет и квантитет рада и начин обављања задатака; понашање, углед, ауторитет и међуљудски односи.² Број елемената за које се даје бројчана оцена смањен је са 26 на шест, чиме је оцењивање поједностављено и избегнута је могућност паушалног оцењивања по многим елементима. Међутим, има много проблема и око одређивања бројчане оцене на основу наведених шест елемената. Пре свега, није прецизиран њихов садржај, нити је конкретно разрађен мерни инструментариј на основу којег би се могло проценити у којем обиму појединац испуњава постављене захтеве. Конкретно, није јасно како се може ценити војностручна оспособљеност ако није прецизирано на шта се то односи, односно ако нису утврђени могући модалитети (варијанте) тог елемента и колико сваки од њих доноси бодова. Уколико се то желело остварити бодовањем завршене школе, то је требало и прецизирати. Међутим, ако је требало да се војностручна оспособљеност искаже на основу тога како неко обавља послове и задатке, није јасно зашто је уведен посебан елемент „квалитет рада“, којим су обухваћени многи садржаји предвиђени за елемент „начин извршавања задатака“, па их треба преиспитати и прецизно дефинисати. У оцени се појављује елемент „квантитет“ рада иако свако обавља послове из своје надлежности, а њихов обим је одређен систематизацијом радних места, па старешина постављен на одређено формацијско место преузима те обавезе. Када је реч о личним квалитетима старешина (понашање, углед, ауторитет и међуљудски односи) оцена се заснива искључиво на личном утиску оцењивача. Да би се побољшао тај сегмент треба урадити много, почев од дефинисања правог садржаја тог елемента до операционализације према могућим обележјима (модалитетима).

Постојећа службена оцена ни по садржају, ни по егзактности није таква да се може сматрати инструментом за коначна рангирања старешина. Међутим, то не значи да се сада не користи за рангирање кадра, односно да не постоје неки показатељи за његову селекцију. Наиме, неспорно је да у садашњој законској нормативној регулативи постоје одређена решења којима се обезбеђује рангирање према одређеним условима. Истина, та решења нису целовита и не обезбеђују егзактно рангирање према свеукупним квалитетима кадра и резултатима рада, већ неку врсту селекције и какво-такво рангирање. Углавном је реч о решењима за дефинисање општих услова за постављење (стручна спрема, службена оцена, дужности, здравствена способност, време у чину), чиме се омогућава „подела“ старешина зависно од тога да ли испуњавају прописане услове (они који их не испуњавају отпадају приликом те селекције). То су само неки општи захтеви који важе за

² Уредба о оцењивању војних лица, Службени војни лист, бр. 14/94 и 8/96.

еве старешине (мада се старешине разматрају у оквиру свог рода – службе) и у којима нема елемената за исказивање посебних захтева који су карактеристични за одређене дужности, неке службе и слично. Зато не постоји могућност да се у оквиру старешина неког рода – службе који испуњавају опште услове обави даља и прецизнија селекција. Осим тога, предвиђени општи услови нису довољни за квалитативно рангирање старешина који испуњавају те услове (о томе, према слободној оцени, одлучује старешина надлежан за постављење). Када је реч о унапређењу у чин пуковника и генерал-мајора, поред општих услова, предвиђена је и израда ранг-листа. Основни критеријум за њихово формирање јесте време проведено на формацијском месту одређеног чина. Кандидатима који на основу тог критеријума заузму исто место редослед на ранг-листи одређује се према степену службене оцене. У пракси је потврђено да се на основу тако постављених критеријума не могу радити ранг-листе с редоследом који би одражавао укупне квалитете и способности старешина.

Рангирање се обавља и при избору кандидата за командноштабно и генералштабно усавршавање. Ранг се одређује на основу резултата на пријемном испиту, средње оцене успеха у ВА и службене оцене. При изради ранг-листе комисија узима у обзир и друге значајне елементе, као што су садашња дужност, формацијски чин и време обављања те дужности, остале важне дужности, знање страних језика и запажања претпостављених старешина. Предност приликом пријема на школовање има кандидат који има бољу службену оцену, који је континуирано у дужем периоду оцењиван бољом службеном оценом, који има бољу оцену са школовања, који има виши чин, који је постављен на формацијско место вишег чина и који је успешније обављао више различитих дужности. Међутим, и тако сачињене ранг-листе се не могу узети као коначне (за избор по редоследу) јер постоје и неки други релевантни елементи који нису узети у обзир, а које при избору презентују претпостављене старешине.

Постоје и посебни критеријуми за избор официра за највише дужности у Војсци Југославије, односно за постављење на формацијска места генерала. У примени тих критеријума уочене су одређене мањкавости, настале због неограничености понуђених критеријума или неодговарајуће разраде општих критеријума при изради посебних критеријума за конкретне дужности. Пре свега, постојећим критеријумима није обухваћен целокупни развојни пут старешина, већ само последња и претпоследња дужност и три последње службене оцене. Даље, поједини носиоци су при разради критеријума предвидели различите развојне путеве (и различито их бодовали) за исте дужности. Такође, јављају се проблеми када треба истовремено ценити и рангирати старешине различитих чинова (пуковници и генерали) који су кандидати за исту дужност. Пре свега, то се односи на критеријум „године старости“ и „време проведено у чину и на дужности“, при чему предност добијају пуковници (јер су, по правилу, млађи и дуже су у чину).

Чињеница је да постојећа законско-нормативна регулатива која се односи на старешине зависи од тога да ли испуњавају предвиђене услове. Међутим, то није довољно за ваљано рангирање свих њихових квалитета. Према регулативи, службена оцена треба да има велики значај, што се не може у потпуности остварити у пракси. Наиме, постојећа регулатива не даје довољно елемената за потпуно усмеравање развоја кадра и за квалитетно рангирање и селекцију према предвиђеном развоју и принципима кадрована. Отуда потреба за доградњом постојеће регулативе, укључујући и дефинисање развојне димензије, као и за операционализацијом кроз израду општих и посебних критеријума за оцењивање, рангирање и избор кадра.

Нека искуства из армија западноевропских земаља

У армијама западноевропских земаља службена оцена има велики значај при изради ранг-листа старешина, односно приликом доношења кадровских одлука у вези с њиховим постављењем, унапређењем или упућивањем на школовање. То потврђује текст у *Информацији о персоналном вођењу америчких официра копнене војске*, према којем је систем оцењивања начин за утврђивање најквалитетнијих официра за уздизање на виши положај. На сваком нивоу избора, приликом одлучивања, узимају се у обзир службене оцене и запажања из дотадашње каријере старешина, али нема информације о томе да ли комисија која обавља избор поседује још неке податке.

У вези с тим, у часопису „All Hands“ пише: „Законом нису прописана никаква детаљна правила којима се регулишу поступци комисије приликом разматрања кандидата за унапређење и постављење“.³ Међутим, сваки официр који је ушао у ужи избор за поствљење или унапређење може да достави комисији писани извештај о свему што је значајно у његовој каријери.

Основ система кадрована и кадровског одлучивања у армијама западноевропских земаља чини службена оцена, која се одређује тако да заиста може одговорити постављеној сврси. То је превасходно обезбеђено јасним дефинисањем захтева којима се описују дужности, односно формацијска места, и који се преводе у конкретне карактеристике. На тај начин се прецизно и једнозначно одређује дужност уз уважавање свега онога што је значајно за обављање послова и задатака на конкретном месту. Тако се фактички дефинише тзв. захтевани профил, из којег се види које особине, знања и способности треба да има кандидат да би могао да обавља одређену дужност. Старешина се оцењује тако што се стварне особине – карактеристике оцењиваног лица, пореде са захтеваним профилем. Упоредо са тим, а ради што објективнијег оцењивања, прописима је прецизирана обавеза претпостављених да бележе редовна запажања о потчињеним старешинама (почетна информација се редовно допуњава) да би се на основу тога

³ „All Hands“, бр. 6/88, стр. 5.

дала коначна оцена. Осим тога, предвиђена је могућност да потчињени дају мишљење о претпостављеном старешини и да се оно уважи приликом званичног оцењивања.

Због значаја службеног оцењивања неопходно је да оно се стално дограђује, и то у два основна правца. *Прво*, треба што прецизније и обухватније дефинисати захтевани профил за дужности, уз уважавање свих значајних чинилаца (развој науке и технике, доктринарна решења, захтеви итд.). *Друго*, треба уводити нова решења која се односе на поступак оцењивања и избор кадра. Пре свега, треба јачати улогу непосредно претпостављених старешина при избору и вођењу потчињених (командант батаљона бира и распоређује командире чета) и формирању комисија за избор (за унапређење, постављење итд.), које се мењају сваке године и чији чланови полажу неку врсту заклетве, омогућити појединцу да сам наведе податке везане за свој развојни пут итд.

Армије западних земаља, дакле, граде објективан систем оцењивања који је заснован на унапред постављеним захтевима, који произилазе из свеукупног развоја и дефинисаних развојних путева кадра. Наиме, систем оцењивања се дограђује тако што се у службену оцену уграђују критеријуми који ће садржати:

а) опште захтеве, који се односе на тражене особине официра (снага воље – одлучност, осећај одговорности и способност схватања);

б) релевантне особине официра које се стварају и граде кроз школовање;

в) све што чини услов приликом постављења на дужност или при упућивању на школовање.

Предлог за доградњу

Сегмент оцењивања и рангирања старешина може се на одговарајући начин доградити једино ако се претходно прецизно дефинишу сви захтеви који могу да буду елементи – критеријуми, у систему оцењивања. Односно, кроз свеобухватно сагледавање чинилаца који утичу на кадар, тј. на послове, задатке и обавезе које ће обављати, треба утврдити захтевани профил кадра, односно целовито дефинисати и описати формацијске потребе. Из тако дефинисаног профила кадра треба преузети елементе који се могу преточити у систем оцењивања (техничка и информатичка знања, психолошка стабилност, физичка припремљеност, склоност ка тимском раду итд.). Затим, треба јасно дефинисати могуће развојне путеве старешина како би се, касније, могао проценити остварени развојни пут појединаца. То значи да треба израдити шеме могућег кретања кадра у току читаве каријере и утврдити број бодова за сваки сегмент тог развоја. Полазећи од тога, треба сачинити систем бодовања на основу којег ће се ценити развојни пут сваког старешине. То је један од значајнијих критеријума у систему укупног вредновања и рангирања старешина. Поред наведеног, треба

доградити постојеће законске прописе којима се регулише вођење кадра, како би се обезбедило да се при сваком постављењу и унапређењу обавља селекција и рангирање кадра према егзактно мерљивим критеријумима. На крају, треба доградити постојећу службену оцену и разрадити критеријуме на основу којих ће се целовито вредновати и рангирати старешине. При томе, треба претпоставити да је дефинисан пожељни развојни пут старешина и да су, према томе, одређени бодови за конкретне дужности.

Предлог дефинисања критеријума за рангирање старешина

Први критеријум у новом систему треба да буде развојни пут старешине, па је сачињен предлог система бодовања развојног пута официрског кадра. У систему су одређене могуће варијанте кретања с једне на другу дужност, за које је одређен број бодова зависно од тога колико се развојни пут подудара с пожељним (оптималним) развојним путем. Систем омогућује „мерење“ развојног пута сваког старешине и, на крају, одређивање коначне оцене (сабере се збир бодова и подели бројем дужности).

Начелна шема разраде могућег развоја старешина у току каријере приказана је на табели 1.

Пример: ако се развојни пут старешине (командир вода, командир чете, референт у корпусу, начелник рода у бригади, референт у ГШ и начелник одсека у ГШ), посматра на основу сачињеног система бодовања (који због обимности није целовито приказан), старешина ће добити: $8 + 2 + 5 + 2 + 6 = 23$ бода. Када се тај број подели са пет, добије се оцена развојног пута (4,6).

Наведени систем бодовања развојног пута старешина је изузетно значајан јер се њиме отклања потреба за израдом општих и посебних критеријума за сваку конкретну дужност, па се избегавају грешке (разлике) које настају у случају појединачне разраде критеријума. Наиме, систем омогућује да се једнообразно и истоветно оцењује развојни пут старешине било да се уобичајено рангира у оквиру рода – службе или да се бира за конкретну дужност. Једина разлика је у томе што се при избору за одређено формацијско место уводи фактор корекције, којим се множе бодови дужности на развојном путу које имају „везе“ са пословима који се обављају на месту које треба поунити. На пример, ако се бира начелник Персоналне управе, свака дужност персоналца коју је кандидат обављао у току каријере множи се фактором корекције. У досадашњој пракси израде општих критеријума, које су даље разрађивали тактички носиоци (за конкретне дужности), били су различити захтевани развојни путеви за исте дужности. Применом новог система, који се предлаже, то се избегава, а нови систем бодовања омогућује све развојне путеве у оквиру којих се могу лако прецизирати они који су пожељни, односно који произилазе из прихваћених принципа и опредељења којима се регулише вођење кадра.

Претходна дужност	Наредна дужност (бодови)
Командир вода	– командир чете (8) – остале дужности (6, 5, ...1)
Командир чете	– командант батаљона (10) – начелник рода – службе у пуку (8) – остале дужности (6, 5, ... 1)
Командант батаљона	– командант пука (10) – начелник рода – службе (8) – начелник одсека (7) – остале дужности
Начелник службе у батаљону	– помоћник команданта пука бригаде (8) – начелник службе (6) – командир чете (5) – остале дужности
Командант пука–бригаде	– командант корпуса (10) – НШ корпуса (9) – начелник одељења (7) – остале дужности
Начелник рода – службе у пуку–бригади	– начелник органа, одељења (8) – начелник одсека (7) – командант батаљона (4) – остале дужности
Командант корпуса	– командант армије (10) – НШ армије (9) – начелник управе (8)

Други критеријум је просечна службена оцена. Наиме, треба сабрати све службене оцене које је старешина добио у току каријере и поделити са бројем службених оцена.

Трећи критеријум је захтевани род – служба. Сваки тактички носилац треба да прецизира који род – службу треба да има официр да би могао да буде кандидат за постављење на одређено формацијско место. Дакле, сваки носилац треба да поређа родове – службе по приоритету и да им додели одређени број бодова. У неком случају ће то бити само један род – служба, а у неком више родова.

Четврти критеријум је завршена школа, при чему се за сваку одређује број бодова (табела 2).

Пети критеријум је остварени стаж у трупи (табела 3).

Шести критеријум су године старости. Преко тог критеријума треба форсирати млађи кадар у оквиру истог чина. Међутим, у оквиру тог критеријума треба предвидети могућност истовременог рангирања старешина различитих чиновна који су кандидати за исто формацијско место. На пример, ако је један кандидат пуковник а други генерал, не може се направити иста (јединствена) скала старости јер би се тако, по правилу, дала предност пуковницима, који су млађи.

Табела 2

Завршена школа	Бодови
Само виша стручна спрема	1
Само ВА или факултет	2
ГШШ или мр	3
ГШШ и мр	4
ШНО или др	5
ШНО и др	6

Табела 3

Стаж у трупи	Бодови
Преко две трећине укупног стажа	4
Од половине до две трећине укупног стажа	3
Од трећине до половине укупног стажа	2
До трећине укупног стажа	1

Седми критеријум је време проведено на последњој дужности. И за тај критеријум треба направити две скале за два различита чина. Разлог за то је истоветан као и за претходни критеријум.

Осми критеријум је познавање страних језика. Могуће варијанте се могу направити од знања једног или више језика у различитим степенима.

Девети критеријум је број објављених радова. Могуће варијанте се могу направити на основу тога да ли је кандидат написао књигу или колико је објавио радова у стручним и научним часописима (нпр. до 20, до 50, више од 50).

Десети критеријум је оцена с Института за ментално здравље Војномедицинске академије.

Сваки од тих критеријума треба помножити с коефицијентом важности, који се исказује одређеном бројчаном вредношћу. Колику ће важност добити сваки критеријум зависи од договора, мада највећи значај има развојни пут. На крају се добија укупан број бодова на основу којег се обавља свеукупно вредновање и рангирање старешина. Такво вредновање се може обављати за потребе редовног годишњег рангирања старешина у оквиру рода – службе или за наменска рангирања ради избора кандидата за одређену дужност.

Доградња садашњег система оцењивања кадра у Војсци Југославије

Основни захтев у вези с доградњом система оцењивања јесте изналажење система који ће бити у функцији одговарајућег вођења кадра у току читаве службе. То значи да систем оцењивања треба побољшати и градити поступно, уз услов да се задовољи основна

одредница да систем омогућава објективну и квалитетну селекцију и оптималан развој кадра. Да би се тај циљ у потпуности остварио неопходно је да се изведу промене у оба сегмента који чине систем оцењивања. Први сегмент се односи на садржај службене оцене и све оно што на њега утиче, а други на законска решења којима се регулишу начин и поступак оцењивања.

Промене у првом сегменту дотичу суштинска питања, која су комплексна и условљена утицајем бројних чинилаца. Зато се до садржаја службене оцене, односно до промена које треба обавити, може доћи само кроз комплексно сагледавање чинилаца и њихових утицаја. Значи, прво треба утврдити све захтеве који произилазе из укупног развоја и утичу на профил кадра, а потом дефинисати елементе службене оцене. На тај начин се испољене особине – карактеристике, старешина могу реално упоредити са постављеним захтевима. С обзиром на то да се не може дефинисати јединствени захтевани профил за све дужности, не може се успоставити ни систем у којем би се све старешине оцењивале према истим елементима – критеријумима. Наиме, неки елементи могу да буду заједнички за све старешине без обзира на дужност, а неки могу бити меродавни само за одређене дужности. Зато је решење груписање формацијских места, односно дужности, на нивоу ВЈ или по родовима – службама. Потом треба дефинисати захтевани профил старешина за тако груписана места, као и садржај службене оцене. Предлог је да се дужности начелно групишу према следећем: 1) командири (одељења, водова, чета); 2) команданти (укључујући НШ, заменике и помоћнике) формацијског чина пуковника и нижег чина; 3) команданти (укључујући НШ, заменике и помоћнике) формацијског чина генерала; 4) начелници управа и сектора; 5) начелници реферата, одсека и одељења; 6) референти, и остали. Даљу поделу дужности у оквиру наведених група треба да обаве тактички носиоци према специфичностима. На исти начин треба груписати научноистраживачке и наставничке дужности.

У садржај службене оцене (који би се различито дефинисао за назначене групе) треба унети елементе захтеваног профила и сагледа-них потреба који су заиста значајни и мерљиви. Прво треба дефинисати елементе на основу којих се могу оцењивати све старешине, а потом разрадити елементе који би важили само за одређене групе старешина. Зато је најбоље да се за сваку групу старешина утврде сви елементи (посебни и заједнички), с тим да се за сваки конкретан случај назначи у којем степену је сваки елемент оцењивања значајан за конкретну групу старешина (на пример, систем оцењивања за команданта и референта приказан је на табели 4).

У примеру су узета само три елемента који би могли да чине садржај службене оцене. У стварности, број елемената ће бити много већи и до њих треба доћи кроз назначени поступак утврђивања захтева и потреба и кроз дефинисање захтеваног профила старешина.

Што се тиче допуне садашњих законских решења из области оцењивања старешина, нагласак је на решењима која се односе на начин и поступак оцењивања. Наиме, циљ је да се оцењивање што више

Елементи оцењивања	Група дужности	Скала важности				
		веома важно	важно	средње	мало	веома мало
Моћ схватања	командир	х				
	референт			х		
Писано изражавање	командир		х			
	референт				х	
.....						
Физичка способност	командир	х				
	референт			х		

објективизује и учини обавезом која се мора остваривати на прописани начин. Зато се предлаже промена регулативе тако да се створи могућност оцењивања кандидата и пре истека законског рока у ситуацији када актуелна оцена старешине не одговара постојећем стању. За сада та могућност постоји, углавном, само у случају да треба дати неповољнију оцену. Такође, треба прецизирати обавезу да сваку службену оцену разматра саветодавно тело. Мада је постојећим прописима предвиђено да претпостављени старешина може водити службену забелешку о раду потчињених, непоходно је да се прецизно дефинишу неке обавезе у вези с тим. Наиме, треба: 1) прецизирати питања по којима ће се припремати и водити службена забелешка, и 2) предвидети обавезу верификације службене забелешке (шестомесечно) и њено уважавање при давању службене оцене.

Закључак

Због сложености и значаја питања оцењивања и рангирања старешина неопходно је непрекидно истраживање и постепена изградња система који ће обезбедити одговарајуће вођење кадра у току читае службе. У основи тог система треба да буду објективно мерљиви критеријуми преко којих се може целовито вредновати официрски кадар. Чињеница је да се изузетно тешко могу бројчано исказати свеукупна вредност и квалитет кадра.

Да би се на потребни начин доградио постојећи систем оцењивања треба прво прецизирати развојне путеве и захтевани профил старешина, а потом дефинисати критеријуме помоћу којих ће се вредновати остварени развој и њихов свеукупни квалитет. Систем треба градити поступно, а свако побошљање треба уводити у оперативну употребу тек после практичне провере. Систем оцењивања се мора афирмисати као систем објективног вредновања, с ваљаним ранг-листама (за избор, постављање, школовање, унапређење). Само такво оцењивање може да буде од користи командовању и да допринесе остварењу општег циља да до највиших дужности стижу најспособније старешине.

Жељко Н. Митровић

У чланку је указано на сложеност и велики значај симбола за свеукупни човеков друштвени живот, друштвену комуникацију и, посебно, пословно и политичко комуницирање. У вези с тим, основна мисао је да свет симбола постаје доминантнији од појавног света, а друштвеним комуницирањем – посредством симбола – креира се оно што сматрамо стварношћу.

Комуницирање и манипулисање симболима аутор превасходно разматра у оквиру теорије и праксе односа са јавношћу. Такође, указује на улогу и значај симбола у организационој култури, маркетингу и односима с јавношћу, и посебно у разматрању и решавању кризних ситуација.

С обзиром на то да је и сам језик симболички систем, посебно поглавље је посвећено реторици и њеном односу с теоријом и праксом односа са јавношћу, при чему је указано на могућност да се (језичким) симболима и реторичким средствима изазивају емоционалне реакције.

Аутор је покушао да успостави везу између комуникационе сфере – специјално односа са јавношћу – и геополитике, односно да осмисли садржај једног новог појма и релативно нове области истраживања – геополити(ч)ке комуникације.

Посебна пажња је посвећена медијима масовног комуницирања, како са становишта масовне комуникације, као процеса деловања симболима, тако и са становишта политичке економије масовних медија, односно економије комуницирања.

Теорија и пракса односа са јавношћу (*public relations*) у савременом свету имају изузетан значај. Међутим, та област се у нас недовољно проучава и недовољно или невешто примењује. У њу се веома споро укључују истраживачи из разних наука који би могли да помогну развој и афирмацију теорије и праксе и да укажу јавности на чињеницу да нас је често много коштао недостатак ефективних и ефикасних односа са јавношћу, односно туђих могућности у тој области. У вези с тим, поставља се питање да ли довољно добро разумемо природу савременог света и комуникације у њему и да ли схватамо стратешки значај континуираних, систематских и планских активности односа са јавношћу. У савременом свету, наиме, треба знати шта има суштински значај за стварање разумевања, с једне, и одбрану од манипулација, са друге стране, и шта границу између комуникације и манипулације чини веома осетљивом и танком. У комуникацији су могућа различита тумачења једног истог, испреплетено је рационално и емоционално и истина је

постала релативна, па ту проблематику треба нарочито познавати да би се могао креирати позитиван имиџ, односно да би се негативан имиџ могао претварати у позитиван и да би се решавале кризне ситуације у односима са јавношћу. У оквиру тога, треба знати за могућу (зло)употребу симбола у теорији и пракси односа са јавношћу, односно ширину и суштински значај симбола у односима са јавношћу, и то како вербалних, тако и невербалних симбола.

Симболе не треба схватати (само) као обичне знакове – то је опасна и недозвољена редукција. Неопходно је да се разуме и њихов значај и значење за ефективне и ефикасне односе са јавношћу како у пословној, тако и у политичкој сфери. Осим тога, могуће је успоставити везу између комуникационе сфере – посебно односа са јавношћу – и геополитике, односно, та веза може дати добре резултате у одбрамбеној геополитици малог народа, као и најшире схваћеној политици одбране, с обзиром на карактер и значај медијске виртуелно-симболичке сфере у савременом свету.

Развој савремене теорије и праксе односа са јавношћу

Развој концепције односа са јавношћу у 20. веку везује се превасходно за пословну сферу, али су први историјски подстицаји потекли из сфере политике, што је у садашње време значајно због повезаности економије, одбране и политике. „Тенденција деведесетих је да се раде добре ствари... Осамдесете су биле (године) посвећене стилу и стилу живота. Деведесете су посвећене трагању за душом“, наводи се у бестселеру уџбенику менаџмента, аутора Стонера, Фримана и Гилберта.¹ С друге стране, сматра се да другу половину 20. века карактерише прелаз високоразвијених земаља у посткапиталистичко, постиндустријско, односно инфроматичко друштво. Према Питеру Дракеру, превасходни ресурс посткапиталистичког друштва биће знање. То значи да ће то друштво морати да буде друштво организација.² Неке од кључних речи постају међуљудски односи, кооперација (узајамност) и тимски рад, односно повећава се значај „soft“ компонентата организације – културе, вођства, климе, система награђивања итд. Инсистира се на еколошкој и друштвеној одговорности организација; развија се *relationship marketing* (међузависни маркетинг, или – још боље – маркетинг на основама узајамности). Развија се идеја виртуелне организације (концепт организације без места), што јача релацију поверење – успех у односу на релацију контрола – успех.

Етика – која у психоаналитичкој интерпретацији значи ограничавање нагона и захтева да *ego* поднесе жртву *super-ego* – има све већу улогу као академска тема и задатак у пословању организација. У оквиру

¹ Стонер, Фриман, Гилберт, *Менаџмент*, „Желнид“, Београд, 1998, стр. 433, (претпоставимо да се наведена мисао односи само на пословну сферу и да је превасходно реч о тежњи).

² Р. Drucker, *Посткапиталистичко друштво*, ПС „Грмеч“ – „Привредни преглед“, Београд, 1995.

тога, повећава се значај четвртог модела односа са јавношћу (*public relations* – PR) који се примењује у пракси – симетрично, односно равноправно комуницирање организација (и појединаца) са својим стратешким јавностима ради креирања разумевања, добре воље и позитивног имиџа.³ (Према често навођеној дефиницији британског института за *public relations* „PR је промишљено, планирано и континуелно деловање организације на успостављању и одржавању разумевања између организације и њеног окружења“.⁴)

Имиџ може да се схвати као мултидимензионална сума психичких елемената – асоцијација, представа, слика и ставова. При томе, разликују се глобални имиџ, корпоративни имиџ, имиџ производа, имиџ марке, маркетинг-имиџ и имиџ земље порекла („*made in*“ *image*). Специфичне акције комуницирања снаже и појашњавају имиџ, „а задовољство оствареном комуникацијом основа је поверења; поверење рађа партнерски однос, а све то води ка пословном успеху“.⁵ Интересантно је разматрати поверење у сфери политике у вези с феноменом политичког насиља; „насиље је вероватније тамо где постоји мање поверења, а количина поверења је директно пропорционална нивоу ефективне комуникације“.⁶

У предузећима⁷ односи с јавношћу обухватају све облике односа предузећа с окружењем и немају непосредну продајну сврху. Према Џону Вајту, PR – као функција управљања – „најбоље обавља своју улогу када је независан и у директном контакту са топ-менаџментом“.⁸ О значају комуникације сведоче подаци Међународног удружења за PR да просечан директор 85 одсто свог времена проведе у комуникацији с другим људима. Отуда је, између осталог, веома важно теоријско проучавање и разумевање пословне и међуљудске комуникације,⁹ коју није могуће разумети, нити ефективно и ефикасно усмеравати (управљати), без разумевања значаја и значења симбола. Односи с јавношћу се обављају превасходно путем симбола и они су главна средства којима се утиче на релевантне јавности (нажалост, често су и средства манипу-

³ Прва три модела односа са јавношћу су медијска агентура или публицитет, јавно информисање и асиметрично комуницирање (убеђивање) (према: А. Богданић, *Кризне ситуације у односима са јавношћу*, „Српска политичка мисао“, бр. 1-4/94).

⁴ Наведено према: Д. Врачар, *Стратегија тржишног комуницирања*, друго издање, Привредне вести Еуропублик, Београд, 1997, стр. 403.

⁵ Б. Милошевић, *Увод*, зборник *Предузетништво и социологија*, Социолошко друштво Србије – огранак у Новом Саду, Одељење за филозофију и социологију Филозофског факултета у Новом Саду, „Матица српска“, Нови Сад, 1993, стр. 144.

⁶ А. Фатић, *Политичко насиље у међународним односима и проблеми „пропалих држава“*, зборник „Проблеми српске политике“, Центар за менаџмент, Београд, стр. 34.

⁷ PR применљив је у било којој организацији.

⁸ Према: М. Ђурић, *Public Relations – кључ успешног наступа на тржишту*, Институт за тржишна истраживања, Београд, 1992.

⁹ „Што се тиче *public relations*-а PR за сада нећемо рећи да је PR самостална наука већ нека врста научне интеграције, грана научне комуникације, која је и сама, пак, грана науке о понашању“ (А. ван дер Меиден *Public Relations* –

лације), па теорија односа са јавношћу – аналогно савременој комуникологији – треба да тежи разумевању симбола.

Симболи у односима са јавношћу

„Појам симбол традиционално има три основна значења. У најширој употреби је значење симбола као конкретизације неке апстрактне идеје (голуб је симбол мира, крст је симбол хришћанства). Друго значење ослања се на етимологију грчке речи *symbolon*, што обележава два дела једног предмета као знамења или знака распознавања и спајања. У том смислу, чланови једне групе или заједнице себе препознају као целину кроз симболе који их уједињују. Треће значење везано је за логику и математику, где је симбол арбитрарни знак на основу којег се граде различити системи израчунавања других система мишљења ...“

„Симбол обележава, изражава неку другу реалност и спаја све оне на које се односи, чиме се истиче његова социјална условљеност“.¹⁰ „Друштвена улога симбола је огромна и многострука: они резимирају, поједностављују, подсећају, изражавају, потврђују поредак, уједначавају, уређују, хране колективну осећајност и утичу на социјализацију“.¹¹ „Симболи су прворазредни медијум комуникације“.¹² („Комуникација међу људима, за разлику од комуникације код животиња, пре свега је комуникација симболима.“¹³ „... само (је) човек способан да разуме симбол, па се може слободно рећи да се људска култура јавља са способношћу човека да ствара и разумева симболе“.¹⁴)

Систематско проучавање симбола добило је нарочит замах у 20. веку захваљујући психоанализи (Фројд, Јунг, Лакан), лингвистици (Бенвенист, Сосир, Јакобсон), етнологији (Клод Леви-Строс) и социологији (Барт, Лефевр).¹⁵ Тако, на пример, према Јунговом учењу, језик и „становници“ несвесног су симболи, а средство комуникације – снови.¹⁶ Ернст Касирер је показао да се симболи не користе само у егзактној науци већ да су и језик уопште, мит и религија такође потпуно

Увод у односе с јавношћу, „Прометеј“ Нови Сад, 1993, стр. 78). „Проучити PR научно укључује позивање у помоћ концепција и дисциплина које су опробане ‘другде’ у научним доменима. Другачије речено: PR је грана ширег конгломерата дисциплина које су се ‘за ту прилику’ окупиле. PR, стога, треба називати ‘инкретичком’ граном науке. Социологија, социјална психологија, економија, пословне науке, лингвистика, филозофија и етика, историја и комуникацијска наука, све те науке нуде становиште за проучавање PR-а. Ако се жели проучавати PR, треба позвати у помоћ једну или више ових дисциплина“ (исто, стр. 98).

¹⁰ Ј. Ђорђевић, „Симболи“, *Енциклопедија политичке културе*, „Савремена администрација“, Београд, 1993, стр. 1037–1038.

¹¹ Исто, стр. 1038.

¹² Исто, стр. 1039.

¹³ Н. Рот, *Знакови и значења „Нолит“*, Београд, стр. 22–26. Вербална комуникација је редовно симболичка, а невербална обично сигнална комуникација, сматра Никола Рот.

¹⁴ Ђ. Шушњић, *Симболи – заборављена значења*, Чигоја штампа, Београд, 1997, стр. 8.

¹⁵ Ј. Ђорђевић, исто, стр. 1038.

¹⁶ К. Јунг, *Човек и његови симболи*, „Народна књига“, „Алфа“, Београд, 1996, (увод Џона Фримена), стр. 9.

симболичког карактера.¹⁷ „Симболичко омогућује не само да се искуство 'именује', већ исто тако да се организује и, према томе, конституише као такво, чинећи га мисливим и комуникабилним... Односи власништва, системи једнаке вредности између робе и робе, и робе и новца већ су резултат стављања у симболичку форму“,¹⁸ пише Умберто Еко.

Посебно је важно правити осетљиву дистинкцију између знака и симбола: „симбол представља знак са свим елементима: изразом, садржајем и значењем, али ипак, знак посебне врсте, знак који има способност да изрази читав сплет идеја и вредности, знак који има посебно значење за онога коме се упућује и чија се реакција очекује“.¹⁹ Значења појава су важнија од самих појава: црвена ружа је обична биљка, али као поклон може да значи изражавајуће осећања љубави! „Наша чула су у додиру са светом али не и са суштином света, јер суштина није чулна. Слика света коју нуде очи није слика света коју открива дух. Око се задржава на облику или појави, дух на значењу или смислу. Око је усмерено на физичко, дух на метафизичко“.²⁰ „Симбол је чулни знак нечег натчулног: појма, мисли, веровања, вредности, итд.“²¹ Важно је схватити да симбол није тако чврсто везан за појаву коју представља – шири је од знака, богат значењима.²² Како закључује Мирча Елијаде, „симбол омогућује слободно кретање кроз све разине збиље“.²³ Симболичком се може сматрати свака (језичка) порука која садржи више од једног значења.²⁴ Уз то, „значења симбола нису дата него задата: симболички језик отвара огроман простор за тумачење (курзив Ж. Н. М.), јер симбол више скрива но што открива!“²⁵

Друштво може да се схвати као симболичка интеракција, односно може се говорити о природи људског живота у групи са становишта симболичке интеракције. Израз симболичка интеракција односи се на особену природу интеракције између људских бића. Особеност се састоји у чињеници да људска бића узајамно тумаче или „дефинишу“ поступке, уместо да само реагују на њих. Њихов „одговор“ не произилази непосредно из туђег поступка, већ се заснива на значењу које се тим поступцима придаје. Људска је интеракција, дакле, посредована употребом симбола, тумачењем, односно утврђивањем значења туђих поступака. То посредовање значи да се у случају људског понашања између дражи и одговора умеће процес тумачења.²⁶

¹⁷ М. Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, „Нолит“, Београд, 1971, стр. 234. Када је реч о религијским симболима треба погледати књигу Мирче Елијадеа *Слике и симболи*.

¹⁸ У. Еко, *Симбол*, „Народна књига“ – „Алфа“, Београд, 1995, стр. 14.

¹⁹ З. Славујевић, *Политички маркетинг*, Факултет политичких наука, Београд, 1999, стр. 70.

²⁰ Ђ. Шушњић, *Симболи – заборављена значења*, исто, стр. 5.

²¹ Исто, стр. 8.

²² Исто, стр. 8.

²³ Наведено према: Ђ. Шушњић, исто, стр. 10.

²⁴ Исто, стр. 11–12.

²⁵ Исто, стр. 7.

²⁶ Х. Блумер, „*Society as Symbolic Interaction*“, зборник „*Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach*“, А. М. Rose, Routledge and Kegan Paul, London, 1962, pp 179–192.

„Док ... тзв. референцијални симболи настају пре свега из потребе економије комуницирања, дотле се симболи у политици користе првенствено у циљу преношења и формирања одређеног *емотивно-афективног става према означеном* (курзив Ж. Н. М.). За разлику, дакле, од референцијалних симбола, који настају као резултат усавршавања, логичке организације, дисциплиновања и формализације људске комуникације, кондензациони симболи углавном измичу логичкој организацији израза и садржаја, а посебно значења. И управо према интензитету те емотивне 'доградње' непрестано се помера граница између 'референцијалних' и 'кондензационих' симбола – многи кондензациони симболи када постану емотивно 'испражњени' постају 'референцијални' симболи, као што се дешава и обрнуто“.²⁷ Како наводи Умберто Еко, предмет антрополигије јесу модели, или „системи симбола који штите карактеристична својства искуства, али којима, за разлику од искуства *можемо да манипулишемо* (курзив Ж. Н. М.)“.²⁸ У маркетингу су све значајнија истраживања ритуала културе и симбола културе. Како наглашавају антрополози културе, потрошачка добра поседују значајну способност да комуницирају са значењима из културе.²⁹

Бергер и Чејф истичу да комуникологија, односно наука о комуницирању, „тежи разумевању стварања, тумачења и утицаја система симбола и сигнала“.³⁰ То је значајно и за теорију *односа са јавношћу*, с обзиром на то да се *односи са јавношћу* сматрају професионалном подоблашћу *организациског комуницирања*, које је и само део теорије комуницирања (комуникологије).³¹

Симбол је обично знак части, квалитета, и служи за распознавање и разликовање од мноштва сличних производа. Макре изводи шест основних карактеристика којима се одликују фирме са јаким интернационалним имицом: *симбол, ритуал, статусни симбол, припадност, легенда и позитивно наслеђе*. Могло би се рећи да симболи дају снагу језику имица. Они су компонента организационе културе, коју Шајн дефинише као „модел основних претпоставки, вредности и норми које је дата група развила или открила учећи како да решава проблеме екстерне адаптације и интерне интеграције и који функционишу довољно добро да би били пренети новим члановима организације као исправан начин мишљења и осећања у вези са тим проблемима“. Наиме, садржај организационе културе чине когнитивна и симболичка компонента. У когнитивне елементе спадају *претпоставке, вредности, веровања и норме понашања*, док се симболички садржај организационе културе може сврстати у три групе: *семантички симболи* (језик, жаргон, метафоре, приче, митови), *бихевиористички симболи* (организациони

²⁷ Е. Сапир, *Симболизам*, зборник „Теорије о друштву“, „Вук Караџић“, Београд, 1969, том 11, стр. 965.

²⁸ У. Еко, *Симбол*, исто, стр. 15.

²⁹ Б. Маричић, *Понашање потрошача*, четврто издање, „Савремена администрација“, Београд, 1996, стр. 123.

³⁰ А. Богданић, *Комуникологија (Водећа парадигма)*, Чигоја штампа, Београд, 1996, стр. 24.

³¹ Видети: А. Богданић, *исто*, стр. 18.

ритуали и церемоније) и материјални симболи (спољни изглед зграда, унутрашњи простор и намештај, начин облачења, логотип, а у извесном смислу и сама организациона шема).³² Симболи, приче, жаргон, церемоније и изјаве о принципима основни су механизми за преносење вредности једне културе међу људима, односно за упознавање радника с организационом културом.³³ Када је реч о физичким симболима, значајно је да су то предмети који значе много више него што се на први поглед чини. Прво, организације се често ослањају на симболе – физичке предмете чији је садржај много инфериорнији од порука које носе. На пример, неке компаније се ослањају на импресивне зграде да би наговестиле снагу и значај организације – порука је да су велике и стабилне. Друге компаније се ослањају на слогане попут Ценерал електрика: „Прогрес је наш најзначајнији производ“, или Форда: „Квалитет је задатак бр. 1“, чиме се на симболичан начин приказују вредности организације. Возилима у власништву организације (па чак и млазњаци), поред осталог, треба да се дочара култура организације, докаже њена моћ и укаже на места где је моћ концентрисана.³⁴

У истраживању које је спровео Орнштајн³⁵ показало се да различите врсте симбола стварају различите представе о евентуалној организационој култури. На пример, компаније са много зеленила и цветним аранжманима оцењене су као пријатељске, са културом усмереном ка човеку, док су оне у којима је простор за пријем био окићен наградама и трофејима оставиле утисак да су дубоко опредељене за постизање успеха. Ти резултати су показали да су физички симболи јако оруђе које веома „гласно“ саопштава карактеристике организационе културе. Један од циљева односа са јавношћу управо је креирање и – према потреби – мењање организационе културе. Тиме је, с обзиром на симболичку компоненту у садржају организационе културе, још једном показана веза између симбола и односа са јавношћу.

Кризне ситуације у односима са јавношћу

Већина практичара и теоретичара наглашава да су односи са јавношћу комуникативни процес путем којег се разрешавају конфликти и продубљује разумевање између неке организације и њених стратешких јавности или публика.³⁶ То је процес у којем организација хармонизује своје односе са стратешки важним јавностима – публикама од којих зависе нормално функционисање и опстанак организације. Треба узимати у обзир чињеницу да се појам јавности у концепцији односа са јавношћу разликује од појма јавности у теорији јавног мњења. Према

³² Према: Н. Јанићијевић, *Организациона култура – колективни ум предузећа*, „Ulises“, Нови Сад, и Економски факултет, Београд, 1997.

³³ Џ. Гринберг, Р. А. Барон, *Понашање у организацијама (Разумевање и управљање људском страном рада)*, „Желнид“, Београд, 1998.

³⁴ Исто, стр. 496.

³⁵ Исто, стр. 496.

³⁶ Разматрања природе односа са јавношћу и кризних ситуација у односима са јавношћу у овом поглављу углавном се заснивају на раду: А. Богданић, *Кризне ситуације у односима са јавношћу*, „Српска политичка мисао“, бр. 1–4/94.

теоретичару маркетинга Филипу Котлеру, јавност је свака група која има актуелни или потенцијални интерес или утицај на способност организације да оствари своје циљеве. Основа односа са јавношћу је симболичке, комуникативне природе. Односно, „односи са јавношћу су преваходно симболички, комуникативни феномен, а у савременом друштву, последично, и медијски феномен. Кризне ситуације у односима са јавношћу могле би се одредити као комуникативни, симболички сукоби између организације и њених стратешких јавности“,³⁷ од којих су масмедији углавном означени као кључна јавност за односе са јавношћу.

Сузана Лангер је закључила да човек нема само могућност да користи симболе, него има и исконску потребу за симболизацијом. Отуда, можда, везаност и вера људи у симболе (реификација).³⁸ Понекад није стварност то што људе чини задовољним или несрећним, тужним или веселим него симболи. Александар Богданић наглашава да „у постиндустријском друштву свет симбола постаје доминантнији од појавног света (курзив Ж. Н. М.). (Реалност постаје симболичка, а симбол – реалност). Стога и многи сукоби и кризе настају и разрешавају се на нивоу симбола... Тако друштвено комуницирање креира оно што сматрамо стварношћу“ (курзив Ж. Н. М.). За многе је стварност само оно што чују или виде у медијима о неком догађају. Још је Волтер Липмен наглашавао да људи сматрају стварношћу све оне слике за које верују да су истините. Веома је важно да се то разуме када су у питању односи са јавношћу. Криза или кризна ситуација у организацији постаје конфликтна или кризна ситуација за односе са јавношћу кад сукоб који је изазвао кризу у организацији или сама криза добију публицитет, односно када проблем организације постане познат њеним стратешким јавностима. „Када криза у организацији постане позната стратешким јавностима организације, онда она изазива симболички сукоб, сукоб на нивоу перцепције и комуникације између организације и њених публика. То значи да је сукоб у односима са јавношћу искључиво симболичке природе, тј. односи се на перцепцију,³⁹ схватања и мишљења стратешких публика о организацији“.⁴⁰

Богданић издваја два важна закључка. Прво, кризна ситуација у односима са јавношћу је симболичког карактера – није зависна варијабла догађаја који је првобитно иницирао. На пример, ако фабрика почне да испушта отровне гасове у атмосферу и тај догађај изазове кризну ситуацију за односе са јавношћу, криза у односима са јавношћу неће се

³⁷ А. Богданић, *исто*.

³⁸ „Симболизација је прерасудна али не преразумска. Она је полазиште свег умовања у људском смислу речи, а општија је од мишљења, маштања или предузимања радњи“ (С. Лангер, *Филозофија у новом кључу*, „Просвета“, Београд, 1967).

³⁹ „Формално, перцепцију можемо дефинисати као процес помоћу којег људи бирају, организују и тумаче информације“ (И. Гринберг, Р. А. Барон, *исто*, стр. 44). Фуснота се односи само на одређење перцепције, а не на наведени део текста.

⁴⁰ А. Богданић, *Кризне ситуације у односима са јавношћу*, *исто*.

превазићи самим престанком испуштања гасова. Друго, за настанак кризне ситуације у односима са јавношћу није неопходно да се нешто заиста догоди у стварности, тј. да објективно постоји сукоб или кризна ситуација у организацији. Организација може да функционише савршено, али ако се комуникационим каналима код стратешких јавности створи представа о кризи у организацији, то постаје кризна ситуација у односима са јавношћу. Дакле, постоји значајна разлика између кризе и кризе у односима са јавношћу. И тачне информације и лажи о некој организацији могу да створе кризу у односима са јавношћу. „У постиндустријском друштву, велики број криза у односима са јавношћу бива изазван квази-догађајима и пропагандом“,⁴¹ закључује своје разматрање Александар Богданић.

Према Ван дер Мејдену, масмедији су учествовали у акцијама да идејама, осећањима и личностима доделе додатне вредности у прављењу хероја и звезда под руководством модерних чланова савета, свештеника комуникације и пропагандиста једног животног стила и оног који се сад зове „*The American way of life*“ или „*Deutschland, Deutschland über Alles*“.⁴² Американци су створили највише светски популарних симбола, уз упоредно развијање вештине доминирања јавним мњењем. У вези с манипулацијом, Ванс Пакард је својевремено записао да аналитичари мотива, сарађујући с манипулаторима симбола, додају дубину продаји идеја и производа.⁴³ Сузана Лангер наглашава да симболи омогућавају „поимање објеката у њиховом одсуству“⁴⁴, а Ђуро Шушњић то формулише на следећи начин: „... и кад није присутна сама ствар, људско биће реагује на симбол који замењује ствар као на саму ствар. (Што човекова средина постаје све више и више симболична – у смислу да је човек окружен симболима – то је удаљавање од самих ствари све веће и веће и непосредно искуство надомешта се учењем симбола). Према томе, вештим руковањем симболима (идејама) постиже се промена (у осећањима, ставовима и понашању) равна оној која се постиже мењањем природних и друштвених околности“.⁴⁵

Реторика и односи са јавношћу

Будући да је језик симболички систем, реторика је такође значајна за односе са јавношћу („... симболи играју доминантну улогу у целокупном нашем животу. Пре свега, ми не можемо мислити без језика, а речи и други језички изрази су симболи *par excellence*“⁴⁶). Језик је не само симболички систем којим се човек највише користи него је и најразви-

⁴¹ Исто.

⁴² A. van der Meiden, *Public Relations (Увод у односе с јавношћу)*, „Прометеј“, Нови Сад, 1993.

⁴³ В. Пацкард, *Скривени убеђивачи (Психологија рекламе)*, „Досије и ПС“, „Грмеч“ АД – „Привредни преглед“, Београд, 1994.

⁴⁴ Наведено према: А. Богданић, *Комуникологија (водећа парадигма)*, исто, стр. 11.

⁴⁵ Ђ. Шушњић, *Рибари људских душа*, Чигоја штампа, Београд, 1995, стр. 30.

⁴⁶ М. Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, исто, стр. 223.

јенији симболички систем уопште“.⁴⁷⁾ У реторици се речи превасходно користе као симболи, што је важно с обзиром на то да се речи „често употребљавају не-симболички, или је ситуација таква да оне функцио-нишу само као обични знаци“.⁴⁸ Она је назив за говорничку вештину стару 2.500 година која се, упркос раним отпорима филозофа, непре-стано опире времену и показује способност подмлађивања. Аристотел⁴⁹ је одредио као „способност теоријског изналажења уверљивог у сваком датом случају“, па је реторика појмљена као вештина уверавања слушаца посредством аргумената. Њена логика се заснива на вероват-ним, а не на научно истинитим судовима. У политичком значењу, филозофи углавном сведе реторику на демагогију и завођење људи, што није њено изворно значење, уколико се не злоупотребљава. У другој половини 20. века реторика је имала нови полет и постала је предмет нових огледа из филозофије и теорије комуникације, односно лингвистике.⁵⁰ Развијају се и „погонска“ (индустријска) и „продајна“ (трговачка) реторика. „Погонска реторика је повезана са погонском психологијом, све у циљу стварања рационалнијих међуљудских односа у области индустријских погона. Партнерско уобличавање живота у погонима постао је један од најургентнијих задатака данашњице. У овом смислу, реторика у индустрији блиска је тзв. хуманистичкој организа-цији коју препоручује социологија организације“.⁵¹ То је значајно за организовање интерне стратешко-комуникационе политике организаци-је, тј. за интерни *public relations*.

Да би се разумео менаџмент менаџери прво морају да схвате озбиљно језик, тврдио је својевремено Питер Дракер, што може, према Драгани Покрајчић, „да доведе до 'нове' дефиниције менаџмента као вештине да се преко људи и помоћу речи обаве ствари“.⁵² У вези с тим, могућа је и следећа дефиниција: *менаџмент је вештина да се преко људи и помоћу симбола – превасходно вербалних (односно помоћу језика као симболичког система) – обаве ствари*. Само схватање да је реторика

⁴⁷ Н. Рот, *исто*, стр. 34.

⁴⁸ М. Марковић, *исто*, стр. 226.

⁴⁹ „Аристотел успоставља елементарну комуниколошку тријаду: говорник – говор – слушац и анализира низ чинилаца сваког елемента који доприносе ефективности, односно персуасивности комуникације. У првом случају то су говорникове особине, као на пример, честитост, поверење које ужива код слушаца итд., будући да, за разлику од софиста, Аристотел сматра да је 'говорников карактер најделотворније средство уверавања'. У другом случају то су облици изражавања, структура, врсте, стилови и начин говора, употреба различитих типова аргументације (ентимема, историјских примера, басни, изрека, апроксимација, паралогија, преувеличавања, потенцирање не само дела, већ и намере учиниоца итд.). У трећем случају то су карактеристике публике (старосна доб, социјално порекло, расположење и осећања итд.), па Аристотел сасвим јасно формулише и допуњава на многим тачкама сазнања о сегментирању говорења, односно пропаганде (З. Славујевић, „*Староковна пропаганда*“: од Вавилонске куле до „*Panem et circences!*“, Радничка штампа, Институт друштвених наука, Београд, 1997, стр. 181).

⁵⁰ Љ. Тадић, *Политиколошки лексикон*, Београд, 1995.

⁵¹ Љ. Тадић, *Реторика*, „Филип Вишњић“, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 1995, стр. 322.

⁵² Д. Покрајчић, *Реторика стратегије* „Економски анали“, бр. 126, Београд, 1995.

вештина истинитог и лепог говорења није у супротности са логиком, с једне, и дефиницијом и кодексима *public relations* струке („Извођачи PR-а морају се придржавати највиших стандарда истине и тачности...“), са друге стране. Тако ствари стоје нормативно-теоријски посматрано; међутим, из праксе је познато колико је PR етички осетљива професија⁵³, тако да неретко бива пређена граница између комуникације и манипулације. А тада, разуме се, долази до злоупотребе симбола и реторичких средстава и они постају главна оруђа манипулације. Поред логичке не треба запоставити ни емотивну димензију у појму реторике. Уз граматичку и стилистичку припремљеност, беседник мора имати и добру вољу као психолошку претпоставку успеха беседе⁵⁴. „Мање интелигентне особе уједно су и мање критичне и податније за манипулацију, али у исто вријеме због одбијања рационалних аргумената и тврдоглавије у остајању при првотним опредељењима... код тих скупина лакше је дјеловати емоционалним апелима него чињеничном аргументацијом“.⁵⁵

У књизи *Public Relations* Сем Блек закључује: „Волети људе није неопходно, али помаже. Разумети људе и шта они воле и не воле је драгоцене.“⁵⁶ У томе се очитује сличност између беседника и *public relations* практичара, између реторике и *public relations* концепције. Важно је како за беседника уопште, тако и за PR менаџера (односно извођача PR) да буде емоционално, односно социјално интелигентна особа.⁵⁷ С обзиром на емотивну димензију симбола и реторике, чињеницу да се у реторици превасходно користе речи као симболи, а у PR реторика и симболи уопште, PR менаџер је човек који је способан да помоћу симбола ствара специфично емотивно и интелектуално стање – стање разумевања. Подразумева се да PR менаџер у сваком тренутку води рачуна о томе да ли су појединци и групе, односно стратешке јавности, у стању да интерпретирају значење симбола, било да је реч о вербалним или невербалним симболима.

Однос реторике и односа са јавношћу инспиративан је за дубља теоријска разматрања места теорије и праксе односа са јавношћу између топике (реторике) и логике, односно између коцепта вероватности (у античком, а не математичко-статистичком смислу речи) и коцепта истинитости. У пракси је посебно занимљиво и осетљиво питање употребе језика и реторичких фигура (као и симбола уопште) у међународном маркетингу и односима с јавношћу, с обзиром на социокултурне димензије међународног окружења.

⁵³ А. van der Meiden, исто, стр. 88.

⁵⁴ П. Бубања, *Логичка проблематика и реторичка вештина у функцији развоја мисаоности у економији*, „Економске теме“, бр. 1, 1979.

⁵⁵ И. Шибер, *Основе политичке психологије*, „Политичка култура“, Загреб, 1998, стр. 330.

⁵⁶ С. Блек, *Односи с јавношћу*, „Clio“, Београд, 1997, стр. 228.

⁵⁷ О значењу и значају емоционалне интелигенције видети: Д. Големан, *Емоционална интелигенција*, „Геопоетика“, Београд, 1998.

Масовна комуникација је процес деловања симболима,⁵⁸ па је важна улога медија масовног комуницирања у савременом свету, као и њихова економска основа. Област политичке економије масовних медија је привукла пажњу бројних алтернативних истраживача и теоретичара масмедија и комуницирања. Ноам Чомски језгровито објашњава основну тезу политичке економије масовних медија на следећи начин: „Било да се зову 'либерални' или 'конзервативни', утицајни медији су велике компаније, у власништву или кооперацији са још већим конгломератима. Као и друга предузећа, они продају свој производ на тржишту. Њихови купци су они што се рекламирају, другим речима, остала предузећа. Производ који продају је публика. Поред тога, производ елитних медија – који одређују основни садржај по којем се сви остали медији равнају – је прилично богата публика. Дакле, имамо велика предузећа која продају прилично богату и привилеговану публику другим предузећима. *Не изненађује што слика света који они нуде одражава уске и субјективне вредности и интересе трговаца, купаца и производа.*“⁵⁹

Питања ширег утицаја економских чинилаца на комуницирање тек треба да се уграде у теорију, сматра теоретичар масмедија Денис Мек Квејл. Неки општи, структуралистички постулати о медијском власништву и његовим последицама још нису одбачени, иако су остали мање популарни под утицајем неолиберализма, постмодернизма и новог, технолошког, детерминизма. Према Мек Квејлу, корисно је да се неки од тих ставова поново размотре: „Прво, још увек је неоспорно да економска моћ над масовним медијима – утиче на медијски садржај, макар то било само у негативном смислу – спутавањем непрофитабилних комуникационих форми и пригушивањем мишљења која критикују експлоататорски систем приватне зараде. Друго, чињеница је да највећи број креативних продуцената ради за велика медијска предузећа, те су подређени захтевима менаџмента и законима професионалне организације рада. Треће, скоро све што медији произведу и понуде публици може се сматрати робом. Та роба се износи на тржиште и продаје индивидуалним потрошачима за новац или пажњу. Ако је у питању пажња, она се потом продаје клијентима који се рекламирају. Четврто, начин расподеле комуникационих ресурса између богатих и сиромашних није се променио ни у једној земљи, тако да богати имају много више слободе и могућности да комуницирају у друштву. Производња и потрошња медијских роба, условљене односима на тржишту, одвијају се у контексту који је дефинисан, с једне стране капиталистичким власништвом над медијима, а с друге – класном неједнакошћу. Ова теза

⁵⁸ П. Љубојевић, *Масовна комуникације*, Позорница драмских уметности, Нови Сад, 1996, стр. 39.

⁵⁹ Према: А. Богданић, *Комуникологија (Водећа парадигма)*, исто.

се може додатно проширити и када се истиче *неједнакост у међународним комуникационим односима*“ (курзив Ж. Н. М.).⁶⁰

Геополити(ч)ка комуникација

Избор најуспешнијих и најкреативнијих реклама на водећим светским фестивалима током 1997. године указује на тенденцију фаворизовања визуелних симбола и слика, и на занемаривање, знатно скраћивање, па чак и изостављање вербалних порука.⁶¹ Чини се да се то дешава како у пословној, тако и у политичкој и културној сфери. „Учење из књига уступа место учењу помоћу слика,⁶² уочио је Хенри Кисинџер, експломата, стручњак за међународне односе и један од двојице главних америчких геостратега. Расл сматра да је значење слика најпростија врста значења јер слике личе на оно што значе, док речи по правилу не личе.⁶³ Та свеобухватна *визуелизација* (и „телевизација“) важан је аспект онога што данас називамо *виртуелизација*⁶⁴, пише Пол Вирилио. Таква ситуација погодује „осећајним реакцијама политичког јавног мњења“, које се очитују „у постојању непомирљивих, оштро супротстављених схватања стварности – ‘црно-белих’ подела учесника једног сукоба на ‘добре и лоше момке’...⁶⁵ Уопште, сматра се да је *политика у највећој мери ствар симбола*.⁶⁶ Према тој идеји, симболи у политици нису само средство (пропагандно, реторичко, демагошко) за стицање и чување политичке моћи, која се испољава и „троши“ у некој другој, несимболичној, „реалној“ равни стварности. Област симболичног јесте највеће и најбогатије царство које политичари и њихови генерали, свештеници и песници „салвама“ речи, придика и стихова освајају. Власт коју они освајају и у којој уживају, у ствари, јесте власт над симболима.⁶⁷

Игнацио Рамоне каже да „моћ одсада пролази кроз простор“⁶⁸. Заправо, моћ је одувек пролазила кроз простор, нарочито сада – у епохи виртуелне (теле)комуникације и економске глобализације. Али, поставља се питање како да се разуме питање простор у време када свет симбола – креиран, дистрибуиран и мултиплициран од стране медија масовног комуницирања – заоштрава питање односа реалног и виртуелног простора. „Стварни простор и његово запоседање је прави циљ, ‘електронски простор’ је средство које га прикрива,⁶⁹ сматра Драган

⁶⁰ Д. Мек Квејл, *Стари континент – нови медији*, Нова холдинг Д. О. О., Београд, 1994, стр. 214–215.

⁶¹ И. Петровић, *Укљученост као фактор одлучивања потрошача*, *Психолошка истраживања*, бр. 9, Институт за психологију, Београд, 1997, стр. 53.

⁶² Наведено према: Д. Симић, *Новс димензије моћи и геополитичка стварност српског народа*, зборник „*Геополитичка стварност Срба*“, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 280.

⁶³ Наведено према: М. Марковић, *исто*, стр. 236.

⁶⁴ П. Вирилио, *Информатичка бомба*, „Светови“, Нови Сад, 2000, стр. 19.

⁶⁵ Д. Симић, *исто*, стр. 281.

⁶⁶ И. Чоловић, *Политика симбола*, Београд, 1997, стр. 7.

⁶⁷ *Исто*, стр. 7.

⁶⁸ И. Рамоне, *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998, стр. 17.

⁶⁹ Д. Симић, *исто*, стр. 282.

Симић. Ни савремени ратови се не воде само војним и економским већ, све више, и комуникационо-информационим средствима. Прво се пласирају слике и симболи – најбоље преко телевизијских предајника – а потом могу да уследе и „томаховци“. Дакле, *симболичко насиље претходи физичком насиљу*, па је питање чему у таквој ситуацији могу да се надају мали, аутохтони народи који иду уз „ветрове историје“ (израз Фернана Бродела) и, уз то, насељавају геостратешки важне просторе и додирују различите народе и цивилизације.

Глобализацију производње, трговине и финансија прати и културно-комуникациона, нарочито медијска глобализација, због које разлике постају упадљивије и чудније, и тумаче се као опасна дрскост; зло које евентуално почине појединци или групе – припадници малог народа неуклопљеног у глобализовани поредак – симболички се повезује са различитошћу тог народа; јавља се идеја колективне кривице и рата против читавог народа – носиоца разлика – као „нужног“ и „леgitимног“ средства кажњавања и обуздавања ученог или инсценираног зла (уколико догађаја нема – треба га измислити, јер *public relations* моћних – „веродостојности“ ради – мора се заснивати било на догађају, било на квазидогађају; као никада раније, афирмише се функција масмедија као инструмената комуникационе трансформације сваковрсних фикција у „истину“, ⁷⁰ због чега постаје све значајнија мисао Хане Арент да су истина и политика у антитези. ⁷¹ Према томе, готово је немогуће парирати у реалном свету већ парирања у виртуелно-комуникационом, односно симболичком свету. То, наравно, није лако, с обзиром на постојећи комуникациони јаз (који није само једна од линија поделе света него и основица за стварање нових – организационих и политичких подела). ⁷²

Осим значаја (зло)употребе симбола у припреми и правдању рата, и сами ратови могу да буду симболични. Изгледа да је у геополитичком смислу балкански – односно, још уже, српски – простор „душу дао“ да САД тренирају своју вољу за моћ и шаљу одређене поруке Русији и Европи (злоупотребљавајући, при томе, део исламског света, али и Европску унију ухваћену у канце НАТО-а). Наиме, како наглашава Предраг Симић, САД виде Југославију и суседне земље у склопу шире политике према простору Југоисточне Европе се налази између главних тачака америчког интереса у том делу света: Западне Европе, Русије, Блиског и Средњег истока и Средоземља. ⁷³ У оквиру тога

⁷⁰ Т. Ђорђевић, *Савремени свет – свет деградираних комуникација*, „Српска политичка мисао“, бр. 1–2/97, стр. 171. „Светом савремене цивилизације се овладао и влада у гигантским размерама, економски и политички, морално и верски, претежно комуникативним привидима, посредованим масмедијима. Масмедијима су наметнути канони мишљења и понашања, осветшани дејством порука невиђено спектакуларних по форми, преко којих се свет доживљава у хопостази 'тоталне чулне илузије'“ (исто, стр. 171). „Савремена политичка комуникација је акт размене воља и моћи који се обавља у складу са интересима владајућих елита, а не сходно потребама људи“ (исто, стр. 173).

⁷¹ „Истинитост се никада није убрајала у политичке врлине, а лаж је увек важила као допуштено средство у политици“ (Н. Агента, *Истина и лаж у политици*, „Филип Вишњић“, Београд, 1994, стр. 69).

⁷² М. Радојковић, *Међународно комуницирање*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

⁷³ П. Симић, *Америка између две косовске битке*, „Профил“, бр. 23, стр. XIX.

могуће је уклопити и амерички пројекат *SECI*. Још више од тога, и агресију НАТО-а – предвођену САД – могуће је тумачити као слање сигнала, и то чак и савезницима! Као прилог таквој тези, интересантна је анализа операције „Пустинска олуја“ немачког генерала Хаинриха Јордиса фон Лохаузена, тадашњег члана Генералштаба НАТО-а: „Само они који површно осматрају војне појаве мисле да је тучени, нападани непријатељ – обавезно и истински непријатељ. У рату, непријатељ је онај коме се жели нанети штета. Воља наношења штете често има за свој предмет неког другог, а не декларисаног непријатеља. Тај други уопште није изложен (војном) нападу. Напротив, бива проглашен савезником. И зато тај други не узвраћа. Такви савезници често постају учесници рата које предводи један од савезника, обично најмоћнији, хегемонистичка сила која ствара услове за њихову будућу зависност и/или уништење извора њиховог богатства. Процедура која се састоји у преображају савезника у вазала, током заједничког рата – стара је колико и свет. Римљани су постали мајстори у тој вештини. Данас их замењују Американци. Таквим су се показали у оба светска рата. У оба случаја, под исприком да хоће уништити немачку силу – њихов битни циљ је био потчињавање Европе. Педесет година касније САД имају задовољство да виде како њихови савезници и комерцијални партнери финансирају војни поход који је заправо покренут да би их још више подјармио. А Немци, узорни ученици атлантске класе, у томе су крајње педантни“.⁷⁴

Ратови вођени на тлу претходне Југославије дубоко су симболични. Парафразирајући и надограђујући познату мисао Карла фон Клаузевица, може се рећи да је „рат (логичан) наставак геополитике, само другим средствима“⁷⁵. Ми, међутим, треба да се руководимо инверзним геслом: (гео)политика је наставак (одбрамбеног) рата, само другим средствима. Таква одбрамбена геополитика малог народа мора да користи како реални, тако и виртуелни („електронски“, масмедијски) простор.

У условима глобализације, улога једног региона значајно је одређена његовим местом у трансконтиненталним геостратегијама.⁷⁶ На крају 20. века геополитика поприма трансконтинентални карактер и прераста у геоекономију, а неки пророкују да ће у 21. веку имати све значајнију улогу геокултура.⁷⁷ „Глобализам је ауторекфлектован у геоекономији за коју се последњих година сматра да потискује класичну геополитику“, сматра публициста Милош Кнежевић и додаје да „геополитика све више следи пориве и замисли геоекономије“.⁷⁸ Томе се може

⁷⁴ Цитирано према: Д. Калајић, *За српску геополитику*, зборник „Тајна Балкана: монографија о геополитици“, друго издање, Студентски културни центар, 1995, стр. 219–220.

⁷⁵ Ж. Н. Митровић, *Хаос геополитике*, „Економска политика“, бр. 2451/2452, 1999, стр. 5.

⁷⁶ Љ. Митровић, *Балкан у светлу савремених процеса глобализације, регионалне сарадње и интеграције*, „Српска политичка мисао“, 3–4/1997, стр. 79.

⁷⁷ Исто, стр. 79.

⁷⁸ М. Кнежевић, *Крстарења демократија*, ДП „Ђуро Салај“, Београд, 1999, стр. 199.

додати и нешто што се може назвати *геокомуникацијом*, односно *геополити(ч)ком комуникацијом*.

Могло би се закључити да су значај комуницирања, испреплетеност стварног и виртуелног простора, као и појавног и симболичког света такви да комуникологија постаје (односно треба да постане) део геополитикологије. Такође, бројни појмови са префиксом „гео“ сведоче да процес глобализације није једноставан: док велики изучавају и креирају своје геостратегије ради наметања глобализма и својих интереса, мали то раде (односно тек треба да ураде) да би се одбранили од тог поретка или да би унутар њега обезбедили одговарајуће место.

Искуства из грађанског рата у претходној Југославији и агресије НАТО-а на СР Југославију, као и из привредне и друштвене транзиције, могу да послуже и као подстрек и извор података за истраживање на тему кризних ситуација у *односима са јавношћу*. Надајмо се да долази крај заблудама да за дифузију истине нису потребни *односи с јавношћу*, нарочито ако се узме у обзир релативно и прагматично схватање истине на Западу, посебно у САД (Фридрих Ниче је то на следећи начин описао: „Хумор европске културе: *једно се сматра истином, а друго се чини*“). Још је Аристотел наглашавао нужност уверавања људи и у оно што је истина, за разлику од Платона, за кога је образлагање истине, апсолутног добра и врлине увек уверљиво.⁷⁹ У вези с тим, поставља се питање колико смо ми успели да креирамо симбола препознатљивих у свету⁸⁰, и да ли се у нашим предузећима и институцијама схвата значај културе, нарочито филма, за међународни маркетинг, односно креирање позитивног имиџа земље порекла, и за присутност у масмедијима као местима стварања „симболичке додатне вредности“ производа и услуга намењених извозу. Коначно, неминовно је и питање о томе да ли постоји потреба за покретањем националног института за проучавање и креирање симбола (а тиме и имиџа).

* * *

На основу наведеног, под *геополити(ч)ком комуникацијом* подразумева се:

- однос симболичког карактера и значаја појединих простора (то делимично обухвата тзв. сакрална географија) и сфере комуникација;
- неравномерни (асиметрични) размештај и контрола медијско-симболичких потенцијала у свету;
- узимање у обзир геополитичких консидација при одређивању и спровођењу стратегија (пословна, политичка и културна) комуницирања са појединим институцијама, организацијама, регионима, државама и истакнутим појединцима;

⁷⁹ З. Славујевић, *Старовековна пропаганда: од Вавилонске куле до „Panem et circenses!“* исто, стр. 180.

⁸⁰ На пример, шта су поводом прославе осам векова манастира Хиландара креирали наши стручњаци за индустријски дизајн, (међународни) маркетинг и односе с јавношћу?

– медијско-симболичка припрема и потпора („праћење“, оправдање) геополитички инспирисаних ратова.

Одбрамбена геополитика малог народа неизоставно мора да обухвати и комуниколошку, односно медијску виртуелно-симболичку сферу, а у оквиру тога велики значај имају теорија и пракса односа са јавношћу.

Свет симбола постаје доминантнији од појавног света – слика света постаје важније од суштине света. Основ за разумевање таквог света и за сналажење у њему налази се у свету симбола, који су основа комуникације, основно средство изазивања емотивно-афективних реакција у политици и суштина кризних ситуација у односима са јавношћу – помоћу њих се креира оно што се сматра јавношћу. Аналогно савременој комунологији, теорија односа са јавношћу треба да „тежи разумевању стварања, тумачења и утицаја система симбола и сигнала“. Један од циљева односа са јавношћу јесте креирање и – према потреби – мењање организационе културе, што такође указује, с обзиром на симболичку компоненту у садржају организационе културе, на везу између симбола и односа са јавношћу. Реторика има велики значај за односе са јавношћу с обзиром на то да је језик симболички систем, и то најразвијенији симболички систем уопште, и да се превасходно служи речима као симболима. При томе, поред логичке, постоји и емотивна димензија у појму реторике.

Симболичко омогућује како именовање, тако и организовање искуства. С једне стране, свет симбола штити карактеристична својства искуства, а с друге стране је богат значењима и ствара велики простор за тумачења, али и за манипулацију. У односима са јавношћу – као етички осетљивој професији – често се пређе граница између комуникације и манипулације. Тада долази до злоупотребе симбола и реторичких средстава и они постају главна оруђа манипулације.

Према дефиницији односа са јавношћу, *PR* менаџер је човек који је способан да, превасходно путем симбола, ствара специфично емотивно и интелектуално стање – стање разумевања. При томе он мора да води рачуна о томе да ли су појединци, односно циљне групе – поједине стратешке јавности – у могућности да интерпретирају значење симбола, што је посебно осетљиво приликом употребе језика и реторичких фигура, као и симбола уопште, у међународном маркетингу и односима са јавношћу с обзиром на социокултурне димензије међународног окружења.

У савремено доба непосредно искуство се све више надомешта учењем симбола, и то пре свега визуелних симбола и слика. (Стога треба проучавати феномен телевизије и масовне комуникације уопште као процес деловања симбола.) Таква ситуација погодује „осећајним реакцијама политичког јавног мњења“ и „црно-белим“ схватањима. Ако свет симбола постаје доминантнији од појавног света, одбрана треба много више да се води у свету симбола, и тек, у крајњем, оружаном средствима у реалној сфери. Међутим, у оба случаја веома су значајне теорија и пракса односа са јавношћу.

Организација и функционисање америчког обавештајног система

Др Милан Милошевић

Приказ књиге Џефрија Ричелсона *Обавештајна заједница САД*¹

Тајне службе САД најзанимљивија су тема целокупне обавештајне литературе. О њима је написано мноштво радова на разним језицима, па има и опширних библиографија везаних искључиво за амерички обавештајни систем.²

Међу свим тим радовима се издваја монографија *Обавештајна заједница САД*, аутора Џефрија Ричелсона, која је први пут објављена 1985. године, а четврто издање (које приказујемо) публиковано је 1999. године.

Књига је написана на енглеском језику, на укупно 542 стране, а њена прегледност је повећана са 1.313 фуснота и 88 илустрација. Садржи 14 табела, 18 фотографија и 56 шематских приказа и факсимила докумената, који употпуњују садржај и омогућавају потпуније сагледавање разматране проблематике. Садржи 20 поглавља, која су конципирана као проблемска, осим последњег, двадесетог, у којем аутор наводи закључке о будућим правцима развоја и изазовима обавештајне заједнице Сједињених Америчких Држава. Сва проблемска поглавља књиге могу, према садржају, да се синтетизују у четири шире целине: разматрање основних и општих појмова (глава 1), организација обавештајних институција (главе 2–6) и њихово функционисање (главе 7–16) и, најзад, управљање обавештајном заједницом у целини и њеним појединим сегментима (главе 17–19). Тако је, на пример, руковођење аналитичким

¹ Jeffrey T. Richelson, *The U. S. Intelligence Community/fourth edition/*, Westview Press; Boulder, Colorado, 1999. Аутор Џефри Ричелсон професор је јавне управе на Америчком универзитету у Вашингтону, сарадник Центра за међународна и стратешка питања Калифорнијског универзитета у Лос Анђелесу и других угледних институција, признати стручњак за ту област и плодни писац. До сада је из те области, самостално и као коаутор, објавио више књига и чланака у политиколошкој и економској периодици.

² Опширније: Mark M. Lowenthal, *US Intelligence Community: A Bibliography*, New York: Garland, 1994.

процесом и коришћењем информација садржано у деветнаестој глави, која је, уједно, и последња проблемска целина књиге.

Организација обавештајних институција

Прва глава носи назив „*Intelligence*“, што у енглеском језику има више значења (обавештајна активност, знање, сазнање, служба). Аутор и започиње књигу разматрањем вишезначности тог појма, који, према њему, завређује изузетну пажњу. Поред тога, говори о процесу обавештајног рада (*intelligence cycle*), врстама обавештајног рада (*types of intelligence*), циљевима обавештајног истраживања (*targets*), сврсисходности обавештајног рада (*the utility of intelligence*) и, на крају, о појму обавештајне заједнице. При томе, веома је занимљива класификација циљева обавештајне активности уопште, а тиме и америчких обавештајних служби, на транснационалне, регионалне и националне циљеве. На пример, аутор у транснационалне циљеве обавештајних операција убраја организације и појединце који се баве међународним криминалом и трговином наркотицима, међународним тероризмом, трговином оружјем за масовно уништење, и слично.

Део те целине који је посвећен обавештајној заједници САД садржи класификацију организација које је тренутно чине. Аутор наглашава да се појам америчке обавештајне заједнице дефинише у бројним владиним публикацијама, директивама и правној регулативи, али да те дефиниције, најчешће, неодржавају стварно стање и најновије промене. У сваком случају, на основу традиционалног опсега тог појма, сви елементи јединствене обавештајне структуре – назване обавештајна заједница, могу да се групишу у пет категорија, зависно од тога под чијом су управом:

- обавештајне организације националног нивоа (*CIA, NSA, NRO, NIMA*);
- обавештајне организације Министарства одбране (*DIA, DHS*);
- видовске војне обавештајне службе („обавештајне заједнице“ *CoB, PM, MDP, PB*);
- обавештајне компоненте обједињених команди (атлантске, централне, европске, пацифичке, јужњачке, свемирске, за специјалне операције, стратешке и транспортне);
- обавештајни елементи министарстава спољних послова, правде, енергије, финансија, трговине и транспорта.

На основу те класификације, аутор у другој целини књиге обрађује искључиво институције, установе и службе које делују према иностранству. Према томе, аутор „обавештајну заједницу“ схвата у ужем смислу речи, тј. као подсистем у безбедносно-обавештајном систему Сједињених Држава. Прво обрађује обавештајне организације највишег, националног нивоа, и то: 1) Централну обавештајну агенцију (*CIA*); 2) Агенцију за националну безбедност (*NSA*); 3) Национални уред за извиђање (*NRO*), и 4) Националну агенцију за снимање и израду карата

(NIMA). Говорећи о тим институцијама, које по месту у матичном обавештајном систему спадају у централне обавештајне службе и које су нуклеус америчког обавештајног механизма у периоду после „хладног рата“, аутор је детаљно приказао њихов историјски развој, законски оквир рада (овлашћења) и организациону структуру. При томе се доследно позивао на најактуелније председничке извршне наредбе и друге законске и подзаконске акте у којима су непосредно дефинисана овлашћења и организација тих служби.³

Посебан квалитет те студије о америчкој обавештајној заједници јесте анализа развоја, области деловања и организационе структуре нових обавештајних установа националног нивоа у САД, посебно NIMA (*National Imagery and Mapping Agency*). Та установа је основана 1996. године ради правовременог прикупљања најзначајнијих и веродостојних обавештајних снимака и геопросторних информација за потребе обавештајне подршке свим војним и цивилним корисницима на националном нивоу. Израђивана је постепено, тако што је обједињавала послове сродних установа, као што су: Одбрамбена агенција за израду карата (DMA), Централни уред за снимање (CIO), Одбрамбени уред за ширење програма (DDPO) и Национални центар за фотографске анализе (NPIC).⁴ Као чланица обавештајне заједнице, NIMA свим корисницима обезбеђује увид у најзначајније снимке и геопросторне информације, односно пружа неопходну подршку политичким одлучиоцима на националном нивоу и доприноси постизању веће оперативне спремности америчких оружаних снага. С друге стране, NIMA пружа подршку сродним програмима за снимање, као и специјализованим организационим целинама NRO, DIA и, посебно, CIA (са којом последњих година остварује најтешњу сарадњу).

Војне обавештајне институције

Приказ обавештајних служби војног сектора аутор је отпочео установама које делују под непосредним руководством и надзором Министарства одбране Сједињених Држава. Прво је детаљно приказао настанак, развој, делокруг рада и унутрашњу организациону структуру Обавештајне агенције одбране (DIA) која је класична ресорна војна обавештајна служба и централна обавештајна установа Министарства одбране. Поред тога, посебну пажњу је обратио на једну од најмлађих установа унутар обавештајне заједнице – Службу Министарства одбране

³ Ту се пре свега мисли на Закон о националној безбедности (*National Security Act*) из 1947. године, Извршну наредбу бр. 12333 (*Executive Order No. 12333*) из 1981. године, Обавештајну директиву Савета за националну безбедност бр. 9 (*National Security Council Intelligence Directive No. 9*) од 24. октобра 1952. године, Директиву министарства одбране С-5100.20 (*DoD Directive S-5100.20*) и Директиву министарства одбране бр. 5105.69 (*DoD Directive No. 5105.69*) од 11. октобра 1996. године.

⁴ NPIC раније је био саставни део CIA за анализу фотографија снимљених путем сателита, извиђачких авиона и беспилотних летелица, и деловао је у сарадњи с Министарством одбране.

за агентурни рад (*DHS*). Наиме, идеја о оснивању једне такве, уско специјализоване службе потекла је у време администрације председника Роналда Регана, под називом „*Defence Special Plan Office*“, односно под кодираним називом „*Monarch Eagle*“. Међутим, пројекат је од самог почетка био везан за проблеме, како у Конгресу САД, где је на њега био стављен вето, тако и у самој реализацији, будући да се активност *DHS* умногоме преклапала с агентурним радом Централне обавештајне службе. Због тога су, 1992. године, обавештајне активности с ослонцем на персоналне изворе прво централизоване и стављене под јединствену управу у оквиру Министарства одбране – *DOD HUMINT manager*. Потом је јуна 1993. развијен план о организационом обједињавању свих сепаратних обавештајних компонената Министарства одбране, под називом „План консолидације *HUMINT* активности Министарства одбране“. Реч је о спајању обавештајно-агентурне активности целокупних ресурса *DIA*, а то значи и видовских војнообавештајних служби. Резултат тог плана било је стварање службе *DHS* 1997. године.

У оквиру *DHS* под *HUMINT* операцијама подразумева се делатност више од сто канцеларија војних аташеа широм света чији је задатак да вишим организационим нивоима прослеђују војно-политичке информације. Та организација је надлежна и за организовање и подршку активности специјализованих обавештајних официра, чији је задатак врвовање агентуре за обавештајни рад према иностранству. Из организационе структуре *DHS* произилази да Уред за акције руководи извођењем појединих операција и процењује прикупљене обавештајне податке помоћу три одељења, док су носиоци оперативне активности шест управа (*Divisions*), формираних према географском положају објеката интересовања (за Европу, Евроазију, Пацифик, Латинску Америку, Блиски исток и Африку), и посебна управа за глобална интересовања. Све те организационе јединице лоциране су у седишту *DHS* у Вашингтону, док су компоненте те службе за подршку (*HUMINT Support elements* – *HSE*) изван седишта, и налазе се у штабовима територијалне команде. Осим наведених, као још ниже у хијерархији службе *DHS* – очигледно у функцији непосредног обавештајног рада – постоје и бројне прекоморске оперативне базе, од којих је највећа у Штутгарту (*Operation Base Stuttgart* – *OBST*).

„Војне обавештајне организације оперативног значаја“ (*Military Service Intelligence Organizations*) назив је четврте главе књиге. Већ само издвајање у посебну целину обавештајних агенција и установа које припадају том комплексу открива студиозност ауторове анализе и завидно познавање укупне структуре америчке обавештајне заједнице и свих специфичности које је одликују и издижу на врх светске обавештајне пирамиде. Наиме, узимајући у обзир све карактеристике укупног одбрамбеног механизма САД и релативну самосталност деловања појединих видова америчке војске (како на стратегијском, тако и на оперативном и тактичком нивоу), Ричелсон у тој целини класификује

обавештајне организације и установе које припадају копненој војсци, морнарици, ратном ваздухопловству и морнаричкодесантним снагама.

Обавештајном структуром КоВ непосредно руководе заменик начелника Здруженог генералштаба за обавештајну активност *DCSI* и његов помоћник. У односу на претходна, у том издању књиге аутор издваја: 1) Команду копнене војске за обавештајне активности и безбедност (*U. S. Army Intelligence and Security Command – INSCOM*) и 2) Национални земаљски обавештајни центар (*National Ground Intelligence Center – NGIC*).

Команда копнене војске за обавештајне активности и безбедност основана је 1976. године, а од 1. јануара 1977. наследила је дотадашњу Безбедносну агенцију копнене војске (*U. S. Army Security Agency – ASA*) и у своју структуру уградила следеће службе: Обавештајну агенцију копнене војске (*Army Intelligence Agency – AIA*), Обавештајну групу борбене команде (*Forces Command Intelligence Group*), Обавештајно одељење за анализе претњи (*Intelligence Threat Analysis Detachment*) и Центар за интерпретацију снимака (*Imagery Interpretation Center*). По Ричелсону, *INSCOM* кровна је обавештајна установа копнене војске САД која је задужена за реализацију свеукупног обавештајног рада, тј. за *HUMINT*, *SIGINT*, *MASINT* и *IMINT* активности. С обзиром на тако широк делокруг обавештајног рада, односно на примену готово свих савремених метода, организациона структура те службе усклађена је с областима њеног интересовања. Поред тога, од 1992. године, служба је добила у надлежност надзор над деловањем Центра за страну науку и технологију (*Foreign Science and Technology Center – FSTC*) и Центра за обавештајну активност и анализе претњи (*Intelligence and Threat Analysis Center – ITAC*).

Национални земаљски обавештајни центар је основан 1962. године, под првобитним називом *FSTC* ради обједињавања обавештајних уреда и појединих војних техничких служби, као што су служба за снимање (*Signal*) артиљеријско-техничка служба (*Ordnance*), интендантска служба (*Quartermaster*), инжењеријска служба (*Engineering*) и хемијска служба (*Chemical*). Године 1944. *FSTC* реорганизован је у *NGIC*, а 1995. године новооснованој установи је припојен и *ITAC*. Такав развој *NGIC-a* условио је да он буде и непосредно подређен *INSCOM-у*, а првенствено је задужен за прикупљање научних и технолошких обавештајних података, као и општих војних обавештајних сазнања. Уз то, посебне области на које је усмерено деловање те установе јесу: пружање ватрене, ваздушне и маневарске подршке борбеним снагама копнене војске, извиђање бојних поља, електронско покривање бојних поља, хемијски рат и биотехнологија итд.

У оквиру ратне морнарице дошло је до значајних великих промена у организацији обавештајних активности. Наиме, раније су „обавештајна заједница“ морнарице чиниле следеће обавештајне установе: Уред морнаричке обавештајне службе (*Office of Naval intelligence – ONI*), Команда за поморске обавештајне активности (*NIC*), Оперативна

група 168 (*Task Force 168*), Технички морнарички обавештајни центар (*NTIC*), Поморски центар за борбене обавештајне активности (*NOIC*), Служба поморских обавештајних активности (*NIA*) и Командна група поморске безбедности (*NSGC*). Од 1. октобра 1991. расформиране су Оперативна група 168, *NOIC* и *NTIC*, а њихов кадар је припојен новооснованом Морнаричком поморском обавештајном центру (*Naval Maritime Intelligence Center – NAVMIC*), који је наследио и целокупан делокруг рада расформираних установа, посебно део који се тиче аналитичког обавештајног рада.⁵ У међувремену, *NIC*, *NIA* и *NAVMIC* поново су реорганизоване, и њихове функције су прешле у надлежност *ONI*, тиме је завршен процес обједињавања делокруга рада и кадра већине обавештајних установа ратне морнарице у једну службу – *ONI*, па од 1. јануара 1993. године засебно делује још само *NSGC*.⁶

Унутар ратног ваздухопловства постоје две обавештајне установе, које су задужене за реализацију обавештајних функција тог дела америчке војске: Дирекција за обавештајни рад, осматрање и извиђање (*DISR*) и Обавештајна агенција ваздухопловства (*Air Intelligence Agency – AIA*).⁷ Трећи обавештајни елемент ратног ваздухопловства чини Примењени технички центар ратног ваздухопловства (*Air Force Technical Applications Center – AFTAC*), који опслужује целокупну америчку обавештајну заједницу.

Као нова обавештајна установа ратног ваздухопловства, *DISR* непосредно је задужен за ратне информативне активности, учешће у изради здружених војних и националних обавештајних процена, руковођење и координацију свим програмским и буџетским питањима која се тичу обавештајног рада, осматрања и извиђања унутар ратног ваздухопловства итд. С обзиром на сложеност послова које обавља, та обавештајна установа има веома разгранату унутрашњу организациону структуру, која је, према Ричелсону, максимално прилагођена њеним укупним задацима.

Обавештајна агенција ваздухопловства је основана 27. јуна 1972. под првобитним називом Обавештајна служба ратног ваздухопловства (*Air Force Intelligence Service – AFIS*), а садашњи назив је добила 15. јуна 1993. године. То је централна обавештајна установа ратног ваздухопловства. Поред командног елемента (*Command section*), две њене најзначајније организационе целине су Оперативна дирекција (*Opera-*

⁵ Аналитичке функције *NTIC* и *NOIC* обједињене су унутар Обавештајне дирекције *NAVMIC* (*NAVMIC's Intelligence Directorate*).

⁶ *NSGC* јесте класична електронска обавештајна служба чији делокруг рада има две основне функције: електронске обавештајне активности (*signal intelligence*) и безбедност комуникација (*communications security*). Наследник је Безбедносне групе за комуникације (*Communications Security Group – OP-20-G*), која је деловала унутар Уреда за поморске комуникације (*ONC*), основаног још 1935. године. Од 1950. до 1968. године та установа се звала Група за поморску безбедност (*Naval Security Group*).

⁷ Током 1997. године расформиран је Уред помоћника команданта штаба за обавештајне активности (*OACSI*) чије је функције наследила *DISR* унутар Уреда заменика команданта здруженог генералштаба за ваздушне и свемирске операције (*Office of the Deputy Chief of Staff for Air and Space Operations*).

tions Directorate) и Дирекција за планове и обавештајне потребе (*Plans and Requirements Directorate*).⁸ Унутар АИА делују и њене две аналитичке компоненте: 497. обавештајна група (497th *Intelligence Group*), која обезбеђује специјализовану обавештајну подршку у обављању функција свих делова ратног ваздухопловства у целом свету, и Национални ваздухопловни обавештајни центар (*NAIC*), који је основан 1. октобра 1993. ради обраде, експлоатације и уступања података који се прикупе техничким методама (првенствено *MASINT* података), и обезбеђења обавештајних података о свемирским системима, капацитетима и намерама потенцијалних непријатеља. У оквиру АИА активно делује и 67. обавештајно-ваздухопловни пук (67th *Intelligence Wing*) који је био у саставу бивше Команде ратног ваздухопловства за електронску безбедност (*Air Force Electronic Security Command – ESC*).⁹

Унутар америчке војске делују и обавештајне компоненте морнаричко-десантних снага, с тим што је за такве активности задужен помоћник команданта Здруженог генералштаба за командовање, контролу, комуникације, компјутере и обавештајни рад. Њему је непосредно потчињена Обавештајна управа (*Intelligence Division*) унутар које постоје четири организационе целине задужене за контраобавештајни рад и прикупљање обавештајних сазнања из персоналних извора, израду обавештајних планова и процена, електронски обавештајни рад и електронско ратовање, и безбедносна питања.¹⁰ Аналитичким пословима за потребе морнаричко-десантних снага руководи Управа за обавештајне активности морнаричкодесантних снага (*Marine Corps Intelligence Authority – MCIA*), чије се седиште налази унутар комплекса Националног поморског обавештајног центра (*NMIC*) и поморско-десантне базе Квантико у Вирџинији.¹¹ Та управа је задужена за израду врхунских аналитичких материјала и процена за потребе извођења сложених обавештајних мисија и других операција у којима учествују сви капацитети морнаричкодесантних снага.

Даља разматрања су посвећена обавештајним организацијама обједињених команди америчке војске (*Unified Command Intelligence Organizations*). То су: 1) Атлантска команда (*USACOM*); 2) Централна команда (*CENTCOM*); 3) Команда за Европу (*European Command*); 4) Пацифичка команда (*Pacific Command*), и 5) Јужна команда (*Southern Command*).

⁸ Од 1. октобра 1991. *AFIS* променила је назив у Агенцију ратног ваздухопловства за обавештајну подршку (*Air Force Intelligence Support Agency – AFISA*).

⁹ *ESC* основана је 1948. године под неформалним именом Безбедносна група ратног ваздухопловства (*AFSG*) али је исте године промењен назив у Служба безбедности ратног ваздухопловства (*AFSS*).

¹⁰ Те целине су: Одељење за контраобавештајни рад и обавештајни рад заснован на персоналним изворима (*Counterintelligence/HUMINT Branch*), Одељење за обавештајне планове и процене (*Intelligence Plans and Estimates Branch*), Одељење за електронски обавештајни рад и електронско ратовање (*Signals Intelligence and Electronics Warfare Branch*), и Специјални безбедносни уред (*Special Security Service*).

¹¹ Првобитни назив те службе био је Обавештајни центар морнаричко-десантних снага (*Marine Corps Intelligence Center – MCIC*), а садашњи назив је добила 1. априла 1993. године.

Поред њих, у обавештајном раду су значајне и: 1) Свемирска команда (*U. S. Space Command*), 2) Команда за специјалне операције (*U. S. Special Operations Command*), 3) Стратешка команда (*U. S. Strategic Command*), и 4) Команда за транспорт (*U. S. Transportation Command*).

За обављање обавештајних активности, првенствено аналитичке природе, унутар *USACOM* задужена је Атлантска обавештајна команда (*Atlantic Intelligence Command – AIC*). Основана је 9. августа 1990, под називом Атлантски здружени обавештајни центар (*AJIC*). Области деловања више некадашњих обавештајних елемената *USACOM*, објединила је *AIC* и то: Поморског обавештајног центра за Европу и Атлант (*FICEURLANT*), Атлантског одбрамбеног аналитичког центра (*LAN-TDAC*), Одељења информативног поморског центра за океанско осматрање у Норфолку (*FOSIC Detachment*), Тима за подршку за истурене атлантске области (*LANTFAST*) и делова обавештајне дирекције Атлантске команде. С друге стране, унутар *CENTCOM-a* за обавештајне активности задужена је „Обавештајна дирекција“ (*Intelligence Directorate – J2*). Област њеног деловања је првенствено руковођење прикупљањем обавештајних података, одређивање обавештајних циљева и планирање развојних система ради пружања неопходне подршке вежбама, контингентима и борбеним мисијама матичне команде.

Цивилне обавештајне институције

Обавештајне организације цивилног сектора (*Civilian Intelligence Organizations*) аутор је обрадио у шестој глави књиге, при чему је посебну пажњу посветио одговарајућим службама и установама Државног секретаријата и трезора, као и министарстава енергије, трговине, правде и транспорта. Говорећи о организацији обавештајних активности унутар Државног секретаријата САД, којим започиње тај преглед, аутор подсећа на период после Другог светског рата када је, након распуштања Уреда стратегијске службе (*OSS*), основан Биро за обавештајни рад и истраживање (*Bureau of Intelligence and Research – INR*). Активност те службе заснива се првенствено на прикупљању обавештајних информација из отворених извора и путем регуларних дипломатских канала, а задужена је и за обављање других функција ради успостављања сарадње између матичног ресора и обавештајне заједнице у целини. Према томе, *INR* има две основне функције: ангажман у међуагенцијским обавештајним производним напорима, као што су, на пример, израда Националних обавештајних процена (*National Intelligence Estimates – NIEs*) и обављање послова ресорне обавештајне службе Државног секретаријата. Директор *INR* уједно је и помоћник државног секретара за обавештајни рад и истраживање, а њему непосредно помажу први заменик помоћника секретара, заменик помоћника секретара за аналитичке послове и заменик помоћника секретара за обавештајну политику. Осим наведених чињеница, аутор је детаљно објаснио организациону

структуру *INR* по функционалном принципу, као и делокруг рада сваке од тих организационих јединица.

Развој обавештајних функција у оквиру Министарства енергије аутор веже за крај Другог светског рата, када је тада актуелна Национална обавештајна управа (*National Intelligence Authority – NIA*) за обављање обавештајних послова у том министарству овластила Комисију за атомску енергију (*AEC*). Законом о реорганизацији области енергије из 1947. године обавештајне функције и одговорности пребачене су на Управу за истраживање и развој енергије (*Energy Research and Development Administration – ERDA*.) То министарство је коначно консолидовано 1994. године, установљењем Уреда за обавештајни рад у области енергије (*Office of Energy Intelligence*), који делује у оквиру Уреда за спречавање ширења наоружања и националну безбедност Министарства (*Office of Nonproliferation and National Security*).¹² Министарство енергије САД одговорно је и за обавештајни програм под називом *Lawrence Livermore Laboratory's*, који се реализује у оквиру „Међународног програма процена“ (који је такође познат под називом *Special Project or Z. Division*).¹³ Његов основни задатак шездесетих година била је анализа совјетских и кинеских програма везаних за нуклеарно наоружање, а седамдесетих година његов рад је усмерен и према мањим државама и његовим нуклеарним програмима. Само одељење „Z“ чине две главне целине: за анализу страних нуклеарних програма (*Foreign Nuclear Program*) и за глобална питања (*Global Issues*).

Анализу обавештајних, контраобавештајних и безбедносних функција Министарства правде аутор почиње приказом делокруга рад и организационе структуре Управе за сузбијање наркотика (*Drug Enforcement Administration – DEA*), која делује и у САД и изван њих. Њено обавештајно одељење је, између осталог, овлашћено за: обезбеђивање техничких и оперативних обавештајних потенцијала ради идентификације структуре и чланова међународних и домаћих трговаца наркотицима и припремања терена за спровођење иследних операција; израду стратешких обавештајних процена, ради фокусирања начина трговине, земаља које су извор производње и домаћих производних и потрошачких тенденција; детекцију финансијских аспеката трговина дрогом итд. У спречавању трговине наркотицима значајан је и рад Југозападне граничне обавештајне оперативне групе САД, која пружа подршку операцијама *DEA* дуж границе с Мексиком.

Најпознатија безбедносна организација Министарства правде и САД у целини јесте Федерални истражни биро (*FBI*). Као савезна контраобавештајна служба и својеврсна политичка полиција, *FBI*

¹² Уред за обавештајни рад има следеће организационе целине: 1) за обавештајни рад за потребе других; 2) за специјалне технолошке програме; 3) за спречавање ширења нуклеарног наоружања; 4) за процене у области енергије, и 5) за подршку обавештајних операција.

¹³ *OES* основан је 1977. године као Уред за обавештајну везу (*Office of Intelligence Liaison*) ради пружања обавештајне подршке различитим установама и бироима Министарства енергије.

овлашћен је да „управља унутар територије САД, на основу захтева руководиоца обавештајне заједнице које одреди Председник, за предузимање активности на плану прикупљања спољних обавештајних информација или пружања подршке спољним обавештајним прикупљачким потребама других агенција унутар обавештајне заједнице“.¹⁴ Активности *FBI* на обавештајном плану углавном су везане за прислушкивање (*wire-tapping*) и тзв. провале (*break-ins*) у структуре страних обавештајних служби. Операције прислушкивања усмерене су према страним амбасадама у Вашингтону и другим страним званичницима у Сједињеним Државама. Новина у структури *FBI*-а јесте Национални обавештајни центар за наркотице (*NDIC*), основан 1993. године. Штаб Центра се налази у Џонстауну и активно сарађује са *CIA*, министарством одбране, *DEA* и другим обавештајним установама. Унутар Центра делује Обавештајно одељење, које је посебно задужено за аналитичке послове, уступање обавештајних докумената другим службама и компјутерску обраду података.

За обављање обавештајних функција Министарства трговине задужене су две установе: Уред за извршну подршку (*OES*) и Уред за реализацију извоза (*OEE*). Најзад, последња компонента цивилних обавештајних организација, према аутору, јесте Министарство за транспорт, чије се обавештајне функције остварују кроз активност Уреда за обавештајни рад и безбедност (*Transportation's Department Office of Intelligence and Security*), основаног 1990. године. Тај уред је задужен за укупно стратешко планирање, координацију и надзор обавештајних активности ресорног министарства и за укупну безбедност.¹⁵

Прикупљање обавештајних података

После класификације обавештајних организација и установа које припадају америчкој обавештајној заједници, као и анализе области њиховог деловања и унутрашње организационе структуре, Ричелсон у неколико наредних целина књиге пажњу посвећује анализи метода деловања обавештајне заједнице – од класичних до најновијих форми прикупљања обавештајних сазнања, својствених посебно америчкој обавештајној заједници. Тај део књиге посвећен је модалитетима прикупљања обавештајних података, и то прво тзв. техничким методима – укључујући и свемирска осматрања (главе 7–10), затим помоћу персоналних извора (глава 11), односно јавних и других извора (глава 12), и, најзад, методом обавештајне сарадње (глава 13). Други део те целине књиге посвећен је анализи тзв. сирових обавештајних информација и изради завршних обавештајних сазнања (глава 14), контраобавештајном раду (глава 15) и тајним субверзивним акцијама (глава 16).

¹⁴ Executive Order No. 12333.

¹⁵ Тај уред је основан на основу препоруке Председничке комисије за ваздухопловну безбедност, која је установљена након познатог случаја бомбашке диверзије у путничком авиону компаније Pan American (Pan-Am Flight 103).

У оквиру разматрања прикупљачких обавештајних дисциплина аутор прво говори о обавештајном снимању помоћу најсавременијих техничких уређаја и летелица. Наиме, назив тог поглавља је „Прикупљање, интерпретација и уступање обавештајних снимака“ (*Imagery Collection, Interpretation, and Dissemination*). С обзиром на снажну модернизацију ваздухоплова и космичких бродова за снимање последњих деценија, као и на усавршавање различитих уређаја за снимање (камере итд.), Ричелсон посебно наглашава значај мултиспектралног (*multispectral imagery – MSI*) и хиперспектралног снимања (*hyperspectral imagery – HSI*).¹⁶ У вези с HSI аутор издваја неколико мисија те врсте снимања значајних за обавештајну продукцију. То су: подршка војним операцијама, спречавање ширења нуклеарног наоружања, контранаркотичке операције, картирање, цивилна примена, и друго. Коначно, аутор оцењује да се обрађени и интерпретирани обавештајни подаци, чији су основ различити обавештајни снимци, уступају најзначајнијим националним ресорним корисницима, као и појединим службама и командама америчке војске.

За само обавештајно снимање посебно су значајни специјализовани сателитски системи (тзв. шпијунски сателити). Временом се област надзирања тих сателита ширила, тако да су последњих година снимали нуклеарна постројења Ирана, Северне Кореје и Алжира, фабрике хемијског оружја Либије, савремене ракетне системе Израела, Индије и Јужне Африке, капацитете за производњу наркотика у свету итд. Између осталог, снимали су и ефекте акција „ваздушне помоћи Босни“. Од 1998. године успостављена је и сарадња на том плану између ратног ваздухопловства, *NRO* и Одбрамбене агенције за унапређивање истраживачких пројеката *DARPA*. Такође, за обавештајно снимање америчка обавештајна заједница користи и два комерцијална сателитска система: *LANDSAT*, који је настао 1969. године у оквиру експерименталног програма *NASA*, и *SPOT* – лансиран 1986. године у сарадњи са француском националном свемирском агенцијом.¹⁷

У вези с авионима коришћеним за обавештајно извиђање и снимање, аутор поред специјализованих летелица са људском посадом, као што су *U-2*, *SR-71* и *P-3C*, наводи чињеницу да се у те сврхе користе и модификовани ратни авиони *F-14*, снабдени савременим тактичким извиђачким системима (*TARPS*). Коначно, у САД посебна пажња се посвећује развоју беспилотних летелица (*UAVs*). Тако је, према подацима које наводи аутор, почев од фебруара 1994, *CIA* користила

¹⁶ Ричелсон дефинише *MSI* као вишеструку изолацију бандова дигиталних електрооптичких снимака прикупљених истовремено из различитих спектралних области које се могу лако регистровати и експлоатисати, док је *HSI*, према њему, коришћење граничних спектралних бандова, укључујући видљиве делове светлосних, инфрацрвених, термичких инфрацрвених, ултравиолетних и радиоталаса електромагнетског спектра. Испитивањем и анализом тих бандова спектра откривају се облици објеката који су снимани, њихова густина, температура, покрети, као и њихова хемијска композиција (стр. 152).

¹⁷ *SPOT* скраћеница је од Систем за надзор Земље (*le Systeme Pour l'Observation de la Terre*).

неке од тих летелица (*Predator*) за надзор „положаја српске артиљерије у Босни“. Три такве летелице су биле активирани у Албанији од јула до новембра 1995, док су из базе у Мађарској (*Taszar*) надгледале изборе у Босни, као и размештај међународних снага за очување мира. Најзад, од октобра 1998. беспилотне летелице су коришћене и за обавештајно снимање на Косову и Метохији.

Електронски обавештајни рад (*Signals Intelligence*), као једна од најважнијих и најсензибилнијих форми обавештајног рада у оквиру техничког метода, према Ричелсону, заснива се на пресретању страних сигнала, којима се обезбеђују дипломатски, војни и научни подаци, економски планови или подаци о карактеристикама радара, свемирских летелица и оружаних система. Генерално, аутор дели ту обавештајну дисциплину на две области: *COMINT (communications intelligence)*, тј. прикупљање обавештајних сазнања пресретањем, обрадом и анализом електронских комуникација страних влада или организација, искључујући телевизијски и радио-систем и *ELINT (electronics intelligence)* – операције електронског пресретања и прикупљања електронских обавештајних података. Такође, аутор говори и о „електронском пресретању комуникација страних инструмената“ (*Foreign Instrumentation Signals Intelligence – FISINT*), као поткатегорији *SIGINT* операција. Под изразом *FISINT* Ричелсон подразумева електромагнетске емисије које асоцирају на тестирање и рад ваздушно-космичких, надводних и подводних система који се користе у војне и цивилне сврхе. Сигнаlima који се пресећу обухваћени су, између осталог, и они који долазе с телеметријских уређаја, светионика, електричних испитивача, система за праћење, навођење и командовање, као и видео линкова. У вези с тим, аутор читаоце упућује и на поткатегорију у оквиру *FISINT* под којом се подразумева прикупљање података пресретањем скупа сигнала који се емитују у време пробних летова ракета и података о деловима тих ракета по њиховом повратку на земљу (*TELINT*). Такви подаци потичу од структурних стресова, погонске снаге ракетних мотора, потрошње горива, карактеристика система за навођење и слично.

Аутор даље говори о традиционалним начинима преноса комуникационих сигнала (радио, ручне радио-станице и радио-телефонија), начинима и успешности пресретања сигнала те врсте. Ипак, посебну пажњу посвећује прикупљању података из свемира путем различитих сателитских система. Дајући детаљан историјски пресек развоја тих система, Ричелсон наводи више америчких сателита који су коришћени у те сврхе (*JUMPSET, RHOYLITE, MAGNUM, ORION* и други). Осим тога, наглашава значај земаљских станица за пресретање комуникација (*CLASSIC WIZARD* и сличне), као и посебних програма за пресретање страних комуникација (*RAMROD, TRUE BLUE* итд.). Аутор посвећује пажњу и ваздушнодесантном прикупљању података том обавештајном дисциплином, која је посебно карактеристична за поједине, организационе целине ратног ваздухопловства Сједињених Држава. Тај облик *SIGINT* активности остварује се кроз сарадњу више обавештајних

установа америчке обавештајне заједнице (на пример, *AIA* и *NSA*). У те сврхе САД од шездесетих година користе посебно опремљене авионе, укључујући и последњу верзију авиона *COBRA BALL* који лети у мисији „Ватрена звезда“. Та мисија се, на пример, 1994. године састојала у надзору индијских нуклеарних проба и ракетних тестова Израела и Ирана. Сличне операције су, према аутору, својствене и морнарици, која за реализацију *SIGINT* активности користи разноврсне системе и летелице. Неки од таквих авиона за пресретање комуникација ратне морнарице САД кориштени су 1994. године у *SIGINT* активностима на простору Босне и Херцеговине, мада су им главни циљеви били Медитеран и Северна Африка – посебно Алжир и Либија. Најзад, у вези са земаљским станицима које имају дугу традицију, наводе се центри за пресретање комуникација службе *NSA* и станице које делују под надзором појединих обавештајних служби и установа ратног ваздухопловства и ратне морнарице. На крају, аутор издваја области пресретања веза из амбасада и конзуларних представништава, са бродова и са подморница.

Активности *MASINT* (*Measurement and Signature Intelligence*) аутор дефинише као техничко прикупљање обавештајних података са великих удаљености, осим оних који се добијају реализацијом *SIGINT* и *IMINT* активности. Под *MASINT*-ом аутор подразумева идентификацију следећих елемената:

- 1) радара (ограниченог домета и оних за велике удаљености – изван хоризонта);
- 2) радио-фреквенција (широког опсега, на бази електромагнетних импулса, ненамерних радијација);
- 3) геофизичких записа (звучних, сеизмичких и магнетских таласа);
- 4) нуклеарне радијације (х-зрака, гама зрака, неутронског зрачења);
- 5) других врста материјала (као што су отпадне воде, рушевине, и слично);
- 6) електро-оптичких и инфрацрвених зрака;
- 7) мултиспектралних, хиперспектралних и ултраспектралних снимака.

Мисије *MASINT* обухватају пружање подршке војним операцијама и војној модернизацији, контроли наоружања и надгледању споразума о контроли наоружања, контратерористичким, контранаркотичким и еколошким обавештајним активностима итд. Системи за прикупљање обавештајних података применом *MASINT* активности делују из свемира, из авиона и других врста специјално опремљених летелица, из земаљских постројења и са бродова и подморница, што доказује да је реч о једној од најсавременијих обавештајних дисциплина, која значајно допуњује и осавремењује традиционалне прикупљачке методе типа *HUMINT*, *SIGINT* и *IMINT*. Иначе, познати системи за прикупљање *MASINT* података са земље су *COBRA DANE* на Аљасци, *CREEK CHART* у Норвешкој итд.

Последњи део те подцелине Ричелсон је посветио свемирском осматрању (*Space Surveillance*). Узимајући у обзир значај тог облика обавештајног рада, аутор напомиње да је та врста осматрања усмерена првенствено на истраживање и процењивање капацитета страних војних сателитских система ради уочавања свих претњи које могу угрозити националну безбедност Сједињених Држава. Посебан аспект свемирских активности чини надгледање припрема за лансирање и самог лансирања свемирских капацитета, тока тих мисија, орбиталног обима, маневара, развоја субсателита, уништења сателита, као и повратка или падова сателита.

У вези с прикупљањем обавештајних података помоћу персоналних извора (*human intelligence*), Ричелсон сматра да тај обавештајни метод има две основне подврсте: тајно прикупљање обавештајних података помоћу персоналних извора (*Clandestine HUMINT*), што подразумева успостављање тајних односа са страним изворима (тј. агентима) ради обезбеђивања заштићених података, и прикупљање обавештајних података из јавних, односно отворених извора (*Overt HUMINT*), које подразумева јавне активности које усмеравају страни војни и дипломатски представници, као и процес испитивања пребега, емиграната и путника. Пошто је прва подврста, у ствари, класични агентурни метод, аутор прво дефинише агента као страног држављанина врбованог од стране америчких обавештајаца за прикупљање информација у сопственој земљи или у „трећим земљама“. У вези с тим, отворено се говори и о појединим агентурним операцијама америчких служби према земљама западне Европе, Азије и Африке, што несумњиво доказује да се у обавештајном раду све државе, без изузетака, посматрају као потенцијални непријатељи.

У оквиру прикупљања података од службених лица и дипломата, прва и најважнија групација која користи тај метод јесу оперативци Дирекције за операције *CIA*. Они имају праксу да успостављају односе и са добро обавештеним странцима, који могу да обезбеде потребне информације, и то тако што их користе као „несвесне“ (*unwiting*) изворе или изворе изван класичног, формалног односа оперативац – агент. Официри *DHS*, заједно са војним аташеима који припадају Систему аташеа одбране (*DAS*), чине другу најважнију групу обавештајаца на плану *HUMINT* активности. У вези с тим, Ричелсон наводи детаљан попис функција аташеа, као и неке од њихових значајнијих обавештајних операција у последњих петнаест година. Потенцирајући значај коришћења тог метода, Ричелсон наводи и податак да у САД, за све операције везане за ту категорију извора, постоји посебан програм (*Defector Program*), којим управљају *CIA* и Међуагенцијски комитет за пребеге (*IDC*). Аутор оцењује да су тренутно у САД најпожељнији пребези из Ирака, Ирана и Северне Кореје, што такође поткрепљује конкретним примерима. Коначно, расправу о персоналним изворима аутор закључује разматрањем изузетно специфичне категорије – путника. Оцењујући да су они били значајан извор података за САД пре развоја сателита

којима је било могуће надzirати Совјетски Савез, односно који су могли продрети кроз тзв. гвоздену завесу, Ричелсон објашњава актуелне обавештајне програме у САД који се првенствено баве путницима као изворима (на пример, програм „CREEK GRAB“, програм ратног ваздухопловства „Одредба бр. 200-6“).

Отворени, односно, јавни извори, техничко прислушкивање и уградња сензора, као и анализа борбених техничких средстава, чине садржај дванаесте главе књиге. Под прикупљањем обавештајних података из отворених извора аутор подразумева прибављање било каквих вербалних, писаних или електронских материјала који се могу стицати легално, што подразумева часописе, дневну штампу, емисије јавних телевизијских и радио-станица, као и различите материјале с Интернета. У вези с тим, посебно је интересантан податак да су САД, преко својих обавештајних капацитета уграђених у мировне снаге УН на простору СФР Југославије, стално надzirале српске, муслиманске и хрватске медије, наводно да би стекле увид у интензитет конфликта. Центар те операције био је у штабу Прве пешадијске дивизије у Тузли, а тако прикупљене информације су обједињаване у посебном извештају, који је био анализа свих вести о политичком, економском и војном развоју ситуације у региону. Тај извештај је познат као „Тузланска ноћна сова“ (*Tuzla Night Owl*), а садржи напise, као што су, „Да ли Босанци поседују хемијско оружје“, „Милошевић врши притисак на социјалистичку партију Републике Српске“, и слично.

У поглављу о обавештајној сарадњи (*Intelligence Sharing*) аутор првенствено разматра мултилатералну сарадњу у оквиру UKUSA, пакта за SIGINT активности који већ пола века функционишу између САД, Велике Британије, Канаде, Аустралије и Новог Зеланда.¹⁸ Ричелсон даље разматра билатерално обавештајну сарадњу САД са савезничким земљама (Велика Британија, Канада, Јапан, Норвешка, Израел итд.), али и с источноевропским државама и наднационалним организацијама, као што су ОУН и, посебно, Међународна комисија за атомску енергију.

Презентација обавештајних сазнања

Следеће поглавље посвећено је анализи сирових обавештајних информација и изради завршних обавештајних сазнања (*Analysis and Production*). У односу на ниво корисника којима се та сазнања уступају, аутор разликује следећа завршна обавештајна сазнања: 1) која имају „национални значај“ (*national products*) и уступају се на коришћење председнику САД и NSC; 2) која су „значајна за одређене ресоре“, на пример за министарства одбране и енергије (*departmental products*), и 3) која су „значајна за војне обавештајне службе и команде“ (*military*

¹⁸ Након наведеног објављивања чињеница о деловању глобалног система за електронску шпијунажу *Echalon* активности UKUSA пакта нашле су се у средишту пажње наше и светске јавности.

service/commands products). Друга подела се односи на природу завршних обавештајних сазнања, па постоје: 1) текућа сазнања (*current intelligence*); 2) упозоравајућа сазнања (*warning intelligence*); 3) дугорочни аналитички и процењивачки обавештајни документи (*estimative i analytical intelligence*); 4) периодична сазнања (*periodicals intelligence*), и 5) сазнања везана за базе података и мапе (*databases and maps*). Дефинишући тренутна обавештајна сазнања као завршне обавештајне производе који се односе на актуелне догађаје, аутор читаоце обавештава о неким најпознатијим и најважнијим документима те врсте у Сједињеним Државама. То је, пре свега, „Дневни председнички краћи извештај“ (*President's Daily Brief*), који је компилација више тренутних обавештајних информација CIA од највећег значаја за националну политику, а припрема се за сваки дан. Други важан документ о тренутним обавештајним сазнањима је „Дневни национални обавештајни извештај“ (*National Intelligence Daily*), који заједно израђују CIA, DIA, INR и NSA. Аутор наводи још и „Дневни економски обавештајни пресек“ (*Daily Economic Intelligence Brief*), који припрема CIA; „Јутарњи кратак преглед за државног секретара“ (*Secretary's Morning Summary*), који израђује INR; „Војни обавештајни преглед“ (*Military Intelligence Digest*), који заједнички израђују DIA и друге војне обавештајне службе од 1993. године, и друге.

Дугорочни аналитички и процењивачки обавештајни документи, типа „Националне обавештајне процене“ (*National Intelligence Estimates - NIEs*), односе се на могуће пројекције тренутних војних, политичких и економских тенденција у будућности и садрже одређене процене потребне политичким одлучиоцима за праћење тих тенденција. Такве документе израђују различита тела унутар америчког политичког система задужена првенствено за спољну политику, безбедносна питања и обавештајни рад.¹⁹

Што се тиче периодичних завршних обавештајних докумената, аутор посебно издваја публикације CIA под називом „Седмични економски обавештајни извештај“ (*EIW*) и „Извештај о тероризму“ (*The Terrorism Review*), двоседмичну публикацију INR „Мировне перспективе“ (*Peacekeeping Perspectives*), затим „Месечни извештај о обавештајним сазнањима ратног ваздухопловства“ (*Air Force Intelligence Weekly*), и друге. Најзад, посебну категорију завршних обавештајних докумената чине различити подаци и чињенице значајне за базе података о обавештајно интересантним појединцима, на пример, одговарајући материјал CIA (*Biographic Handbooks*).

Контраобавештајна и субверзивна делатност

У наредном поглављу аутор говори о контраобавештајном раду (*counterintelligence*). Наглашавајући значај и неопходност разликовања

¹⁹ Поред *NIEs*, познатији документи те природе су „Специјалне националне обавештајне процене“ (*SNIEs*), „Меморандуми NIC“, „Одбрамбене обавештајне процене“ (*DIEs*) и „Специјалне одбрамбене обавештајне процене“ (*SDIEs*) и слични.

контраобавештајног рада од контрашпијунаже, која је ужи појам, под контрашпијунажом подразумева превенцију незаконитог прикупљања обавештајних сазнања од страних влада на тајан начин. Насупрот томе, контраобавештајна активност је усмерена на неутралисање свих аспеката обавештајних операција које предузимају стране државе. Ради што бољег разумевања тих појмова, аутор се позива на Извршну наредбу бр. 12333, према којој се контраобавештајни рад састоји од „прикупљања информација и других активности у циљу заштите против шпијунаже, других обавештајних активности, саботажа или политичких убистава управљаних од страних сила, организација или појединаца, или међународних терористичких активности, не искључујући истовремено активности на плану заштите личности, физичке заштите докумената и заштите комуникација“. Аутор даље говори о метама контраобавештајних активности америчких служби, при чему наглашава да у том смислу нема изузетака, чак ни у случају да је реч о британској или канадској обавештајној заједници и тим државама у целини. Аутор, дакле, сматра да активности те врсте морају да буду усмерене према свим државама, јер се мора непрестано водити рачуна о укупним политичким, војним и економским интересима Сједињених Држава. Извори контраобавештајних података могу да буду разноврсни, али аутор првенство даје персоналним изворима, превасходно агентима и пребезима. На крају, разматрајући значај истраживања и анализе у оквиру контраобавештајних операција, Ричелсон говори о студијама и аналитичким документима које приређују поједине америчке обавештајне и контраобавештајне службе. Као пример наводи студију из 1984. године, под називом „Совјетске обавештајне службе: КГБ и ГРУ“, затим још увек актуелну студију о руским службама безбедности, издату 1992. године, као и неке друге сличне публикације.

Аутор у књизи посебно анализира тајне акције (*Covert Action*). Према његовом мишљењу, у њих традиционално спадају активности одређене за утицај на стране владе, догађаје, организације или појединце ради пружања подршке америчкој спољној политици у којима се не може доказати умешаност америчке владе. Уз ту дефиницију наводи и дефиницију тајних акција из периода „хладног рата“ која је интегрални део тзв. Биселове доктрине. Неке од тих акција (паравојне или политичке операције), према Ричелсону, морају да буду „потпуно видљиве“, односно јавне и усмерене на остварење специфичних циљева, као што су рушење одређеног режима или наношење пораза побуњеничким снагама. С друге стране, активности пружања политичке подршке и пропаганда ради постизања специфичних циљева (наношење пораза неким политичким кандидатима или партијама или подршка ради њихове победе на изборима) морају, сматра аутор, да буду потпуно скривене.

После одређења појма тајне акције, аутор наводи неке конкретне акције те врсте, и то искључиво у периоду после „хладног рата“, што књигу чини још актуелнијом. Познатији примери таквих субверзивних

операција америчке обавештајне заједнице су акције у Ирану, Ираку, Либији, Мексику и Перуу, као и тајне акције усмерене против транснационалних, односно мултинационалних циљева, на пример, против организатора трговине оружјем, терористичких акција и трговине наркотицима. Један од примера које наводи аутор јесу тајне акције *CIA* усмерене против либијског режима у време администрације Роналда Регана. Циљ те операције било је рушење председника Гадафија, а акције су представљале различите форме пружања помоћи појединим земљама северне Африке и Блиског истока у урушавању актуелног либијског режима, односно пружање различитих видова војне помоћи и обучавање 600 бивших либијских војника.

Управљање обавештајним активностима

Проблематика управљања обавештајним активностима у САД (*Management and Direction*) тема је четврте целине књиге. Аутор је посматра као заокружени систем који чине три основне категорије. У прву категорију спадају извршне наредбе, председничке директиве, директиве *NSC* и ресорне и агенцијске одредбе којима се утврђују основне надлежности и структура обавештајне заједнице и њених чланица. Друга категорија се односи на ангажман појединих личности, комитета и уреда који непосредно спроводе и формулишу наредбе, брину о отклањању различитих сукоба између појединих служби, пружају савете и предлоге, и одређују прикупљачке и аналитичке приоритете. Трећу категорију чине документи о плановима, програмима и потребама на основу којих се утврђују циљеви или спецификује размештај укупних потенцијала ради постизања специфичних прикупљачких и аналитичких задатака.²⁰ Аутор посебно наглашава значај докумената које је ауторизовао амерички председник и *NSC*, и који се јављају у две различите форме: као класификовани документи (с ознаком тајности) и као неклассификоване директиве, наредбе и одредбе. Осим наведених докумената, аутор сматра да за укупну организацију обавештајних активности, односно за сами врх руковођења, посебан значај имају и утицајни појединци, комитети и поједини уреди, нарочито председник, *DCI*, различити комитети који делују унутар система *NSC* и других значајних тела (одбори, савети, и слично). Аутор даље даје исцрпан историјат оснивања и активности више комитета унутар система *NSC* који су већином имали надзорну или саветодавну функцију у организацији и реализацији обавештајних и контраобавештајних активности, као и тајних акција.

Актуелност Ричелсонове књиге посебно се огледа у анализи тренутног стања унутар америчке обавештајне заједнице. То се, пре свега,

²⁰ За проблематику руковођења и управљања обавештајним активностима у САД веома су значајни и поједини програми, међу којима се, према аутору, издвајају: Национални програм спољног обавештајног рада (*NFIP*), Здружени војнообавештајни програм (*JMIP*) и Програм тактичких обавештајних и сродних активности (*TIARA*).

односи на податке о „Руководећем штабу заједнице“ (*CMS*), који је основан јуна 1992, а задужен је за: „1) глобалну обавештајну политику и планирање; 2) израду Националног спољно-обавештајног програма и утврђивање буџета, процењивање, правдање и надзор трошења буџетских средстава; 3) утврђивање и процењивање обавештајних потреба, и 4) извршавање неких других функција и дужности које утврди *DCI* лично“. Поред *CMS*, аутор разматра и Национални обавештајни савет (*NIC*), који је првенствено задужен за израду одговарајућих обавештајних процена (*NIEs*), затим Савет за националну контраобавештајну политику (*National Counterintelligence Board*), основан 1994. године, Извршни комитет обавештајне заједнице (*IC/EXCOM*) и многа друга тела која су непосредно у функцији надзора, руковођења и управљања активностима америчке обавештајне заједнице.

Један од најважнијих сегмената књиге јесте поглавље о руковођењу прикупљањем обавештајних сазнања и тајним акцијама, при чему руковођење различитим облицима прикупљања обавештајних података подразумева организацију заједничких и различитих операција и прикупљачких система које примењује обавештајна заједница, док је у случају тајних акција реч о сасвим другачијим руководећим субјектима.

За руковођење сателитским снимањем најзначајније тело је Комитет за утврђивање потреба и начина коришћења обавештајних снимака (*COMIREX*). Основан је 1967. године за потребе међуагенцијске координације и руковођења функцијама неопходним за управљање фотографским сателитским извиђањем, укључујући и процес одређивања који циљеви треба да буду фотографисани и које ће агенције користити те снимке у својим анализама. Он је, такође, задужен за процењивање потреба и резултата фотографског извиђања и прекоморске безбедносне контроле и утврђивање начина заштите свих обавештајних снимака и информација изведених из њих од неовлашћених корисника. У области коришћења обавештајних снимака тај комитет се, између осталог, ослања на јединице за коришћење обавештајних снимака *DIA* и војне обавештајне службе. У томе се, према аутору, истакао и Централни уред за обавештајно снимање (*CIO*). Уред је основан 1992. године под називом Руковођење националним обавештајним снимањем (*Management of National Imagery Intelligence*), а био је задужен за обављање свих послова које му је додељивао *COMIREX* у вези с обавештајним снимањем за потребе целокупне обавештајне заједнице. Ту функцију *CIO* наследио је последњих година Централни оперативни уред *NIMA* за обавештајно снимање (*NIMA's Central Imagery Tasking Office*).

Руковођење Системом електронских обавештајних активности САД (*United States SIGINT System – USSS*) у надлежности је директора *NSA*. Поред различитих докумената којима се регулише та обавештајна област значајна је и улога различитих надзорних тела и комитета у руковођењу *SIGINT* операцијама, на пример Специјални комитет *NSC* за *SIGINT*, *COMINT* и *ELINT*, комитет у оквиру система *USIB* (који се у међувремену претворио у јединствен *SIGINT* комитет) итд. Током

1990. године основана је и Саветодавна група за оружане и свемирске системе (*WSSAG*) ради координације електронских обавештајних операција према страним оружаним и свемирским системима. Коначно, аутор објашњава и поједине програме који су значајни за одређивање циљева, потреба и приоритета у *SIGINT* операцијама, при чему наглашава важност Програма криптолошке консолидације (*CCP*) и Одбрамбеног криптолошког програма (*DCP*).

Најад, у вези с руковођењем осетљивим извиђачким мисијама аутор наводи неке значајне историјске податке о таквим операцијама (на пример, кубанска ракетна криза), при чему наглашава њихов значај првенствено у оквиру пружања подршке специјалним мисијама обједињених и специјализованих команди америчке војске. Као пример, у оквиру специјалних извиђачких програма ратне морнарице, аутор посебно потенцира значај Здруженог извиђачког центра (*JRC*), основаног 1960. године.

У вези с руковођењем прикупљањем обавештајних података помоћу персоналних извора, аутор указује на важност директива *NSC* којима су, у појединим периодима, регулисана главна питања везана за тај проблем. Посебно издваја директиве којима су установљавани различити програми и оснивани посебни комитети за пребеге, и Директиву бр. 5 из 1972. године, под називом „Активности САД на плану шпијунаже и контраобавештајног рада у иностранству“ (*U. S. Espionage and Counterintelligence Abroad*). У руковођењу *HUMINT* активностима, према аутору, значајни су различити комитети, на пример, Комитет за персоналне изворе (*HRC*), али је посебно значајна улога Председничког саветодавног одбора за обавештајни рад у иностранству (*PFIAB*). Тренутно, најважнију улогу на том плану има Оперативни центар за националне *HUMINT* потребе (*NHRTC*), који је формиран 1992. године. Најзад, разматрајући програм руковођења тајним акцијама, нормативно уоквирен Законом о пружању помоћи у иностранству из 1961. године и Хјуз-Рајановим амандманом, аутор потенцира овлашћења председника САД на том плану, али и значај различитих, специјализованих тела унутар *CIA* и *NSC* – као што су Група за планирање тајних акција *CIA* (*CAPG*), Група за координацију и планирање *NSC* (*PCG*), и друга.

*

**

Монографија Џефрија Ричелсона веома је актуелна, будући да је америчка обавештајна заједница изузетно обимна и флуидна. То се најјасније може уочити упоредном анализом свих досадашњих издања те Ричелсонове књиге. Наиме, 1999. године не само да нема неких обавештајних институција које су постојале у време њеног (првог) издања из 1985. године (на пример, *Armed Forces Medical Intelligence Centar*), већ нема ни институција које су постојале у време (трећег) издања из 1989. године (на пример, *Deffence Mapping Agency*). С друге

стране, сада постоје нове службе, које су настале обједињавањем (*NIMA*), или су се коначно издвојиле из ранијих служби (*DHS*). Стога је књига веома корисна грађа за изучавање америчког обавештајног система и његовог утицаја на укупну политику Сједињених Држава. Другим речима, књига је веома значајна за све оне који се баве теоријским и практичним аспектима изучавања америчке обавештајне заједнице, подједнако и за војне и за цивилне структуре.

Југославија се у књизи помиње још само на два места. У првом случају се каже да је оперативна јединица директора Централне обавештајне службе за Балкан („*DCI Balkans task force*“) установљена као одговор на све већи интерес САД у вези с догађајима у СФР Југославији. Такође, на одговарајућем месту, дата је шема најинтересантнијих тема за обавештајно истраживање у 1997. години, коју је одредио Комитет за одабир обавештајних података Сената, а једну од таквих тема чине „најновији догађаји у Србији“ (*Developements in Serbia*).

Alliance and protection of national interests of F. R. Yugoslavia

Prof. D Sc Milinko Stišović, Major General

According to the univerrally adopted geopolitical classification, Federal Republic Yugoslavia belongs to the group of small countries. As a state community it has been reduced to about half of population and territory when compared to the former Yugoslavia, thus losing the primacy as the biggest state on Balkans. By the analysis of military, poltiical and geostrategic factors, i. e. by the assessment of the closer and wider environment of FR Yugoslavia, can be concluded that its security has become manifoldly endangered. Tis is a confirmation of certain phenomena of the modern world, which evolves unevenly and is burdened with numerous contrarities. Its generators are, above all, big centres of power, whose capital, in its struggle to gain extra profits, uses and applies all kinds of instruments and methods of action in its shaping the so called new world order.

In the difficult situation in which FR Yugoslavia and its people found themselves the question has been posed of the way of their getting out of the crisis and of protection of basic national interests. A part of the answer to the question is to be sought in the international community, and the rest of it is to be found in the internal social processes. Namely, the question is posed of whether FR Yugoslavia should take a completely independent course, which is less realistic and less feasible in the present ratio of forces, or should it return itself by processes of integration into the international institutions and actualize the question of its relationship with systems of collective security. Te integrative processes in the international community continue to evolve and are manifested in almost all domains of activity (political, diplomatic, economic, information, military, sports, etc.). In this community also our country tends to take its corresponding place. It wishes first of all to return into the international political organizations, economic and financial institutions, and later on to be included into systems of collective security while also the matter of alliance gains in significance.

Balkans within the frames of a greater Mediterranean

Prof. D Sc Nicolai Alexandrovich Kowalsky

The author analyses the security situation in the wider Mediterranean region, from Gibraltar to the Caspian Sea, with the gravity point placed on the geopolitical significance of Balkans and on the assessment of possible consequences of unstable international relations in the region. The attention of readers has been particulary drawn to the multiple intermixing of different mutually opposed but also complementary foreign interests and influences

on Balkans, which makes this region, together with differences and disputes inherited from the past, a region of high risk.

Instability of Balkans reflects directly on the security of the entire Mediterranean, although it is affected also by other hotbeds of crisis in the region. The geopolitical picture of the region is completed by a presentation of the most significant consequences of expansion of the NATO towards east and of its military engagement in territories of the former Yugoslavia.

The author also reviews the possibilities for overcoming the crisis situations in the Balkan region and Mediterranean, with a particular view to the situation created in the course of solution of the Kosmet crisis.

Russia and security on Balkans

Prof. D Sc Pavel Evtimovich Kandel

The author reviews the security situation on Balkans within the frames of the NATO-centric system of European security, and of changes in Europe created by the expansion of the North Atlantic Pact to the east. He also draws attention to the security problems of FR Yugoslavia and to the role and interests of Russia in the actual and indicated processes in the region that are relevant in their solution.

Theoretical foundation in working out of doctrinal documents

Prof. D Sc Mitar Kovač, Colonel

In social sciences, polemology, military sciences, theory and practice of the art of war, approaches are different in defining categorial notions in the domain of defence and security of state, and in identification of their sources and interpretation of their influence on the range, contents and procedures of reorganization of the defence system and the army.

Results of scientific researches conducted in the world increasingly influence the contents, methods of formulation and application of the defence and military doctrines. On the basis of theoretical knowledge on the contents and range of categorial notions, in the article are presented general views on their interdependence, first of all in the realization of state and national values in the defence domain, and in the attainment of defined aims.

In view of the fact that the defence of national and state values will be more than earlier founded on knowledge, also the military activities will be both in the time of peace and in war based on scientific foundations, which have to be by their cognitive values in the apex of attainments of military thought in the world.

The author reviews also the interdependence of the formulation of basic doctrinal documents of the state in the domain of defence and security, and of sources upon which they are based. In the process of definition of this interdependence are built up cognitive preconditions for a more comprehensive methodical approach to the working out of these documents, together

with their extracts, and to the realization of the process of reorganization of the entire defence system.

Defence from unarmed aggression

Aleksandar Savić, Colonel

Defence from unarmed aggression entails a thorough reassessment of existing solutions in domains of politics, economy, information, culture, education, organization of state authorities, interrelations between state organs and institutions, also concerning tradition and cultural inheritance and other values and potentials of the country. The basic requirement is to engage all potentials of society, because only thus the evidently superior enemy can be parried. Notwithstanding the power of existing or potential adversaries the defence from unarmed aggression is feasible and makes a part of activities of society directed towards its overall prosperity.

In the first part of the article are reviewed the notion, forms and bearers of unarmed aggression in the present international relations. In the second part are, by systematization of existing knowledge and projection of possible solutions, presented some forms of defence from the unarmed endangerment: 1) active and energetic actions in the foreign policy domain; 2) strategy of economic break-through and integration of FR Yugoslavia in the world economic developments; and 3) preventive and energetic information-propaganda activities.

Foundations for selection of candidates for posting on officers' duties

M Sc Dragan Marković, Lt. Colonel

Personnel management, as an ensemble of activity systems, is a process of assessment and posting of officers according to the well known principle: the right man to the right place. As one of the most significant sub-systems in the army, the personnel management is directly related to the combat readiness of units, or is in causal-consequential relation with this readiness. Command and control, as one of elements of combat readiness, is a process function by which are posed tasks to an individual or unit. Tasks are posed by posted persons and thus on the right selection of candidates and their posting also depends the level of combat readiness of units.

Media war

D Sc, lecturer, Jovan Omaljev, Colonel

The author reviews the media war, a phenomenon of our time, which came to a particular expression in the territory of FR Yugoslavia, for years exposed to media psychological and propaganda pressures. Rapid development of information-propaganda instruments and mass media has made possible their utilization and great influence, in planetary frames, on minds

and behaviour of men. In the media war informations are misused, while misinformations and lies are manipulated with the aim of attaining the neo-colonization goals and satisfaction of interestes of big and powerful countries.

As a relatively novel phenomenon, the media war should be, because of its range and significance, analysed and understood its substance and threat, particularly to the freedom and independence of small states and nations, because it contributes to the entropy of historical and civilization attainments and values. The author draws attention to the fact that the defence and protection from the media war are feasible and indispensable, which has been confirmed by he resistance of FR Yugoslavia to the media war waged by the NATO member countries.

Political aggression

M Sc Slobodan Mikić, Major General, ret'd.

The present international relations are characterized by rather frequent crises, conflicts, aggressions and local wars. The second half of the 20th century was marked by different destructive phenomena and developments, aggressions in the first place. In addition to military aggressions, which usually developed into wars, our times, however, are characterized by frequent unarmed aggressions (propagandistic, political, economic, etc.). The most frequently applied of these aggressions is the political one, by means of which aggressors attempt to submit the target-states to their volition and intersts, using and applying different but mutually related contents, methods, instruments, procedures and actions.

The author suggests a definition of aggression in general and proceeds with an explanation of the political aggression, stating its basic determinants, causes and ways of realization in the practice of international relations. His definition of the political aggression he supports by arguments from the practice of such aggressions by the end of the 20th century, from the experience in connection with the former SFR Yugoslavia and, above all, the FR Yugoslavia. The author concludes that the political and other kinds of aggressions can be prevented only if the role of the OUN will be reaffirmed on the basis of the UN Charter and the international relations be brought into concordance and effectuated with the consistent application of normatives and customs of the international public law and law in general.

Evaluation and ranking of military leaders

D Sc Boško Nadoveza, Colonel

Selection, posting and promotion of military leaders is an exceptionally complex and significant matter which has a manifold impact on individual members and all elements of the army as a large system. On the solution of concrete cadre matters, or on the leading the cadres in service, depends the creation of preconditions necessary for the maximum motivation and engagement of each individual in his execution or discharging of tasks and missions. In is therefore necessary that the domain of leading the cadres

(selection, posting and promotion) is thoroughly and precisely regulated and, on the basis on this, defined the corresponding system of evaluation of cadres, or military leaders.

The upbuilding of the system of evaluation (assessment and ranking) is therefore necessary to be generally and precisely regulated and, on this basis, the corresponding system of evaluation of cadres be defined.

The upbuilding of the system of evaluation (assessment and ranking) which will be the answer to the posed requirements, is feasible by the definition of corresponding criteria. The fundamental criterion in this process is the development of the career of military leaders, i. e. the possible variants of their moving through duties, whereby the execution or discharging of each duty is assessed by the corresponding number of points. On the basis of these points is assessed the entire career of a military leader. The second criterion is the average service assessment in the course of the entire service of an individual, the third one being the required length of service in the army, the fourth the graduated school, the fifth the realized years of service, the sixth the years of age, the seventh the time of the last term of duty, the eighth the command of foreign languages, the ninth the number of eventually published works, and the tenth the assessment on the part of the Institute for Mental Health of the Military Medical Academy.

Public relations and the world of symbols

Željko N. Mitrović

The author points out the complexity of symbols and their great significance in the life of man, in his social communication and, particularly, in his social communication and, particularly, in his business and political communication. In connection with these, the basic idea is that the world of symbols is becoming more dominant than the factual world, because by the social communication, by means of symbols, are created things and situations that are considered reality.

Communication by symbols and their manipulation are by the author reviewed first of all within the frames of theory and practice of public relations. He also points out the role and significance of symbols in the organizational art, marketing and public relations, particularly in the assessment and solution of crisis situations.

With a view to the fact that even the language itself is a system of symbols, a particular section of the article is dedicated to the rhetorics and to its relation with the theory and practice of public relations, whereat is pointed out the possibility of invoking the emotional reactions by means of language symbols and rhetorical methods.

In a separate section the author attempts to establish a link between the communication sphere – particularly the public relations one – and geopolitics, i. e. to conceptualize the contents of a new idea and a relatively new domain of research – the geopolitical communication.

A particular attention is paid to the mass communication media, concerning both the mass communication as the process of acting by symbols and from the aspect of political economy of mass media, or the economy of communication.

Alliance comme fonction de protection des intérêts nationaux de la RFY

Prof. dr Milinko Stisovic,

République Fédéral de Yougoslavie, d'après la classification géophysique acceptée, appartient au groupe des petits pays. Comme une communauté étatique, par rapport à la Yougoslavie précédente, elle est réduite à un peu plus de moitié de population et moitié de l'espace, ce que provoqua la perte de primat de l'Etat le plus grand des Balkans.

En faisant l'analyse des suppositions politico-militaires et géo-stratégiques de proche et de lointain environnement de la RF de Yougoslavie, on peut conclure que sa sécurité est menacée de façon multiple. C'est une affirmation des évènements regnants dans le monde contemporain qui se développe de façon non-égale, accompagnée par contradictions nombreuses. Ses générateurs sont, avant tout, de grands centres de pouvoir, dont capital, dans le combat pour extra-profit, ne fait pas le choix entre les moyens et méthodes de l'action durant le processus de formation de soit-disant nouvel ordre mondial.

Dans cette situation difficile dans laquelle on a vu se trouver la Yougoslavie et son peuple, on pose la question comment sortir de la crise et garder les intérêts nationaux de base. Une partie de la réponse on peut chercher dans le cadre de la communauté internationale, l'autre partie dans les processus internes sociaux. A vrai dire, on pose la question ou aller suivant la route autonome, ce que présente une possibilité moins réelle et possible en tenant compte de rapports des forces contemporaines, ou, à travers les processus d'intégration, rentrer dans les institutions internationales et tenter d'actualiser la question de rapports envers les systèmes de sécurité collective.

Processus d'intégration dans la communauté internationale se déroule par la ligne montante et se manifeste dans toutes les sphères de l'activité humaine (politico-diplomatique, économique, informatique, sportive, militaire, etc). Notre pays envisage de prendre une place correspondante dans la communauté internationale. Elle désire premièrement son retours dans les rangs des organisations politiques, économiques et institutions financières internationales, puis dans les systèmes de sécurité collective avec quoi est liée la question de l'alliance qui obtient une grande signification.

Balkans dans le cadre de Grande Méditerranée

Prof. dr Nikolay Aleksandrovitch Kovalsky

Auteur fait une analyse de la situation de sécurité à l'intérieure d'une ceinture large de Méditerranée, à partir de Gibraltar jusqu'à la Mer Caspienne, avec accent sur l'importance géopolitique des Balkans et des conséquences possibles des rapports instables dans la région.

Dans cet article on montre en particulier le mélange multiple des intérêts mutuellement confrontés mais aussi complémentaires et des influences faites sur les pays des Balkans ce que montre cette région comme la région de haut niveau de risque.

Instabilité des Balkans fait une influence directe sur la sécurité de la Méditerranée, mais provoque aussi apparition des points de crise dans la région. Image géopolitique de la région est complétée par la présentation des conséquences les plus importantes causées par l'élargissement de l'OTAN vers l'est et par son engagement militaire sur l'espace de la RSF de Yougoslavie.

Auteur étudie la possibilité de surpasse des situations de crise dans la région des Balkans et de la Méditerranée, avec accent sur la situation créée durant la résolution de la crise de Kosovo.

Russie et sécurité des Balkans

Prof. dr Pavel Yeftomovitch Kandel

Auteur étudie la situation de sécurité sur les Balkans dans le cadre du système otanocentrique de sécurité européenne et des changements en Europe causés par l'élargissement de l'OTAN vers l'est. Il montre, aussi, les problèmes de sécurité de la FR de Yougoslavie et le rôle et les intérêts de la Russie durant les processus actuels et futures relevant pour leur résolution.

Bases théoriques de l'élaboration des documents de doctrine

Prof. dr Mitar Kovac, Colonel

Dans les sciences sociales, polémologie, sciences militaires, théorie et pratique de l'art de guerre, existent les approches différentes dans la définition des termes catégoriaux de la réion de défense et de sécurité de l'Etat, ainsi que dans l'identification de leurs sources au cours de l'interprétation de leur influence concernant le volume, contenu et processus de réorganisation du système de défense et de l'armée.

Les résultats scientifiques dans le monde font une influence de plus en plus sur le contenu, méthodes de formulation et méthodes d'application de la doctrine de défense et de doctrine militaire. A la base des connaissances scientifiques concernant le contenu et le volume des termes catégoriaux, on a mentionné dans l'article les opinions générales concernant leur interdépen-

dense, premièrement durant sa réalisation, dans le domaine de défense des valeurs nationales et étatiques pour atteindre les objectifs définis.

On tient compte que la défense des valeurs nationales et étatiques sont fondées sur le savoir et que les activités militaires, durant la paix et la guerre, doivent être fondées premièrement sur la réalisation des objectifs définis.

Dans cet article, on étudie interdépendance des processus formulés dans les documents doctrinaux de base d'un Etat, dans la sphère de défense et de sécurité, qui font la base de tout. Par la définition de cette interdépendance on fait les suppositions scientifiques pour faciliter une approche à l'élaboration des documents doctrinaux et à la réalisation de processus de réorganisation du système de défense entier.

Défense contre l'agression non-armée

Aleksandar Savic, Colonel

Sous le terme la défense contre l'agression non-armée, on comprend une réexamination fondamentale des le domaine de la politique, l'économie, l'informatique, la culture, l'éducation, l'organisation du pouvoir, le rapport mutuel des organes et institutions étatiques et leur rapport envers les institutions scientifiques, les traditions et l'héritage culturel, ainsi que les autres valeurs et potentiels de pays. La demande de base est l'engagement de tout potentiels du pays et de la société car c'est la seule façon de faire face à l'ennemi supérieure. Sans tenant compte de la force et de potentiel de l'ennemi, la défense contre l'agression non-armée est possible et fait une partie des activités de la société, dirigées vers sa prospérité générale.

Dans une première partie de l'article, on voit examinés le terme, les formes et les acteurs de l'agression non-armée dans les rapports internationaux contemporains. Dans une deuxième partie, on fait une systématisation des connaissances existantes et projection des résolutions possibles des formes de défense contre l'agression non-armée: 1) l'action de la politique extérieure offensive; 2) l'action informatico-préventive et de propagande offensive.

Points de départ concernant le choix des candidats pour nomination des officiers au poste

Mr Dragan Markovic, Lieutenant-Colonel

Cadrement comme un système des activités, fait un processus qui mérite être examiné quand il s'agit de désignation des officiers au poste de travail d'après le principe de cadrement: le vrai homme sur le poste correspondant. comme un des plus importants sous-systèmes dans l'Armée, cadrement est en liaison directe avec l'aptitude de combat. Commandement, comme élément de l'aptitude de combat est une fonction par laquelle on distribue les devoirs aux individus et aux unités. Les devoirs sont distribués par les personnages désignés aux poste de commandement ce que dépend et dirige le degré de l'aptitude de combat.

Guerre des médias

Doc. dr Jovan Omaljje, Colonel

Auteur étudie la guerre des médias, le phénomène de l'époque contemporaine, exprimé en particulier sur l'espace de la RF de Yougoslavie qui est pendant des années exposé aux pressions médiatiques, psychologiques et de propagande. Le développement rapide des moyens de propagande et de l'informatique, mais aussi des mas-médias, a permis leur utilisation et une grande influence, dans les dimensions planétaires, sur la conscience et le comportement des gens. Dans la guerre des médias on mal-emploie les informations, tandis que les désinformations et mensonges prennent la place importante dans le processus de réalisation des buts néo-coloniaux et les intérêts des grands et des puissants.

Comme un phénomène relativement nouveau, la guerre des médias, à cause de l'importance et des dimensions, il faut faire une analyse de compréhension de leur sel et de danger provoqué par ele, en particulier quand il s'agit de la liberté et de l'indépendance des petits pays et des peuples car il apporte une entropie des valeurs historiques et civiques. Auteur montre le fait que la défense et la protection contre la guerre des médias sont utiles et possibles, ce qu'est montré par la résistance de la RF Yougoslavie durant l'agression des pays de l'OTAN.

Agression politique

Dr Slobodan Mikic, General de brigade en retraite

Les rapports internationaux contemporains sont caractérisés par les crises fréquentes, conflits, agressions et guerres. Deuxième moitié du XX siècle est marqué par les apparitions destructives, avant tout – agressions. Sauf les agressions militaires regnantes dans le passé, qui ont été transformées en guerres, l'époque contemporaine est caractérisée par les agressions non-armées (propagande, politique, économique, etc). Le plus souvent on applique l'agression politique à l'aide de laquelle, avec la participation des formes proches, des contenus, méthodes, moyens et actions, les agresseurs tentent de faire subordonner les Etats – sujets de l'agression à sa volonté et intérêts.

Auteur dans cet article définit une agression en général, montrant ses points de base, causes et façon de réalisation dans la pratique des rapports internationaux. Phénomène de l'agression politique est appuyé par les arguments de la pratique de ces agressions à la fin du XX siècle, les expériences liées à l'agression contre la Yougoslavie, surtout cette dernière, contre la RF de Yougoslavie.

Aggression politique et autres peuvent être supprimer, conclue auteur, seulement si on réaffirme le rôle de l'ONU à la base de la Charte de l'ONU, et si les rapports internationaux seront menés vers un ordre avec l'application des normes et des coutumes du droit international publique en général.

Choix, prise de poste et avancement des cadres sont extrêmement complexes et représentent une question significative qui se reflète sur les individus et sur tous les éléments de l'armée comme un système immense. Il dépend de résolution des questions concrètes de guidage des cadres comme motivation et engagement comment créer les suppositions de l'accomplissement de devoir. A cause de cela il est indispensable que la question toute entière (choix, prise de poste, avancement) soit réglée de façon précise et soit définie comme le système correspondant de l'évaluation des cadres.

Perfectionnement du système permet la création des définitions correspondantes de notation et de la liste des rangs. Le critérium de base est la voie de perfectionnement des autorités, c'est-à-dire les variantes possibles de la voie concernant les poste de travail, chacun des postes donnant un certain nombre de points positifs. La somme de points fait montrer la voie de développement de l'autorité. Un dixième critérium est la notation officielle durant le cours de ravail entier, un troisième – arme ou service demandé, quatrième – écoles, cinquième – années de travail, sixième – age, septième – temps passé sur le dernier poste de travail, huitième – connaissance des langues étrangères, neuvième – nombre des travaux écrits publiés, dixième – notation de l'Institut de santé mentale de l'académie militaire médicale.

Rapports avec le publique et le monde des symboles

Zeljko N. Mitrovic

Dans cet article on motre la compléxité et grande importance des symboles sur la cie sociale de l'homme, sa communication sociale et, en particulier, la communication politique et de travail. En liaison avec cela, la pensée de base est que le monde des symboles devient plus dominant que le monde de perceptions; par la communication sociale – par l'intermédiaire des symboles – on fait création de ce que l'on estime la réalite.

Communication et manipulation avec es symboles, auteur étidue dans le cadre de la théorie et la pratique des rapports avec le publique. Il montre aussi le rôle et la signification des syboles dans la culture organizationnelle, marqéting, rapports avec le milieu et, en particulier, durant la résolution des situation de crise. En tenant compte que la langue est aussi un système des symboles, auteur étidue particulièrement l'art de rétorique et sa théorie et pratique concernant les rapports avec le milieu, accentuant la possibilité de provocation des émotions et des réactions pareilles. Dans un paragraphe à part, auteur tente de réaliser une liaison entre la sphère de communication – spécialement les rapports avec le publique – et géopolitique. Autrement dit, il tente de penser le contenu d'un nouveau tème et d'un champs relativement nouveau de recherches – les communications géopolitiques.

Une attention particulière est conscrée aux médias de communication au point de vue communication des masses, comme processus de l'activité des symboles, ainsi que l'économie politique des médias ou l'économie de communications.

Die Bündnisse und der Schutz der Staatsinteressen von BR Jugoslawien

Generalmajor Prof. Dr. Milinko Stišović

Nach der angenommenen geophysischen Klassifikation gehöre die Bundesrepublik Jugoslawien der Gruppe der Kleinstaaten. Im Vergleich zum ehemaligen Jugoslawien war sie als eine staatliche Gemeinschaft auf etwa eine Hälfte der Bevölkerung und des Territoriums eingeschränkt worden, wodurch sie den Vorrang unter den Balkanstaaten verlor.

Durch die Analyse der militärisch-politischen und geostrategischen Umstände bzw. durch die Beurteilung der engeren und weiteren Umgebung Jugoslawiens läßt es sich beschließen, daß die Sicherheit Jugoslawiens verschiedenartig bedroht ist. Das ist eine Bestätigung gewisser Gesetzmäßigkeiten der gegenwärtigen Welt, die sich ungleichgewichtig und mit vielen Widersprüchen entwickelt. Die Schöpfer dieser Widersprüche sind vor allem die Zentren der Großmacht, deren Kapital im Kampf um den Extraprofit und in der Gestaltung der neuen Weltordnung alle Mittel und Methode verwendet.

Die Bundesrepublik Jugoslawien und ihre Bevölkerung befinden sich in einer schweren Lage, so daß die Frage der Wege aus der Krise und der Grundinteressen des Staates gestellt wird. Ein Teil der Antwort liegt in der internationalen Gemeinschaft und der andere Teil in den inneren Gesellschaftsprozesse. Die Grundentscheidung ist nämlich, entweder den Weg der völligen Eigenständigkeit zu wählen, was in dem gegenwärtigen Kräfteverhältnis wenig real und möglich ist, oder durch die Integrationsprozesse den internationalen Organisationen wieder beizutreten und die Frage der Beziehungen gegenüber den Systemen der Kollektivsicherheit zu aktualisieren.

Die Integrationsprozesse in der internationalen Gemeinschaft haben eine ständige Aufwärtsentwicklung und widerspiegeln sich in fast allen Bereichen der menschlichen Tätigkeit: Politik, Diplomatie, Wirtschaft, Informationen, Sport, Armee usw. Auch Jugoslawien strebt danach, in der internationalen Gemeinschaft die entsprechende Stelle zu nehmen. Es möchte vor allem in die internationalen politischen Organisationen und die Wirtschaftsinstitutionen, danach auch in die Systeme der Kollektivsicherheit, wiederkehren, so daß die Frage der Bündnisse immer wichtiger wird.

Der Balkan im Rahmen des weiteren Mittelmeerraums

Prof. Dr. Nikolai Alexandrowitsch Kowalski

Der Autor analysiert die Sicherheitslage im weiteren Mittelmeerraum (von Gibraltar bis zum Kaspischen Meer), wobei das Hauptgewicht auf die geopolitische Bedeutung des Balkans und die Einschätzung der Ursachen und der möglichen Folgen der unstabilen Verhältnisse im Region gelegt wird.

Im Artikel wird besonders auf die Verflechtung verschiedenen entgegengesetzten, aber auch komplementären Interessen und Einwirkungen auf den Balkan hingewiesen, was aus ihm, mit den geerbten Lokalstreiten, ein Raum des hohen Risikos macht.

Die Unstabilität des Balkans wirkt auf die Sicherheit des gesamten Mittelmeerraums unmittelbar ein, aber sie wird auch durch die anderen Krisenherde im Region bedingt. Das geopolitische Bild dieses Regions wird durch die Vorstellung der wichtigsten Folgen der Erweiterung der NATO nach Osten und ihres Militäreinsatzes im Raum des ehemaligen Jugoslawiens vervollständigt.

Der Autor erörtert auch die Möglichkeit, die Krisensituationen im Balkan- und Mittelmeerraum zu überwinden, wobei die durch die Lösung der Krise auf Kosowo-und-Metohija entstandene Lage betont wird.

Rußland und die Sicherheit auf dem Balkan

Prof. Dr. Pawel Jeftimowitsch Kandelj

Es wird die Sicherheitslage auf dem Balkan im Rahmen des NATO-zentrierten Systems der europäischen Sicherheit und der durch die Erweiterung der NATO nach Osten hervorgerufenen Veränderungen in Europa besprochen. Es wird auch auf die Sicherheitsprobleme der Bundesrepublik Jugoslawien und die Rolle und Interessen Rußlands in den bestehenden und künftigen Prozessen im für ihre Lösung wichtigen Raum hingewiesen.

Die theoretischen Grundlagen der Ausarbeitung der Doktrinärdokumente

Oberst Prof. Dr. Mitar Kovač

In Human- und Militärwissenschaften, Polemologie und Theorie und Praxis der Kriegskunst gibt es verschiedene Herangehensweise für die Bestimmung der Kategorialbegriffe aus dem Bereich der Staatsverteidigung und -sicherheit sowie für die Erkennung ihrer Ausgangspunkte und der Deutung ihrer Einwirkung auf den Umfang, das Inhalt und den Prozeß der Reorganisierung des Verteidigungssystems und der Armee.

Die Ergebnisse der Wissenschaftsforschungen in der Welt beeinflussen immer mehr das Inhalt, die Methoden der Gestaltung und die Anwendung der Verteidigungs- und Militärdoktrin. Auf Grund der theoretischen Kenntnisse vom Inhalt und Umfang der Kategorialbegriffe werden im Artikel die Grundeinstellungen zu ihrer gegenseitigen Abhängigkeit und Realisation im

Bereich der Verteidigung der Staatswerte und Erreichung der angegebenen Ziele aufgeführt.

Da die Verteidigung der National- und Staatsinteressen in der Zukunft mehr aufs Wissen gegründet sein wird, so wird sich auch die Militärtätigkeit im Krieg und Frieden vor allem auf die Wissenschaftsgrundlagen stützen, die dem Erkenntniswert nach auf dem Gipfel des Militädenkens stehen sollten.

Im Artikel wird auch die gegenseitige Abhängigkeit zwischen dem Verfahren der Gestaltung der grundlegenden Doktrinärdokumente des Staates im Bereich der Verteidigung und Sicherheit und ihren Ausgangspunkten erörtert. Durch die Bestimmung dieser Abhängigkeit werden die Voraussetzungen für eine ganzheitliche methodische Herangehensweise in der Ausarbeitung der grundlegenden und abgeleiteten Doktrinärdokumente und in der Realisierung des Prozesses der Umgestaltung des ganzen Militärsystems gebildet.

Die Verteidigung gegen die unbewaffnete Aggression

Oberst Aleksandar Savić

Unter der Verteidigung gegen die unbewaffnete Aggression versteht man eine gründliche Überprüfung der bestehenden Lösungen im Bereich der Politik, Wirtschaft, Infomierung, Kultur, Ausbildung, Verwaltungsorganisation, Verhältnisse zwischen den Staatsorganen und Institutionen und ihrer Verhältnisse gegenüber den Wissenschafts- und Kulturinstitutionen, Traditionen, dem Kulturerbe und anderen Werten und Potentialen des Landes. Das Grundbedürfnis ist, alle Potentiale des Landes einzusetzen, da nur so möglich ist, sich einem offensichtlich überlegenen Gegner zu widersetzen. Wie auch immer die bestehenden und eventuellen Gegner mächtig sein mögen, ist die Verteidigung gegen die unbewaffnete Aggression möglich und bildet einen Teil der auf die allgemeine Prosperität gerichteten Gesellschaftstätigkeiten.

Im ersten Teil der Artikel werden der Begriff, die Formen und die Träger der unbewaffneten Aggression in den gegenwärtigen internationalen Verhältnisse erörtert. In zweiten Teil werden durch die Systematisierung der bestehenden Kenntnisse und Projektionen der möglichen Lösungen einige Formen der Verteidigung gegen die unbewaffnete Aggression bearbeitet. Es handelt sich um 1) die offensive außenpolitische Tätigkeit, 2) die Strategie des wirtschaftlichen Durchbrechens und der Integration Jugoslawiens in die wirtschaftlichen Welbestrebungen und 3) die vorbeugende und offensive informativ-propagandistische Tätigkeit.

Die Ausgangsgrundlagen in der Auswahl der Kandidaten für die Einsetzung der Offiziere in Dienst

Oberstleutnant M. Sc. Dragan Marković

Die Kaderführung als ein System der Tätigkeiten bildet einen Prozeß der Beurteilung und Einsetzung der Offiziere in Dienst, der nach dem bekannten Prinzip „der richtige Mann am richtigen Platz“ abläuft. Als eines

von den wichtigsten Subsystemen in der Armee ist die Kaderführung unmittelbar bzw. ursächlich mit der Kampfbereitschaft der Einheiten verbunden. Das Kommandieren als eines von den Elementen der Kampfbereitschaft ist ein Prozeß der Erteilung der Aufgaben einer Einzelperson oder einer Einheit. Die Aufgaben werden vom eingesetzten Offizier erteilt, so daß die Auswahl der Kandidaten und die Einsetzung in Dienst den Grad der Kampfbereitschaft beeinflussen.

Der Medienkrieg

Oberst Doz. Dr. Jovan Omaljev

Der Autor erörtert den Medienkrieg, ein Phänomen der gegenwärtigen Zeit, welches im Raum des ehemaligen Jugoslawiens durch Medien, Psychologie- und Propagandadruck besonders ausgeprägt ist. Durch eine schnelle Entwicklung der Informations- und Propagandamittel und Massenmedien wurde es möglich, sie in einem globalen Ausmaße zu benutzen und so das Bewußtsein und Verhalten zu beeinflussen. Im Medienkrieg werden die Informationen mißbraucht und die Desinformationen und Unwahrheiten manipuliert, um die neokolonialistischen Ziele und Interesse der Großmächte zu verwirklichen.

Als ein relativ neues Phänomen sollte der Medienkrieg wegen seiner Bedeutung und Dimensionen sorgfältig analysiert werden. Es sollten auch sein Wesen und die von ihm ausgehende Gefahr für die Freiheit und Unabhängigkeit der Kleinstaaten verstanden werden, da der Medienkrieg der Zerstörung der historischen und zivilisatorischen Errungenschaften und Werte beiträgt. Der Autor weist auf die Tatsache hin, daß es möglich ist, sich gegen den Medienkrieg zu verteidigen und schützen, was der von Jugoslawien geleistete Widerstand gegen den von den NATO-Mitgliedern geführten Medienkrieg bestätigt.

Die politische Aggression

Generalmajor i. R. M. Sc. Slobodan Mikić

Den Charakter der gegenwärtigen internationalen Verhältnisse bestimmen viele Krisen, Konflikte, Aggressionen und Kriege. Die zweite Hälfte des 20. Jahrhunderts wurden durch die verschiedenen zerstörerischen Ereignisse, vor allem Aggressionen, geprägt. Neben den einst vorherrschenden Militär aggressionen, die in Kriege übergehen, sind die Eigenschaft unseres Zeitalters auch viele unbewaffnete – propagandistische, politische, wirtschaftliche u. a. – Aggressionen. Es wird vor allem die politische Aggression verwendet. Durch sie und mit anderen verwandten Formen, Inhalten, Methoden, Mitteln und Verfahren streben die Aggressoren danach, die Objekte der Aggression dem eigenen Willen und Interessen zu unterwerfen.

In diesem Artikel gibt der Autor die Bestimmung der Aggression im allgemeinen und danach der politischen Aggression. Es werden die Grundmerkmale, Ursachen und Verwirklichungsweisen der Aggression in der internationalen Verhältnissen gegeben. Das Phänomen der politischen

Aggression wird durch die Argumente aus Praxis dieser Aggressionen am Ende des 20. Jahrhundert, der Erfahrungen der ehemaligen Jugoslawiens und besonders der Bundesrepublik Jugoslawien dergestellt.

Der Autor ist der Meinung, daß die politischen und andere Aggressionen vorgebeugt werden könnten, indem die Rolle der Vereinten Nationen auf den Grundlagen der UN-Charta bestätigt wird und die internationalen Verhältnisse in Einklang mit den Normen und Sitten des Völkerrechts gebracht werden sollten.

Die Beurteilung und das Rangieren der Offiziere

Oberst Dr. Boško Nadoveza

Die Auswahl, Einsetzung und Beförderung der Offiziere ist ein besonders kompliziertes und wichtiges Problemfeld, das viele Auswirkungen auf alle Teile der Armee als eines großen Systems hat. Von der Lösung der einzelnen Fragen bezüglich des Kaders bzw. von der Kaderführung im Dienste hängen die Voraussetzungen für die persönliche Motivation und den Einsatz in der Erledigung der Aufgaben ab. Deshalb ist es wichtig, daß der Bereich der Kaderführung (die Auswahl, Einsetzung und Beförderung vollständig und klar geordnet ist) und daß auf Grund dessen ein entsprechendes System der Beurteilung des Kaders gestaltet wird.

Der Weiterausbau eines den gestellten Forderungen entsprechenden Systems für die Beurteilung (die Notengebung und das Rangieren) der Offiziere kann durch die Bestimmung der entsprechenden Kriterien gebildet werden. Die Grundkriterien sind: 1) die Laufbahn eines Offiziers bzw. der Dienstwechsel, wobei jeder Dienst eine bestimmte Punktzahl trägt und auf Grund dieser Punktzahl wird die Laufbahn eines Offiziers beurteilt; 2) die Durchschnittsnote für die ganze Dienstzeit; 3) die Waffengattung; 4) die abgeschlossene Ausbildung; 5) die Dienstjahre; 6) der Alter; 7) die Dauer des letzten Dienst; 8) die Fremdsprachenkenntnisse; 9) die veröffentlichten Artikel, und 10) die Note des Armeeinstituts für Mentalgesundheit.

Public Relations und die Welt der Symbole

Željko N. Mitrović

Im Artikel wird auf die Kompliziertheit der Welt der Symbole und ihre Bedeutung für das ganze Gesellschaftsleben des Menschen und die soziale, insbesondere geschäftliche und politische, Kommunikation. Deshalb ist die Hauptgedanke in dieser Arbeit, daß die Welt der Symbole wichtiger als die Erscheinungswelt wird und daß die soziale Kommunikation durch Symbole das, was als die Wirklichkeit verstanden wird, gestaltet.

Die Kommunikation und die Manipulation der Symbole werden vom Autor vor allem im Rahmen der Theorie und Praxis von Public Relations erörtert. Es wird auch auf die Rolle und Bedeutung der Symbole in der Kultur der Organisation, dem Marketings und in Public Relations hingewiesen, wobei die Bearbeitung und Lösung der Krisensituationen sehr wichtig sind.

Da die Sprache selbst ein System der Symbole ist, wird ein Teil der Arbeit der Redekunst und ihrer Beziehung zur Theorie und Praxis von Public Relations gewidmet. Dabei wird es auf die Möglichkeit hingewiesen, daß durch die (sprachlichen) Symbole und Redekunstmittel die Gefühlsreaktionen hervorgerufen und beeinflußt werden können.

In einem selbständigen Teil versucht der Autor, die Verbindung zwischen dem Bereich der Kommunikation, besonders von Public Relations, und der Geopolitik herzustellen bzw. das Inhalt eines neuen Begriffs und eines neuen Forschungsgebiets – der geopolitischen Kommunikation – zu bestimmen.

Die besondere Aufmerksamkeit wird den Medien der Massenkommunikation gewidmet. Dabei werden diese Medien vom Standpunkt der Massenkommunikation, des Prozesses der Symbolwirkung, der politischen Wirtschaftswissenschaft, der Massenmedien und der Wirtschaftlichkeit der Kommunikation aus betrachtet.

Объединение и защита национальных интересов СР Югославии

Проф д-р М. Стишович, генерал-майор

Союзная Республика Югославия, по классификации как принято считать, принадлежит группе небольших стран. Как государство, в сравнении с предыдущей Югославией, уменьшилось на менее половину населения и на половину пространства и тем потеряла ведущую роль самого крупного государства Балканов.

Анализом внешнеполитических и геостратегических предположений т.е., что касается окружения СР Югославии, возможно утвердить, что её безопасность многосложно поставлена под угрозу. Это подтверждено некоторыми закономерными явлениями в современном мире, несоразмерно развивающемся с многочисленными противоречиями. Его генераторы, прежде всего, большие центры мощи, капитал которых в борьбе за сверхприбыль не выбирает средства и методы для формирования, так называемого мирового порядка. В трудном положении, в которое попала СР Югославия и её народ, поднимается вопрос о способе выхода из кризиса и основных национальных интересов. Часть ответа надо искать в международном объединении, а часть во внутренних общественных процессах. Поднимется вопрос, пойдёт ли Югославия самостоятельно, что является менее реальным и менее возможным в сегодняшних отношениях сил, или, через объединительные процессы вернётся в международные учреждения и актуализировать вопросы отношения к коллективным системам безопасности.

Процессы интеграции в международном обществе и далее движутся на повышение и появляются почти во всех сферах человеческой деятельности (политической, дипломатической, экономической, информационной, спортивной, военной). И наша страна стремится занять определённое место в международном обществе. Прежде всего вернётся в международные политические организации, экономические и финансовые учреждения, и затем в коллективные системы безопасности и поэтому вопрос объединения получает важность.

Балканы в границах Большого Средиземноморья

Проф. д-р Н. А. Ковалский

Автор анализирует ситуацию безопасности в широкой зоне Средиземноморья, от Гибралтара до Каспийского озера, с сосредоточением на геополитическую важность Балканов и оценке причин и возможных последствий неустойчивых отношений в зоне.

В статье обособлено подчёркивается на многосложное переплетение различных, между собой противопоставленных, но комплементарных интересов и влияний на Балканах, к тому надо добавить унаследованные лакольные столкновения, и тем самым делает их зоной высокого риска.

Неустойчивость Балканов прямо влияет на безопасность всего Средиземноморья и обусловлена остальным очагам кризиса в зоне. Геополитическая картина зона укомплектована проявлением самых важных последствий расширения НАТО на восток и его военной компании на пространстве СР Югославии.

Автор рассматривает и возможность превосхождения кризисных ситуаций в зоне Балканов и Средоземноморья, подчеркивая, ситуацию, образуемую в течении решения кризиса на Космете.

Россия и безопасность на Балканах

Проф. д-р. П. Е. Кандель

Автор рассматривает безопасную ситуацию на Балканах в границах натоцентральной системе европейской безопасности и изменений в Европе, возникшие расширением Североатлантического пакта на восток. Также, указывает на проблемы безопасности СР Югославии и роль и интересы России в актуальных и предсказанных процессах в зоне важной для их решения.

Теоретические основы выработки документов военной доктрины

Проф. д-р М. Ковач, полковник

В общественных науках, полемологи, военных науках, теории и практики военного искусства существуют различные подходы в определении категориальных понятий в области обороны и безопасности государства, и в обозначении их исходов и бтолковании влияния на объём, содержание и поступок реорганизации системы обороны и войск.

Результаты научных исследований в мире всё больше влияют на содержание, методы и формуляцию, и способью применения доктрины оборны и военной доктрины. На основании теоретических представлений о содержании и объеме категориальных понятий, в ответе перечисляются общие позиции об их междузависимости, прежде всего реализации, в области обороны государственных и национальных оценках и достижений определённых целей.

Учитывая то что оборона, больше чем раньше, будет обосновываться на знание, и военное дело, в мире и на войне, прежде всего будет организоваться на научных основах, которым нужно быть на вершине достижений военной модели в мире.

В статье рассмотрена междузависимость поступка формулирования основных документов доктрин государства, в сфере обороны и

безопасности и исходов, на которых обосновываются. Через определение этой междузависимости строятся познавательные предположения для целостного методического подхода к обработке этих исходных документов доктрин и реализации процесса реорганизации целостной системы обороны.

Оборона от невооруженной агрессии

А. Савич, полковник

Термин оборона от невооруженной агрессии подразумевает обусловленное исследование существующих решений в области политики, экономики, информации, культуре, образовании, организации власти, междусобное отношения государственных органов и учреждений и их отношения к научным и культурным учреждениям, традициям и культурном унаследовании и другим оценкам и потенциалам страны. Основным требованием является ангажирование во все потенциалы государства, потому что только таким способом возможно соперничать действительно более сильному противнику. Учитывая силу реальных и потенциальных, оборона от невооруженной агрессии возможна и делает часть действительности общества направленной к его совокупному благостоянию.

В первой части статьи обрабатываются понятие, формы и носители невооруженной агрессии в современных международных отношениях. Во второй части, систематизацией существующих сведений и проекций возможных решений обработаны некоторые формы обороны от невооруженной угрозы: 1. наступательное внешнеполитическое действие, 2. стратегия экономического прорыва и интеграции СР Югославии в мировое экономическое течение, и 3. предупредительное информационно-пропагандистское действие.

Исходные основы при выборе кандидатов для назначения на службу

М-р Д. Маркович, потполковник

Выбор кандидатов как собрание системы активности, делает процесс рассмотрения и назначения офицеров на должности по известному кадровому принципу: настоящий человек на соответствующем месте. Выбор кандидатов прямо связано с боевой готовностью частей как один из важнейших систем Войск, соответственно в причинно-следственно связью с боевой готовностью войск. Командование, как одно из элементов боевой готовности, является процессной функцией, на которое возлагается задания по одному или по частям. Задания выдают лица назначенные на должности, а от правильного выбора кандидатов и назначения на службу зависит и степень боевой готовности войск.

Информационная война

Доц. д-р Й. Омалёв, полковник

Автор рассматривает информационную войну, феномен современного времени, особенно выраженной на пространстве СР Югославии, находящейся годами под информационно-психологическим и пропагандистским давлением. Быстрое развитие информационно-пропагандистских средств и информационных систем осуществило их употребление и большое воздействие, во всем мире, на сознание и поведение людей. В информационной войне злоупотребляются информацией, а дезинформациями и лжамы манипулируется ради осуществления неколонизальных и интересов больших и сильных стран.

Релятивным является новый феномен, информационная война, из-за значения и размеров, надо анализировать и понять её суть и опасность, особенно за свободу и независимость небольших государств и народов, потому что она приносит энтропии исторических и цивилизованных достижений и ценностей. Автор указывает на факт, обороны и защиты от информационной войны, существующий и нужный, что подтверждается противодействием СР Югославии против информационной войны стран, членов НАТО.

Политическая агрессия

М-р С. Микич, генерал-майор на пенсии

Современные международные отношения характеризуют очень частые кризисы, столкновения, агрессии и войны. Вторую половину 20.ого века отметили различные деструктивные явления, прежде всего агрессии. Кроме военных агрессии, преобладавшие раньше, переросших в войны, современное время характеризуют частые невооружённые агрессии (пропагандные, политические, экономические и др.) Чаще всего применяются политические агрессии, при помощи которых, подлых форм, содержания методов, средств и поступков, агрессора настаивают, государства, объекты агрессии покорить своей воле и интересам.

Автор в статье определяет агрессию в общем, и затем и политическую агрессию, перечисляя её основные определения, причины и способы реализации в практике международных интересов. Феномен политической агрессии усилен аргументами практики тех агрессий в конце 20.ого века, из опытов связанных с СФР Югославией, и особенно и СР Югославией.

Политические и другие формы агрессии можно предупредить, делает вывод автор, только если основой утвердится роль ООН на основании грамоты ООН, международные отношения приведут в согласование с последовательным применением норм и обычаях международного общественного права и права в общем

Ценит и распределят в ранги офицеры

Д-р Б. Надовеза, полковник

Выбор, назначение и присвоение воинских званий кадру представляет собой очень сложный и значительный вопрос, многозначно отражающийся на отдельные и на все элементы войска как большой системы. От решения некоторых кадровых вопросов, т. е. ведения как большой системы. От решения некоторых кадровых вопросов, т. е. ведения кадра в течении службы, зависит формирование предположение мотивировать каждого отдельного человека в выполнении о задания. Из-за этого очень важна область ведения кадра (выбор, назначение и присваивание воинских званий) совокупно и точно регулировать, и на основании этого, определить соответствующие системы назначения оценки кадра. Достройка системы назначения оценки (назначение оценки и распределение) офицеров, отвечающих поставленной задаче, можно осуществить определением соответствующих критериев. Основной, критерий путь развития офицера, т. е. возможны варианты движения в должностях, при чём каждая должность ценится определённым числом единиц счета. На основании этих единиц счета оценивается путь развития офицера. Второй критерий представляет средняя оценка в течении своей службы; третий – определённый род – служба, четвертый – оконченная школа, пятый – время проведено на службе, шестой – лета жизни; седьмой – время проведено на последней должности; восьмой – знание иностранных языков; девятый – число объявленных научных работ и десятый критерий оценка Института центрального здоровья Военномедицинской Академии.

Отношения с публичностью и мир символов

Ш. Н. Митрович

В статье указывается на сложность и большое значение символов для совокупного и политического общения. В связи с этим, основная мысль это то что мир символов становится более доминирующим, чем мир природы, общественным общением – при помощи символов – образуется то что мы считаем действительностью.

Общение и манипуляцию символами автор прежде всего рассматривает в рамках теории и практики отношений с публичностью. Также, указывает на роль и значение символов в культуре, макркетинге и отношениях с публичностью, и особенно в обсуждении и решении кризисных ситуациях. Учитывая и то, что и язык сам собой представляет символческую систему, отдельная глава посвященная риторике и её связи с публичностью при чем указывается на возможность символами языка и средствами риторики вызывать эмоциональные реакции.

В особой главе автор пробовал установить связь между сферами коммуникаций – особенно отношений с публичностью – и геополитики, т. е. осуществить содержание одного нового понятия и релятивно новой области исследования – геополитической коммуникации.

Особое внимание посвящено информационными средствами массового общения, с точки зрения массовой коммуникации, как процесса действия символами, так и с позиции политической экономики массовых информационных средств, т. е. экономики обучения.

**ВОЈНОИЗДАВАЧКИ
ЗАВОД**

Редакција

Вам препоручује

Милан Зечевић
577 **ВОЈНА ДИПЛОМАТИЈА**
Цена: 150,00 дин.

Андре Гликсман
667 **ГОВОР РАТА – ЕВРОПА 2004.**
Цена: 250,00 дин.

Бери Р. Поузн
684 **ИЗВОРИ ВОЈНЕ ДОКТРИНЕ**
Цена: 200,00 дин.

Група аутора
858 **ИСТОРИЈА РАТНЕ ВЕШТИНЕ (I–III)**
Цена: 3.400,00 дин.

Џејмс Ф. Даниган
709 **КАКО ВОДИТИ РАТ**
Цена: 400,00 дин.

Мартин Ван Кревелд
683 **КОМАНДОВАЊЕ У РАТУ**
Цена: 250,00 дин.

Љубомир Касагић
771 **ЛИЧНОСТ И УЧЕЊЕ**
Цена: 180,00 дин.

Ричард Е. Симпкин
632 **НАДМЕТАЊЕ У БРЗИНИ МАНЕВРА / О рату у XXI веку**
Цена: 250,00 дин.

Група аутора
847 **НАТО НА БАЛКАНУ**
Цена: 540,00 дин.

Јован Матовић и Жељко Петровић-Пољак
799 **ОРУЖЈЕ, ЕНЕРГИЈА И ТРЕЋИ СВЕТСКИ РАТ**
Цена: 250,00 дин.

Владимир Цветановић
841 **ОСНОВИ КУЛТУРЕ ГОВОРА И РЕТОРИКЕ**
Цена: 250,00 дин.

Ђорђе Радојевић
795 **ОСОБИНЕ ЛИЧНОСТИ ПРОФЕСИОНАЛНОГ ОФИЦИРА**
Цена: 180,00 дин.

Група аутора
866 **ОФИЦИРИ У ВИСОКОМ ШКОЛСТВУ СРБИЈЕ 1804-1918.**
Цена: 1.100,00 дин.

Славољуб Шушић
831 **ПРОБНИ КАМЕН ЗА ЕВРОПУ**
Цена: 320,00 дин.

Владимир Цветановић
867 **РУКОВОДИЛАЦ У ИНТЕРАКТИВНОМ КОМУНИЦИРАЊУ**
Цена: 500,00 дин.

НАПОМЕНА: за сваку наруџбу књига потребно је додатно уплатити 30,00 динара за ПТТ трошкове.

НАРУЏБЕНИЦА

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД
Београд, Балканска 53
Тел./факс: (011) 3612-506 и 33-190

Наручујем књиге под бројем/комада

Плаћање унапред (вредност наручених књига + ПТТ трошкови) на жиро-рачун 40818-637-9-6319. РЦ Топчидер (за ВИЗ), позив на број 963-011.

Наручбеницу и уплатницу слати на адресу:
ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД, Балканска 53, 11002 Београд.
Рекламације за наручене књиге примамо у року од 30 дана.

Купац _____

Улица и број _____ Телефон _____

Место и број поште _____

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Александар Сенић

на руски
Весна Иванчевић

Коректор
Дунавка Ђорђевић

Тираж 1.600 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)